KORAK

ČASOPIS ZA ZAŠTITU TEKOVINA BORBE ZA BOSNU I HERCEGOVINU

BROJ 38
ISSN 1512-9411

U ovom broju:

Predstavljanje knjige
„RUKOVOĐENJE I KOMANDOVANJE ORUŽANIM SNAGAMA REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE U ODBRAMBENO-OSLOBODILAČKOM RATU 1992-1995. GODINE“ , autora generala Mustafe Polutka

Akademik prof. dr. Suad Kurtćehajić
BOŠNJAČKA ELITA NEMA ODGOVOR NA LAŽNU DRŽAVU RS

General Fikret Muslimović
NATO U EVROPSKOJ SIGURNOSTI

Prof. dr. Selmo Cikotić
POLITIČKI CILJEVI NAMJERA IZJEDNAČAVANJA ODGOVORNOSTI ZA ZLOČINE U RATU

Doc. dr. ERMIN KUKA
ZNAČAJ I ULOGA RIJEKE DRINE U POLITIČKOM PROJEKTU “VELIKE SRBIJE“

Doc.dr.sc. Izet Bijedić
GEOPOLITIČKE ASPIRACIJE HRVATSKE PREMA BOSNI I HERCEGOVINI

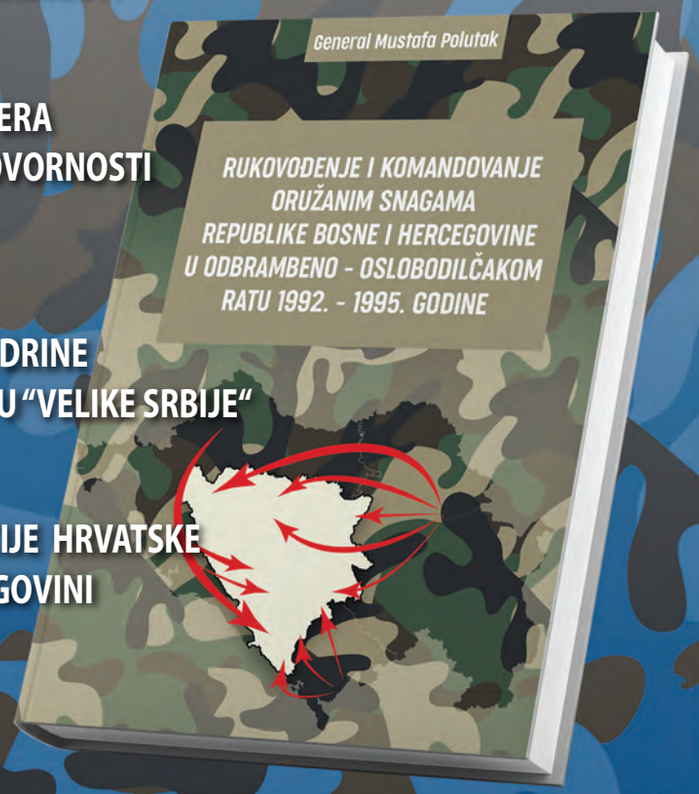

KORAK 38

Udruženje za zaštitu tekovina borbe za Bosnu i Hercegovinu - Sarajevo
www.zatebebih.ba

9 771512 941006

KORAK

ČASOPIS ZA ZAŠTITU TEKOVINA BORBE ZA BIH

BROJ 38

Sarajevo, 2019.

Izdavač:
Udruženje za zaštitu tekovina borbe za Bosnu i Hercegovinu
Sarajevo, Nedima Filipovića 19
Tel.: (033) 658 015, fax: (033) 658 015
E-mail: zatebebih@bih.net.ba; www.zatebebih.ba

Za Izdavača:
Mustafa Polutak

Redakcija:
Dr. Orhan Bajraktarević, Mirsad Begić, Šefko Hodžić, Neven Kazazović, mr. Safet Kešo, dr. Džemal Najetović, mr. Emir Ramić, Samija Rizvanović i mr. Husnija Sejdinović

Glavni urednik:
Nazif Osmanović

Sekretar Redakcije:
Dževad Hadžić

Lektor i korektor:
Nazif Osmanović

Dizajn, korice i računarski prelom:
Kenan Branković

Štamparija:
Štamparija Fojnica

Za Štampariju:
Mirsad Mujčić

Tiraž:
1000 kom

SADRŽAJ

ODBRANA BOSNE I HERCEGOVINE

PREDSJEDNIŠTVO UDRUŽENJA SE OGLASILO
JAVNIM APELOM ZA URGENTNO RJEŠAVANJE USTAVNE KRIZE U BIH
I REFORMU POLITIČKIH STRANAKA 7

Akademik prof. dr. Suad Kurtćehajić
BOŠNJAČKA ELITA NEMA ODGOVOR NA LAŽNU DRŽAVU RS 12

Prof. dr. Selmo Cikotić
POLITIČKI CILJEVI NAMJERA IZJEDNAČAVANJA
ODGOVORNOSTI ZA ZLOČINE U RATU 15

Doc. dr. Ermin Kuka
ZNAČAJ I ULOGA RIJEKE DRINE
U POLITIČKOM PROJEKTU "VELIKE SRBIJE" 21

Doc.dr.sc. Izet Bijedić
GEOPOLITIČKE ASPIRACIJE HRVATSKE
PREMA BOSNI I HERCEGOVINI 31

Dr.sc. Kenan Dautović
NEZAVISNA I MEĐUNARODNO PRIZNATA REPUBLIKA BIH 36

UMIJEĆE SJEĆANJA

Predstavljanje knjige
„RUKOVOĐENJE I KOMANDOVANJE ORUŽANIM SNAGAMA
REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE U ODBRAMBENO-
OSLOBODILAČKOM RATU 1992-1995. GODINE“
autora generala Mustafe Polutka 39

Recenzije:
Doprinos spoznaji istine o čudu bosanskog otpora i oružane borbe 43
RiK - „kičma“ od koje zavisi sudbina naroda i države 47

Akademik prof. dr. Smail Čekić
GENOCID U BOSNI 1992. – 1995. 49

Mr. Elvir Resić
PLANIRANO ETNIČKO ČIŠĆENJE SANDŽAKA 65

Akademik prof. dr. Mirko Pejanović
ULOGA I DOPRINOS SRPSKOG GRAĐANSKOG VIJEĆA
U ODBRANI SUVERENITETA I INTEGRITETA DRŽAVE BOSNE I HERCEGOVINE 75

Faik Lušija
POUKE I PORUKE SA TEŠANJSKE DIJALOŠKE TRIBINE BRANILACA RBIH 87

Nazif Osmanović
I OVE GODINE DOSTOJNO OBILJEŽEN DAN ARMIJE RBIH 90

Nazif Osmanović
OBILJEŽENA GODIŠNJICA SMRTI GENERALA RASIMA DELIĆA, RATNOG
KOMANDANTA ARBIH 97

Mirsad Čukle
KAKO JE POČEO RAT U KONJICU PRIJE 27 GODINA 101

General Džemal Merdan
VOJNO ORGANIZOVANJE BOŠNJAKA U BUSOVAČI 102

Jusuf Vatreš
AKTIVNOSTI SLUŽBE JAVNE BEZBJEDNOSTI NOVI GRAD SARAJEVO
U RATNIM USLOVIMA 111

Mr. Safet Kešo
SALKO MURASPAHIĆ, VITEZ VELIKOG SRCA 115

Avdo Huseinović
OSUMNJIČENI ZA RATNE ZLOČINE POD ZAŠTITOM SRBIJE 119

General Fikret Muslimović
NATO U EVROPSKOJ SIGURNOSTI 123

BIH I SVIJET

Dževad Hadžić
PONAŠANJE MEĐUNARODNE ZAJEDNICE U KRIZI NA BLISKOM ISTOKU
I DALJA ESKALACIJA IZRAELSKOG DRŽAVNOG TERORA
NAD PALESTINCIMA (MARTA I APRILA 2018. GODINE) 163

Salih Malkić
NE DAJ SE BOSNO 184

PREDSJEDNIŠTVO UDRUŽENJA SE OGLASILO JAVNIM APELOM ZA URGENTNO RJEŠAVANJE USTAVNE KRIZE U BIH I REFORMU POLITIČKIH STRANAKA

Imajući u vidu neizmjerne štetne posljedice po život i raspoloženje apsolutne većine građana koje proizvodi kontinuirana politička, socijalna, moralna i, konačno, ustavna kriza u funkcionisanju države Bosne i Hercegovine, koju je potrebno sistemski urgentno rješavati, a polazeći od brojnih rezolucija Parlamentarne skupštine Vijeća Evrope (2002-2013.), zatim, „OTVORENOG APELA" blizu 300 intelektualaca iz BiH, EU i SAD (2011), te zaključaka sa održane dijaloške tribine (april 2019.), Predsjedništvo Udruženja za zaštitu tekovina borbe za Bosnu i Hercegovinu, na proširenoj sjednici održanoj 09.04.2019. godine, usvojilo je sljedeći

JAVNI APEL

Rukovodstvima političkih stranaka i njihovim liderima, institucijama naučne zajednice, kompetentnim asocijacijama civilnog društva i medijima, te nadležnim faktorima međunarodne zajednice (OHR-u, Ambasada SAD, Ured EU, OSCE-u, PIC-u, ambasadama susjednih i vodećih zemalja u Evropi).

1. Protiv zaboravljanja i prešućivanja istine

Apelujemo, da se ne zaboravlja i ne prešućuje istina, da je država BiH tokom rata 1992-1995. godine usamljena vodila odbrambeno - oslobodilački rat. Činila je to, na osnovu svoga Ustava i sa svojim državnotvornim Oružanim snagama. Činila je to, što je trajna i neuništiva činjenica i kao članica UN koje su, suprotno međunarodnom pravu, dopustile da pred očima njenih vojnih jedinica UNPROFOR-a BiH bude planski urušavana, ne samo kao nezavisna i suverena država, već i kao trajna multietnička, multikulturalna i viševjerska društvena zajednica. Zbog svega toga, prekid četverogodišnjeg bosanskohercegovačkog rata donošenjem Dejtonskog

mirovnog sporazuma je zaista bio istorijski događaj. Ali, to ne znači da je dopustivo zaboravljanje istine da su pred taj događaj državotvorne Oružane snage RBiH vidno napredovale u oslobađanju širih prostora PZT-a. Jedinice OS BiH su bile nadomak oslobađanja nekih strateških gradova (Doboj, Banja Luka, Prijedor). No, sve to je zaustavljeno u korist uspjeha Dejtonskih mirovnih pregovora.

2. Dejtonski Ustav i sistemski karakter krize u BiH

Skrećemo pažnju na nepobitnu istinu da RBiH, kao članica UN, nije sve do kraja rata ničim uzrokovala da je vodeći faktori međunarodne zajednice Dejtonskim mirovnim sporazumom (posebno aneksom 4) grubo preustroje da nakon toga uopšte ne bude normalno funkcionalna država. Zasnivajući Dejtonski ustav na etnonacionalnoj paradigmi, potpuno suprotnoj njenom višestoljetnom društveno-historijskom biću, uvođenjem niza pogubnih asimetrija, zadržavanjem nekih važnih ostataka ratnih paradržavnih tvorevina, država Bosna i Hercegovina je potpuno gurnuta u godine kontinuirane i svekolike krize, koja se stalno produbljuje. Sve to je omogućilo dezintegracijskim snagama u poratnoj BiH da je negiraju kao suverenu državu i smatraju privremenom kategorijom iz nužde, da uporno osporavaju karakter rata u BiH i td. Zbog toga se zahtijeva konkretnije djelovanje OHR-a, EU i SAD.

Primarna kriza je u nefunkcionisanju države, dok BiH kao društvena zajednica ipak ima trend oporavka. To vidno potpomaže i međunarodna zajednica (ambasade, razvojne agencije, OSCE). U zadnjih nekoliko godina kriza funkcionisanja države je postala sistemska i ustavna u svim oblastima društva, počevši od masovnog kršenja Evropske konvencije i Deklaracija UN-a o ljudskim pravima, nepoštivanja Ustava i zakona, enormnog osiromašenja većine stanovništva, ekonomske krize i nezaposlenosti, raširenosti korupcije, nepotizma, nestručnosti kadrova na važnim funkcijama. Dolazi i do čestog blokiranja rada parlamenta i izvršnih organa vlasti. To je praćeno pogrešnim opštim kursom međunarodne zajednice u rješavanju ustavne i sistemske krize u BiH pretežno osloncem na lidere političkih stranaka itd.

Sve su to ključni razlozi za ovaj javni apel, jer BiH, nakon 24 godine kontinuirane složene krize nema više vremena za gubljenje. Građanima je, osim povlaštenih, na cijelom prostoru BiH „svega preko glave“ i to u kontinuitetu dugom 24 godine, sa tendencijom vidnog pogoršavanja i opasnosti od dubljih političkih, socijalnih, ekonomskih, demografskih i drugih potresa. Evidentno je da tako snažne retrogradne procese nije moguće suštinski razrješavati sa formulom Dejtonskog mirovnog sporazuma (posebno Aneksa 4), što zbog veoma snažnih opstrukcija, što zbog potpuno pogrešne paradigme na kojoj je zasnovan. Upravo to je omogućilo da se posljednjih godina, uz nereagiranje OHR-a, javljaju tvrdnje da BiH „nije neka država“ da je “privremena kategorija“, a da je „RS država i trajna kategorija“.

3. Šta da se radi na razrješavanju bosanske dramatične krize?

Zalažemo se da, u skladu sa insistiranjem i procjenom međunarodne zajednice, primarnu ulogu i odgovornost u rješavanju dramatične krize u funkcionisanju države BiH imaju domaći društveni subjekti. Istovremeno apelujemo na kompetentne faktore međunarodne zajednice da svojom inoviranom platformom i djelotvornijim metodama konkretno pomognu da građani BiH, reafirmacijom demokratskih vrijednosti, preko svoje ustavne, zakonodavne, izvršne i sudske vlasti konačno preuzmu sudbinu države i društva u svoje ruke. Također, apelujemo, da međunarodna zajednica odlučnije sprečava susjedne države da se zloupotrebom Dejtonskog mirovnog sporazuma tako flagrantno miješaju u unutrašnje odnose u BiH kako bi u miru ostvarili svoje ratne ciljeve. Čini se to i grubim prekoračenjima Dejtonskog mirovnog sporazuma dopuštenim tzv. specijalnim vezama sa entitetima.

Za reformu i razvlašćivanje političkih stranaka

Prvenstveno apelujemo na rukovodstva i lidere parlamentarnih političkih stranaka (pozicije i opozicije) da poštujući zahtjeve međunarodne zajednice i upozorenja građana, neizostavno pokrenu procese vlastitog suštinskog reformisanja. Vlasti su se manipulatorski otuđile od građana i njihovih demokratskih institucija odlučivanja. Takvom otuđenom vladavinom političkih stranaka, ne samo u oblasti zakonodavne, izvršne i sudske vlasti, već i u oblasti ekonomije, obrazovanja, zdravstva, informativnih medija itd, Bosna i Hercegovina uopšte ne može funkcionisati kao normalna država. Poseban problem su sukobljavanja tih stranaka i njihovih lidera tokom izbornih ciklusa. To do danas nije mogla spriječiti ni međunarodna zajednica svojim upornim političkim, pedagoškim i moralnim uticajima, čak i tokom brojnih zvaničnih sastanaka lidera tih stranaka, počevši od Vašingtona, Londona, Brisela i Beča pa do Sarajeva i Međugorja.

To je stanje potrebno mijenjati suštinskom reformom naročito dva sistemska zakona; Izbornog zakona BiH i Zakona o političkim strankama

Novim zakonom o političkim strankama moguće je poželjni politički pluralizam unaprijediti u pravcu demokratskog funkcionisanja države, tako da se uticaji političkih stranaka dislociraju iz ustavnih institucija, zakonodavne i izvršne vlasti, iz javnih preduzeća, zatim obrazovanja, nauke, zdravstva itd., u njima pripadajuće polje političkog djelovanja.

Osloncem na nauku i demokratsku tradiciju zapadnih zemalja, a izbjegavajući grupne, kolektivne, posebno etnonacionalne interese moguće je postići takva rješenja kojima će, reformisanjem uloge političkih stranaka, u izbornom sistemu dominantno doći do izražaja demokratska uloga, uticaj i interesi građana kao birača. To podrazumijeva da građani u predizbornim aktivnostima postanu primarni subjekt kandidacionog postupka, da na izborima biraju svoje predstavnike u parlamente, a ne političke stranke. Takvim zakonskim rješenjima bi prestale biti užarene predizborne i izborne aktivnosti, a postizborno konstituisanje vlasti demokratskije i brže. Uz sve to, demokratski izabrani predstavnici u vlasti bi za rad u parlamentima imali više odgovornosti prema svojim biračima, a ne političkim strankama itd. U takvom

suštinski demokratskom izbornom sistemu bio bi povećan interes birača za izlazak na izbore i reducirane velike izborne manipulacije i pritisci na birače da iznova biraju "svoje zaštitnike" itd.

Za zajednički ustavni aktivizam naučne zajednice i civilnog društva

Apelujemo na naučnu zajednicu BiH (ANU, na univerzitete i fakultete posebno društvenih nauka, na institute za društvena istraživanja itd.) da zajedno sa kompetentnim asocijacijama civilnog društva i medijima konačno krenu u izradu nacrta novog Ustava BiH. To od bh. intelektualaca, odnosno nekoliko hljada profesora i akademika u navedenim naučnim institucijama, ne samo da očekuju već i zahtijevaju stotine hiljada građana svih socijalnih, starosnih, rodnih i nacionalnih identiteta sa cijelog prostora države BiH.

Prilikom nedavnog obilježavanja petogodišnjice građanskih nemira u BiH čula su se i ljutita pitanja: gdje su toliki naši intelektualci? Zašto nam ne pomognu? Nešto su obećavali prije pet godina, a sad nam se uopšte ne pridružuju itd.

Inače, inicijative i zahtjevi za izmjene Ustava BiH sadrže brojne rezolucije Parlamenta Vijeća Evrope od 2002. do 2013. godine. U Rezoluciji 1701 stoji da je potrebno konačno pristupiti izradi nacrta novog Ustava. Razlog je što se uvidjelo da sadašnji Ustav ne može više biti djelotvoran okvir za ulazak BiH u Evropsku uniju. Skoro identična i razrađena konceptualna inicijativa stoji i u „Apelu 202", koga je krajem 2011. godine potpisalo blizu 300 vodećih domaćih i stranih intelektualaca i političkih ličnosti među kojima i vodećih ljudi OHR-a.

Upozoravamo da je veoma neodgovorno da, osim domaćih političkih lidera, temu rada na novom Ustavu već duže vrijeme skoro potpuno prešućuju i zaobilaze, ne samo navedene kompetentne institucije naučne zajednice, već i asocijacije civilnog društva i vodeći mediji. Čine to i pored toga što više od godinu dana imaju u rukama konkretan projekat za vođenje dijaloga i za rad na novom Ustavu. Taj projekat im je službeno dostavila jedna od nevladinih asocijacija civilnog društva. To jasno ukazuje da su i te institucije zahvaćene raznovrsnom štetnom politizacijom i da se u korist ozdravljenja države BiH moraju iz toga odlučno izvlačiti.

Zbog svega toga, preporučujemo da se ovaj naš javni apel smatra urgentnim i u institucijama naučne zajednice, kompetentnim asocijacijama civilnog društva i vodećim medijima. Jer, upravo te kreativne društvene snage objektivno imaju vodeću ulogu i odgovornost za sudbinu BiH kao države.

Neophodnost inoviranja platforme i metoda djelovanja međunarodne zajednice

Apelujemo na faktore međunarodne zajednice koji su zvanično involvirani u stabilizaciju i funkcionisanje države BiH, u periodu 1995- 2019. godine, da neizostavno preispitaju dosadašnju platformu i metode djelovanja. Dovoljan razlog za to je što BiH, nasuprot zaista velikim političkim, diplomatskim i ekonomskim zalaganjima i poticajima međunarodne zajednice nikada nije profunkcionisala kao normalna država. Njena duboka kriza je posljednjih godina postala sistemska i ustavna. Zadnji

izborni ciklus pokazuje da kriza u BiH čak okoštava naročito na etnonacionalnoj osnovi, kakvo joj je i Dejtonsko ustavno uređenje. To je za mir, stabilnost i ukupan život njenih ljudi, građana i naroda nedopustiv retrogradni proces.

Ukazujemo da je u odnosu na sve navedeno veoma važan stav međunarodne zajednice, da težište odgovornosti za razrješavanje dramatične bosanske krize mora biti na domaćim faktorima, posebno na političkim liderima i „njihovim partijama". Ali, apelujemo na kompetentne i odgovorne faktore međunarodne zajednice da njihova obećana pomoć u tome bude, ne formalna u smislu „pranja ruku", već suštinska i djelotvorna, uz ispravljanje niza vlastitih grešaka u odnosu na državu BiH i njene građane. Evidentno je da postoje razlozi da i međunarodna zajednica doživi svoju odgovarajuću katarzu u vezi sa ratnim stradanjima građana BiH i poratnom krizom u državi. Prvenstveno zahtijevamo, da međunarodna zajednica, na čelu sa SAD, omekša svoje stavove o nepromjenjivosti, u ime mira, nametnutog Dejtonskog ustava BiH. Očigledno je da je taj Ustav „na izdisaju", mada se u njega kunu i Vašington i Brisel i Moskva, a sa njima i Beograd, Zagreb i Republika Srpska. Nasuprot tome, u BiH već traje i njena ustavna kriza. Zbog taga se bosanskohercegovačka naučna zajednica i sve razvijenije civilno društvo pripremaju da krenu u izradu nacrta novog naučno zasnovanog Ustava, na osnovu koga BiH može biti izgrađena kao suštinski demokratska, pravna, socijalna i ekonomski prosperitetna država članica Evropske unije i UN-a.

Očekujemo da će to svesrdno svojim političkim stavovima, ekspertno, pa i materijalno potpomoći OHR, SAD EU, OSCE. Ujedno od svih moćnih faktora tražimo da težište saradnje u rješavanju kontinuirane sistemske krize u BiH usmjere, ne više na otuđene, nesposobne i bezvoljne političke elite, već na zakonodavne i izvršne organe vlasti, asocijacije civilnog društva i na građane na cijelom prostoru BiH i td.

Sarajevo, 9. aprila 2019. godine

Predsjedništvo Udruženja
za zaštitu tekovina borbe za BiH

Akademik prof. dr. Suad Kurtćehajić

BOŠNJAČKA ELITA NEMA ODGOVOR NA LAŽNU DRŽAVU RS

Zašto se u manjem entitetu insistira na 9. januaru kao Danu Republike Srpske iako je Ustavni sud BiH donio presudu, da taj dan ne može biti praznik tog entiteta, te smo i dalje svjedoci antiustavnog slavljenja ovog datuma. Razlozi za to se mogu najbolje vidjeti iz izjava predsjednice tog entiteta Željke Cvijanović, koja tvrdi da su tog dana u miru bosanski Srbi stvorili svoju državu - Republiku Srpsku, koju su odbranili u ratu i kasnije unijeli u „Dejtonsku Bosnu i Hercegovinu".

Nažalost, bosanskohercegovačka politička i intelektualna elita nije u dovoljnoj mjeri poklonila pažnju ovim izjavama.

Jasno je da Cvijanovićka želi poručiti da u slučaju nezadovoljstva Bosnom i Hercegovinom bosanski Srbi imaju pravo iz Bosne izdvojiti tvorevinu koju su u nju unijeli. Ovo je samo ponavljanje retorike Milorada Dodika, predsjedavajućeg Predsjedništva Bosne i Hercegovine, države za koju je govorio da nije njegova.

Ovakvo ponavljanje notornih neistina na fonu je Ćosićevih promišljanja, da svaka laž na Balkanu na kraju postane istina.

To bi, možda, i moglo biti tako, ako se oni koji su najzainteresovaniji za opstanak Bosne, a to je njen najbrojniji bošnjački narod, ne bi oglašavali povodom ovakvih neistina.

A istina je sljedeća: Srpska Republika Bosna i Hercegovina (u avgustu 1992. godine preimenovana u Republiku Srpsku) stvorena je 9. januara 1992. godine protiv Ustava tada Republike Bosne i Hercegovine i protivno Ustavu tada još postojeće SFRJ. Od početka je, time, bila protivpravna tvorevina i kvazi država koju niko u svijetu nije priznavao. Isto je i sa Hrvatskom zajednicom Herceg-Bosnom, stvorenom nešto prije, odnosno 18. novembra 1991. godine, koja je 28. avgusta 1993. godine promijenila naziv u Hrvatska Republika Herceg-Bosna. Obje ove tvorevine su bile paradržavne tvorevine koje nisu imale nikakvo međunarodno priznanje. Njihovo stvaranje se protivilo i Mišljenju Arbitražne komisije u okviru Mirovne konferencije o Jugoslaviji koju je ustanovilo Vijeće ministara Evropske zajednice, kao tijelo koje je bilo sastavljeno od predsjednika Ustavnih sudova najznačajnijih evropskih država,

na čelu sa Robertom Badinterom, predsjednikom Ustavnog suda Francuske, po kojem je kolokvijalno dobila ime Badinterova komisija.

Mišljenjem broj 1, od decembra 1991. godine, Badinterova komisija je utvrdila da se Jugoslavija nalazi u disoluciji (raspadu). Mišljenjem broj 2, dat je odgovor na pitanje koje su srpski političari postavili Badinterovoj komisiji u vezi prava na samoopredjeljenje naroda, koje je bilo ugrađeno u Ustav Federativne Narodne Republike Jugoslavije, od 31. januara 1946. godine, na osnovu čega su oni smatrali da imaju pravo u situaciji raspada Jugoslavije na teritorije u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj u kojima su oni u većini.

Odgovor Badinterove komisije sadržan u Mišljenju broj 2, je bio da se pravo na samoopredjeljenje naroda ne može tumačiti na način da se dovedu u pitanje granice Bosne i Hercegovine i Hrvatske, te da će u situaciji raspada SFRJ republičke granice biti granice novih država nastalih na njenom tlu.

Velikosrpska politika se nije mirila sa stavom međunarodne zajednice nego je smatrala da će silom oružja staviti istu tu međunarodnu zajednicu pred svršen čin.

Sa tim razlogom je 9. januara 1992. godine stvorena paratvorevina Srpska Republika Bosna i Hercegovina, kasnije Republika Srpska, čija je samoproglašena skupština, u maju 1992. godine, postavila šest strateških ciljeva srpskog naroda u Bosni i Hercegovini za koje je čak i presuđeni general te vojske Ratko Mladić tada izjavio da se ti ciljevi ne mogu ostvariti bez genocida.

Iz ovoga se da izvući zaključak da je na osnovama na kojima je stvorena paradržava Republika Srpska i ostvarenje njenih strateških ciljeva dovelo do masovnih ubistava, silovanja, mučenja i progona pripadnika nesrpskog, a posebno bošnjačkog naroda, što je kulminiralo najstrašnijim od svih zločina na našoj planeti zločinom genocida koji je Internacionalni sud u Hagu verificirao svojom presudom od 26. februara 2007. godine, da su vojska i policija Republike Srpske osmislile i izvršile genocid u Srebrenici.

Iako su ovo neosporive činjenice, iz manjeg entiteta protagonisti Dodikove politike uporno pokušavaju da nametnu priču o 9. januaru kao danu kada je srpski narod u Bosni stvorio svoju državu, uspješno je odbranio u ratu i zbog nepovoljnih međunarodnih okolnosti bio prinuđen da je uklopi u Bosnu i Hercegovinu na osnovama Dejtonskog ugovora.

Laž je postala mantra Dodikove politike. Međutim ovoj laži i njihovom neprekidnom mantranju treba se suprotstaviti sa jasnim činjenicama, a to su:

- da je međunarodna zajednica, oličena u Evropskoj zajednici, 6. aprila 1992. godine priznala Bosnu i Hercegovinu bez ikakvih entiteta i paradržava;

- da su priznanje sutradan učinile SAD;

- da je 22. maja 1992. godine Bosna i Hercegovina primljena u okrilje Ujedinjenih nacija bez entiteta, te da je tek parafiranjem Dejtonskog sporazuma, 21. novembra 1995. i njegovim potpisivanjem u Parizu, 14. decembra 1995. godine, Republika Bo-

sna i Hercegovina transformirana u državu sa dva entiteta ali i sa priznanjem njenog državnog kontinuiteta.

Time se jasno htjelo podvući da Bosna i Hercegovina nije nastala u Dejtonu, kao što Dodikova politika nastoji provući, već da ima međunarodni kontinuitet, kao i da su entiteti ustanovljeni tek Dejtonskim sporazumom 1995. godine, a ne samoproglašenjem 9. januara 1992. godine.

Zato, treba potpuno jasno podvući, da Republika Srpska može postojati samo dok je na snazi Dejtonski sporazum. Njegovim prestankom ili poništenjem, iz bilo kog pravno dozvoljenog razloga, ostaje pređašnje stanje, a to je Republika Bosna i Hercegovina bez entiteta. Ono što je ništavo od početka, a to je protivustavno i ni od koga priznato stvaranje Republike Srpske, nema pravno uporište za svoje postojanje ukoliko bi Dejtonski sporazum bio doveden u pitanje. Bosna i Hercegovina pritom i njeno postojanje ni na koji način ne bi mogla biti dovedena u pitanje.

Prof. dr. Selmo Cikotić

POLITIČKI CILJEVI NAMJERA IZJEDNAČAVANJA ODGOVORNOSTI ZA ZLOČINE U RATU

Za budućnost Bosne i Hercegovine, pravilno definiranje istine o karakteru minulog rata od '92. do '95. godine i zauzimanje objektivnog stava prema njegovim posljedicama jednako je važno, danas, kao što je bila bitna i odbrana života i Domovine u ratu.

S istinom o karakteru rata je direktno povezana i spremnost priznavanja i prihvatanja odgovornosti za zločine počinjene u rata. Možda je i bitnije zapaziti da istina prema suštini rata u RBiH direktno korespondira i sa postojanjem ili nepostojanjem političke volje za izgradnju stabilne i slobodne Bosne i Hercegovine, kako danas tako i u budućnosti.

Kao i uvijek u dosadašnjoj historiji, ratovi i agresije su uvijek dolazile spolja, uvoženi u BiH, nikada nisu započinjali i izvoženi iz Bosne i Hercegovine. Kada govorimo o agresiji na istinu o karakteru posljednjeg rata na prostoru RBiH, onda je bitno primijetiti da je istina napadnuta i iznutra, sa samog prostora Bosne i Hercegovine. Iako su Bošnjaci kao narod bili stradalnici u najvećoj mjeri, i oni u pojedinim slučajevima učestvuju u agresiji na istinu, a da o ostalim narodima i ne govorimo.

Klauzevitz je tvrdio da rat nije ništa drugo do nastavak politike drugim sredstvima, a mi danas u BiH imamo Klauzevitza okrenutog naglavačke. Naime, na političkoj sceni Bosne i Hercegovine su prisutna nastojanja da se politikom ostvare ciljevi koji se nisu uspjeli postići ratom.

Tako se na mnoštvo različitih načina može zapaziti manipuliranje istinom, statistikom, historijom, a i mnogim drugim proizvodima ljudskog uma. Mnoge od pomenutih manipulacija se ne čine samo u namjeri da se oblikuju narativi o dešavanjima koja su već prošla, već znatno češće da bi se ishodili određeni efekti u postojećim okolnostima te, također, da bi se i za buduća vremena dobile određene koncesije.

Budući da se, vjerovatno, ni jednom drugom naukom ne manipulira kao historijom, nastojat ću, kao skroman prilog traganju za istinom, iznijeti neke odrednice scenarija predviđenog za nestanak Republike Bosne i Hercegovine početkom '90-ih

godina prošlog stoljeća, koji sam 1995. godine dobio od pripadnika Ministarstva odbrane Sjedinjenih Američkih Država.

Naime, u toku raspada bivše Jugoslavije bilo je dogovoreno da se republikama koje traže nezavisnost ona treba i dati, odnosno, priznati. Bosna i Hercegovina je dobila uslove referenduma za nezavisnost koji su bili nešto složeniji nego kod drugih republika. Na referendumu, koji je održan 29. februara i 01. marta 1992. godine, Bosna i Hercegovina je ispunila te kriterije. Preko 64% građana je izišlo na referendum, od čega se njih preko 99 % izjasnilo "**za suverenu i nezavisnu Bosnu i Hercegovinu – Muslimana, Srba, Hrvata i drugih naroda koji u njoj žive"**, na temelju čega je Bosna i Hercegovina, kao i druge republike koje su je tražile, dobila međunarodno priznanje nezavisnosti.

Međutim, scenario koji je bio napravljen u nekim evropskim centrima moći i neposrednom susjedstvu Republike Bosne i Hercegovine predviđao je slijedeći razvoj događaja:

Neposredno nakon proglašenja nezavisnosti od strane Republike Bosne i Hercegovine, Milošević je silom trebao zauzeti prostore koji su smatrani srpskim, Tuđman je, tihom okupacijom, trebao uzeti ono što je bilo naznačeno kao hrvatski povijesni prostori u Bosni i Hercegovini, nakon čega je trebalo ostati 11-12 muslimanskih enklava. UNHCR je bio predviđen, da pod zaštitom UNPROFOR-a, tim enklavama dostavlja hranu i lijekove. Time bi se, tokom ostatka 1992. godine, situacija u zemlji dovela u stanje ni rata ni mira s namjerom da se postigne efekat prividne pacifikacije.

Početkom 1993. godine trebao je da se pojavi novi pregovarački tim međunarodne zajednice koji je trebao doći kod predsjednika Republike Bosne i Hercegovine i kazati: *„Predsjedniče, priznali smo vas, međutim, niste opstali, države nema" i po Makijavelijevom pravilu „sve što u historiji propadne, propada iz dobrih razloga", pa moramo priznati činjenicu da Republika Bosna i Hercegovina više ne postoji, tako da moramo raditi na planu izrade novog rješenja, koje će podrazumijevati podjelu države i pripajanje njenih dijelova susjednim državama. No, prije nego što krenemo u proces crtanja novih granica, ugradit ćemo potrebne mehanizme za osiguranje svih nacionalnih, vjerskih, kulturnih, jezičkih i drugih prava za Muslimane (*u to vrijeme*), u jednom i drugom dijelu Republike Bosne i Hercegovine*.

Proces pregovaranja o definiranju i primjeni seta ljudskih prava za Muslimane, definiranja linija razgraničenja i moguće preseljavanje stanovništva (što je također bilo predviđeno) trebao je biti realiziran tokom 1993. godine, tako da već početkom 1994. godine Bosne i Hercegovne ne bi bilo na političkoj mapi Evrope.

Međutim, desilo se da je Republika Bosna i Hercegovina već 1992. godine ozbiljno kompromitirala taj scenario. Bosanskohercegovačke odbrambene snage u nastajanju, nakon prihvatanja početnog udara agresije i podnošenja ogromnih žrtava (uglavnom nevinih civila) pokazuju spremnost i sposobnost organiziranja i formiranja jedinica. Tako se tokom ljeta i sa početkom jeseni već postižu prvi taktički uspjesi, formiraju brigade i korpusi ARBiH, brane i oslobađaju značajne teritorije Države.

Usljed takvog razvoja događaja na terenu, kreatori ovog plana uviđaju da on neće biti uspješno realiziran.

Tada se pristupilo izradi novog pristupa koji je, u suštini, cijenio: *Odbrambene snage RBiH se jedva nose sa protivnikom na jednom frontu. Međutim, ukoliko im se otvori drugi front, a pritom prekinu sve linije snabdijevanja i dotura, što se postiže uvođenjem Hrvatske u rat, neće imati nikakve šanse*. Hrvatski predsjednik Tuđman je rado prihvatio ovu mogućnost i drugi front je otvoren u proljeće '93. godine.

Bitna namjera ovog scenarija je bila i u kreiranju dojma da je ovo 'divlja' država u kojoj sva 'plemena' mrze i ubijaju jedna druge, čime se mogla pravdati politika neinterveniranja.

Koliko god je Republika Bosna i Hercegovina, svojom odbranom, iznenadila svijet tokom prve godine rata, još viši stepen iznenađenja je postigla početkom druge godine rata – ne samo sposobnošću da prihvati i organizira odbranu već i da pobjeđuje na tom drugom frontu.

Nakon što su Republika Bosna i Hercegovina i njene odbrambene snage pokazale sposobnost da se odbrane na frontu, u rješavanje krize se uključuju Sjedinjene Američke Države. Evropa se protivila uključivanju Sjedinjenih Američkih Država. Međutim, obzirom na ukupnu snagu koju na globalnom planu tada imaju Sjedinjene Američke Države, predsjednik Klinton se na to nije obazirao. Naime, njemu je bilo bitno da Evropi, Rusiji, islamskim zemljama, a i čitavom svijetu pokaže ko apsolutno vlada i dominira procesima na globalnom nivou, pa i na Balkanu, (koji je za globalne prostore i globalnu analizu bio daleko značajniji nego što je to njegova veličina sugerirala).

I Milošević i Tuđman su imali podršku pojedinih evropskih metropola za rat protiv Republike Bosne i Hercegovine, a na valu borbe protiv islama.

Nakon angažovanja Sjedinjenih Američkih Država, došlo je do zaustavljanja rata između Republike Hrvatske i Republike Bosne i Hercegovine i potpisivanja Washingtonskog sporazuma.

Kreatori prvobitnog plana o podjeli i nestanku Republike Bosne i Hercegovine su pokušali još jednim potezom dokazati da je rat u Republici Bosni i Hercegovini po svojoj suštini *građanski*, što se najuvjerljivije moglo dokazati izazivanjem međumuslimanskog sukoba. Nakon više neuspjelih pokušaja izazivanja sukoba između ideološki podijeljenih snaga bosanskih "komunista" i "nacionalista" na prostoru Tuzle, okrenuli su se prostoru Krajine i, u tom pogledu, pouzdanom partneru – Fikretu Abdiću. Poraz Abdićevih snaga i pobjeda jedinica ARBiH na tom prostoru su praktično postavili konačne uslove za američku administraciju, da u potpunosti preuzme inicijativu, angažovanjem tima "šatl diplomatije" i da na bazi već postojećeg plana Kontakt grupe izradi konture plana za uspostavu mira u Republici Bosni i Hercegovini.

Nakon dužeg perioda kombinovanih napora politike i diplomatije tokom '95. godine, NATO-vih zračnih udara i operacija ARBiH i HV (HVO), s početkom novembra '95. su počeli trosedmični pregovori koji su doveli do parafiranja u Daytonu (21. 11.

'95.) i potpisivanja u Parizu (14. 12. '95.) sporazuma kojim je prekinut rat u Republici Bosni i Hercegovini.

Sporazum su potpisali: za Republiku Bosnu i Hercegovinu – Alija Izetbegović, za Republiku Hrvatsku – Franjo Tuđman i za Saveznu Republiku Jugoslaviju – Slobodan Milošević.

Ni tokom pregovora, niti nakon potpisivanja Mirovnog sporazuma se nije eksplicitno definiralo pitanje karaktera rata. Unatoč mnoštvu rezolucija Generalne skupštine i Vijeća sigurnosti UN, velikog broja presuda Međunarodnog krivičnog tribunala za zločine počinjene na prostoru bivše Jugoslavije (ICTY), presude za genocid od strane Međunarodnog suda pravde susjedne države odbijaju prihvatiti svoju odgovornost za agresiju na Republiku Bosnu i Hercegovinu i posljedice koje takva odgovornost povlači.

Tvrdnja da se u Republici Bosni i Hercegovini vodio građanski rat su na nivou objektivne, međunarodne i opšteprihvaćene istine potpuno neodržive. Valja, pritom, prihvatiti i realnost da je pored agresije na Republiku BiH rat na njenom prostoru od '92. do '95. godine imao i elemenata građanskog rata. Međutim, da nije bilo agresije, prvo Savezne Republike Jugoslavije, pa onda i Republike Hrvatske, sa sigurnošću je moguće zaključiti da ni elemenata građanskog rata uopšte ne bi bilo.

Iako dileme oko učesnika i karaktera rata na našem prostoru i dalje izazivaju neslaganja i kontraverze, za mnoge nepristrasne analitičare i promatrače s velike distance nema nikakvih dilema – u ratu su učestvovali oni koji su potpisali sporazum o miru. Dakle, pošto su mirovni sporazum potpisali predsjednici Izetbegović, Tuđman i Milošević, u ratu su učestvovale države koje su oni predstavljali u pregovorima. Važno je naglasiti da predsjednici Savezne Republike Jugoslavije i Republike Hrvatske nisu bili nikakvi svjedoci već potpisnici Daytonskog mirovnog sporazuma, a svjedoci su bili predstavnici država članica Kontakt - grupe (SAD, UK, Rusije, Francuske i Njemačke).

Pored pitanja istine o suštini i karakteru rata u prošlosti, vaoma je važno pitanje i pravde – kako sa stanovišta današnjice, tako više i sa stanovišta budućnosti. Bez istine nema pravde, bez pravde ne može biti oprosta, bez oprosta nema pomirenja i rekonstrukcije međunacionalnih i međudržavnih odnosa, a bez pomirenja se ne može zamisliti ni zajednički život i rad različitih naroda, kako unutar Bosne i Hercegovine, tako i u širem regionu u kome je ona situirana, posebno u susjednim državama Srbiji i Hrvatskoj.

Tokom jednog od svojih posljednjih javnih nastupa, predsjednik Alija Izetbegović je, pored ostalog, kazao: "*Pomirenje se može temeljiti samo na istini, a istinu o bosanskom ratu mogu utvrditi samo međunarodni sudovi. U Hagu se piše nova historija Bosne.Ta historija možda neće biti savršena, ali će biti tačnija od bilo koje druge koju bi ljudi mogli napisati. Zato podržavajte Haški tribunal i tužbu protiv Jugoslavije pred Međunarodnim sudom pravde. Oni koji opstruiraju ove procese, ustvari se boje istine*".[1]

1 Iz govora predsjednika A. Izetbegovića na završnom predizbornom skupu SDA, u Zetri, u Sarajevu, 02. 10. 2002. godine.

Ista nastojanja da se ospori istina o karakteru rata u Republici Bosni i Hercegovini se prepoznaju i u odnosu prema procesima pred sudovima u Hagu – onima pred ICTY-em i pred Međunarodnim sudom pravde.

Razlozi za ometanje ovih procesa mogu biti višestruki – da se pred historijom izbjegne moralna i politička odgovornost za određene odluke i postupke, koji su uzrokovali masovna stradanja ljudi, destrukciju država i mnogih institucija, razaranje i uništavanje sveukupne organizacijske i fizičke infrastrukture na prostoru bivše SFRJ, posebno RBiH, uništavanje mnogih kulturnih vrijednosti, sakralnih objekata, spomenika kulture i umjetnosti, kultura suživota na ovim prostora, mnoštvo civilizacijskih tekovina i td.

Razloge valja tražiti i u namjeri da se ratovodstva pojedinih država s ovog prostora sačuvaju od sudske odgovornosti, jer utvrđivanje sudske odgovornosti za pojedine predstavnike državnih struktura za sobom povlači mnoštvo konkretnih pravnih, ekonomskih, finansijskih i drugih obaveza.

U ovim i čitavom spektru drugih razloga valja tražiti i razumijevati uporna nastojanja pojedinih političkih elita sa ovih prostora, BiH i susjednih država, da se postigne dojam da su sve strane činile zločine i da su sve strane odgovorne za zločine. Ukoliko se uspije postići efekat *kvalitativne ravnoteže* odgovornosti, onda *kvantitativni pokazatelji* postaju manje bitni, odnosno, nastoji ih se učiniti irelevantnim.

U politici poricanja odgovornosti za počinjene zločine, uključujući i genocid, pored namjere da se pravda način ponašanja u prethodnom vremenu, nastoji se opravdati politika koja je proizvela zločine te stvoriti osnove za nastavak sličnog ponašanja i u budućnosti, i zalaganje za ostvarivanje, često neodrživih i nepravednih političkih ciljeva koji se u prethodnim pokušajima nisu uspjeli postići.

Međutim, sa stanovišta objektivnih činjenica i nepristrasnog gledanja na ove okolnosti, ni u kakvim okolnostima se ne može govoriti o izjednačavanju strana u ratnim sukobima – kako u pogledu odgovornosti za korištenje sile kao instrumenta za rješavanje otvorenih političkih pitanja, tako i u pogledu odgovornosti za zločine koji su tokom rata počinjeni.

Budući da je svaki od regionalnih, lokalnih pristupa od strane ostalih učesnika ovog procesa tretiran kao pristrasan i neobjektivan, uputno je konsultirati podatke onih koji su pažljivo i kompetentno pratili razvoj događaja na prostoru Republike Bosne i Hercegovine, pa i u pogledu odgovornosti za zločine koji su počinjeni tokom rata na njenom prostoru.

Ilustracije radi, ugledni "The New York Times" je 9. marta 1995. godine objavio tekst u kome se, pored ostalog, navodi da je: "Centralna obavještajna agencija zaključila da je 90 procenata akata 'etničkog čišćenja' bilo izvršeno od strane Srba, te da su vodeći srpski političari skoro sigurno imali ulogu u ovim zločinima". U ovom izvještaju CIA-e se dodaje: "Sistematična priroda srpskih aktivnosti snažno sugerira da su Pale, a vjerovatno i Beograd, igrali pažljivo prikrivenu ulogu u namjernom uništavanju i raseljavaju nesrpskog stanovništva". Komentarišući pokušaje pojedinih zvaničnika da balansiraju odgovornost strana za sukobe i zločine, u okviru ovog članka

se citira izjava zvaničnika američke administracije koji kaže: "Srazmjera onoga što su Srbi počinili je veoma različita. Ali i iznad toga, ona jasno potvrđuje sa čvrstim dokazima da je postojala svjesna, koherentna i sistematična srpska politika da se riješe Muslimana, kroz ubistva, mučenja i zatvaranja".[2]

Valja, u okviru zaključnih razmatranja zapaziti da postoji direktna veza između odnosa strana u ratu u BiH u odnosu na pitanje istine o karakteru i suštini rata, o istini i odgovornosti za zločine počinjene u ratu, ali i u pogledu budućnosti Bosne i Hercegovine. Nespremnost da se prizna istina o nedavnoj prošlosti države ne stvara ni zdravu osnovu za izgradnju stabilne budućnosti Bosne i Hercegovine.

Na sličan način je moguće povlačiti paralelu i u odnosu različitih političkih centara moći u BiH prema mnoštvu drugih univerzalnih ljudskih i civilizacijskih vrijednosti – pitanju slobode, demokratije, vladavine prava i slično.

Iako su na prostoru Balkana, u odnosu na Srbe i Hrvate, Bošnjaci najmalobrojniji narod, historija i objektivna realnost u kojoj se nalaze su im namijenili tešku ali časnu ulogu – borbu za istinu, pravdu i rekonstrukciju međunacionalne saradnje na ovim prostorima. Nakon svih stradanja i pretpljenih žrtava, unatoč svim otporima i teškoćama, oni ne samo da trebaju smoći snage, već su i pozvani da vode u ovom teškom ali plemenitom poduhvatu od čijeg uspjeha će zavisiti budućnost Bošnjaka kao naroda, Bosne i Hercegovine kao države, ali i cjelokupnog regiona u kome su situirani.

Respektirajući činjenicu da su tokom njene milenijske prošlosti Bosnu i Hercegovinu, skupa sa Bošnjacima, uvijek branili i gradili i Srbi i Hrvati, kao i pripadnici ostalih naroda koji u njoj žive, i u ovom historijskom trenutku, u pogledu borbe za istinu o prethodnom ratu u Republici Bosni i Hercegovini, potrebno je napraviti prirodan i pošten balans. Bošnjaci ne bi trebali preuzimati niti tereta niti zasluga više od onoga koliko im objektivno pripada, a Srbi, Hrvati pa i ostali građani Bosne i Hercegovine ne smiju se odricati prava na svoju domovinu Bosnu i Hercegovinu – kako u pogledu odgovornosti za njenu prošlost, tako i u prihvatanju prava i uloge u kreiranju njene budućnosti i prosperiteta.

2 (http://www.nytimes.com/1995/03/09/world/cia-report-on-bosnia-blames-serbs-for-90-of-the-war-crimes.html, pristup 27. 03. 2017. god.).

Doc. dr. Ermin Kuka

ZNAČAJ I ULOGA RIJEKE DRINE U POLITIČKOM PROJEKTU "VELIKE SRBIJE"

UVOD

Rijeka Drina je više od dva stoljeća u centru pažnje i interesiranja srpskog nacionalističkog pokreta i zagovornika velikosrpske ideologije i politike. Tu činjenicu dokazuju povijesna događanja. Podrinje, kao regija, je bilo područje od velike strateške važnosti i značaja za srpsku nacionalističku politiku i praksu osvajačkog, te posebno genocidnog karaktera.

Promatrano u cjelini, regija Podrinja obuhvata teritoriju koja je prema Popisu stanovništva iz 1991. godine bila nastanjena s većinskim bošnjačkim stanovništvom (Bijeljina 31,16%, Zvornik 59,4%, Bratunac 64,2%, Srebrenica 72,9%, Vlasenica 55,3%, Rogatica 64,4%, Višegrad 62,8%, Rudo 27,05%, Goražde 70,2%, Čajniče 44,93%, Foča 51,6%).[1]

Rezultat politike "eliminiranje rijeke Drine kao granice između srpskih država" su počinjeni brojni oblici zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, uključujući i genocid u Srebrenici, jula 1995. godine. Stoga je „radikalno promijenjena predratna etnička struktura opština i gradova u Bosni i Hercegovini."[2]

Rijeka Drina je tako postala najvećom (vodenom) masovnom grobnicom Bošnjaka sa područja Podrinja. To obilježje rijeka Drina nosi još od Prvog, a naročito od Drugog svjetskog rata, kao i iz vremena agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu u periodu 1992-1995. godine. S mostova na rijeci Drini, srpski zločinci su bacali leševe ubijenih bošnjačkih žrtava zločina, s ciljem da njihova tijela vječno ostanu sakrivena u tamnim dubinama ove rijeke.

1 NACIONALNI SASTAV STANOVNIŠTVA, Rezultati za Republiku po općinama i naseljenim mjestima 1991, Statistički bilten, br. 234, Državni zavod za statistiku Republike Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1993.

2 Pejanović, Mirko, PROMJENE ETNIČKE STRUKTURE OPŠTINA U BOSNI I HERCEGOVINI PREMA POPISU STANOVNIŠTVA 2013. GODINE, Zbornik radova Demografske i etničke promjene u BiH, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2017, str. 70-92.

POVIJESNI KONTEKST I ZNAČAJ RIJEKE DRINE

Povijesna je činjenica da je rijeka Drina bila mjestom razgraničenja velikih imperija, carstava, kultura, tradicija... Takva pozicija i položaj u povijesti doprinio je tome da bude u centru pažnje, ne samo života običnog stanovništva, već i političkih, vojnih, ekonomskih i strateških rasprava. U tom kontekstu, rijeka Drina je posebnu pažnju i mjesto zauzimala kod zagovornika srpske nacionalističke ideologije i politike, a koja je imala, i još uvijek ima, teritorijalne aspiracije i pretenzije prema Bosni i Hercegovini. Zagovornici i ideolozi "velike Srbije" operiraju s rijekom Drinom kao mitološkom rijekom, koja nije, niti smije biti, granica između srpskih zemalja i srpskog naroda. Miloš Obrenović (srpski knez) je, u svojim teritorijalnim aspiracijama prema Bosni, tražio granicu na Drini – „samo ono 'što je priroda ograničila' tj. rijekom Drinom... - teritoriju zdesne strane Drine i zdesne strane Lima."[3]

Okupacijom Bosne i Hercegovine od strane Austro-Ugarske monarhije 1878. godine, rijeka Drina je zvanično postala granicom[4] između Austro-Ugarske monarhije i Kraljevine Srbije. Ideolog srpskog nacionalističkog pokreta i ideje "velike Srbije" Jovan Cvijić je, u vrijeme aneksije Bosne i Hercegovine od strane Austro-Ugarske monarhije, govoreći o teritorijalnom ekspanzionizmu Srbije, pored ostalog, pisao sljedeće: „Budući da su Bosna i Hercegovina 'oblasti čisto srpske rase' i samo jezgro srpskog naroda, samo po sebi se razumije da Bosna i Hercegovina u cijelosti pripada Srbiji, a ako to nije moguće, onda je tražio... – kako bi se Srbiji omogućilo zaposjedanje teritorija, navodno, neophodnih za život i razvijanje – da se, s jedne strane, Srbiji priključe bosanska mjesta s lijeve obale Drine – Bijeljina, Zvornik, Vlasenica, Srebrenica, Rogatica, Višegrad i Čajniče, i da se, s druge strane, Crnoj Gori pripoje istočna Hercegovina sa bosanskohercegovačkim mjestima – Foča, Gacko, Bileća, Trebinje i Nevesinje."[5]

Početkom Prvog svjetskog rata, rijeka Drina, kao faktička granica, je opet u centru pažnje. Neke od značajnih bitaka i ofanziva vojske Kraljevine Srbije protiv vojske Austro-Ugarske monarhije dešavale su se upravo oko rijeke Drine. U razdoblju od „rujna do studenog 1914. godine, odvijala se bitka na Drini... Kolubarskom bitkom austro-ugarska je vojska posve izbačena iz Srbije.[6]"

Rijeka Drina, kao granica, nije bila samo u fokusu interesiranja srpske velikodržavne ideologije i politike. Da je to doista tako, dokazuju i događaji iz Drugog svjetskog rata. Naime, 10. aprila 1941. godine proglašena je fašistička (kvislinška) državna tvorevina tzv. Nezavisna Država Hrvatska (NDH). Granica te tvorevine utvrđena je „21. i 22. travnja (aprila) slijedom dogovora ministara inostranih poslova Reicha

3 Čekić, Smail, GENOCID I ISTINA O GENOCIDU U BOSNI I HERCEGOVINI, Univerzitet u Sarajevu/Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2012, str. 48.

4 Više o granicama u: Zgodić, Esad, TERITORIJALNI NACIONALIZAM – IDEOLOGIJA, ZLOTVORSTVO I ALTERNATIVE, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2012, str. 164-175.

5 Isto, str. 324, prema: Cvijić, Jovan, ANEKSIJA BOSNE I HERCEGOVINE I SRPSKI PROBLEM, Kultura, Beograd, 1966, str. 48.

6 Goldstein, Ivo, GRANICA NA DRINI – ZNAČENJE I RAZVOJ MITOLOGEMA, Zbornik radova Historijski mitovi na Balkanu, Institut za istoriju, Sarajevo, 2003, str. 109-137.

Joachima von Ribetropa i Italije Galeazza Ciana u Beču."[7] Na tim dogovorima je odlučeno da rijeka Drina postane istočnom granicom fašističke (kvislinške) državne tvorevine NDH, na čelu sa Antom Pavelićem. Poznato je da je u Višegradu 1941. godine boravio i komandant "Crne legije" Jure Francetić, kom prilikom se slikao pored mosta Mehmed-paše Sokolovića.[8]

Četnici Draže Mihailovića su u ljeto 1941. godine prelazili rijeku Drinu i napadali muslimanska sela u Bosni i Hercegovini. U prvoj polovini septembra 1941. godine „puške su jače zapucale sa Dikave i Stoca. Ustanici iz Srbije napali su višegradsku Župu, područje na desnoj obali rijeke Drine, nizvodno od Višegrada."[9] Četnici su, bez obzira što su im Bošnjaci pomagali tokom ustaškog terora prema njima, odmah počeli s paljenjem bošnjačkih kuća u selima u višegradskoj Župi, kao i protjerivanjem Bošnjaka s tih područja. Sve izbjeglice su u kolonama panično i u strahu izbjegle u unutrašnjost prema Višegradu.[10]

U to vrijeme, rijeka Drina je smatrana svojevrsnim predziđem kršćanstva prema pravoslavlju. Teritorijalne pretenzije hrvatske nacionalističke politike „operiraju sa političkim mitom o hrvatskim granicama na Drini i pričama o bosanskim muslimanima kao cvijeću hrvatskog naroda – oblikuju se sredinom 19. stoljeća i to, prije svega, u politici Ante Starčevića i stranaka koje u različitim varijantama slijede – pravašku ideologiju."[11]

Takva situacija, s druge strane, ni u kom slučaju nije odgovarala velikosrpskim ideolozima i zagovornicima srpske nacionalističke politike. Oni su smatrali da granica katoličanstva i pravoslavlja treba biti mnogo zapadnije od rijeke Drine (na liniji Karlobag-Ogulin-Karlovac-Virovitica). Fašistički kolaboracionistički režim generala Milana Nedića „pokušao je granicu Bosne pomjeriti s Drine. Ni počinjeni genocid četničkog pokreta Draže Mihailovića nad Bošnjacima nije uspio promijeniti niti pomjeriti granicu na Drini, uprkos brojnim pokušajima da genocidom promijeni nacionalnu strukturu stanovništva."[12]

Dana 17. maja 1973. godine, u pismu upućenom na adresu "Dunav" Studio film u Beogradu, a u vezi s dokumentarnim filmom o ustanku 1941. godine u sjeveroistočnoj Bosni, rađenom na osnovu svjedočenja Rodoljuba Čolakovića, ugledni Tuzlak Pašaga Mandić, pored ostalog, ističe: „... Prilazi vođa patrole i raportira da oni kao patrola četničke cerske brigade po zadatku komandanta Račića čiste teren..., jer imaju

7 Isto, str. 109-137; Redžić, Enver, BOSNA I HERCEGOVINA U DRUGOM SVJETSKOM RATU, Sarajevo, 1998, str. 24.

8 ISTOČNA BOSNA U NOB-u 1941-1945 – SJEĆANJA UČESNIKA, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1971, str. 20.

9 Kljun, Ibrahim, VIŠEGRAD – HRONIKA GENOCIDA NAD BOŠNJACIMA, KDB "Preporod" i Centar za istraživanje ratnih zločina i zločina genocida nad Bošnjacima Zenica, Zenica, 1996, str. 71; Sućeska, Mustafa, KRVAVA ĆUPRIJA NA DRINI, DES, Sarajevo, 2001, str. 42.

10 Kljun, Ibrahim, VIŠEGRAD – HRONIKA GENOCIDA NAD BOŠNJACIMA, KDB "Preporod" i Centar za istraživanje ratnih zločina i zločina genocida nad Bošnjacima Zenica, Zenica, 1996, str. 71; Sućeska, Mustafa, KRVAVA ĆUPRIJA NA DRINI, DES, Sarajevo, 2001, str. 42.

11 Zgodić, Esad, nav. dj., str. 35. 12 Čekić, Smail, nav. dj., 2012, str. 53.

12 Čekić, Smail, nav. dj., 2012, str. 53.

naređenje komandanta Račića da između rijeke Bosne i Drine ne ostane nijedno živo 'tursko uho' i da oni taj zadatak izvršavaju.'"[13]

RIJEKA DRINA I UVOD U AGRESIJU NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU I GENOCID NAD BOŠNJACIMA

Obnovom i eskaliranjem velikosrpske ideologije i politike krajem 20-og stoljeća, osobito nakon smrti Josipa Broza Tita, pojačane su i velikosrpske aspiracije prema teritoriji Bosne i Hercegovine, kao i otvorena negiranja posebnosti i identiteta Bošnjaka (Muslimana). Ponovo se aktualizira i pitanje rijeke Drine u njenom realnom (graničnom), ali posebno i mitološkom kontekstu. Tako je, u doba ponovnog buđenja i narastanja srpskog nacionalističkog pokreta, „u Beogradu 1983. godine objavljen roman Momira Krsmanovića, pod naslovom 'Teče krvava Drina.'"[14]. U romanu se potencira tematika stradanja Srba u Drugom svjetskom ratu. Roman je poslužio kao svojevrsni književni doprinos obnovi srpskog nacionalističkog pokreta i afirmiranja pitanja granice na rijeci Drini. Temeljem toga, krajem 90-ih godina 20-og stoljeća rijeka Drina se ponovo afirmira u javnoj raspravi i javnim istupima velikosrpskih ideologa i zagovornika teritorijalnih aspiracija spram Bosne i Hercegovine.

Na sastanku u Karađorđevu, predsjednika Republike Srbije Slobodana Miloševića i predsjednika Republike Hrvatske Franje Tuđmana, u martu 1991. godine, crtaju se nove granice "velike Srbije" i "velike Hrvatske", a sve na štetu Bosne i Hercegovine. Prema dogovorima u Karađorđevu, kojih je prema mnogim istraživačima bilo više, predviđala se podjela teritorija Bosne i Hercegovine između Republike Hrvatske i Republike Srbije. Republika Hrvatska, iako je u ranijim vremenima smatrala da se „na Drini bije borba za slobodu Hrvatske"[15], prepustila je rijeku Drinu Srbiji i Miloševićevom velikodržavnom projektu.

Način realiziranja cilja formiranja srpske države bio je u skladu s tvrdnjom Slobodana Miloševića, koju je obznanio „10. avgusta 1990. godine u Kuparima, gdje se rukovodstvo velikosrpskog pokreta odmaralo i koristilo priliku 'za širu razmenu mišljenja' (prilikom izleta na ostrvo Mljet), pored ostalog izjavio: 'da bi se referendumom mogao rešiti problem Srba iz Bosne pored Drine'..."[16]

Politički savjet Srspke demokratske stranke (SDS-a) je, na sjednici održanoj 15. oktobra 1991. godine, ukazao „na značaj vojnog organizovanja, naročito u gradovi-

13 Muratović, Rasim, OLOVO 1992-1995 – STRADANJE I RAZARANJE HEROJSKOG OLOVA, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2017, str. 28; Mahmutćehajić, Rusmir, ANDRIĆEVSTVO, Clio, Beograd, 2015, str. 303.

14 Goldstein, Ivo, nav. dj, str. 109-137

15 Goldstein, Ivo, nav. dj, str. 109-137

16 16 Čekić, Smail, AGRESIJA NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU – PLANIRANJE, PRIPREMA, IZVOĐENJE, Knjiga 1, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava/Kult B, Sarajevo, 2004, str. 488; Jović, Borisav, POSLEDNJI DANI SFRJ, drugo dopunjeno izdanje, Kragujevac, 1996, str. 176.

ma... U tom smislu je Milivoje Tutnjević upozorio kako 'treba pozvati Jugoslovensku narodnu armiju da obezbedi mostove na Drini.'"[17]

Nadalje, u Zvorniku je, „uz prisustvo brojnih zvanica sa obje obale Drine i predstavnika Srpske pravoslavne crkve, 27. decembra 1991. proglašena Srpska opština Zvornik, koja će 'u prvo vrijeme, dok ne zaživi Država srpskog naroda u BiH, djelovati politički'. Za 'predsjednika' je izabran Jovo Mijatović. U svojoj 'besjedi', on je, između ostalog, rekao da 'barijera među braćom Srbima - Drina

neće biti Berlinski zid', naglašavajući da će biti uspostavljene trajne veze 'među braćom Srbima' koji žive na obalama Drine."[18]

Oružana agresija protiv Republike Bosne i Hercegovine važan je dio srpskog velikodržavnog nacionalističkog projekta i genocidnog plana – „ujedinjenje svih srpskih zemalja i srpskog naroda i značajna odredba Miloševićeve državne politike..."[19] Imajući u vidu takva stanovišta, Slobodan Milošević je, prema kazivanju Radovana Karadžića, „našao neke projekte iz ranijeg perioda nekoliko decenija, koji su govorili o tome da Drina treba da postane fabrika vode i fabrika struje i to fabrika vode za Beograd."[20] Stoga je Slobodan Milošević, uz podršku Radovana Karadžića, Podrinje proglasio strateškim ciljem srpskog naroda, dok su rijeku „Drinu proglasili kičmom srpskog naroda, ne dopuštajući da ona bude granica između Srba i Srba. Beogradska deca, generacije treba da piju vodu sa Drine."[21]

Za implementaciju navedenih ideja razrađeni su i programski planovi ostvarenja velikodržavnog projekta. Tako je, na sastanku političkog rukovodstva Srbije (aprila ili maja 1991. godine), utvrđen i plan „da će na području 50 km zapadno od rijeke Drine sve biti srpsko, čisto srpsko"... „Eliminisanje Drine kao granice između srpskih država je, u skladu s formiranjem 'velike Srbije', etnički čiste srpske države, jedan od strateških ciljeva srpskog naroda."[22]

AGRESIJA NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU I STRATEŠKI ZNAČAJ RIJEKE DRINE

U planiranju i pripremanju aktivnosti na eliminiranju rijeke Drine kao "granice između srpskih država", kao i izvršenju brojnih oblika zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, uključujući i genocid u Srebrenici jula 1995. godine, "Skupština srpskog naroda u Bosni i Hercegovini" je, u skladu s uputama i smjernicama tadašnjeg političkog i vojnog vrha iz Beograda, na svom 16-tom zasjedanju u Banjoj Luci, 12. maja 1992. godine, donijela Odluku o strateškim ciljevima srpskog naroda

17 Čekić, Smail, AGRESIJA NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU – PLANIRANJE, PRIPREMA, IZVOĐENJE, Knjiga 2, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava/Kult B, Sarajevo, 2004, str. 803.

18 18 Čekić, Smail, nav. dj., knjiga 1, 2004, str. 519; Javnost, 4. januar 1992, str. 9.

19 Čekić, Smail, nav. dj., 2012, str. 54.

20 Čekić, Smail, nav. dj., 2012, str. 5454; AIIZ, inv. br. 2-4075.

21 Čekić, Smail, nav. dj., 2012, str. 54

22 Čekić, Smail, nav. dj., 2012, str. 55.

u Bosni i Hercegovini. Riječ je o šest "strateških ciljeva" fašističkog karaktera: 1. Državno razgraničenje od druge dvije nacionalne zajednice. 2. Koridor između Semberije i Krajine. 3. Uspostavljanje koridora u dolini reke Drine, odnosno eliminisanje Drine kao granice između srpskih država. 4. Uspostavljanje granica na rekama Uni i Neretvi. 5. Podela Grada Sarajeva na srpski i muslimanski i uspostavljanje u svakom od delova efektivne državne vlasti. 6. Izlazak Republike Srpske na more."[23]

Krajem juna 1992. godine Glavni štab "Vojske Republike Srpske" izdao je direktivu „o širenju koridora između Romanije i Semberije i oslobađanje komunikacija u srednjem toku Drine."[24]

Početkom agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu, teritorijalna nadležnost 1. vojne oblasti stavljena je pod ingerenciju Užičkog i Valjevskog korpusa JNA. U proljeće 1992. godine, ta dva korpusa su prešli mostove na rijeci Drini i zaspojeli ih svojim oklopno-mehanizovanim jedinicama. Tako je JNA, svoj štab u Višegradu smjestila na stadionu na Bikavcu, na desnoj obali rijeke Drine. Prema raspoloživim informacijama, kao i na osnovu izjava brojnih svjedoka, u Višegrad je ušlo „oko 3000 vojnika pod punom ratnom spremom, s tenkovima, transporterima i drugim teškim naoružanjem, oprezno kao da idu na bunkere i barikade sebi ratnog protivnika."[25]

Agresorske i zločinačke ciljeve i zadatke Užičkog korpusa u Višegradu je jasno opisao i Miodrag Petrović, autor knjige "Susreti sa Dobricom Ćosićem - necenzurisani razgovori", koji, pored ostalog, piše sljedeće: "Tu je i onaj mladi predsednik opštine Višegrad. Interesujem se za broj stanovnika varoši na Drini. Veli, ima nas oko jedanaest hiljada. A, muslimana, koliko je njih? E, muslimana nema. Nijednog".[26]

Dobrica Ćosić, u knjizi "Bosanski rat", 19. decembra 1992. godine bilježi sljedeće: „Stvara se srpska država preko Drine, Srbi će ostvariti svoja nacionalna i građanska prava. Veliki istorijski događaj. Drina više neće biti 'krvava međa'."[27] Tri godine kasnije, opisujući svoj razgovor sa Nikolom Koljevićem, 17. decembra 1995. godine, tražio je da mu Nikola ispriča "ono najvažnije". Nikola Koljević mu odgovara: „Najvažnije je, Dobrice, dobili smo državu Republiku Srpsku, a ostadosmo u Bosni bez Sarajeva. Republika Srpska nazvana je drugim entitetom koji sa muslimansko-hrvatskom Federacijom, čini nekakvu, ja se nadam, kratkotrajnu državu Bosnu i Hercegovinu. Nismo uzaludno ratovali. A jesmo skupo platili prvu srpsku državu preko Drine."[28] U tekstu pod naslovom "Aorta srpskog krvotoka", objavljenom u listu Javnost, rijeka Neretva je opisana kao „srpska reka". S druge strane, „druga reka, Drina, koja razdva-

23 Službeni glasnik Republike Srpske, Odluka o strateškim ciljevima srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, 26. novembar 1993 Čekić, Smail, nav. dj., 2012, str. 56; Čekić, Smail, nav. dj., knjiga 1, 2004, str. 567; Nilsen, Kjell Arild, MILOŠEVIĆ U RATU I U HAAGU – DOKUMENTACIJA (prevod s norveškog jezika Rasim Muratović), Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2013, str. 369.

24 Čekić, Smail, nav. dj., 2012, str. 63.

25 Kljun, Ibrahim, nav. dj., str. 247.

26 Petrović, Miodrag, SUSRETI SA DOBRICOM ĆOSIĆEM – NECENZURISANI RAZGOVORI, IP Zograf, Niš, 2000, str. 75.

27 Ćosić, Dobrica, BOSANSKI RAT, Službeni glasnik, Beograd, 2012, str. 34

28 28 Ćosić, Dobrica, nav. dj., str. 224.

ja Srbiju od istočne Bosne opisana je kao kičma srpskog narodnog tela."[29]Radi se, dakle, o klasičnom obliku mistifikacije i mitologizacije rijeke Drine. U tekstu se dalje naglašava: „Budući da ima tu ulogu, da joj je dodeljena takva funkcija u anatomiji simboličkog tela nacije, Drina ne može da bude granica. Ideja 'osećanja' Srba na bosanskoj strani Drine od onih koji se nalaze na njenim desnim obalama pretvara se tako u mučnu sliku kasapljenja, komadanja Srbije-tela."[30]

U vrijeme najvećih ofanziva agresora i zločinaca na grad Goražde 1994. godine, Roj Gatman (Roy Gutman) navodi: „Uključivanje vojnih potencijala, kao osnove za izvođenje napada na Goražde produkt je strateških interesa. 'Goražde se nalazi u blizini srbijanske granice i zadnja stvar koju bi Srbijanci željeli tamo, bila je jedna muslimanska enklava', tvrdi Džonatan Ejl, vojni ekspert iz Londona... 'Ali, za razliku od događaja u proljeće 1992. godine, kada su napadani i osvajani gradovi u Podrinju, jugoslovenska vojska sada svjesno prikriva svoju umiješanost.'"[31]

Jasno su izražene namjere srpskog agresora i zločinaca vezane za rijeku Drinu i pripajanje teritorija. U tom cilju, rukovodstvo "Republike Srpske", na čelu sa Radovanom Karadžićem i Biljanom Plavšić je, od početka same agresije, naglašavalo kako je „osnovni cilj rata koji vode Srbi preraspodjela stanovništva Bosne i Hercegovine kako bi Srbima pripala kontrola nad jedinstvenim povezanim komadom teritorije, koji bi obuhvatio čitavu granicu sa Crnom Gorom, Srbijom i sva područja na kojima žive historijski Srbi. Zbog toga je trebalo ukloniti veliki broj bosanskih muslimana jer su oni bili većinsko stanovništvo u dolini Drine u sjeveroistočnoj Bosni, uz granicu sa Srbijom."[32]

RIJEKA DRINA U FOKUSU I NAKON AGRESIJE NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU

Potpisivanjem Dejtonskog mirovnog sporazuma 1995. godine uspostavljen je mir u Bosni i Hercegovini. Srpski velikodržavni ideolozi nisu se pomirili sa stanjem i s činjenicom da je rijeka Drina i dalje ostala i opstala kao državna granica Bosne i Hercegovine prema susjednoj Republici Srbiji. Stoga su i dalje aktivni u svojim izjavama, koje idu čak do doga da se entitet Republika Srpska proglašava državom, a da rijeka Drina samo "privremeno razdvaja dvije srpske države".

Dana 20. oktobra 2015. godine, Milorad Dodik, predsjednik entiteta Republika Srpska i Aleksandar Vučić, tadašnji predsjednik Vlade Republike Srbije, su ozvaničili

29 Javnost, 31. juli 1993; Čolović, Ivan, POLITIKA SIMBOLA, OGLEDI O POLITIČKOJ ANTROPOLOGIJI, drugo ilustrovano izdanje, Biblioteka XX vek, Beograd, 2000, str. 44; Zgodić, Esad, nav. dj., str. 261

30 Javnost, 31. juli 1993; Čolović, Ivan, POLITIKA SIMBOLA, OGLEDI O POLITIČKOJ ANTROPOLOGIJI, drugo ilustrovano izdanje, Biblioteka XX vek, Beograd, 2000, str. 44; Zgodić, Esad, nav. dj., str. 261

31 Gutman, Roy, SVJEDOK GENOCIDA, Vijeće Kongresa bosansko-muslimanskih intelektualaca/Udruženje Muslimana za antigenocidne aktivnosti "MAG"/Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, Sarajevo, 1995, str. 269.

32 MILOŠEVIĆU DOKAZAN GENOCID U BOSNI – MEĐUPRESUDA HAŠKOG TRIBUNALA OD 16. JUNA 2004, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Sarajevo, Sarajevo, 2007, str. 142.

početak radova na izgradnji mosta na rijeci Drini između Bratunca i Ljubovije. Za izgradnju mosta zadužen je konzorcij četiri firme, na čelu sa firmom "Ratko Mitrović" iz Beograda, s kojom je Vlada Republike Srbije potpisala ugovor o izgradnji mosta. Prilikom sastanka predstavnika entiteta Republika Srpska i predstavnika Republike Srbije, 26. maja 2017. godine, na mostu, tadašnji predsjednik Republike Srbije Tomislav Nikolić je, pored ostalog, izjavio: „Reke su krvotok svih zemalja, pa i srpskih. Niko osim nas nema Moravu i Dunav, reke koje teku po srpskim zemljama..."[33]Dalje je nastavio: „Morava i Drina su one vode koje udovoljavaju identitetsku žeđ kod Srba... To je Bratoljub, simbol zajedništva, most koji spaja Ljuboviju i Bratunac i našu težnju da se volimo i uvažavamo, jer mi smo deca iste majke. Bratoljub nas spaja zanavek. Korak preko ovog mosta je korak u susret bratu..."[34]

Evidentno je kako se kroz izjave tadašnjeg predsjednika Republike Srbije Tomislava Nikolića naglašava i podcrtava isključivo spajanje srpskih teritorija, srpskog naroda. Niti na jednom mjestu ne govori o spajanju dvije susjedne države, o spajanju bosanskog i srpskog naroda. Sve to govori u prilog činjenici da srpska velikodržavna ideja i dalje egzistira i živi, samo u jednom drugom obliku i ambijentu. Retorički je dobro "spakovana" i uokvirena u sadašnje prilike i kontekst.

Eklatantan primjer kako srpski nacionalistički projekt djeluje i u mirnodobsko doba je primjer Zakona o nacionalnom parku "Drina". Naime, na sjednici Narodne skupštine Republike Srpske, 15. juna 2017. godine, usvojen je Zakon o nacionalnom parku "Drina".[35] Predviđeno je da Nacionalni park "Drina" zauzima prostor na području općine Srebrenica, u ukupnoj površini od 6.315,32 hektara. Članom 23. navedenog Zakona je propisano da pravo svojine fizičkih i pravnih lica na nepokretnosti, stupanjem na snagu tog zakona, ostaje nepromijenjeno. To znači da će građani čija se privatna imovina nalazi u zoni budućeg parka i dalje biti vlasnici svojih imanja. Nakon usvajanja Nacrta Zakona o nacionalnom parku "Drina", Bošnjaci iz Srebrenice su uputili peticiju Narodnoj skupštini Republike Srpske. Opravdanim se postavlja pitanje namjera i ciljeva ovakvog Zakona, budući da Nacionalni park "Drina" obuhvata privatnu imovinu, s jedne strane, i imovinu koja gotovo u potpunosti pripada Bošnjacima (vlasnici tog zemljišta uz rijeku Drinu su većinom Bošnjaci), s druge strane.

Također, krajem 2017. godine pokrenuto je i pitanje teritorijalnog razgraničenja Bosne i Hercegovine i Republike Srbije. Granica Bosne i Hercegovine i Republike Srbije duga je 335 kilometara. Još uvijek su sporni dijelovi granice kod Zvornika (hidrocentrala "Zvornik"), Bajine Bašte (hidrocentrala "Bajina Bašta"), dio kroz koji prolazi pruga Beograd – Bar (oko 12 kilometara prolazi kroz teritoriju Bosne i Hercegovine), kao i dio oko općine Priboj, koja je razdvojena teritorijom općine Rudo. Sporno je oko 40 kilometara granice. Nevjerovatna je činjenica, primjerice da se svi generatori HE Bajina Bašta nalaze u Bosni i Hercegovini, a da sva proizvedena struja ide u Republiku Srbiju. U konačnici, „prema nekim informacijama, zvanični Beograd je predlagao da se državna granica sa sredine rečnog korita pomjeri na lijevu obalu

33 http://rs.n1info.com/a251535/Biznis/Most-Bratoljub-preko-Drine.html (Pristup: 21. 12. 2017).

34 http://www.kurir.rs/vesti/politika/2851313/uzivo iz Ljubovije-Vucic na most Bratoljub (Pristup: 21. 12. 2017).

35 Zakon o nacionalnom parku "Drina" ("Službeni glasnik Republike Srpske", broj 63/17, od 13. 07. 2017).

Drine, kako bi se oni našli na teritoriji Srbije, a kao kompenzacija Bosni i Hercegovini ponuđena je odgovarajuća vodena površina Drine koja pripada Srbiji."[36]

Treba imati u vidu činejnicu da su međunarodnim priznanjem Bosne i Hercegovine kao suverene i nezavisne države, njene administrativne granice iz vremena Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, postale državnim granicama. Državna komisija za granice Bosne i Hercegovine, u svom dosadašnjem radu, nije imala uspjeha u markiranju i verificiranju granice. Osobito se to odnosi na pitanje razgraničenja sa susjednom Republikom Srbijom na rijeci Drini. Iako su se pregovori s predstavnicima Republike Srbije vodili sve do 2010. godine, očigledno politički dirigirane aktivnosti su sprečavale rješenje sporova u navedena četiri slučaja. S obzirom da nije verificirana niti postojeća granična linija, nemoguća je bilo kakva razmjena teritorija između država, koju uporno zagovara politički vrh Republike Srbije.

Očigledno je da državni vrh Republike Srbije nastoji prisvojiti sve raspoložive potencijale na rijeci Drini, a koji trenutno pripadaju Bosni i Hercegovini. S druge strane, državi Bosni i Hercegovini bi, zauzvrat, dali teritorije koje nisu ni približno značajne i bogate resursima onim koje Republika Srbija traži. To potvrđuje i nastup predsjednika Republike Srpske Milorada Dodika, koji je, mimo odluka Komisije za granice Bosne i Hercegovine, izjavio: „Imamo jasnu koordinaciju sa stranom koja je iz Srbije i u tom pogledu dali smo saglasnost za razgraničenje." Također, „potvrdio je da će dva člana iz Geodetske uprave Republike Srpske u Komisiji za granice Bosne i Hercegovine slijediti politike tog bh. entiteta."[37]

Pokušaji jednostranog djelovanja iz Republike Srbije, uz podršku predstavnika entiteta Republike Srpska, pa i nekih predstavnika hrvatskog naroda u Bosni i Hercegovini, sve su očigledniji. Jasan i nedvosmislen odgovor svima onima koji to pokušavaju bio je i nedavni nastup člana Predsjedništva Bosne i Hercegovine Bakira Izetbegovića. Naime, na konferenciji za novinare, nakon sastanka članova Predsjedništva Bosne i Hercegovine s predsjednikom Republike Srbije Aleksandrom Vučićem, dana 6. decembra 2017. godine, u Beogradu, nakon izjave Dragana Čovića, predsjedavajućeg Predsjedništva da će Bosna i Hercegovina usaglašavati svoje vanjskopolitičke stavove s Republikom Srbijom, Bakir Izetbegović je, mimo protokola, uzeo riječ, te rekao: "Jedno bitno pojašnjenje u vezi toga da će Bosna i Hercegovina, vodeći svoju međunarodnu politiku, čekati na stav Beograda. Međunarodna politika i stavovi Bosne i Hercegovine će se odlučivati u Sarajevu od strane ova tri čovjeka koja su tu (članova Predsjedništva Bosne i Hercegovine – prim. E. K.). Dakle, itekako ćemo uzeti u obzir, naravno, stavove susjednih zemalja...". Taj odgovor je, očigledno, iznenadio i Aleksandra Vučića, koji je zbunjeno rekao: „Eto, tako izgleda i oko granice i svega."[38]

36 http://www.blic.rs/vesti/politika/srbija i bih razmenjuju teritorije ovo su četiri sporne tacke na granici među njima/c0xsdld (Pristup: 21. 12. 2017).

37 https://www.klix.ba/vijesti/bih/dodik-koordiniramo-sa-srbijom-aktivnosti-u-vezi-sarazgranicenjem/171218049 (Pristup: 18. 12. 2017).

38 http://ba.n1info.com/a230911/Vijesti/Vijesti/Izetbegovic-se-ukljucio-u-obracanje-u-BeograduVIDEO.html (Pristup: 30. 12. 2017).

Dakle, i dalje određeni akteri, kako javni, tako i oni iz sjene, nastoje aktualizirati teme vezane za rijeku Drinu, a sve s namjerom da održavaju "živom" tezu o "eliminiranju rijeke Drine kao granice među srpskim zemljama".

ZAKLJUČAK

Prezentirane činjenice dokaz su kontinuiteta srpske nacionalističke ideologije, politike i prakse "velike Srbije". U njenom fokusu su sadržane teritorijalne aspiracije i pretenzije prema Bosni i Hercegovini. One se ogledaju, prije svega, u strateškom cilju "eliminiranja rijeke Drine kao granice između srpskih zemalja". Stoga su velikosrpski ideolozi i zagovornici srpske nacionalističke politike, kroz povijest, rijeci Drini dodjeljivali mitološko značenje. Koristeći se anatomskim rječnikom, simbolično, rijeku Drinu prikazuju kao kičmu i tijelo srpske nacije (kičma srpskog narodnog tijela).

Navedena ideologija i politika su očigledne još od početka 19-og stoljeća, pa do današnjih dana. Ta ideologija i politika je, u svim proteklim ratovima, kao i posljednjoj agresiji, uvijek doživljavala svoj neuspjeh. Velikosrpski projekti, osmišljeni, planirani, pripremljeni i izvedeni uz jaku kadrovsku i logističku podršku, su se pokazali kao neuspješni projekti, zahvaljujući činjenici što su, s druge strane, imali za protivnike bolje narode, bosanske ratnike i gazije. Bosanski ratnici su imali odlučnost, volju i želju za očuvanjem svojih vjekovnih ognjišta i svog identiteta, od mnogo jačih i opremljenijih agresora i zločinaca. Povijesno iskustvo ih je naučilo da se brane, postajući tako nepokorivi i neuništivi branioci Bosne i Hercegovine. Odlučnost bosanskih gazija fascinirala je, i još uvijek fascinira, cijeli svijet. Odbrana Podrinja u vremenu agresije od mnogo brojnijeg i materijalno-tehnički jačeg agresora, poruka je svima onima koji ugrožavaju Bosansku zemlju i dokaz neuništivosti bosanskih ratnika.

Dubine rijeke Drine postale su mjestom stradanja stotina i hiljada ubijenih Bošnjaka iz Podrinja, nad kojima je (iz)vršen genocid i drugi oblici zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava. Srpski zločinci i četnici su koristili upravo duboke vode rijeke Drine, pokušavajući zatrti i sakriti monstruoznost svojih zločina i ubistava bošnjačkih civila.

Rijeka Drina krije istinu o najvećim zločinima koje je čovječanstvo upamtilo. Mnoga tijela bošnjačkih žrtava i dalje su ostala prekrivena riječnim muljem i vodom. Određeno je tako da im rijeka Drina ostane beskrajna vodena grobnica, u kojoj će naći svoj vječni smiraj. Ona ostaje vječni čuvar uspomene na nevine žrtve zločina genocida počinjenog nad bošnjačkim civilima, ali i stalna opomena i bolno podsjećanje na užasna događanja koja proživaljavaju generacije Bošnjaka Podrinja. Populacija u Podrinju se, dobrim dijelom, može spasiti samo kada se sva tijela žrtava zločina iskopaju, a zločincima izreknu zaslužene kazne.

Doc.dr.sc. Izet Bijedić

GEOPOLITIČKE ASPIRACIJE HRVATSKE PREMA BOSNI I HERCEGOVINI

1. SAŽETAK

Geopolitičke aspiracije Hrvatske prema Bosni i Hercegovini su prisutne još od Berlinskog kongresa 1878. godine pa do današnjih dana u formi formiranja trećeg entiteta sa hrvatskom većinom na području sasmostalne suverene i međunarodno priznate države Bosne i Hercegovine. Hrvatski geopolitičari, od kojih je najpoznatiji Ivan Pilar, kao i njegovi današnji suvremenici bili su svjesni geopolitičkog položaja kako tadašnjeg tako i sadašnjeg oblika države Hrvatske, odnosno, njene **geostrateške dubine** i mekih trbuha na potezu Velika Kladuša - Karlovac i Osijek - mađarska granica. U fizičkogeografskom pogledu od ukupne dužine granice Hrvatske sa susjedima dvije trećine je granica sa Bosnom i Hercegovinom. To znači da je bezbjednost Hrvatske usko povezana sa bezbjedošću Bosne i Hercegovine. Završetkom Drugog svjetskog rata, Hrvatska je maksimalno zaokružila svoj teritorij u okviru tada Federativne Narodne Republike Jugoslavije, gdje su njoj pripojeni dijelovi Istre, **koji su ranije bili pod Italijanskom kontrolom. Sadašnja težnja Hrvatske da poveća svoj** političkogeografski prostor formiranjem trećeg entiteta je nemoguć iz više razloga. Problemi su još definisanje granice između Hrvatske i Bosne i Hercegovine na području Neuma i neovlašteno korištenje hidropotencijala Bosne i Hercegovine.

2. UVOD

Geopolitičke aspiracije Hrvatske prema Bosni i Hercegovini prisutne su od Berlinskog kongresa a najpoznatiji književnik i publicista Đuro Deželić , sljedbenik Starčevićeve stranke prava , 1879. godine, objavio je knjigu ***„Hrvatska narodnost ili duša hrvatskog naroda***, u kojoj je napisano da su Hrvatima naseljene i da su strogo hrvatske pokrajine sva današnja Dalmacija, sa Bokom Kotorskom , Bosna sa Turskom Hrvatskom i Novopazarskim Pašalukom današnja Hercegovina sve do izvora Neretve.

Kada je u pitanju Bosna i Hercegovina, Sabor Hrvatske je 23.08.1878.godine na adresu upućenu Francu Josifu izrazio nadu da će uređenje Bosne biti tako izvedeno da, bi se vremenom ona mogla spojiti sa kraljevinom Hrvatske, Slovenije i Dalmacije.

Geopolitičke aspiracije Hrvatske prema Bosni i Hercegovini došle su do punog izražaja Sporazumom Cvetković – Maček iz 1939. godine. Tom podjelom Bosna i Hercegovina je u potpunosti izgubila svoj političko-geografski subjektivitet. U Drugom svjetskom ratu, formiranjem NDH (Nezavisna Hrvatska država) trebalo je Bosnu i Hercegovinu staviti pod svoju kontrolu.

Agresijom Hrvatske na Bosnu i Hercegovinu u periodu 1992-1995. godina nastojalo se formirati Herceg- Bosna po liniji Sporazuma Cvetković–Maček. I pored propasti navedenog projekta političko-geografske aspiracije Hrvatske prema Bosni i Hercegovini se nastavljaju u formi formiranja trećeg entiteta.

Tuđman je američkom diplomati Warrenu Zimmermannu tvrdio da ***„Bosna nikad nije postojala kao država. Ona treba da bude podijeljena između Hrvatske i Srbije."***

Govoriti o geopolitičkim aspiracijama Hrvatske prema državi Bosni i Hercegovini, instaliranjem trećeg entiteta u zamjenu za Herceg-Bosnu koja je je Daytonskim mirovnim sporazumom nestala, znači miješati se u suverenitet međunarodno priznate samostalne suverene države, njenog unutrašnjeg ustrojstva, što je u suprotnosti sa svim elementima Evropske unije, čija je ona članica od 2013. godine.

Geopolitičke aspiracije Hrvatske prema Bosni i Hercegovini su na određen način limitirane njenim članstvom u NATO-u, jer isti traži da svaka njegova članica treba davati doprinos , ne samo u operativnim sposobnostima već u svim područjima njegova funkcionisanja. Bosna i Hercegovina je opredijeljena u integracijama prema NATO-u, pa svako ugrožavanje njenog suvereniteta ne doprinosi miru i stabilnosti, kako regije tako i šire.

3. GEOPOLITIČKI POLOŽAJ HRVATSKE

Oblik Republike Hrvatske je atipičan, u formi je raskrižene banane bez **strateške dubine i lošeg koeficijenta razuđenosti granica.** Svi geopolitičari i državnici u Hrvatskoj su isfrustrirani oblikom države i geopolitičke aspiracije Hrvatske prema Bosni i Hercegovini su na fonu ispravljanja svog oblika države. Idealan oblik Republike Hrvatske prema profesoru Buklijašu M. bio bi na potezu **Varaždin – Trebinje** u dužini od **490 km,** kao i na potezu **Kopar – Vukovar** u dužini od **470 km.** Idealan krug Hrvatska bi u drugoj smanjenoj varijanti imala sa površinom od 56.588 km2 gdje se uočava da idealni krug zamišljene Hrvatske zauzima približno ¼ Bosne i Hercegovine i približno 1/3 Slovenije i jedan mali dio Mađarske.

Hrvatska sa Bosnom i Hercegovinom ima najdužu granicu, i to kopnenu granicu u iznosu od 932 km, riječna granica u iznosu od 425 km i morska granica u iznosu od 13 km. Praktično, u fizičko-geografskom pogledu Bosna i Hercegovina je **uklinjena**

u teritoriju Republike Hrvatske, dok je Bosna i Hercegovina u **njenim geopolitičkim kliještima.**

Popravljanje svog geopolitičkog položaja, Hrvatska u prvoj fazi nastoji ojačati na račun Bosne i Hercegovine na potezu **Velika Kladuša – Glamoč** u približnoj širini **40 km.** Druga faza je formiranje trećeg **hrvatskog entiteta** na području Hercegovine, što bi **integracijom navedene dvije teritorije** sa Hrvatskom pojačalo Hrvatsku **operativnu** širinu **dužinom Jadranskog mora.** Ovo bi bilo vrlo značajno sa geostrateškog aspekta opstojnosti Hrvatske.

4. AGRESIJA REPUBLIKE HRVATSKE NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU

Budući da mape Vence – Owenovih etničkih provincija nisu bile konačne, ovim planom je međunarodna zajednica praktično gurnula i Hrvatsku u rat protiv BiH u cilju kreiranja što povoljnijih granica hrvatskih provincija, posebno u centralnim prostorima BiH, gdje su dominantan procenat stanovništva predstavljali Bošnjaci i Hrvati. Engleski istoričar Noel Malcoln je ocijenio da **„nakon embarga na uvoz naoružanja ovo je bio drugi najznačajniji doprinos Zapada razaranju BiH“[1].**

Tadeusz Mazeowiecki, izvjestilac UN za ljudska prava, je u svom izvještaju napisao da je Vance-Owenov plan stimulirao etničke sukobe, ali je tada već bilo kasno. Bosanskohercegovački rat je bio opterećen novom agresijom, ovaj put sa Zapada, a njen nosilac je bila Hrvatska. U Karađorđevu je 26. marta 1991. godine došlo do tajnog sastanka Hrvatskog predsjednika Franje Tuđmana i srpskog predsjednika Slobodana Miloševića, gdje je dogovorena podjela Bosne i Hercegovine po Sporazumu Cvetković- Maček iz 1930. godine. Sva daljnja borbena dejstva HVO (Hrvatskog vijeća obrane) i HV (Hrvatske vojske) koja je kao neregularna vojna formacija bila angažovana na prostoru međunarodno priznate države BiH, na realizaciji pomenutog sporazuma.

Kvalificirajući stanovište pojedinih hrvatskih zvaničnika i političara koji osporavaju činjenicu da je Republika Hrvatska izvršila agresiju na Republiku Bosnu i Hercegovinu, Martin Špegelj je zapisao:

„Predsjednik Franjo Tuđman, ministar Gojko Šušak i izabrani vrh HDZ-a kao vladajuće stranke u Hrvatskoj organizovali su i vodili rat protiv Armije Republike Bosne i Hercegovine i sve druge tvrdnje i teorije samo su guranje prljavštine pod tepih i stvaranje hipoteke državi Hrvatskoj“.

Hrvatska je postala članicom Evropske unije 2013. godine i trebala bi se ponašati u skladu sa savremenim shvatanjima granica u Evropi. Politička geografija u novijem periodu razmatra granice, tačnije granični pojas u manjem ili većem obimu, u smislu mogućih integracionih procesa regionalnog karaktera. Najjednostavnije rečeno, fenomen prostornog razmještaja opredjeljujemo u pogledu čovjekove po-

1 Malcom , Noel. Povijest Bosne , str 248

trebe za mijenjanjem životnog okoliša, u prenošenju grupnih državnih vrijednosti u prostor. Prostorni raspored se na taj način tijesno prepliće sa različitim **„graničnim problemima“** društava i kultura, koji se još naziva **etnocentrizmom, akularacija, teritorijalnost, nacionalizam i međunarodni odnosi[2].**

„Danas se uz postojanje modernističkog pristupa postavljaju brojna pitanja odnosa čovjeka i njegove okoline kao demokratizacije društvenog življenja, međuljudskih odnosa koji utiču na načela multikulturalizma, odnosno globalizacije, međunarodne politike i ekonomije kako bi **političke granice** izgubile svoju funkciju **diobe** prostora uz mogućnost suživota različitih prirodnih, kulturnih i društvenih sadržaja“[3].

Hrvatska kroz geopolitičke aspiracije prema Bosni i Hercegovini na flagrantan način se miješa u suverenitet Bosne i Hercegovine koja je međunarodno priznata država, subjekt međunarodnog prava i međunarodnih odnosa.

5. TREĆI ENTITET GEOPOLITIČKA ILUZIJA

Podjela Bosne i Hercegovine po dogovoru Tuđman-Milošević nije uspjela pa je Daytonskim mirovnim sporazumom Bosna i Hercegovina podijeljena na dva entiteta **Federaciju i Republiku Srpsku.** Federacija je podijeljena na deset kantona i to pet kantona sa većinskim **bošnjačkim stanovništvom,** dva su mješovita **Hrvati i Bošnjaci,** dok su tri većinska **Hrvatska** kantona. Etnizacijom prostora Federacije po Daytonskom mirovnom sporazumu dva hrvatska kantona su sa većinskim njihovim stanovništvom, a to su **Zapadnohercegovački i Livanjski kanton,** kao i djelimično **Hercegbosanski kanton, i** čine **jedinstven fizičkogeografski prostor.** Jedino taj prostor može biti predmet razmatranja u smislu izvršene etnizacije prostora i mogućnosti eventualne secesije od države Bosne i Hercegovine.

Na pomenutom prostoru, prema popisu iz 2013. godine, živi približno **198.000** Hrvata, što je približno **38,5%** od ukupnog broja stanovnika hrvatske populacije. Ostali dio hrvatske populacije uglavnom živi u bošnjačkom okruženju, što implicira nemogućnost formiranja etnički homogenog prostora.

Demografske karakteristike Hrvatske populacije u Bosni Hercegovini su i pored **fizičkogeografske nekompatibilnosti** takve da je po popisu iz 2013. godine u odnosu na popis iz 1991. godine njihova brojnost manja za približno 250.000 stanovnika. Područje Zapadne Hercegovine gdje su Hrvati u procentu preko 95% etnički homogeni je izloženo masovnim **ekonomskim migracijama,** što **u značajnoj mjeri smanjuje mogućnost politike secesije sa prostora Bosne i Hercegovine.**

2 Bufon, M ,:Osnovi političke geografije, Založba Annales, Kopar 2007,

3 Isto, str 30,

6. OSPORAVANJE GRANICE BIH OD STRANE HRVATSKE

Granice između Bosne i Hercegovine i Hrvatske su potpisali predsjednik Republike Hrvatske Franjo Tuđman i predsjedavajući Predsjedništva Bosne i Hercegovine Alija Izetbegović 1999. godine. Ratifikaciju potpisanih granica Sabor Hrvatske nije prihvatio, tako da je potpisani sporazum dvojice predsjednika ostao mrtvo slovo na papiru.

Potpisanim sporazumom dva mala **otoka (** školja**) Veliki i Mali** Školj bili su pod suverenitetom Bosne i Hercegovine, što nije odgovaralo hrvatskoj strani. Evo zbog čega:

- Teritorijalno more prema Konvenciji je pojas koji se računa od **polazne crte / linije/;**

- Polazne crte čine : crte niske vode duž obala, kopna i otoka, ravne crte koje zatvaraju ulaze u luke ili zaljeve, ravne crte koje spajaju definisane tačke na obali kopna i na obali otoka.

Vanjska granica teritorijalnog mora je crta kojoj je svaka tačka udaljena **12MM (morskih milja)** od najbliže polazne crte. Primjenom ovoga međunarodnog prava uz uslov da su školjevi Republike Hrvatske, Bosna i Hercegovina gubi **teritorijalne ali i unutrašnje vode sa jugoistočne strane u kanalu Malog Stona.**

Morfološka granica zaliva Neum-Klek, u užem smislu predstavljena je obalnom linijom koja prolazi od tačke gdje se kopnena granica sa Republikom Hrvatskom dodiruje sa niskom vodom mora na sjeverozapadu i prati kopnenu obalu crtom po nultoj izobati, prema Neumu, do uvale Jazine na jugoistoku. To je dio kontinentalne granice.

Granica dalje povija na sjeverozapad do rta Rep Kleka, a potom nastavlja sa druge strane Kleka, prema jugoistoku do Stražice, gdje je i granica sa Republikom Hrvatskom u kanalu Malog Stona, na jugoistoku. Ovo je poluotočna morska granica.[4]

Zaključci:

- Insistirati na Međunarodnoj arbitraži granice između Hrvatske i Bosne i Hercegovine na području Neuma, s ciljem zaštite suvereniteta i teritorijalnog integriteta države Bosne i Hercegovine;

- Odbranimo pravo Bosne i Hercegovine kao pomorske države;

- Potencirati i u praksi nastupati sa argumentima koji su nam dati a vezano za procesuiranje šestorke Herceg-Bosne u Hagu**: udruženi zločinački poduhvat i okupacija suverene države BiH od strane Hrvatske.**

4 Simpozij, Odbranimo pravo BiH kao pomorske države.. Prof,dr,sc Muriz Spahić, Sarajevo 2018.godina

Dr.sc. Kenan Dautović

NEZAVISNA I MEĐUNARODNO PRIZNATA REPUBLIKA BIH

POLITIČKA SITUACIJA

Pripreme muslimanskog naroda, koje su, zbog različitog spleta okolnosti, po obimu i kvalitetu bile daleko iza srpskih i hrvatskih, imale su za cilj, prije svega odbranu muslimanskog naroda, ali u političkom smislu, taj cilj je potpuno korespondirao sa ciljem očuvanja Bosne i Hercegovine.Na političkoj ravni, iako su bila **česta** spočitavanja Izetbegoviću da je njegov politički cilj stvaranje islamske države, ovakav cilj, barem u vremenskom periodu 1990-92. bio je naprosto nerealan. U tom kontekstu i Kasapović (2005: 123) govori o nepostojanju bošnjačkog „konzistentnog nacionalnog programa" i „totalnoj neorganiziranosti" vlasti. Muslimansko glasačko tijelo koje je trebalo biti glavni oslonac za realizaciju takve političke vizije apsolutno nije bilo homogenizirano niti vjerski prosvjećeno za bilo kakve ozbiljnije projekte političke naravi. Istovremeno, iako se neprekidno nastoji napraviti balans odgovornosti kroz prizmu unitarističkih ili radikalno-islamističkih nastojanja tadašnjeg muslimanskog a kasnije bošnjačkog rukovodstva, navodeći kao dokaze Islamsku deklaraciju, formiranje Vijeća nacionalne odbrane muslimanskog naroda i slično, ipak je **činjenica** da je bošnjačko rukovodstvo svoju sudbinu vezalo za multietničku i cjelovitu Bosnu i Hercegovinu i nije imalo nikakvih „nacionalno-teritorijalnih" programa kakve su imale hrvatske i srpske političke snage. Uostalom i Jurčević[1] citira Hoarea (2008: 86-7) navodeći da je vodstvo SDA „stajalo na vrhu državnog aparata koji je jedva nadziralo" a da je istovremeno otkrilo da su „njeni najopasniji progonitelji sigurnosne službe baš te republike" oličene u agentima jugoslovenske kontraobavještajne službe (KOS) involviranim „na svim razinama bosanske države". Zbog toga je **čelništvo** SDA izabralo „pragmatičnu politiku" pokušajem preuzimanja institucija vlasti „prihvaćanjem pojedinaca i skupina postojećeg državnog ustroja, koji **žele** biti lojalni novoj vlasti" i nastojeći „pregovorima ishoditi mirno rješenje s Beogradom, JNA i SDS-om" (Jurčević, 2008: 87). Potvrda „pragmatične" politike SDA reflektuje se i u Memorandumu SDA koji je pripremljen za zasjedanje Skupštine SR BiH održanoj 12-15.11.1992. godine u kojoj i Rotim (1997: 300) potvrđuje da se „bit Memorandu-

1 Jurčević je svoju ekspertizu pisao za potrebe odbrane tzv. Hrvatske šestorke kojima se sudi za udruženi zločinački poduhvat i zločine protiv čovječnosti pred Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju.

ma“ ogledala u faktu da „BiH neće prihvatiti nikakvo ustavno rješenje buduće jugoslovenske zajednice u kojoj istodobno ne bi bile Hrvatska i Srbija“.

Nadalje, „muslimansko“ rukovodstvo i muslimanski narod su u ovom periodu bili dio jednog širokog fronta borbe za cjelovitu BiH, u kojem su bile sve građanske opcije, dobar dio hrvatskog naroda koji nije prepoznao sve „koristi“ homogenizacije na etničkom principu, te značajan dio Srba koji se također nisu identifikovali sa ciljevima SDS-a.

Jasan dokaz ovakvog opredjeljanja nalazi se u Platformi o djelovanju Predsjedništva RBiH u ratnim uslovima iz juna 1992[2] koju su, pored SDA i HDZ, prihvatile i opozicione stranke (Socijaldemokratska partija, Stranka reformista, Muslimansko-bošnjačka organizacija, Demokratska stranka socijalista i Liberlana stranka) i koja, prema Pejanoviću (2005: 67-9), promoviše „ideje i principe koji afirmišu istorijsku specifičnost BiH kao multietničkog društva i države“, da se njena temeljna ideja zasniva na „reafirmaciji odluka Prvog zasjedanja ZAVNOBiH-a iz 1943.g“, tj. da BiH treba biti „država u svom dvostrukom određenju“, istovremeno kao država svojih građana i svojih ravnopravnih naroda. Pejanović također naglašava da je „državna delegacija na ženevskim pregovorima, i pored pritisaka, unutrašnjih i vanjskih, čvrsto stajala na stanovištu Platforme sve dok nije uslijedio bošnjačko-hrvatski sukob...“

No, kako je vrijeme prolazilo sve veći dio ovog „nemuslimanskog“ dijela, prestajao je, iz različitih razloga, biti dijelom ovog svebosanskog pokreta, tako da su institucije Republike BiH kao i ARBiH u 1993. godinu ušli multinacionalni, gotovo u istoj mjeri kao i njeni oponenti. Armija RBiH je zapravo postala uglavnom bošnjačka na isti način kako su Bošnjaci postali nacijom - negativnom identifikacijom Srba i Hrvata.

Dodatno svjetlo na poziciju bh. Muslimana u tom periodu baca i Cvitković (2006: 120-1), koji tvrdi da je „dio bošnjačkih političara i intelektualaca polazilo od stava da su Bošnjaci, tradicionalno, patrioti, a Srbi i Hrvati (pravoslavci i rimokatolici), opet tradicionalno, od srednjovjekovne Bosne, peta kolona“, dio je „bošnjačkog političkog vodstva vlastite nacionalne interese identificiralo s interesima države“, dok, u suštini, „bošnjačko nacionalno vodstvo nije znalo (ili nije htjelo) pridobiti Srbe i Hrvate u borbi za cjelovitu Bosnu i Hercegovinu, pa čak ni Srbe i Hrvate koji nisu prihvaćali program i politiku SDS-a i HDZ-a“, jer, „osim na riječima, ono nije pružalo takvu Bosnu“, posebno kada se u vidu imaju podaci o „nacionalnoj strukturi vodstva policije, vojske, zdravstva, školstva, diplomacije i drugih državnih službi“. Izrečenoj sumnji se pridružuje i Koljević, (2008: 361), koji svo vrijeme, od kako su on i B. Plavšić napustili Predsjedništvo R BiH, odriče njegovu „multietničnost“ navodeći jedan od primjera kada su „...umesto Lasića i Borasa postavljeni Kljujić i Komšić, a umesto Fikreta Abdića, Nijaz Duraković“, i to „opet na nelegalan način, bez izbora, bez Skupštine“. Ovome Cvitković (2006: 242) dodaje i utjecaj „radikalnije proislamske struje“ u Armiji R BiH, koja je trebala služiti kao „širi front otpora“, na način operacionalizacije pojma „džihad, prihvaćanjem uzvika Allahu Ekber, nošenjem tespiha itd.“

2 Objavljena u Službenom listu RBiH broj 8 od 2. jula 1992. godine

VOJNA SITUACIJA

Ključni dokumenti za formiranje AR BiH vezane su isključivo za odluke Predsjedništva R BiH u koje spadaju „Odluka o objedinjavanju svih naoružanih snaga na teritoriji R BiH od 09.04.; Uredba sa zakonskom snagom o Oružanim snagama od 02.05.; Odluka o proglašenju ratnog stanja i Naredba o proglašenju opće-javne mobilizacije na teritoriji R BiH, od 20.06. 1992. godine (Halilović, 1997: 122), koje su suštinski omogućile legalizaciju različitih oružanih sastava koji su na različite načine nastajali kao odgovor na događaje vezane za disoluciju Jugoslavije. Ove formacije su, pored HVO i Hrvatskih oružanih snaga (HOS) kao formacija hrvatskog naroda[3], obuhvatale i multietničku TO RBiH[4], te muslimanske sastave Patriotske lige, Zelenih beretki, Muslimanskih oružanih snaga (MOS) i drugih manjih dobrovoljačkih jedinica. Od 27.06. su i sve jedinice rezervnog sastava Ministarstva unutarnjih poslova R BiH „prepotčinjene Glavnom štabu Oružanih snaga R BiH" (Halilović, 1997: 169). Na ovaj način su sve naredne vojne aktivnosti trebale biti koordinirane i vođene od legalnih institucija i organa države BiH.

Formiranje konkretnih jedinica, pak, otpočelo je Odlukom predsjedništva od 27.05. i tada je formirano 13 brigada, 32 odreda i dva rodovska bataljona, da bi već početkom augusta bilo formirano 28 brigada, 138 odreda, 16 samostalnih bataljona i dva diviziona, sa ukupno 170 000 boraca, bez snaga HVO i MUP-a. (Halilović, 1997: 123).

Naravno, ovo brojno stanje može voditi pogrešnom zaključku ako se nema u vidu da je naoružanost iznosila 10-30% a da je logisticiranje bilo izuzetno otežano zbog embarga na naoružavanje i striktne kontrole kanala snabdijevanja koji su dolazili iz Republike Hrvatske.

Kako se ARBiH tokom 1992. godine nalazila u procesu svoga jačanja, organizovanja i naoružavanja, ona nije imala mogućnosti za bilo kakvo ozbiljnije sukobljavanje sa Vojskom Srpske Republike BiH. Zbog toga teško da se može smatrati ozbiljnom argumentacijom tvrdnja Tuđmana da se u „proljeće 1993. Hrvatska vojska sukobila sa Armijom R BiH navodno radi toga jer je A R BiH tada željela izbiti na more i zauzeti Ploče i južni dio Hrvatske do Neuma", što je general Špegelj prokomentarisao na način da „običan kaplar zna da je tada Armija BiH bila u užasnoj vojnoj situaciji i da joj ni na kraj pameti nije padala ni mogućnost da poduzme nešto takvo". Tuđman je na ovaj način zapravo, nastojao „opravdati sudjelovanje Hrvatske vojske i HVO-a u borbi protiv Armije BiH kao države" (Čekić, 2004: 1021). Zapravo, krajem 1992. godine, tada već Armija R BiH, je još uvijek bila u strategijskoj defanzivi nastojeći da konsolidira sopstveni sastav koji je od oktobra mjeseca u poziciji da se u okviru potpune blokade bori na dva fronta.

3 Jedinice HVO i HOS su u prvoj polovini 1992. godine imale značajan broj Bošnjaka-Muslimana u svom sastavu.

4 Početkom 1992. godine u sastavima TO na cjelokupnom prostoru BiH bilo je „83 000 pripadnika svih nacionalnosti od čega svega 44 posto Muslimana-Bošnjaka", da bi krajem 1992. godine etnički sastav AR BiH bio sa 89,10 Bošnjaka, 6,03% Hrvata, 3,22% Srba i 1,65% ostalih (Karavelić i Rujanac, 2009: 86-95).

Predstavljanje knjige

„RUKOVOĐENJE I KOMANDOVANJE ORUŽANIM SNAGAMA REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE U ODBRAMBENO-OSLOBODILAČKOM RATU 1992-1995. GODINE“

Autor general Mustafa Polutak

U mjesecu aprilu ove godine iz štampe je izašla druga po redu moja knjiga, pod nazivom: „Rukovođenje i komandovanje oružanim snagama Republike BiH u Odbrambeno-oslobodilačkom ratu 1992-1995. godine“. Fokus interesovanja ove knjige je rukovođenje i komandovanje odbranom Republike Bosne i Hercegovine od agresije 1992 - 1995. godine. U nastavku teksta možete pročitati Predgovor knjige i izvode iz recenzija.

PREDGOVOR

Bosna i Hercegovina, nastala u srednjem vijeku, egzistirala je kao država između ideoloških i političkih podjela na Balkanu i evropskom kontinentu, između Istočnog i Zapadnog rimskog carstva, između Habsburškog i Osmanskog carstva. Zbog svog položaja i autohtone crkve stalno je bila meta napada i sa jedne i sa druge strane. Uspješno je branila i odoljela svim napadima sve do 1463. godine, kada ju je pokorilo Osmansko carstvo.

U doba osmanske vladavine nad Bosnom, Bosna je služila Osmanlijama kao baza za daljnja osvajanja prema Zapadu. U vrijeme austro-ugarske okupacije Bosna je

opet na granici osvajača, ali sada usmjerenih prema jugoistoku Evrope i Bliskom istoku.

Uspostavljanjem Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, odnosno Kraljevine Jugoslavije, oko Bosne se sukobljavaju Srbija i Hrvatska, s ciljem da je zauzmu i podijele, a da se muslimani eliminišu. Tako su na osnovi nacionalističkih ideologija i velikodržavnih projekata nad Bosnom i muslimanima izvršeni brojni zločini.

Kraj prošlog vijeka obilježen je raspadom Varšavskog pakta, te krahom socijalizma u Evropi, raspadom SSSR i promjenama u drugim socijalističkim zemljama Evrope. Socijalistička federativna republika Jugoslavija takođe doživljava promjene, odnosno raspada se, ali za razliku od ostalih socijalističkih zemalja Evrope, raspada se u krvi, što se posebno odnosilo na Bosnu i Hercegovinu.

Antagonizam srpskih i hrvatskih interesa evoluirao je u zajedničku, usaglašenu ratnu opciju okupacije i podjele Bosne i Hercegovine. Još u vrijeme egzistiranja SFRJ, početkom devedesetih godina dvadesetog vijeka, politička, društvena i vojna rukovodstva Srbije, Crne Gore i Hrvatske se usaglašavaju oko okupacije i podjele Bosne i Hercegovine.

Međunarodna zajednica, a posebno vodeće zemlje Zapada nisu htjele da podrže samostalnu Bosnu i Hercegovinu. Naprotiv, omogućili su vrijeme agresorima Srbiji, Crnoj Gori i Hrvatskoj da uz podršku kolaboracionističkih snaga iz Bosne i Hercegovine okupiraju i podijele Bosnu i Hercegovinu. Hladno su promatrali komadanje međunarodno priznate članice Organizacije Ujedinjenih nacija i zvjerstva nad pripadnicima najbrojnijeg naroda u Bosni i Hercegovini. Očekivali su i čekali da Bosna i Hercegovina kapitulira, da se preda agresorima, ali nisu dočekali. Bosanci i Hercegovci su se branili i na kraju odbranili.

Međunarodna zajednica i vodeće svjetske sile su na kraju morale prihvatiti istinu da se Bosna i Hercegovina odbranila. Odbranili su je njene Oružane snage, Armija Republike Bosne i Hercegovine i Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Bosne i Hercegovine.

Snage odbrane Bosne i Hercegovine su rasle i jačale iz dana u dan i na kraju izrasle u respektabilnu dobro organizovanu i moralno jaku oružanu silu uspješno vođenu od strane državnog i vojnog rukovodstva.

Armija Republike Bosne i Hercegovine, čudo bosanskog otpora, je nastala iz želje i opredjeljenja građana, kojima je Bosna i Hercegovina na srcu, da brane i odbrane svoju zemlju i biološki opstanak bosanskog naroda, svoje porodice i ognjišta. U svemu ovome ne smije se zaboraviti i opredjeljenje legalnih vlasti Republike Bosne i Hercegovine koji su vodili i rukovodili Oružanim snagama i obezbjeđivali uslove za vođenje oružane borbe u Odbrambeno-oslobodilačkom ratu 1992 -1995. godine.

U odnosu na do tada vođene ratove, odbrana Oružanih snaga Bosne i Hercegovine od agresije bila je specifična i neuobičajena. Agresija je na našu zemlju zvanično počela danom međunarodnog priznanja Bosne i Hercegovine kao nezavisne, suverene države – 6. aprila 1992. godine. Bosna i Hercegovina je do tog dana bila

faktički okupirana i podijeljena. Jugoslovenska narodna armija, u to vrijeme, suštinski, armija srpsko-crnogorskog naroda, kontrolisala je ključne objekte, komunikacije, važne državne sisteme i institucije, oslanjajući se na već uspostavljenu strukturu vlasti srpskog naroda u Bosni i Hercegovini. Trebalo je dokrajčiti posao razbijanjem pojedinih tačaka otpora i eliminisanjem organa vlasti od najnižeg do najvišeg nivoa. Bili su sigurni da legalne vlasti Bosne i Hercegovine sa oslabljenom Teritorijalnom odbranom i MUP-om neće moći pružiti otpor, i da će završiti posao za jedan do dva mjeseca.

Procjene su im bile zasnovane na pouzdanim činjenicama, ali nisu procijenili i ocijenili volju i odlučnost bosanskog čovjeka i inat u njemu.

Odlučujući otpor agresiji u početnoj fazi pružile su snage TO RBiH, MUP-a RBiH i ostali patrioti Republike Bosne i Hercegovine. Na prostorima gdje je pružen odlučujući otpor sačuvana je teritorija, sačuvan je narod i obratno tamo gdje nije bilo organizovanog otpora i gdje se desila predaja agresoru izgubili smo teritoriju i izvršen je zločin nad stanovništvom.

Armija Republike Bosne i Hercegovine je organizovana i formirana u toku žestoke i bezobzirne agresije. Korišteni su znanje i iskustvo starješina obučavanih u bivšoj JNA, uz vođenje od strane legalnog multietničkog Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine u svojstvu Vrhovnog komandanta OS RBiH.

Otpor agresiji Srbije i Crne Gore, sa jedne, i Hrvatske, sa druge strane, bio je odlučan, posebno kada je u pitanju bošnjački narod.

Nepovoljni i nedovoljni potencijali branilaca, a posebno nedovoljne količine naoružanja i vojne opreme, prisilili su Oružane snage Republike Bosne i Hercegovine da prihvate i vode dugotrajni i iscrpljujući rat. Računalo se i imalo u vidu kako rat odmiče da će agresor slabiti, a da će snage odbrane jačati, da će moral kod agresora padati, a kod branilaca rasti. Kao i to da će istina o pravednoj odbrani od agresije na Bosnu i Hercegovinu prodrijeti u svijet i da će vremenom branioci Republike Bosne i Hercegovine imati sve veću podršku.

Pored rukovođenja i komandovanja neposrednim dejstvima, državno i vojno rukovodstvo Republike Bosne i Hercegovine vodilo je stalne pregovore u okviru međunarodne zajednice sa agresorima, s ciljem zaustavljanja ratnih dejstava, ubijanja i razaranja. Pregovori su u početku vođeni u vrlo nepovoljnim okolnostima za predstavnike legalnih organa Republike Bosne i Hercegovine, odnosno branilaca. Agresori su u pregovorima nastupali sa pozicije sile, a međunarodni zvaničnici su priznavali samo snagu i moć. Taj civilizovani, demokratski Zapad bio je spreman da zaboravi na pravo i pravdu, te da žrtvu agresije Bosne i Hercegovine i njen bošnjački narod preda dželatu na milost i nemilost. Takav stav međunarodnih zvaničnika kao i zločini koje su činili agresori učvrstili su stav kod rukovodstva Republike BiH i branilaca da se učini sve kako bi Oružane snage ojačale i kako bi svojom snagom i rezultatima na borbenom polju prisilili agresore i međunarodnu zajednicu da mijenjaju svoje stavove i poziciju.

Vremenom to se i desilo. Onda kada su Oružane snage BiH, u prvom redu ARBiH, organizacijski i tehnički ojačale, kada je zaustavljena ofanziva agresora, te kada je ARBiH preuzela inicijativu na bosanskohercegovačkom ratištu, institucije međunarodne zajednice i velike sile - SAD, Rusija, Njemačka, Velika Britanija i Francuska, kao i agresori, počeli su ozbiljno pregovarati o miru.

Uporedo sa vođenjem oružane borbe, Armija RBiH je organizaciono i brojno jačala. Od oružane sile vezane za određenu teritoriju postepeno je prerasla u manevarsku vojsku spremnu za ofanzivna borbena dejstva. To je došlo do izražaja posebno 1995. godine, kada je bila u mogućnosti da potpuno porazi agresora ali je u tome zaustavljena.

Takav završetak svijet nije želio. Omogućio je agresoru da preživi, namećući prekid borbenih dejstava i nepravedni „Dejtonski sporazum".

U odbrambeno-oslobodilačkom ratu 1992-1995. godine, u Bosni i Hercegovini je potvrđena istina da nema te sile koja može slomiti volju naroda spremnog da brani i odbrani svoj biološki opstanak, svoj dom, svoju zemlju. Otpor srpskoj i hrvatskoj agresiji se nije drugačije mogao okončati, samo pobjedom branilaca, pripadnika Oružanih snaga Republike Bosne i Hercegovine.

Bosnu i Hercegovinu kao državu, njenu suverenost, cjelovitost i nezavisnost, sačuvale su njene legalne Oružane snage, uz podršku naroda i građana, a koje su vodili legalni organi vlasti.

Pokazalo se da sudbinu zemlje određuje spremnost njenog naroda i građana da je brane i čuvaju.

Za uspjeh u oružanoj borbi, u odbrani od agresije na Bosnu i Hercegovinu od 1992. do 1995. godine neophodni su bili uspješna priprema i uzajamno međusobno djelovanje niza elemenata, među kojima su najbitniji:

- Rukovođenje i komandovanje u pripremi i odbrani;
- Moralna snaga odbrane;
- Obučenost i uvježbanost ljudstva za b/d;
- Ljudski i materijalni resursi (mobilizacijski potencijal);
- Logističko obezbjeđenje;
- Obavještajno-sigurnosno obezbjeđenje.

Akademik prof. dr. Mirko Pejanović

DOPRINOS SPOZNAJI ISTINE O ČUDU BOSANSKOG OTPORA I ORUŽANE BORBE

RECENZIJA rukopisa knjige generala Mustafe Polutka „RUKOVOĐENJE I KOMANDOVANJE ORUŽANIM SNAGAMA U ODBRAMBENO-OSLOBODILAČKOM RATU RBIH 1992-1995. GODINA"

General Mustafa Polutak je nakon provedenog sopstvenog istraživanja napisao knjigu u kojoj obrađuje rukovođenje i komandovanje Oružanim snagama tokom Odbrambeno-oslobodilačkog rata RBiH 1992-1995. godine. U svom pristupu pisanju knjige odabrao je metod analize sadržaja svih relevantnih dokumenata najviših državnih organa i Štaba Vrhovne komande Armije Republike Bosne i Hercegovine.

Za izvođenje istraživanja, general Mustafa Polutak je posjedovao dvije bitne pretpostavke. Prva se odnosi na vojno školovanje. Uz završenu Vojnu akademiju kopnene vojske 1970. godine, general Mustafa Polutak pohađa i završava Komandno štabnu akademiju 1982. godine. Drugu pretpostavku za pisanje knjige general Polutak obezbjeđuje sticanjem ličnog iskustva u komandovanju jedinicama Armije Republike Bosne i Hercegovine.

Zapravo, od početka agresije na Bosnu i Hercegovinu, general Mustafa Polutak se uključuje u aktivnosti odbrane suverene i nezavisne Republike Bosne i Hercegovine. Svoju aktivnost u pružanju otpora agresiji na Bosnu i Hercegovinu general Mustafa Polutak započinje na području Srednje Bosne, gdje 1992. godine postaje koordinator odbrambenih priprema za opštine: Kiseljak, Kreševo, Fojnica i Busovača. Potom je bio komandant Taktičke grupe I "Igman". Poslije toga, uslijedile su i druge odgovorne dužnosti u Armiji Republike Bosne i Hercegovine. Vršio je dužnost načelnika Odjeljenja za strategijsko planiranje u Štabu Vrhovne komande Armije Republike Bosne i Hercegovine. Nakon što je obavio dužnost načelnika Uprave za rodove u Štabu Vrhovne komande, postavljen je za komandanta Četvrtog korpusa Armije Republike Bosne i Hercegovine. Po završetku rata, general Polutak nastavlja vršiti dužnost komandanta Četvrtog korpusa do njegovog gašenja. U okviru Vojske

Federacije Bosne i Hercegovine obavljao je više uloga, među kojima je bila i dužnost načelnika Uprave za organizaciju, strukturu i mobilizaciju Vojske Federacije BiH.

Od vremena penzionisanja 2000. godine, general Mustafa Polutak sa grupom generala učestvuje u formiranju "Udruženja za zaštitu tekovina borbe za Bosnu i Hercegovinu". Ovo udruženje se afirmisalo u javnosti kao nosilac širenja istine i vrijednosti Odbrambeno-oslobodilačkog rata u vremenu 1992. do 1995. godine.

Svoju knjigu autor sadržajno koncipira u devet zasebnih poglavlja sa prilozima.

U prvom poglavlju autor razmatra: OSNOVE NA KOJIMA SE ZASNIVALO RUKOVOĐENJE I KOMANDOVANJE. Sa stanovišta teorijsko-normativne vojne doktrine, autor definiše pojmovne odrednice za upravljanje, rukovođenje i komandovanje. U pojmovnom određenju komandovanja autor potcrtava ovaj momenat: **komandovanje se primjenjuje na principima samo za vojnu organizaciju – jednostarješinstva i vojnu organizaciju**.

Autor, nadalje, analizira elemente rukovođenja i komandovanja. Kao glavne elemente rukovođenja i komandovanja autor uvodi: **planiranje, procjenu situacije, donošenje odluke, izradu plana borbenih dejstava, organizovanje, koordinacija, kontrola**.

Kako bi rukovođenje i komandovanje bilo uspješno, ono se zasniva na određenim načelima. Ta načela čine: **jednostarješinstvo, subordinacija, jedinstvo rukovođenja i komandovanja, elastičnost rukovođenja i komandovanja i efikasnost i operativnost rukovođenja i komandovanja**.

U određivanju nivoa rukovođenja i komandovanja, autor konstatuje da se rukovođenje i komandovanje organizuje na tri nivoa: **strategijskom, operativnom i taktičkom**.

Predsjednik Predsjedništva RBiH funkciju rukovođenja i komandovanja Oružanim snagama u RBiH obavlja u svojstvu Vrhovnog komandanta Oružanih snaga RBiH.

Komandant Glavnog štaba Armije Republike Bosne i Hercegovine ostvaruje rukovođenje i komandovanje u skladu sa Ustavom i u skladu sa ovlaštenjima koja su na njega prenesena od strane Predsjedništva RBiH.

Rukovođenje i komandovanje na operativnom i taktičkom nivou u zoni operacije objedinjuje Komanda Armije RBiH, čije su jedinice nosioci izvršnih zadataka – korpusi.

Ministarstvo odbrane obavlja: upravne, stručne i štabne poslove u djelokrugu odbrane.

Drugo poglavlje knjige posvećeno je USLOVIMA U KOJIMA JE VRŠENA PRIPREMA ZA ODBRANU RBIH I ORGANIZOVANJU I FORMIRANJU ORUŽANIH SNAGA RBIH.

Autor približava spoznaju o tome da je priprema za agresiju na Republiku Bosnu i Hercegovinu od strane Srbije i Crne Gore najprije započela u političkoj sferi. Polazi se od činjenice da je dolaskom Slobodana Miloševića na čelo Srbije, srpski nacionalizam postao državna politika. **Nosioci te politike su postali: državni aparat, Srpska akademija nauka, Pravoslavna crkva i mediji**. Krajnji cilj srpskog nacionalizma bio je **ostvarivanje projekta Velike Srbije**. Rukovodstvo Srbije na čelu sa

Miloševićem otvoreno kreće sa namjerom da cijelu Bosnu i Hercegovinu, ili njen veći dio, u kome žive Srbi, **pripoji jedinstvenoj srpskoj državi – velikoj Srbiji**. U tom pravcu se izvode aktivnosti da Jugoslovenska narodna armija potpadne pod upravljanje Miloševićevog režima. Vojne snage JNA iz Slovenije i dijelom iz Hrvatske dislocirane su u Bosnu i Hercegovinu. Istovremeno, Srpska demokratska stranka sa Radovanom Karadžićem na čelu, tokom 1991. godine provodi formiranje Srpskih autonomnih regija na teritoriji Bosne i Hercegovine. Autor posebno izdvaja zasjedanje Skupštine Srpskog naroda **u Banjoj Luci 12. maja 1992. godine**. Radi se o zasjedanju na kome je donijeta **Odluka o strateškim ciljevima srpskog naroda u Bosni i Hercegovini**. Ti ciljevi su definisani sa pet tačaka: **1) državno razgraničenje sa druge dvije nacionalne zajednice; 2) koridor između Semberije i Krajine; 3) uspostavljanje koridora u dolini rijeke Drine, odnosno eliminisanje rijeke Drine kao granice između srpskih država; 4) uspostavljanje granice na rijekama Uni i Neretvi i 5) podjela Sarajeva na srpski i muslimanski dio i uspostavljanje u svakom dijelu efikasne državne vlasti**.

Uz izbor strateških ciljeva srpskog naroda u Bosni i Hercegovini izvršeno je formalno preimenovanje Jugoslovenske narodne armije u Vojsku Republike srpskog naroda, u maju 1992. godine. Tada su snage Jugoslovenske narodne armije zauzele 70% teritorije Bosne i Hercegovine.

U ovakvim društveno-istorijskim uslovima, Predsjedništvo Republike Bosne i Hercegovine mobiliše sve građanske patriotske snage za otpor i odbranu Bosne i Hercegovine. Tokom juna mjeseca Predsjedništvo RBiH donosi **Platformu o radu Predsjedništva u uslovima rata**. U Platformi se uspostavljaju ciljevi borbe za odbranu integriteta i suvereniteta međunarodno priznate Bosne i Hercegovine. Takođe se u Platformi o radu Predsjedništva RBiH u uslovima rata definiše društvena osnova za formiranje oružanih snaga za odbranu Bosne i Hercegovine. U tom kontekstu, Armija Republike Bosne i Hercegovine je multietnička oružana snaga svih građana neovisno od nacionalne, političke i vjerske pripadnosti.

U dijelu svoje knjige autor **razmatra propuste i slabosti u sistemu rukovođenja**. Na početku formiranja Oružanih snaga bila je opstrukcija za rad Štaba Teritorijalne odbrane, a naročito u opštinama sa većinskim hrvatskim stanovništvom. Dio rukovodstva Patriotske lige jedan duži period se nije stavio pod komandu Štaba Teritorijalne odbrane. Postojao je i poseban problem odnosa **prema školovanim oficirima iz Jugoslovenske narodne armije** koji su blagovremeno pristupili odbrani Bosne i Hercegovine od agresije. Kao učesnik svih procesa u formiranju Oružanih snaga Bosne i Hercegovine general Mustafa Polutak izlaže kritici ispoljeni odnos prema školovanim i patriotski usmjerenim oficirima. Pri tome uviđa i posljedice do kojih je došlo zbog takvog odnosa prema vojnoj struci i znanju.

U trećem poglavlju knjige izvedena je sveobuhvatna analiza uloge međunarodne zajednice i njen uticaj na rukovođenje i komandovanje. Dat je pregled rezolucija međunarodne zajednice i mirovnih planova koji su oblikovani prije Dejtonskog mirovnog sporazuma.

Od četvrtog do devetog poglavlja knjige autor izvodi analizu procesa ostvarivanja uloge Oružanih snaga Republike Bosne i Hercegovine prema godinama odvijanja borbenih dejstava. U analizi su obuhvaćene: 1992., 1993., 1994. i 1995. godina. Autor podsjeća da je tokom 1992. godine izvršeno formiranje korpusa Armije Republike Bosne i Hercegovine. Na početku oružane borbe protiv agresora formirani su: Prvi korpus – Sarajevo; Drugi korpus – Tuzla; Treći korpus – Zenica; Četvrti korpus – Mostar; Peti korpus – Bihać. U kasnijem toku odvijanja rata formiran je Sedmi korpus Armije Republike Bosne i Hercegovine na području Travnika i Šesti korpus na području Jablanice i Konjica.

Važan preokret u vođenju oružane borbe protiv agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu nastaje početkom i tokom 1995. godine. U tom vremenu uspostavlja se **strategijska ravnoteža i preuzimanje inicijative Armije Republike Bosne i Hercegovine**. Do toga dolazi nakon što su potpisani sporazumi između čelnika Republike Hrvatske i Republike Bosne i Hercegovine u pogledu saradnje i koordiniranih dejstava u Zapadnoj Bosni Hrvatskog vijeća obrane i Hrvatske vojske, na jednoj strani, i Armije Republike Bosne i Hercegovine, na drugoj strani.

Na temelju izvedene geneze formiranja i razvoja Oružanih snaga za odbranu Bosne i Hercegovine od 1992. do 1995. godine, general Mustafa Polutak dolazi do veoma koherentnih zaključaka. Zaključci imaju sljedeće bitne elemente:

Prvo, odlučujući otpor agresiji u početnoj fazi pružile su snage Teritorijalne odbrane Bosne i Hercegovine sa Ministarstvom unutrašnjih poslova Republike BiH, kao i patriotske snage građana u samoorganizovanim jedinicima. Gdje nije bilo organizovanog otpora i oružane borbe, izgubile su se teritorije i stradalo civilno stanovništvo.

Drugo, Armija Republike Bosne i Hercegovine organizovana je i ustrojena u toku već započete žestoke agresije na Bosnu i Hercegovinu. Na samom početku formiranja Armija Republike Bosne i Hercegovine nije imala dovoljno oružja i opreme. I pored toga, svojom **moralnom snagom i čvrstinom, Armija Republike Bosne i Hercegovine je vodila dugotrajnu i iscrpljujuću borbu, da bi tokom 1995. godine koordinacijom snaga više korpusa izrasla u manevarsku vojsku osposobljenu za ofanzivno dejstvo. To se potvrdilo u ofanzivnom dejstvu Petog korpusa, u avgustu i septembru 1995. godine**.

Treće, političko jedinstvo multietničkog Ratnog Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine davalo je osnovu, kako organizacijsku, tako i kadrovsku, za **uspješno političko-vojno rukovođenje i komandovanje Oružanim snagama Bosne i Hercegovine**.

Knjiga generala Mustafe Polutka: "RUKOVOĐENJE I KOMANDOVANJE ORUŽANIM SNAGAMA U ODBRAMBENO-OSLOBODILAČKOM RATU RBIH 1992-1995. GODINA" predstavlja značajan **doprinos spoznaji istine o agresiji na Bosnu i Hercegovinu. Knjiga, takođe, na temelju izvedene analize dokumenata, donosi spoznaju o '**čudu bosanskog otpora**' i oružane borbe**. Korisno će poslužiti svim društvenim subjektima koji se bave osposobljavanjem građana za aktivnosti u području odbrane i zaštite.

General-major Fikret Muslimović

RIK - „KIČMA“ OD KOJE ZAVISI SUDBINA NARODA I DRŽAVE

RECENZIJA ZA KNJIGU GENERALA MUSTAFE POLUTKA: RUKOVOĐENJE I KOMANDOVANJE ORUŽANIM SNAGAMA REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE U ODBRAMBENO - OSLOBODILAČKOM RATU 1992. - 1995. GODINE

Mustafa Polutak, general Armije Republike Bosne i Hercegovine, svoja bogata i konkretna, predratna, ratna i poratna iskustva, koja je stekao u raznim ulogama sistema odbrane, posebno u ulogama komandanta jedinica taktičkog i operativno - strategijskog nivoa, predstavio je u knjizi pod naslovom RUKOVOĐENJE I KOMANDOVANJE ORUŽANIM SNAGAMA REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE U ODBRAMBENO-OSLOBODILAČKOM RATU 1992-1995. GODINE.

U knjizi su sažeto predstavljena iskustva koja imaju višestruku upotrebnu vrijednost, posebno za stručnu edukaciju vojnih i drugih kadrova sistema odbrane i za naučne aktivnosti koje za svoj predmet uzimaju istraživanje sadržaja i metodologije ostvarivanja uloge faktora sistema komandovanja, rukovođenja i kontrole u naročito složenim ratnim i drugim vanrednim kriznim situacijama.

Uvidom u sadržaj knjige generala Polutka pod naslovom RUKOVOĐENJE I KOMANDOVANJE ORUŽANIM SNAGAMA REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE U ODBRAMBENO-OSLOBODILAČKOM RATU 1992. - 1995. GODINE, čitaoci mogu identificirati i razmatrati brojne poruke izvanredno značajne za društveni odgoj u kome treba graditi odgovornost prema osjetljivoj, specifičnoj prirodi vojne i odbrambene organizacije, u koju se ne smiju unostiti maniri samovolje, destrukcije, vulgarne demokratije i drugih štetnih pojava. U tom kontekstu, knjiga generala Polutka aktuelizira pitanja i probleme zaštite i samozaštite vojne organizacije, s obzirom da je njena struktura sigurnosno najosjetljiviji dio države i društva u cjelini.

Sistem komandovanja, rukovođenja i kontrole kao predmet razmatranja u knjizi general Polutka, smatra se da je *„kičma“*, odnosno da je *„centralni životni sistem“* od čijeg funkcioniranja najbitnije ovisi sudbina naroda i države. U ratnim uslovima, kvalitet i vitalnost sistema komandovanja i rukovođenja određuje vitalnost i spo-

sobnost odbrane i opstanka države i društva. U tako osjetljivoj vertikali simbolički nazvanoj „*kičma*“ vojne i odbrambene organizacije, svi dijelovi su bitni, jer narušavanje integriteta i funkcionalnosti „*kičme*“ na bilo kojem njenom dijelu izaziva paralize koje suprotstavljena zaraćena strana koristi kao osnovu na kojoj gradi strategiju svojih uspjeha u ratu. Međutim, u vertikali sistema komandovanja, rukovođenja i kontrole ima jedan „*pršljen*“ te „*kičme*“ koji je naj, naj, najvažniji, a to je „*pršljen*“ koji spaja ulogu civilnog vrhovnog komandanta i ulogu prve ličnosti u Generalštabu.

Zrelost civilne Vrhovne komande, zrelost Generalštaba Armije RBiH, zrelost komandi i komandanata korpusa, divizija, brigada ... u odbrani Bosne i Hercegovine 1992-1995. godine, potvrđena je odgovornim ponašanjem u izgradnji i zaštiti sistema komandovanja, rukovođenja i kontrole Armije RBiH. Ako nema odlučnosti i odgovornosti da se gradi i štiti jedinstvo komandovanja, rukovođenja i kontrole, onda se čine uzaludnim svi ostali napori odbrane društva i države. To jedinstvo je postignuto onda ako je kontrola unutar vojske sastavni dio civilne kontrole nad vojskom. Ništa što je bitno generali ne smiju skrivati od civilnog vrhovnog komandanta. Generalšab nije debatni klub, već je, u stručnim vojnim pitanjima izvršitelj odluka civilnog vrhovnog komandanta, kome mora biti neprikosnoveno lojalan.

Prema tome, knjigu generala Mustafe Polutka pod naslovom RUKOVOĐENJE I KOMANDOVANJE ORUŽANIM SNAGAMA REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE U ODBRAMBENO-OSLOBODILAČKOM RATU 1992-1995. GODINE treba primaknuti aktuelnim i budućim, civilnim i vojnim kadrovima, ali i svim ključnim činiocima u sistemu obrazovanja i odgoja. Ustvari, sistem odgoja i obrazovanja epilog svojoj zrelosti daje ako pravilno realizira svoje obaveze u tretiranju specifične prirode vojne organizacije i odgovornosti svakog patriote da doprinosi izgradnji svijesti o tome.

Akademik prof. dr. Smail Čekić

GENOCID U BOSNI 1992 – 1995.[1]

SAŽETAK

U tekstu se razmatraju bitni događaji u Republici Bosni i Hercegovini na kraju XX stoljeća, posebno 1991.-1995. i, s tim u vezi, sa stanovišta, prije svega, historijske nauke i relevantnih naučnih saznanja, uključujući i rezultate vlastitih naučnih istraživanja, uzroci raspada zajedničke jugoslovenske države; uzroci i ciljevi napada na Republiku Bosnu i Hercegovinu; srpska i hrvatska genocidna ideologija, namjera i politika; planiranje, pripremanje i izvođenje agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu i izvršenje genocida nad Bošnjacima.

Mnogobrojni i raznovrsni relevantni izvori različite provenijencije nesumnjivo potvrđuju dvije početne, osnovne, bitne, fundamentalne empirijske i naučne činjenice savremenih događanja i događaja u Republici Bosni i Hercegovini na kraju XX stoljeća:

- prvo, na Republiku Bosnu i Hercegovinu izvršena je **klasična oružana agresija**, odnosno zločin protiv mira i sigurnosti čovječanstva, što je po osnovnom poimanju, shvatanju i definiciji međunarodni oružani sukob, i
- drugo, na okupiranim teritorijama nezavisne i međunarodno priznate Republike Bosne i Hercegovine, članice Ujedinjenih nacija, u gradovima u opsadi i na teritoriji Ujedinjenih nacija - sigurnim zonama Ujedinjenih nacija nad Bošnjacima, pripadnicima (zaštićene) nacionalne, etničke i vjerske grupe kao takve, izvršen je najteži zločin - **zločin genocida**.

Navedene krucijalne činjenice su postulacioni osnov u naučnim i drugim istraživanjima društvenih, političkih, vojnih, moralnih i vrednosnih činjenica:

1 Naučna i druga saznanja zasnovana su na najrelevantnijim teorijskim i naučnim izvorima i značajnim rezultatima empirijskih naučnih istraživanja autora, posebno u naučnim djelima: *Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu – planiranje, priprema, izvođenje* – Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, Sarajevo – Kult B, Sarajevo, 2004; *Genocid i istina o genocidu u Bosni i Hercegovini*, Univerzitet u Sarajevu i Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, Sarajevo, 2012; *Dejtonski (mirovni) sporazum – legalizacija genocida u Republici Bosni i Hercegovini*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, tom I-III, Sarajevo, 2016 (potpunije i detaljnije o tome vidi: www.institut-genocid.unsa.ba), kao i naučnim saznanjima drugih naučnika - istraživača, te stručnim saznanjima ICTY-a, ICJ-a i nacionalnih sudova (Savezne Republike Njemačke i Bosne i Hercegovine).

- srpski fašizam je, nažalost, ponovo - tokom posljednje decenije XX stoljeća - obnovio, eskalirao i generisao najteže zločine do sada poznate čovječanstvu, a što nije u skladu s osnovnim vrijednostima, normama, običajima, kulturom i tradicijom srpskog antifašizma;
- srpska nacionalistička elita (intelektualna, politička, vojna i vjerska), devedesetih godina XX stoljeća, na temelju političkog genocidnog projekta - srpski velikodržavni projekt "**svi Srbi u jednoj državi**", čiji se osnovni cilj sastoji u formiranju jedinstvene (velike) srpske države na Balkanu, u kojoj će živjeti "**ceo srpski narod**" - "**ujedinjenje svih Srba u istu državnu strukturu**", a koji (projekt), uporedo s jugoslavenskim programom, u historiji srpskih političkih ideja egzistira dva puna stoljeća, dovela je do unutrašnje krize u Socijalističkoj federativnoj republici Jugoslaviji i razbila zajedničku državu;
- Miloševićevom nacionalističkom politikom i praksom masovnih mitinga i demonstracija (na kojima je 1988-1989. učestvovalo oko pet miliona ljudi) i pučističkim metodama ("birokratska antirevolucija") srušena su (krajem 1988. i početkom 1989) u Srbiji, Vojvodini, na Kosovu i Crnoj Gori legalno izabrana rukovodstva i uklonjeni "nepoželjni" kadrovi;
- Republika Srbija je, revizijom Ustava iz 1974. i donošenjem Ustava od 28. septembra 1990., ukinula autonomije Vojvodine i Kosova i praktično izvršila secesiju (od SFRJ), uništila ustavni poredak SFRJ (izvršila udar na savezni Ustav i "**pravnu agresiju na ustavni sistem Jugoslavije**"), preuzela funkcije "**nove samostalne srpske države**", čime je sama izuzeta iz pravnog sistema SFRJ, što je po zakonima SFRJ predstavljalo najteže krivično djelo, i prije (višepartijskih) izbora otpočela s procesom formiranja "velike Srbije";
- u Crnoj Gori formiran je kolaboracionistički režim;
- Republika Srbija je izvršila udar na monetarni sistem SFRJ (9. januara 1991) - Slobodan Milošević se dograbio zlatnih rezervnih zaliha u inostranstvu u vrijednosti od 1,4 milijarde američkih dolara;
- ubrzan je proces homogenizacije Srba, posebno u Bosni i Hercegovini;
- politički projekt - srpski velikodržavni projekt "**svi Srbi u jednoj državi**" eskalirao je osvajačkim ratovima i genocidom. Srbija i Crna Gora /Savezna republika Jugoslavija je od 1991. do 1999. vodila osvajačke ratove na Balkanu (borbu za teritorije, za "životni prostor" - lebensraum), uključujući i protiv Republike Bosne i Hercegovine (1991-1995);
- navedeni osvajački projekt su, pored ostalih, prihvatili, podržavali i u njemu učestvovali brojni i raznovrsni politički, vojni i društveni subjekti u Srbiji, Crnoj Gori, Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, među kojima i nacionalistička Srpska demokratska stranka Bosne i Hercegovine, čiju je politiku, nažalost, prihvatio neočekivano veliki broj Srba;
- politički projekt – ujedinjenje svih Srba – **formiranje velike etničke (srpske) države** dobio je masovnu podršku Srpske akademije nauka i umetnosti, Udruženja književnika Srbije, Srpske pravoslavne crkve, Jugoslavenske narodne armije (JNA od devedesetih godina XX stoljeća nije imala ni jugo-

slavenski ni narodni karakter), političkih i kulturnih institucija i ustanova uz, nažalost, masovnu neselektivnu podršku srpskog naroda;

- rukovodstvo JNA prihvatilo je srpsku nacionalističku ideologiju i politiku i postalo instrument srpskog velikodržavnog projekta, čiji je zadatak bio da "štiti teritorije sa srpskim življem, naoružava ih i obezbijedi granice buduće, zamišljene Jugoslavije";
- agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu i genocid nad Bošnjacima čine suštinu genocidnog projekta **zajedničkog zločinačkog poduhvata** država Savezne republike Jugoslavije (Srbije i Crne Gore) i Republike Hrvatske, njihovih rukovodstava i brojnih rukovodilaca političkog, vojnog, policijskog i upravnog vrha, te njihovih petokolonaša, kolaboracionista i plaćenika;
- **namjera** (*mens rea*) tog zločinačkog čina, utemeljena i iskazana u srpskom i hrvatskom velikodržavnom projektu, imala je za cilj zauzimanje i uništenje države Republike Bosne i Hercegovine i "**konačno rješenje" muslimanskog pitanja** - uništenje Bošnjaka ili njihovo svođenje na beznačajnu etničku i vjersku grupu. U funkciju tih zločinačkih aktivnosti poslušno su se, kao neposredni saradnici i izvršioci, stavile paradržavne tvorevine i servilni petokolonaši iz Republike Bosne i Hercegovine ("Hrvatska zajednica Herceg-Bosna"/"Hrvatska republika Herceg-Bosna", "Republika srpska Bosna Hercegovina"/"Republika Srpska" i "Autonomna pokrajina zapadna Bosna") i Republike Hrvatske ("Republika srpska krajina"), koje su države agresori (Savezna republika Jugoslavija i Republika Hrvatska), po ugledu na naciste, osmislile, planirale, pripremile, organizovale, formirale, rukovodile, naoruža(va)le, obučavale, izdavale (im) naredbe, pri čemu je u suštini riječ o marionetskim režimima tih država, koji su usmjeravani i kontrolisani od tih država i bili zavisni od njih i djelovali u njihovo ime - u svojstvu *de iure* i *de facto* organa Savezne republike Jugoslavije i Republike Hrvatske.

Radi ostvarivanja navedenog zločinačkog poduhvata, agresori su, posebno Srbija i Crna Gora, u skladu sa strateškim planovima, realizovali planirane aktivnosti i akcije:

- razbijen je ustavni koncept odbrane SFRJ;
- republikama i pokrajinama oduzeto je suvereno pravo u oblasti organizovanja i rukovođenja teritorijalnom odbranom, ravnopravnom komponentom Oružanih snaga SFRJ, i njeno dovođenje, podređivanje i stavljanje pod (pot) punu kontrolu JNA;
- smanjena je i razoružana Teritorijalna odbrana Bosne i Hercegovine i još nekih konstitutivnih elemenata SFRJ;
- JNA je od antifašističke, jugoslavenske, narodne i multietničke vojske "transformisana" u velikosrpsku vojsku;
- obnovljeni su i eskalirali fašistički pokreti - velikosrpski i velikohrvatski; utvrđeni su metodi, mehanizmi i postupci planiranja, organizovanja i pripremanja zločina;

- postignut je (marta 1991) načelan dogovor o uništenju države Republike Bosne i Hercegovine između šefova susjednih država (*Pakt Milošević - Tuđman*);
- omeđene / omeđavane su granice "velike Srbije" i "velike Hrvatske";
- organizovana je, naoružana, obučena i opremljena peta kolona (velikosrpska i velikohrvatska) susjednih država u Bosni i Hercegovini;
- zauzete su polazne pozicije za agresiju i druge zločinačke aktivnosti, uključujući i genocid nad Bošnjacima;
- rukovođenje i komandovanje na okupiranim teritorijama objedinjeno je u rukama šefova susjednih država - okupacionih sila;
- utvrđeni su nosioci i imenovani subjekti određenih konkretnih aktivnosti, u određenim uslovima, identifikovani njihovi ciljevi, metode i sredstva i efekti - rezultati i posljedice.

Radi se o zločinima protiv čovječnosti i međunarodnog prava, teškim kršenjima međunarodnog humanitarnog prava, koji su nastali na temeljima fašističke ideologije, politike i prakse dva velikodržavna projekta, dvije genocidne politike, dva zajednička zločinačka poduhvata, dva nacionalistička pokreta, dvije države, zatim dvije, odnosno tri kolaboracionističke i petokolonaške tvorevine, dvije oružane sile, četiri kolaboracionističke vojne formacije i više drugih oružanih jedinica i grupa, uključujući i strane plaćenike (Ruse, Grke, itd.). Takva fašistička ideologija, politika i praksa, osvajačkog i genocidnog karaktera, imala je za cilj **formiranje velikosrpske i velikohrvatske države** na štetu samostalne, suverene i nezavisne, historijski trajne i jasno definisane države Republike Bosne i Hercegovine. **Cilj tih ideologija i politika je,** slično nacističkom projektu – "borba za životni prostor" i "konačnom rješenju jevrejskog pitanja", te nacističkim tvorevinama u Hrvatskoj (tzv. Nezavisna Država Hrvatska) i Srbiji (kvislinška uprava generala Nedića), **osvajački rat za teritorije** ("**borba za teritorije**", teritorijalna ekspanzija), borba za "životni prostor", za otimanje tuđe - bosanskohercegovačke zemlje, **i uništenje Bošnjaka**, nacionalne, etničke i vjerske grupe kao takve.

Rezultatima dosadašnjih naučnih istraživanja utvrđene su i konstatovane relevantne naučne činjenice, koje potvrđuju i dokazuju **naučnu istinu**, čije su, pored ostalog, bitne odredbe:

- agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu i genocid nad Bošnjacima su **isplanirani** (intelektualno, ideološki, politički, vojno, ekonomski, medijski, obavještajno, psihološki, itd.), s jasno postavljenim **ciljevima, naređeni, usmjereni, organizovani i vođeni** s nadležnih političkih i vojnih mjesta i izvršeni planski, sistematski i organizovano. Poznate su **države agresori**, zatim **ideolozi, planeri, naredbodavci, izvršioci i saradnici, te kako su zločini izvršeni i zbog čega su izvršeni**;
- Srbija i Crna Gora/Savezna republika Jugoslavija, kao i Republika Hrvatska - beogradski i zagrebački režimi, na čelu sa Slobodanom Miloševićem i Franjom Tuđmanom, su: **planirali, pripremali, usmjeravali, organizovali i vodili agresiju na Republiku Bosnu i Hercegovinu i genocid nad Bošnjacima; rukovodili i komandovali izvođenjem agresije; operativno plani-**

rali, pripremali, koordinirali, usmjeravali i vlastitim oružanim snagama (Jugoslavenska narodna armija /Vojska Jugoslavije, Hrvatska vojska, "Vojska Srpske republike Bosne i Hercegovine" /"Vojska Republike Srpske", "Vojska Republike srpska krajina", "Hrvatsko vijeće obrane" i "Narodna odbrana Autonomne pokrajine zapadna Bosna") **vodili borbene operacije protiv Republike Bosne i Hercegovine; osiguravali živu silu (starješinski i vojnički kadar), kompletnu logističku i finansijsku podršku (tenkove, transportere, helikoptere, artiljerijsko i pješadijsko naoružanje, radarsko-računarska sredstva, minsko-eksplozivna sredstva, municiju, gorivo i mazivo i druge strateške sirovine), sanitetski materijal, zdravstveno osiguranje i svu drugu vojnu opremu, zatim plaće i penzije, te tako neposredno učestvovali u izvršenju genocida i drugih oblika zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava**. Samo u periodu do 31. decembra 1994. Savezna republika Jugoslavija je za izvođenje agresije osigurala 89,4% pješadijske, 73% artiljerijske i 95,1% protivavionske municije. Navedene podatke je pravovremeno, još u toku sudskog procesa, posjedovao Međunarodni sud pravde, ali ih, nažalost, kao i mnoge druge krucijalne dokaze o neposrednom učešću i odgovornosti Savezne republike Jugoslavije u agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu i genocidu nad Bošnjacima, nije uzeo u obzir;

- Oružana agresija, osvajački rat protiv Bosne i Hercegovine, bila je sastavni dio Miloševićeve i Tuđmanove državne politike, u čije je ime najveći dio Bosne i Hercegovine okupiran, a Bošnjaci ubijani, protjerivani i odvođeni u koncentracione logore samo zbog njihove **nacionalne, etničke i vjerske pripadnosti i osvajanja njihovog** životnog prostora;
- Savezna republika Jugoslavija (Srbija i Crna Gora) ostvarivala je *opću (sveukupnu) kontrolu i efektivno rukovođenje* nad snagama "**bosanskih Srba**", koje su, kao "**dio vojne organizacije SRJ**" djelovale *de facto* i *de iure* kao organ Savezne republike Jugoslavije, koja je "**provodila vojne operacije neophodne za uspostavljanje 'velike Srbije'**", pri čemu su "**bosanski Srbi djelovali u ime Vlade Savezne republike Jugoslavije**", koja je "**djelovala kao međunarodni subjekt koji vrši vlast nad Republikom Srpskom**";
- Savezna republika Jugoslavija (Srbija i Crna Gora) je, učestvujući u osvajačkim ratovima u Republici Hrvatskoj i Republici Bosni i Hercegovini i genocidu nad Bošnjacima, **izdržavala "70.000 vojnika u vojsci Republike Srpske Krajine, oko 200.000 vojnika u vojsci Republike Srpske i vojsku Jugoslavije** / oko 230.000 - prim. S. Č./, **a to je skoro pola miliona vojnika**";
- Savezna republika Jugoslavija je do 30. augusta 1994. "**dvije milijarde** / američkih - prim. S. Č./ **dolara utrošila u Bosni i Hercegovini**" - za vođenje agresorskog, osvajačkog rata protiv Republike Bosne i Hercegovine i istrebljenje Bošnjaka, pri čemu je do 8. jula 1994. samo "**u municiji i vojnoj opremi za rat u RS i RSK**" **potrošila oko milijardu američkih dolara ("… oko 1.000.000.000 $**");

- Savezna republika Jugoslavija je pružala "**maksimalnu pomoć**" srpskom narodu "**preko Drine, da se stvori Republika Srpska, da se stvori Republika Srpska Krajina**" i izborila se da tzv. međunarodna zajednica "**nudi legalizaciju države na polovini teritorije Bosne i Hercegovine, čime bi se teritorija** (Savezne republike Jugoslavije) povećala "**za jednu četvrtinu, jer je 102 hiljade kvadratnih kilometara Jugoslavije, a da se stanovništvo poveća za jednu desetinu, i to da se legalizuje**", tako se "**stvara sva podloga da srpski narod, praktično, ostane da živi u jednoj državi**";
- Savezna republika Jugoslavija je "**stvorila Republiku Srpsku**", srpsku državu na prostorima na kojima nikada nije bilo srpske države", i "**uknjižila pola Bosne**";
- Slobodan Milošević je "**obezbedio legitimitet Republike Srpske pred svetom**", a generali Vojske Jugoslavije su zločin protiv mira (agresiju) i zločin genocida "**uradili časno**";
- Paradržavne tvorevine Srpska republika Bosna i Hercegovina / Republika Srpska, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna /Hrvatska republika Herceg-Bosna i Autonomna pokrajina zapadna Bosna i njihovi politički, vojni, policijski i izvršni organi bili su organi i/ili agenti susjednih država - Savezne republike Jugoslavije i Republike Hrvatske. Ti marionetski režimi nisu predstavljali nikakav samostalni politički niti vojni subjekt. Savezna republika Jugoslavija i Republika Hrvatska su, u ulozi okupatorskih sila u Republici Bosni i Hercegovini vršile opću (sveukupnu) političku i vojnu, kao i efektivnu kontrolu nad svojim paradržavnim, kolaboracionističkim i petokolonaškim tvorevinama u Republici Bosni i Hercegovini i njihovim političkim, vojnim, policijskim i izvršnim organima (vlasti). Navedene paradržavne tvorevine izjednačuju se sa državnim organima vlasti Savezne republike Jugoslavije i Republike Hrvatske i u potpunosti su zavisile od tih država, čija se djela – akti genocida (*actus reus*) pripisuju Saveznoj republici Jugoslaviji i Republici Hrvatskoj;
- Agresori su na okupiranim područjima, gradovima u opsadi i na teritoriji Ujedinjenih nacija - sigurnim zonama Ujedinjenih nacija, pored zločina protiv mira i sigurnosti čovječanstva, izvršili brojne oblike zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava nad civilima i civilnim stanovništvom te civilnim objektima, kao što su: organizovano ciljano ubijanje, ustvari najčešće stravično masovno i pojedinačno strijeljanje, klanje, spaljivanje i masakriranje muškaraca, žena, djece i staraca, uglavnom Bošnjaka, te muslimana - Albanaca i Roma ("**lišavanje života tokom napada na gradove i sela**"), pripadnika zaštićene nacionalne, etničke i vjerske grupe kao takve, koji su sistematski birani kao cilj za uništavanje; hapšenje, deportovanje i zatočenje u koncentracione logore, zatvore i druga mjesta zatočenja; ubijanje i masakriranje u koncentracionim logorima i drugim zatočeničkim objektima; zastrašivanje, premlaćivanje, mučenje, zlostavljanje, proganjanje, ponižavanje i izgladnjivanje civila u logorima i zatvorima, te surovo i nečovječno postupanje i nehumani uslovi u zatočeničkim objektima, od čega su mnogi Bošnjaci svakodnevno umirali; ciljano

ubijanje i ranjavanje intelektualne i političke elite (ljekara i zdravstvenih radnika, pravnika, vjerskih službenika, posebno lica Islamske zajednice - imama, profesora, studenata, učenika i drugih, privrednika i drugih stručnjaka i istaknutih i uglednih Bošnjaka, posebno političkih vođa i članova Stranke demokratske akcije); nanošenje teških tjelesnih i/ili psihičkih povreda; sistematsko i masovno silovanje i seksualno zlostavljanje žena (čak i starica), djevojaka, pa i djevojčica u logorima, zatvorima, hotelima, garažama, privatnim kućama i drugim mjestima; uzimanje i ubijanje talaca; nasilno pokrštavanje Bošnjaka; sistematsko prisilno protjerivanje, raseljavanje, istjerivanje i deportacija civila i civilnog stanovništva, uglavnom Bošnjaka iz njihovih domova i s vjekovnih staništa (stravične razmjere tih zločina svjedoče o pretvaranju okupiranih područja u jednonacionalne, u etnički čiste srpske i/ili hrvatske teritorije); prisilno razdvajanje žena, djece i staraca od muških članova njihovih porodica; okrutno, surovo i nečovječno postupanje s ranjenicima, bolesnicima i ratnim zarobljenicima; napadi na zdravstvene ustanove, te povređivanje i ubijanje ranjenika; sistematski vojni napadi širokih razmjera (uz upotrebu artiljerije, haubica 105 mm, tenkova T-84, raketa s daljinskim navođenjem, aviobombi i drugih oruđa i oružja) usmjereni na civilne ciljeve (civilno stanovništvo i civilne objekte); napadi na humanitarne konvoje, opstruiranje i ograničavanje humanitarne pomoći i napadi na osoblje humanitarnih organizacija; neselektivno i nesrazmjerno korištenje sile (uključujući i tešku artiljeriju) i opsade protiv civila i civilnog stanovništva i civilnih objekata; surovo i nečovječno postupanje prema civilima i civilnom stanovništvu, podrazumijevajući i nanošenje velikih patnji i teških povreda tjelesnog i psihičkog integriteta; fizičko iznurivanje i terorisanje civilnog stanovništva; bespravno (masovno) otpuštanje s posla; namjerno razaranje i uništavanje gradova, naselja i sela; stalno granatiranje civila i civilnog stanovništva i snajpersko djelovanje po bosanskohercegovačkim gradovima i naseljima u opsadi; korištenje civila kao živog štita, te za prisilne fizičke radove na prvoj liniji fronta (kopanje rovova, nošenje municije i dr.); nametanje prekomjernog rada; nanošenje teških ozljeda i zlostavljanje civila; namjerno nametanje životnih uslova koji su (bili) sračunati da dovedu do potpunog ili djelimičnog fizičkog ili biološkog istrebljenja Bošnjaka (namjerno izgladnjivanje, uskraćivanje odgovarajuće medicinske pomoći, hrane, vode, smještaja, odjeće, sanitarnih uslova, električne energije, gasa, ogrjeva, telefonskih komunikacija i gradskog saobraćaja); upotreba zabranjenih (po međunarodnim konvencijama) metoda i sredstava ratovanja, fizičko iznurivanje i dr.); pustošenje ljudskih ognjišta neopravdano vojnim potrebama; plansko i selektivno pljačkanje, razaranje i uništavanje stambenih, obrazovnih, naučnih, zdravstvenih, vjerskih i privrednih objekata; uništavanje i zatiranje kulturno-historijskih i vjerskih spomenika, te kompletne infrastrukture Bosne i Hercegovine (saobraćajnice, PTT instalacije, radio i TV predajnici, električni dalekovodi, vodovodi i rezervoari za vodu, zdravstvene ustanove i dr.), kao i prirodnih resursa (šume, vodotokovi, rudnici i sl.) i dr.

O zločinu genocida nad Bošnjacima u Republici Bosni i Hercegovini na kraju XX stoljeća, o tom masakru nad nedužnim, nenaoružanim i nemoćnim žrtvama koje je Zapad prepustio agresorima i njihovim kolaboracionistima i petokolonašima da ih unište, posebno u dolinama rijeka Drine, Neretve, Sane, Une, Lašve, te Bosanske Posavine, a naročito o genocidu u i oko sigurnih zona Ujedinjenih nacija Srebrenica i Žepa, jula 1995, kao i drugim oblicima zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, pored brojnih relevantnih, dostupnih i pouzdanih dokumenata, podataka, informacija, saznanja, izjava i drugih dokaza, uključujući i stručna saznanja međunarodnih i nacionalnih sudova, evidentni su i objektivni indikatori - masovna i pojedinačna ubistva i masovne grobnice;

- Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu je, uz **embargo na oružje i vojnu opremu; humanitarnu politiku** Ujedinjenih nacija, Evrope i tzv. međunarodne zajednice; **razmještanje snaga Ujedinjenih nacija za održa(va)nje mira** – UNPROFOR, koje su djelovale kao "zaštitnice srpskog agresora" i zločincima davale određenu vrstu legaliteta i legitimiteta; **političke mirovne pregovore, političke i vojne pritiske na žrtve genocida**, koji su potvrđivali srpska teritorijalna osvajanja i zločin genocida, čime je u praksi realizovana politika teritorijalne podjele Republike Bosne i Hercegovine; **sramotnu politiku (ne)moralnog izjednačavanja agresorâ i žrtava zločina genocida; namjerno pogrešnu kvalifikaciju karaktera oružanog sukoba i prirode zločina**; **međunarodnu strategiju ignorisanja srpskog velikodržavnog fašističkog i genocidnog projekta**, itd., bila sastavni dio Miloševićeve državne politike, u čije je ime najveći dio Bosne i Hercegovine okupiran, a Bošnjaci ubijani, protjerivani i odvođeni u koncentracione logore zbog njihove nacionalne, etničke i vjerske pripadnosti i zauzimanja njihove zemlje, pljačkanja materijalnih dobara i druge pokretne imovine, te otimanja i prisvajanja njihovih kuća i stanova i zatiranja tragova civilizacijskih i kulturnih tekovina;
- Operacionalizaciju velikosrpske ideologije, politike i prakse u Republici Bosni i Hercegovini vodila je Srpska demokratska stranka Bosne i Hercegovine, na čelu sa Radovanom Karadžićem, Momčilom Krajišnikom, Biljanom Plavšić i drugim ratnim zločincima, koje je, nažalost, prihvatio zaprepašćujuće veliki broj Srba. Rukovodstvo Srpske demokratske stranke i srpske paradržavne i kolaboracionističke tvorevine u Republici Bosni i Hercegovini (Srpska republika Bosna i Hercegovina/Republika Srpska) bilo je uključeno u zajednički zločinački poduhvat pod direktnim političkim i operativnim vodstvom Slobodana Miloševića, čiji su cilj i namjera bili da se, u skladu s političkim projektom formiranja "**jedinstvene države srpskog naroda**" ("**jedinstvene srpske države na Balkanu**") i "*Strateškim ciljevima srpskog naroda u Bosni i Hercegovini*" (srpskoj varijanti nacističke konferencije u Wannseu), zauzme i uništi država Republika Bosna i Hercegovina i (u njoj) unište Bošnjaci, nacionalna, etnička i vjerska grupa kao takva;
- Kolaboracionisti i petokolonaši (veliko) srpskog agresora (politički, vojni, policijski i upravljačko-izvršni potencijal marionetskog režima Republike Srp-

ske), pod neposrednim rukovodstvom, organizacijom, komandom, učešćem i podrškom države Savezne republike Jugoslavije (Srbije i Crne Gore), koja je okupirala preko 70% teritorije Republike Bosne i Hercegovine, učestvovali su, kao i država Savezna republika Jugoslavija, u genocidu, zločinima protiv čovječnosti i ratnim zločinima nad Bošnjacima, kao i u ratnim zločinima nad drugim narodima;

- Fašističko i genocidno rukovodstvo paradržavne i kolaboracionističke tvorevine Republike Srpske, na čelu s Radovanom Karadžićem, Momčilom Krajišnikom, Biljanom Plavšić, Ratkom Mladićem i drugima, koju je generisao srpski nacizam i na kostima ubijenih Bošnjaka inaugurisao genocidnu tvorevinu nazvanu republikom, imalo je **genocidnu namjeru i genocidni plan** o uništenju Bošnjaka, nacionalne, etničke i vjerske grupe kao takve, po kojem je genocid organizovano, ciljno i sistematski izvršen;
- Za uništenje Bošnjaka, međunarodnim humanitarnim pravom zaštićene grupe (nacionalne, etničke i vjerske kao takve), postojala je **genocidna zločinačka namjera i genocidni plan** (postoje, pored ostalog, naredbe za izvršenje genocida, uključujući i formiranje koncentracionih logora);
- **Genocid** nad Bošnjacima izvršen je u teškim i složenim uslovima međunarodnog oružanog sukoba - **agresije** na nezavisnu, međunarodno priznatu državu Republiku Bosnu i Hercegovinu, članicu Ujedinjenih nacija, i **okupacije** velikog dijela njene državne teritorije. Osuđeni ratni zločinac Biljana Plavšić je na 17. sjednici Skupštine Republike Srpske, održane od 24. do 26. jula 1992, izjavila da je **70% teritorije Bosne i Hercegovine osvojeno**. Radovan Karadžić je na 34. zasjedanju Skupštine Republike Srpske, održane od 27. augusta do 1. oktobra 1993, izjavio: "**A sačuvali smo 250.000 mjesta životnog prostora gdje su muslimani živjeli**." Slobodan Milošević je 15. aprila 1994. na sjednici Vrhovnog saveta odbrane Savezne republike Jugoslavije, pored ostalog, izjavio: **"… naše snage kontrolišu 72% teritorije Bosne i Hercegovine**";
- Genocid nad Bošnjacima je, u skladu s (veliko)srpskom genocidnom ideologijom, politikom i praksom, a po uzoru na fašizam i nacizam, (iz)vršen u kontinuitetu do kraja 1995. i na televiziji je prenošen uživo, bez obzira na broj likvidiranih, ranjenih, protjeranih, silovanih, itd. Namjera da se Bošnjaci unište evidentna je od početka i faktička je konstanta, koja je permanentno i u kontinuitetu očigledna tokom cijelog trajanja agresije. Izvršioci genocida, imajući u vidu tolerisanje njihovih akata od strane Ujedinjenih nacija i vodećih država Zapada, bili su uvjereni da će via facti doći do legalizacije genocida kao političke prakse;
- Genocid nad Bošnjacima u Republici Bosni i Hercegovini rezultat je kolektivne velikosrpske ideologije, politike i prakse uništenja Bošnjaka. Samo u osmišljenom, planiranom, organizovanom, usmjerenom, vođenom, sistematskom i ciljnom genocidu nad Bošnjacima Republike Bosne i Hercegovine u i oko si-

gurne zone Ujedinjenih nacija Srebrenica, jula 1995, učestvovalo je, prema rezultatima istraživanja Vlade Republike Srpske, preko 25.000 ljudi.

Srbijansko-crnogorski agresor je na okupiranim teritorijama Republike Bosne i Hercegovine, posebno na području srpskih strateških prioriteta **istočne i sjeverne Bosne**, kao i **Bosanske krajine**, gradovima u opsadi, teritoriji Ujedinjenih nacija - sigurnim zonama Ujedinjenih nacija i na slobodnoj teritoriji Republike Bosne i Hercegovine izvršio zločin genocida nad Bošnjacima. Najmasovniji zločin genocida izvršen je u općinama s bošnjačkom većinom (stanovništva) u Podrinju, Bosanskoj Posavini, dolinama Sane i Une, te na području Sarajeva, posebno u Sarajevu u opsadi, i drugim mjestima u Republici Bosni i Hercegovini;

- Velikosrpski agresor i njegovi kolaboracionisti likvidirali su (masovna i pojedinačna ubistva, klanja i spaljivanja) na desetine, stotine i hiljade civila i civilnog stanovništva, uključujući djecu, žene i starija lica, te trudnice i (tek rođene bezimene) bebe, na području: Trebinja, Bileće, Ljubinja, Gacka, Nevesinja, Mostara, Kalinovika, Foče, Goražda, Čajniča, Rudog, Višegrada, Rogatice, Sokoca, Han-Pijeska, Vlasenice, Bratunca, Srebrenice, Zvornika, Kalesije, Bijeljine, Brčkog, Bosanskog Šamca, Modriče, Doboja, Bosanskog Broda, Dervente, Teslića, Šipova, Jajca, Čelinca, Maglaja, Zavidovića, Prnjavora, Kotor-Varoša, Skender-Vakufa, Banje Luke, Prijedora, Ključa, Bosanskog Petrovca, Drvara, Sanskog Mosta, Bosanske Gradiške, Bosanske Dubice, Bosanskog Novog, Bosanske Krupe, Bihaća, Cazina, Velike Kladuše, Sarajeva (Ilijaš, Vogošća, Hadžići, Ilidža, Trnovo, Centar, Novi Grad, Novo Sarajevo, Stari Grad, Pale, posebno Sarajevo u opsadi) i drugih mjesta;
- Skoro sva navedena područja, od Trebinja na jugoistoku, preko Bijeljine na sjeveroistoku, dijela Sarajeva - glavnog grada Republike Bosne i Hercegovine, Posavine, do Bihaćke krajine na sjeverozapadu, danas čine Republiku Srpsku (entitet u okviru Bosne i Hercegovine), legalizovanu Dejtonskim mirovnim sporazumom, a koja je, što je očigledno na osnovu relevantnih i pouzdanih podataka, formirana na genocidu i drugim zločinima protiv čovječnosti i međunarodnog prava.

U svim okupiranim mjestima i gradovima u opsadi Republike Bosne i Hercegovine, uključujući i u koncentracionim logorima i drugim mjestima zatočenja, nad Bošnjacima, civilima i civilnim stanovništvom, nenaoružanim ljudskim bićima, muškarcima, ženama, djecom, starijim i mlađim, bolesnim i invalidima izvršena su planski, organizovano, sistematski i u kontinuitetu, pored ostalih oblika zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, brojna masovna i pojedinačna ubistva. Bošnjaci su, **zbog svoje nacionalne, etničke i vjerske grupe kao takve**, **s namjerom** sistematski birani i određeni kao cilj za fizičko ili biološko uništavanje (ubijani su "**samo zato što su Muslimani**").

Oblici zločina i načini i sredstva ubijanja Bošnjaka su raznovrsni i mnogobrojni u formi monstruozne patologije koju karakteriše naglašeni barbarizam, sadizam, surovost i okrutnost. Muškarci, žene, djeca i starci su (u kućama, ispred i oko kuća, stanovima, dvorištima, voćnjacima, štalama, šupama, garažama, na ulici, u polju, na livadi,

u logorima i u drugim zatočeničkim centrima, školama, bolnicama, obdaništima, džamijama i drugim mjestima) ubijani (u grupama i pojedinačno), mrcvareni, masakrirani (uglavnom vatrenim oružjem - automatskim puškama i pištoljima: najčešće su žrtvama pucali u glavu, prsa i/ili leđa), te minobacačima, raketama, modifikovanim aviobombama, granatiranjem, oštrim predmetima (noževima, sjekirama, čak i sabljama), zatim tupim predmetima (raznim šipkama, palicama, lancima, kablovima, te fizičkom snagom - rukama i nogama), klani (čak i motornim pilama), živi spaljivani (zločinci, uglavnom komšije, čiji je identitet poznat, a koji su dobro poznavali žrtve, zapalili su, pored ostalih, i mnoge nepokretne, teško bolesne, bespomoćne i iznemogle - žive, ubijene i poklane starice i starce), živi nabijani na kolce i pečeni na ražnju, bacani u jame i čatrnje, kasapljeni, odsijecane su im glave, sječeni prsti, kidane uši, vađene oči, živi su zakopavani, javno čerečeni, građevinskim mašinama - utovarivačem gaženi i gnječeni, zabijani im ekseri u glavu, potkivani ekserima (po tabanima) kao životinje, rezani spolni organi, ubijene žrtve genocida su spaljivane (mnogi Bošnjaci su nakon ubistva i klanja zapaljeni) i na druge načine likvidirani (zločinci su protiv civila i civilnog stanovništva koristili i dresirane pse). Ubijana su i tek rođena djeca - bebe, koja nisu imala ni imena, kao i (u majčinim utrobama) nerođene bebe. Bošnjaci su ubijani na zvjerski način, uključujući i čitave porodice, te su tako u nekim masovnim grobnicama otkriveni i identifikovani posmrtni ostaci čitavih porodica. Žrtve su, "**pred brojnim svjedocima, najčešće u prisustvu članova porodica ili na mjestima gdje su porodice mogle da vide sam čin izvršenja ubijanja**", ubijane pojedinačno ili u grupama. Zločinci su, pored ostalog, "šutali muslimanske lobanje".

Srpski zločinci su nemoćne, nezaštićene i nenaoružane civile fizički i psihički maltretirali i ponižavali, udarali, tukli (pendrecima, sohama, vilama), te masovno, sistematski i organizovano silovali i seksualno zlostavljali žene, djevojke i djevojčice, urezivali krstove na licu žrtava (čak i od ubijenih Bošnjaka "pravili" krstove), odvajali vojno sposobne civile - muškarce od staraca, žena i djece, te djevojke i djevojčice od žena, itd., itd.

I pored toga što su **Srebrenica** i njena okolina proglašeni *teritorijom Ujedinjenih nacija - sigurnom zonom Ujedinjenih nacija*, sve vrijeme do njenog zauzimanja, u julu 1995, protiv potpuno izolovanog bošnjačkog stanovništva u kontinuitetu su vođeni akti genocidnog uništenja. Srpski agresor je Bošnjacima u kontinuitetu "**zagorčavao život**" i stalno brutalno kršio status sigurne zone Ujedinjenih nacija, ispaljujući granate na Srebrenicu, pri čemu su mnogi civili ubijeni i ranjeni, a civilni objekti razoreni. Srebrenica je postala koncentracioni logor, koncentracioni logor Ujedinjenih nacija, u kome je zločin genocida vršen u kontinuitetu i to javno - pred očima cjelokupne međunarodne zajednice.

Nakon zauzimanja sigurne zone Ujedinjenih nacija Srebrenica, 11. jula 1995, oružane snage Savezne republike Jugoslavije (Srbije i Crne Gore), uz učešće svojih (srpskih) kolaboracionističkih oružanih formacija iz Republike Bosne i Hercegovine, izvršile su genocid i druge oblike zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava nad Bošnjacima Republike Bosne i Hercegovine. Pored masovnih i pojedinačnih likvidacija, žrtvama genocida nanesene su trajno teške tjelesne i psihičke povrede i

boli; prisilno je protjerano oko 30.000 civila - žena, djece i staraca, s namjerom fizičkog ili biološkog uništenja Bošnjaka, nacionalne, etničke i vjerske grupe kao takve; namjerno su nametnuti teški egzistencijalni uslovi života; izvršeni su zločini silovanja; nasilno su razdvajane porodice; namjerno su opljačkani, uništeni i spaljeni bošnjački civilni objekti, posebno vjerski, itd.

U jedinstvenoj i masovnoj *operaciji ubijanja*, uglavnom za četiri dana, s namjerom, organizovano i prema tačno utvrđenom planu i obrascu, na stravičan način, likvidirano je preko 8.000 zarobljenih i zatočenih Bošnjaka Republike Bosne i Hercegovine, među kojima preko 800 djece, što je motivisano njihovom nacionalnom, etničkom i vjerskom pripadnošću kao takvom, te osvajanjem njihovog životnog prostora, koji je u srpskim velikodržavnim planovima označen od strateške važnosti. Tri generacije muškaraca su istrijebljene, čime je izvršena radikalna destrukcija bošnjačke nacionalne, etničke i vjerske zajednice. Riječ je o zločinu genocida, svjesnom, namjernom i ciljnom istrebljivanju ljudi - civila i civilnog stanovništva u Evropi nakon Drugog svjetskog rata.

Srpski agresor i njegovi kolaboracionisti su i na području **Žepe** od 1992. do 1995. izvršili genocid i druge oblike zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, uključujući i vrijeme kada je Žepa bila teritorija Ujedinjenih nacija - sigurna zona Ujedinjenih nacija (juni 1993-juli 1995), posebno u julu 1995, kada je, kao i sigurna zona Ujedinjenih nacija Srebrenica, zauzeta i okupirana.

Velikosrpski agresor i njegovi kolaboracionisti izvršili su zločin genocida i na području **Sarajeva**, posebno u Sarajevu u opsadi, jednom od "*strateških ciljeva srpskog naroda u Bosni i Hercegovini*", i drugim teritorijama Ujedinjenih nacija (sigurnim zonama Ujedinjenih nacija) i svim gradovima u opsadi, kao i na slobodnoj teritoriji Republike Bosne i Hercegovine usljed nasumičnih i stalnih agresorskih granatiranja. U Sarajevu u opsadi je u redovima za vodu i hranu, na tržnicama, u školama, na fakultetima, u bolnicama, tramvajima, autobusima, na ulicama, u stambenim objektima, na poslu, za vrijeme sahrana, itd., pored ostalog, vršena koordinirana, dugotrajna, rasprostranjena i sistematska kampanja namjernog granatiranja (vatrenim oruđima za neselektivno gađanje, kao što su minobacači, rakete s daljinskim navođenjem i artiljerija) civilnih područja, objekata i civilnog stanovništva iz artiljerijskog, minobacačkog i pješadijskog oružja. Granatiranjem i snajperskim djelovanjem ubijeno je i ranjeno na hiljade civila oba spola i svih starosnih dobi, posebno djece, žena i starih lica. Samo na području Sarajeva u opsadi, od aprila 1992. do decembra 1995, **ukupan broj ubijenih, poginulih i umrlih,** prema rezultatima istraživanja ICTY-a, **iznosi 18.889 lica**.

- Srpski agresor je u pojedinim okupiranim mjestima Republike Bosne i Hercegovine (Brčko, Bijeljina, Zvornik, Vlasenica, Rogatica ....) prisilno **prevodio muslimane u pravoslavnu vjeru**, što potvrđuje raspoloživa dokumentacija i (preživjele) žrtve genocida;
- Agresor je s namjerom **sistematski opljačkao, razorio, porušio, uništio i oštetio 1.565 objekata islamske arhitekture**, među kojima su brojne džamije, mesdžidi, mektebi, tekije, turbeta, vakufski objekti i druge vjerske građevine sa neprocjenjivom historijsko-kulturnom, umjetničkom i naučnom

važnošću. Istovremeno, srpsko-crnogorski fašisti uništili su i/ili oštetili preko 500 vjerskih objekata katoličke crkve i nekoliko jevrejskih;

- Agresor je **sistematski opljačkao, prisvojio, porušio, popalio mnoštvo stambenih i poslovnih objekata**. Procjenjuje se da je uništeno i oštećeno između 60 do 70% ukupnog broja stambenih jedinica u Republici Bosni i Hercegovini. Razoreni su i uništeni mnogi infrastrukturni objekti u oblasti saobraćaja i veza (željeznička i putna infrastruktura, PTT saobraćaj i RTV);
- Agresor je **opljačkao, razorio i uništio mnoge industrijske objekte, poljoprivredna dobra, hotele, motele i turističke centre, te bezbroj malih zanatskih i trgovačkih radnji u privatnom vlasništvu**. Procjenjuje se da je uništeno i oštećeno između 50 do 60% industrijskih objekata;
- Velikosrpski zločinci **uništili su oko 55% zdravstvenih objekata**, čime je iz upotrebe izbačeno na hiljade bolničkih kreveta. Ubijeni su brojni ljekari i drugi zdravstveni radnici, uglavnom na radnom mjestu, posebno u Sarajevu u opsadi. Uništeno je oko 400 sanitetskih vozila;
- Među najtežim rezultatima agresije je i **razaranje i uništenje gotovo svih historijskih, obrazovnih, naučnih, kulturnih, zdravstvenih i sportskih objekata**. Dovoljno je u tom pogledu spomenuti činjenicu da je agresor (25. augusta 1992) granatirao i zapalio Nacionalnu i univerzitetsku biblioteku u Sarajevu i time uništio 1,5 miliona tomova knjiga. Agresor je (17. maja 1992) potpuno spalio (zapaljivom municijom) Orijentalni institut, uključujući arhiv i biblioteku, pri čemu je uništeno 200.000 dokumenata, uključujući i zbirku od preko 5.000 islamskih rukopisa, zatim uništio gotovo sve objekte na kojima su održane XIV Olimpijske igre 1984, te višestoljetno Jevrejsko groblje pretvorio u uporište sa kojeg je danonoćno ubijao civile Sarajeva u opsadi;
- Agresor je u gradovima koji su bili pod opsadom, posebno u Sarajevu, **onesposobio ili iz upotrebe isključio brojne vodoopskrbne objekte i uskratio vodu, električnu energiju, gas i telefonske komunikacije**. Na taj način agresor je namjerno podvrgavao civile i civilno stanovništvo teškim životnim uslovima sračunatim na to da dovedu do njihovog potpunog ili djelimičnog fizičkog uništenja;
- Srbijansko-crnogorski agresor i njegovi kolaboracionisti **nisu poštovali** međunarodne konvencije koje se odnose na pravila ratovanja, te su protiv civila i civilnog stanovništva koristili metode i sredstva koji su po svim međunarodnopravnim načelima, pravilima i standardima zabranjeni. Tako je protiv civila i civilnog stanovništva i civilnih objekata koristio artiljeriju, tenkove, minobacače, višecijevne bacače raketa s daljinskim navođenjem, rasprskavajuću i zapaljivu municiju, hemijske otrove, kasetne i modifikovane bombe, snajpere i dr. Iz svih artiljerijskih i drugih oruđa, te pješadijom, planski i organizovano i s namjerom izvodio je napade na nezaštićena i nebranjena sela, naselja i gradove Republike Bosne i Hercegovine;
- Agresor je, pored ubijanja i ranjavanja, **sistematski izgladnjivao civilno stanovništvo, posebno u Sarajevu, zatim onemogućavao njihovo liječenje**

i epidemiološku zaštitu, te onemogućavao UNHCR-u i drugim međunarodnim i lokalnim humanitarnim organizacijama da dostavljaju hranu, lijekove i odjeću. Također, u okupiranim mjestima u kojima je ostao manji broj Bošnjaka agresor ih je **otpuštao sa posla, izbacivao iz stanova**, uz prethodno prisilno potpisivanje da se odriču svoje cjelokupne imovine, uskraćivao im socijalnu i medicinsku zaštitu i drugo;

- U agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu agresor je posebno **koristio opsadni način ratovanja i neselektivno i nesrazmjerno korištenje sile**, što je karakteristično za Sarajevo, Goražde, Žepu, Srebrenicu, Bihać i druga mjesta u opsadi.

Oružane snage Republike Hrvatske (Hrvatska vojska i njeni kolaboracionisti i petokolonaši - Hrvatsko vijeće obrane, fašistoidni dio HVO, koji su djelovali pod općom - sveukupnom kontrolom Republike Hrvatske i za njene interese, *de facto* i *de iure* organ (instrument) Republike Hrvatske, koja je vršila *opću kontrolu* i *efektivno rukovođenje* nad oružanim snagama i civilnim vlastima paradržavne tvorevine Hrvatske zajednice Herceg-Bosne /Hrvatske republike Herceg-Bosne, pri čemu se i zločini HVO-a pripisuju Republici Hrvatskoj) u **srednjoj Bosni**, **dolini Rame i Neretve**, te **u zapadnoj Hercegovini**, nad Bošnjacima, civilima i civilnim stanovništvom, izvršile su brojne zločine protiv čovječnosti i međunarodnog prava, kao što su: masovna i pojedinačna ubistva i spaljivanja, te ranjavanja, uključujući žene, djecu i starce; protjerivanje i raseljavanje; masovna i sistematska hapšenja i zatočenja civila u koncentracionim logorima i drugim mjestima zatočenja, napadi na civile i civilne objekte; terorisanje civila; silovanja i seksualna zlostavljanja; vojni napadi na gradove i sela, te njihovo razaranje; uništavanje stambenih, vjerskih, historijskih, obrazovnih, naučnih, kulturnih, zdravstvenih, sportskih, privrednih i drugih civilnih objekata, uključujući i Stari most u Mostaru; pljačkanje i spaljivanje javne imovine; pljačkanje bošnjačkih kuća, stanova i druge bošnjačke imovine, kao i njihovo spaljivanje; masovno otpuštanje s posla; prevođenje u katoličanstvo; prisilni rad na linijama fronta, gdje su logoraši i zatvorenici prisiljavani (prisiljeni) da budu ljudski štit; namjerno obustavljanje humanitarne pomoći; napadi na humanitarne radnike; uvođenje ogromnih taksi na humanitarnu pomoć i drugi oblici zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava. To je, u skladu sa hrvatskom nacionalističkom ideologijom i politikom formiranja "**zajedničke hrvatske države u njenim etničkim i povijesnim granicama**", za čiju je realizaciju na kraju XX stoljeća postojao udruženi zločinački poduhvat, na čijem je čelu bilo državno, političko i vojno rukovodstvo Republike Hrvatske, pod vođstvom predsjednika Franje Tuđmana, dio smišljene i sistematske politike i prakse genocida, koju su hrvatske oružane snage organizovano činile u navedenim područjima Republike Bosne i Hercegovine. Takva genocidna politika i genocidna praksa provođena je u općinama: Stolac, Čapljina, Ljubuški, Tomislav-Grad, Mostar, Jablanica, Prozor, Gornji Vakuf, Bugojno, Kiseljak, Busovača, Vitez, Žepče, Vareš i drugim mjestima, što, pored brojnih dokaza, potvrđuju i masovne grobnice (Lapsunj – Prozor; Tasovčići – Čapljina; Balinovac – Mostar; Trzna – Žepče i dr.). Najeklatantniji primjer masovnih zločina je genocid u **Ahmićima**, **Vrbanji**,

Stupnom Dolu, **Prozoru**, u naseljima Tulica, Grahovci, Radanovići i Han-Ploča (**Kiseljak**), gdje su mnogi civili, uključujući žene i djecu, ubijeni i živi spaljeni, a kuće i drugi civilni objekti zapaljivim mecima, granatama i benzinom zapaljeni.

Republika Hrvatska je na okupiranim područjima Republike Bosne i Hercegovine "**imala ulogu okupacione sile i to zbog opće** (**sveukupne**) **kontrole koju je imala nad HVO-om, podrške koju mu je pružala i bliskih veza koje je sa njim održavala**". HVO je djelovao u svojstvu i za račun i korist Republike Hrvatske, čija se djela (akti genocida HVO-a) pripisuju Republici Hrvatskoj. Snage HVO-a su djelovale kao *de facto (oružane) snage i agent Republike Hrvatske. Zbog* "**opće kontrole koju je Hrvatska vršila nad HVO-om, imovina bosanskih Muslimana je u trenutku njenog razaranja bila pod kontrolom Hrvatske i nalazila se na okupiranoj teritoriji".**

Oružane formacije Fikreta Abdića, koji se stavio u službu agresorâ, izvršile su brojne zločine protiv civilnog stanovništva i ratnih zarobljenika Bošnjaka, posebno protiv onih civila koji nisu podržavali njegovu izdajničku i zločinačku politiku, kao što su: ubistva, ranjavanja, maltretiranja, fizička i psihička zlostavljanja i premlaćivanja, posebno u logorima, i drugim mjestima zatočenja (Drmaljevo, farma Dubrave, hale Nepeke, Dispanzer u Polju, logor u Cetingradu, vojni zatvor u Miljkovićima i dr.), zatim silovanja, pljačkanje i uništavanje (neselektivno granatiranje) stambenih i drugih civilnih objekata.

I jedan broj Bošnjaka je u toku odbrane Republike Bosne i Hercegovine od agresije i biološkog istrebljenja izvršio određene ratne zločine nad Srbima (u logoru Čelebići - Konjic, Kazani - Sarajevo, …) i Hrvatima (Uzdol, Grabovica …). Protiv jednog broja takvih pojedinaca su još u toku agresije i genocida preduzete energične mjere krivičnog gonjenja.

Republika Bosna i Hercegovina, međunarodno priznata država i članica Ujedinjenih nacija, za vrijeme agresije i genocida imala je ogromne ljudske žrtve i prevelika materijalna razaranja. Ukupan **broj, identitet i status žrtava - ubijenih, poginulih, umrlih, ranjenih, prisilno protjeranih i deportovanih i drugih oblika zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava** u Republici Bosni i Hercegovini, te način, mjesto i vrijeme izvršenja zločina, zbog složenosti predmeta istraživanja, tipa i karaktera istraživanja, kao i rezultata naučnog istraživanja, još uvijek nisu potpuno naučno istraženi i naučno utvrđeni. Prema dosadašnjim rezultatima raznovrsnih istraživanja samo broj ubijenih kreće se u rasponu od 25.000 do 328.000. Istraživači ICTY-a dr. Ewa Tabeau i dr. Jakub Bijak, zasnivajući svoje podatke i na rezultatima istraživanja Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, ocjenjujući ih kao pouzdane i vjerodostojne, a izvore relevantne, procijenili su 2005. godine **broj "smrti povezanih sa ratom u Bosni i Hercegovini" na 102.622 lica, od čega 55.261 (54%) civila i 47.360 (46%) "vojnih žrtava", naglašavajući da su ti podaci još uvijek nepotpuni.** U njihovu analizu nisu uključeni podaci o svim "**smrtima povezanih sa ratom u Bosni i Hercegovini", kao ni smrtni slučajevi koji su bili rezultat teških životnih uslova.** Dr. Ewa Tabeau i Jan Zwierzchowski (demografski vještaci ICTY-a) februara 2010, na

osnovu izvora različite provenijencije, uključujući i rezultate istraživanja Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, procijenili su "**ukupan broj** žrtava rata u Bosni i Hercegovini" **- "minimalan broj smrti povezanih s ratom" – na 104.732 lica: 42.106 (40,2%) civila i 62.626 (59,8%) "vojnih žrtava".**

U Republici Bosni Hercegovini su, pored masovnih i pojedinačnih ubistava, izvršeni i drugi brojni oblici zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, od kojih ovom prilikom navodimo:

- **stotine hiljada ranjenih**, od čega nekoliko desetina hiljada djece;
- **više stotina hiljada zatočenih** u brojnim koncentracionim logorima i drugim mjestima zatočenja;
- **nekoliko hiljada silovanih i seksualno zlostavljanih žena, djevojaka i djevojčica**, kao i jedan broj muškaraca;
- iz svojih domova je, u panici, strahu i haosu, protjerano i deportovano sa svojih staništa oko **2.200.000 osoba** (1.170.000 izbjeglica i oko 1.030.000 raseljenih lica), što čini više od jedne polovine ukupnog stanovništva Republike Bosne i Hercegovine po Popisu od marta 1991;
- **1.370.000 lica** je sa teškim psihičkim povredama;
- agresori (velikosrpski i velikohrvatski) su u svim okupiranim mjestima, gradovima u opsadi i sigurnim zonama Ujedinjenih nacija, kao i na slobodnim područjima, **nametnuli teške životne uslove koji su imali za cilj potpuno ili djelimično fizičko uništenje Bošnjaka**, pripadnika nacionalne, etničke i vjerske grupe kao takve, kao i **mjere kojima je namjera spriječiti rađanje unutar grupe**;
- **enormno je porastao *mortalitet stanovništva,* više hiljada** (**lica**)**, zbog teških uslova agresije i genocida**;
- **bitno i značajno smanjen je *prirodni priraštaj stanovništva (natalitet),* više hiljada** (**lica**)**, zbog teških uslova agresije i genocida**.

Sistematski obrazac u nasilnom preuzimanju vlasti; počinjeni zločini; razmjere i obrazac napada; njihov intenzitet; veliki broj ubijenih Bošnjaka; protjerivanje, deportacija i okrutno postupanje prema njima u koncentracionim logorima i drugim mjestima zatočenja, te ciljni napadi na osobe ključne za njihov opstanak kao grupe (istaknute intelektualne, političke i duhovne ličnosti, te imućne Bošnjake) nedvosmisleni su, pored ostalog, dokazi o genocidnoj namjeri (*mens rea*) i izvršenom genocidu (*actus reus*) nad Bošnjacima. Nažalost, bosanskohercegovački muslimani su na kraju XX stoljeća djelimično uništeni. U mnogim mjestima, gdje su stoljećima živjeli, danas ih više nema ili su tamo simbolično prisutni, egzistirajući i vegetirajući kao biološka bića, koja ne predstavljaju nikakav ni društveni niti politički faktor.

Dejtonski mirovni sporazum je legalizovao srpska teritorijalna osvajanja, srpsku paradržavnu tvorevinu i zločin genocida i time nagradio nosioce i izvršioce zločina genocida. Taj sporazum je nametnut žrtvi zločina genocida i kao takav on predstavlja kaznu za žrtve zločina genocida.

Mr. Elvir Resić

PLANIRANO ETNIČKO ČIŠĆENJE SANDŽAKA

U vrijeme oružane agresije koju je izvršila na međunarodno priznatu Republiku Bosnu i Hercegovinu, Srbija je, zajedno sa Crnom Gorom, provodila i projekt etničkog čišćenja Sandžaka, područja na kojem su živjeli i danas žive Bošnjaci. Da bi ostvarila svoj krvavi zločinački plan, vlast u Beogradu primjenjivala je različite metode, od oduzimanja ljudskih prava sandžačkim Bošnjacima, njihovog zastrašivanja, provođenja svakodnevnih policijskih tortura nad njima, preko otmica, paljenja džamija i privrednih objekata čiji su vlasnici Bošnjaci, do brutalnih ubistava, silovanja, granatiranja bošnjačkih sela. Teško je danas razumjeti da su se u zemlji koju nije zahvatio rat dešavali zločini takvih razmjera, i to u režiji zvaničnih organa državne bezbjednosti, vojnih i policijskih strukura i samog političkog vrha države. Čitave vojne i policijske operacije izvođene su protiv bošnjačkih civila naseljenih duž granice sa Bosnom i Hercegovinom, sa jasno definiranim ciljem - da se granični pojas u širini od najmanje trideset kilometara etnički potpuno očisti od Bošnjaka. Tako su opustošena mnoga pribojska sela u Srbiji i pljevaljska u Crnoj Gori, o čemu su objavljeni tekstovi i u ovom magazinu.

Početkom devedesetih godina prošloga stoljeća, istovremeno dok pripremaju i izvršavaju agresiju na Bosnu i Hercegovinu, zvanične institucije Srbije intenzivno provode nasilje i teror nad građanima svoje zemlje. Posebnim policijskim torturama podvrgnuti su Bošnjaci Prijepolja, sandžačkog gradića smještenog na obalama rijeke Lim.

Dobri poznavaoci političkih prilika toga vremena znaju da su crne godine za Bošnjake Sandžaka, a posebno Prijepolja, nagoviještene jednim događajem iz 1990. godine. Tada je, pod vrlo sumnjivim okolnostima, stradao poznati i uspješni Prijepoljac Našid Dautović, direktor Beogradske banke. Iako je u zvaničnim izvještajima pisalo da se Dautović utopio u blizini hotela u Tel Avivu, gdje je boravio kao jedini Bošnjak član jugoslavenske privredne delegacije, postoji vrlo osnovana sumnja da Dautović u Izrael nije ni otputovao i da je likvidiran u Srbiji. Porodica nikada nije vidjela tijelo, niti je dozvoljeno da se izvrši obdukcija. A, zapravo, Dautović je zasmetao jer je bio dobro informiran, pogotovo za jednog Bošnjaka, i bio upućen u aktivnosti koje je državni vrh Srbije pripremao za vrijeme koje dolazi.

Čim su Srbija i Crna Gora započele rat protiv Bosne, sandžački Bošnjaci, uglavnom fabrički radnici, počeli su dobijati pozive na ratišta. Još u septembru 1991. godine, radnici Tekstilnog kombinata Šemsudin Purković i Esad Alomerović otpušteni su s posla jer su odbili ići na hercegovačko ratište. Ovim događajem zvanično je započelo oduzimanje prava, zastrašivanje i zlostavljanje Bošnjaka Prijepolja.

Jedina bošnjačka politička snaga koja je u to vrijeme postojala u Sandžaku bila je Stranka demokratske akcije. Povodom agresije na Bosnu, rukovodstvo ogranka SDA u Prijepolju, na skupovima organiziranim ispred općinske zgrade, javno je iznosilo stav da Bošnjaci svoju djecu neće slati u rat. To je došlo do četničkog vojvode Vojislava Šešelja, koji je zaprijetio da će "Prijepolje srediti". Ubrzo se pokazalo da Šešelj u svojim nakanama nije usamljen nego da isto misli i djeluje cijeli srbijanski državni aparat, pa čak i neke institucije civilnog društva.

Nevjerovatno zvuči podatak da je Crveni krst u Prijepolju odbio pružiti pomoć izbjeglicama iz istočne Bosne (Višegrada, Foče, Trebinja) sa obrazloženjem da se „ne može pružiti gostoprimstvo izbjeglicama koje potiču iz bosanskih opština koje su zauzeli Srbi, jer su te opštine oslobođene". Za bosanske izbjeglice, kojih je kroz Prijepolje prošlo oko sedam hiljada, brinuo se samo Merhamet.

Takav odnos srbijanskih institucija prema Bošnjacima Prijepolja bio je samo tihi nagovještaj stravičnih događaja koji će uskoro uslijediti. U februaru 1993. godine, u koordinaciji sa organima državne bezbjednosti Srbije, pripadnici Vojske Republike Srpske na željezničkoj stanici u Štrpcima iz voza su oteli, a kasnije u okolini Višegrada likvidirali 20 putnika. Među ubijenim putnicima voza koji je saobraćao na relaciji Beograd-Bar bilo je i devet Bošnjaka Prijepolja: Rifat Husović (26), Safet Preljević (23), Muhedin Hanić (27), Nijazija Kajević (30), Rasim Ćorić (40), Fikret Memović (40), Džafer Topuzović (55), Adem Alomerović (59) i Fevzija Zeković (54).

Predsjednici Srbije i SR Jugoslavije Slobodan Milošević i Dobrica Ćosić obećavali su porodicama otetih Bošnjaka da će učiniti sve da se taj slučaj rasvijetli i počinioci kazne. Naravno, nisu im rekli da su za otmicu znali mjesec dana ranije, za šta postoje neoborivi dokazi.

Ipak, zločinački projekat etničkog čišćenja Sandžaka nije se odvijao po planu. Čak ni nakon otmice i ubistva 18 Bošnjaka Sjeverina, likvidacije 20 putnika iz voza u Štrpcima, granatiranja bošnjačkih sela u pograničnom pojasu prema Bosni, masovnih progona i brojnih likvidacija Bošnjaka Priboja i Pljevalja, paljenja i rušenja džamija, otpuštanja radnika iz sandžačkih fabrika, iseljavanje Bošnjaka nije teklo predviđenom dinamikom. Srbijansko rukovodstvo i ono lokalno i ono u Beogradu, bilo je svjesno da se programu etničkog čišćenja Sandžaka Bošnjaci mogu suprotstaviti samo ako su politički organizirani. Upravo zato je, izmišljajući priče o kampovima za obuku, o masovnom naoružavanju Bošnjaka, o vojnoj saradnji sa Zelenim beretkama, prijepoljska policija započela strašne torture nad funkcionerima i članovima SDA.

Srpski režim je realizaciji „plana B“ pristupio na pravoslavni praznik Savindan, 27 januara 1994. godine. Za početak represije samo je u Prijepolju angažirano 108 plicajaca, 22 inspektora, 10 operativaca i 17 civilnih lica.

Prema zvaničnim policijskim izvještajima, izvršeni su pretresi u više od 40 kuća, a 98 Bošnjaka privedeno je na „informativni“ razgovor. U izvještajima stoji da su pretresi i „razgovori“ vršeni korektno, bez nasilja i oštećenja imovine, dok iz objavljenih svjedočenja žrtava policijskih tortura saznajemo pravu istinu. Jedan od funkcionera SDA Prijepolja Izet Kamberović, koji je priveden i zlostavljan u prostorijama SUP-a u Prijepolju svjedoči da je „privedeno 250 Bošnjaka, pretučeno njih 40, a 80 kuća pretreseno“. Kamberovića su priveli 17. februara 1994. nakon što mu je policija pretresla kuću i nije našla nikakvo oružje. U SUP-u su ga ispitivali o aktivnostima SDA i prisiljavali da prizna kako on i drugi Bošnjaci imaju oružje i spremaju neka borbena dejstva.

Između ostalog, Kamberović svjedoči: „*Onda su počeli sa optužbama kako je SDA navodno imala razrađene planove i neke grupe za likvidaciju uticajnih ljudi u Prijepolju. Znao sam da je sve to laž i počeo sam se brinuti za svoju sudbinu. Tražili su da kažem gdje mi je puška i da priznam te stvari koje prvi put* čujem. *Rekao sam da to* što *govore ne odgovara istini i da ja nemam* šta *da priznam. Onda su naredili jednom milicioneru, koji se preziva Dučić, da donese metalnu kantu, koja je bila pocinkovana, od jedno 20 litara. Onda su mi prišli milicioneri Puzović Nenad i Laković Momir, uhvatili me za ruke i natjerali da koljenima stanem na stolicu a da prebacim ruke preko naslona stolice, koje su oni prihvatili i pritegli za naslonjač. Prethodno su mi naredili da skinem cipele i* čarape. *Na meni je bila* željeznička *vjetrovka, koju su mi nabili na glavu, savili mi glavu a onda počeli da tuku. Tukli su me po nogama i tabanima samonosivim* šesnaestmilimetarskim *kablom dužine oko 80 cm, a koje je ličilo na pendrek. Tukli su nemilosrdno iz sve snage. Zatim su me prisilili da ispružim ruke, pa onda tukli po rukama. Dvojica su me držali za ruke a treći tukao. Otimao sam se, ali ništa nije vrijedilo. Oni su se smjenjivali. Trpio sam užasne bolove a oni su uživali u svom poslu. Prosto ljudski um ne može da shvati da ljudi mogu uživati u mučenju drugih ljudi. Ali ovo nisu bili ljudi. To su bile zvijeri u ljudskom obliku. Od udaraca i bolova mutila mi se svijest a ja sam postio. Natjerali su me da ruke i noge držim u onoj kanti u hladnoj vodi. Nakon* što *bih 15 minuta držao ruke i noge u vodi, istjerali bi me napolje, a uvodili su mog komšiju Kasima Hajdarevića od koga su se* čuli *užasni krici.* Čuo *sam ga kako govori: "Majko mila, ubijte me!" Onda bi njega izbacili a mene ponovo uvodili i ponavljali iste batine. Tako je to trajalo do iftara.*"

Kroz slične torture, pored Kamberovića i Hajdarevića, prošli su i Kadrija Beganović (član Izvršnog odbora SDA Sandžaka), Hajro Brdar, Nedžad Hodžić, Malaga Malagić, Murat Henjaš, Muriz Henjaš i još na desetine Bošnjaka Prijepolja. Na osnovu montiranih optužnica, bez valjanog suđenja i bilo kakvih dokaza na zatvorske kazne osuđeni su: Dr. Rašid Preljević, Adem Kajević, Džahid Tahtović, Malaga Malagić, Malić Kapidžija, Avdulah Mehonić, Alija Mustajbegović, Ćamil Šehović, Enes Bukovica, Elmedin Kolašinac, Avdo Hodžić, Asim Sadiković, Arif Mehonić, Ibrahim Selmanović, Hamed Gojak.

Brojni događaji iz prve polovine devedesetih godina prošloga stoljeća sasvim jasno dokazuju da zločini počinjeni nad Bošnjacima nisu smišljeni u glavama pijanih delinkvenata koji su se „oteli kontroli" nego da je Srbija planski i sistemski provodila politiku etničkog čišćenja i Bosne i Sandžaka, s ciljem ostvarenja 200 godina starog velikodržavnog projekta. I nakon svega, očigledno je da su svi planovi propali.

ZLOČINI NAD BOŠNJACIMA PLJEVALJA

Novopazarski Sandžak, ili jednostavno Sandžak, bio je dio Bosne sve dok ona 1878. godine nije pala pod austrougarsku okupaciju, kada Sandžak ostaje u okviru Osmanske države. Tridesetak godina poslije, tokom Balkanskih ratova sjeverni dio Sandžaka osvaja Srbija, a južni Crna Gora. U Srbiji su danas Novi Pazar, Tutin, Sjenica, Nova Varoš, Prijepolje i Priboj, a u Crnoj Gori Pljevlja, Bijelo Polje, Rožaje, Berane, sa drugim manjima mjestima. Tamošnji Bošnjaci stoljećima su žrtve najstrašnijih masovnih zločina, koji su u određenim razdobljima poprimali karakter genocida.

Stradanje Bošnjaka Sandžaka traje dugo, više od dva stoljeća. Intenzivni pokušaji istrebljenja Bošnjaka započeli su još početkom 19. vijeka, kada je, u vrijeme srpskog ustanka 1809. godine, pod vođstvom Karađorđa Petrovića, na prevaru likvidirano više od dvije hiljade stanovnika Sjenice, a najstarija džamija u tom kraju, ona u Kladnici, do temelja spaljena. Od tada do danas, Srbi i Crnogorci ubijali su i protjerivali komšije Bošnjake, u ratovima i mimo njih. Zločin neslućenih razmjera dogodio se između dva svjetska rata, u vrijeme jugoslavenske kraljevine u mjestu Šahovići, 1924. godine. U noći između 9. i 10. novembra Crnogorci su na najsvirepiji način pobili više od šest stotina civila. Šahovići su u potpunosti „očišćeni" od Bošnjaka, a mjesto je dobilo kršteno ime – Tomaševo.

Dvije decenije nakon toga sandžački Bošnjaci ponovo su žrtve masovnog i dobro isplaniranog četničkog zločina. Uz bosanske čaršije Čajniče, Višegrad, Foču i Goražde, najviše su stradali Pljevlja i Bijelo Polje, gdje su zločinačke horde Pavla Đurišića 1943. godine pogubile na hiljade bošnjačkih civila, mahom žena i djece.

Devedesetih godina prošloga stoljeća Srbija i Crna Gora su, zvanično i dokumentirano, izvršile agresiju na Republiku Bosnu i Hercegovinu, ali na njihovoj teritoriji rata nije bilo. Međutim, njihovim režimima to nije bila prepreka da sandžačke Bošnjake, građane Srbije i građane Crne Gore sistemski zastrašuju, protjeruju, ponižavaju i ubijaju. Torture koje su vlasti tadašnje Jugoslavije provodile nad Bošnjacima Sandžaka, posebno od 1992. do 1995. godine bile su dio velikosrpskog plana, a koji je artikulirao četnički vojvoda, danas poslanik u Narodnoj skupštini Republike Srbije Vojislav Šešelj, da se pogranični pojas Crne Gore i Srbije prema Bosni i Hercegovini „očisti" od Bošnjaka. Ako je u dijelu Sandžaka koji administrativno pripada Srbiji najviše stradao narod pribojskog kraja, u Crnoj Gori najveće zlo pogodilo je Bošnjake Pljevalja. Njihova sudbina najstrašniji je dokaz da su zločinački velikosrpski projekat - da se Bošnjaci istrijebe (pobiju i protjeraju) iz pograničnih područja prema BiH) otvoreno podržavale i u djelo sprovodile crnogorske vlasti. Nemoguće je jednim

tekstom opisati toliko zlo, pa i samo pobrojati sve slučajeve zastrašivanja, ponižavanja, protjerivanja i likvidiranja Bošnjaka Pljevalja, previše je stravičnih događaja za koje postoje jasni dokazi, dokumenti i svjedoci, a ovdje će biti spomenuti samo neki od njih.

Golgota pljevaljskog naroda započela je i prije zvaničnog početka oružane agresije na RBiH. Još u jesen 1991. godine tridesetak pljevaljskih Bošnjaka, zbog odbijanja da idu na dubrovačko ratište, privedeno je u vojni zatvor u Podgorici, gdje su proveli dvadeset dana, a protiv njih su crnogorske vlasti povele i krivični postupak. Već od oktobra počinju napadi na prostorije pljevaljskog ogranka SDA, kao i na objekte islamske zajednice. Paljene su džamije, rušene munare, skrnavljena mezarja, imovina imama, ali naravno, počinioci tih nedjela nikada nisu pronađeni.

Noć 8. marta 1992. godine Bošnjaci Pljevalja proveli su bježeći iz jednog kraja grada u drugi. jer su smrtonosne cijevi svakojakog oružja bile uperene u sve što je bošnjačko. Četnički vojvoda Čeko Dačević progonio je bošnjačko stanovništvo, prijeteći da će ih sve pobiti.

Nakon te noći, u Pljevljima više nije bilo mira. Već sutradan, Bošnjaci su se pokrenuli na iseljeništvo, a one koji su ostali čekalo je stradanje neslućenih razmjera, i to u zemlji koja nije bila zahvaćena ratom. Kao ni 1924. u Šahovićima.

Tokom rata koji su Srbija i Crna Gora vodile protiv Bosne brojne izbjeglice iz Foče, Čajniča i drugih bosanskih mjesta pogođenim stravičnim zločinima, spas su potražile u Pljevljima, računajući da će tamo biti sigurniji. A grdno su se prevarili. Pljevaljska policija mnoge od njih je hapsila i vraćala na klanje u Bosnu. Ali ni to za ispunjenje projekta nije bilo dovoljno, pa je 9. maja uhapšen i mještanin pljevaljskog sela Kava, Mujo Korora, a zatim predat Vojsci RS-a u Čajniču, nakon čega je ubijen. U julu 1992. godine, u bošnjačkom selu Vitine ubijeni su Šaćir Ramović i Omer Durak. Od tada je ovo selo potpuno prazno.

Zbog zastrašivanja i zlostavljanja lokalnog stanovništva, do jula 1992. godine, u potpunosti su bila „očišćena" bošnjačka sela: Madžari, Vukšići, Budijevići, Ograde, Čerijenci, Brdo, Stražice, Plansko, Močevići, Kruševci, Kava, Bunguri, Ravni, Klakorine i Đenovići, a kasnije su opustošena i sela Mrčići, Rujevica, Hajlovine, Kržova i Lugovi.

7. augusta 1992. godine, zbog torture nad Bošnjacima u Pljevljima, održana je posebna sjednica Vrhovnog savjeta odbrane SRJ, na kojoj su prisustvovali predsjednik Crne Gore Momir Bulatović i premijer Milo Đukanović. Iako su prestravljeni Bošnjaci Pljevalja očekivali mirnije dane, torture nad njima su, nakon ove sjednice, postale veće i strašnije.

Tokom ljeta 1992. godine, vojska Republike Srpske je Bošnjake, koji su se nalazili na liječenju u pljevaljskoj bolnici odvodila u Čajniče i tamo ubijala. Zijad Velić je ubijen na Mostini kod Čajniča, a Ibrahim Sandal iz sela Kunovo bio je pobjegao u Bukovicu, prijavio se crnogorskoj policiji, misleći da će biti zaštićen. Međutim, policija ga je predala vojsci Republike Srpske, koja ga je odvela u Foču i tamo likvidirala.

U oktobru 1992. godine, u Bukovici su ubijeni otac i sin, Hajro i Ejup Muslić. Početkom novembra, vojska i policija intenzivirali su nasilje nad Bošnjacima, tražeći navodno skriveno oružje i prijeteći likvidacijom ako Bošnjaci ne napuste svoje kuće. Tih dana u selu Vukšići, u ranim jutarnjim satima, pripadnici vojske i policije SR Jugoslavije upali su u kuću Himze Stovraga, te ga pretukli rukama, nogama i palicama. Prema sjećanju njegove supruge Zlatije, na kraju mu je izvjesni Goran Zindović zaprijetio da ih na ovom mjestu ne smije sačekati do sutra, nakon čega se Himzo objesio u blizini vlastite kuće. Dana 5. novembra 1992. godine, na autobuskoj stanici u Pljevljima, pripadnik Vojske Jugoslavije usmrtio je jednu Bošnjakinju, u trenutku kada je u naručju držala malo dijete.

Potpuno svjesni kakav teror provode nad pljevaljskim Bošnjacima, u februaru 1993. godine, Komanda Vojske Jugoslavije spriječila je misiju KEBS-a i strane novinare da posjete Bukovicu, uz obrazloženje da nikome ne mogu garantirati sigurnost. Pripadnici redovne vojske i zvanične policije, rezervisti i razni zločinci-dobrovoljci svakodnevno su bacali bombe na bošnjačke poslovne objekte. Vlasnici su iz straha objekte napuštali i zatvarali, tako da je do marta 1993. od ukupno 400 bošnjačkih radnji ostalo raditi samo njih pet. Naravno, pošteđeni nisu bili ni islamski vjerski objekti. Dana 19. aprila 1993. godine do temelja je spaljena džamija u selu Planjsko, a mjesec dana kasnije eksplozivom je srušena munara džamije u selu Raščići.

U junu mjesecu u pljevaljskom selu Piperi, Majoš Vrećo ubio je Džafera Đogu, čije je tijelo pronađeno zatrpano granjem i lišćem. Istraga je utvrdila da je Vrećo naredio Đogu da legne, a onda mu tri puta pucao u glavu iz automatske puške.

Zločini su nastavljeni i narednih godina. U junu 1994. godine, u kuću Huse Bekana u selu Hajlovine upalo je nekoliko vojnika, među kojima je Husina supruga Hajra prepoznala Milorada Brkovića i Dragu Kalajdžića. Tražili su oružje, a Huso im je predao pištolj, za koji je imao dozvolu. Nakon toga su mu vezali ruke, rezali nožem po glavi i divljački ga pretukli. Od zadobijenih povreda Huso je umro dva mjeseca kasnije.

Patnja naroda Pljevalja nije prestala sa zvaničnim završetkom rata protiv Bosne i Bošnjaka.

10 aprila 1996. godine, prostor Bukovice posjetile su ekipe UNHCR-a, te predstavnici Švicarske fondacije i Danskog savjeta za izbjeglice. Nakon što su se humanitarci uvjerili kakva pustoš nakon progona Bošnjaka vlada ovim krajevima, obavezali su se da će prognanicima popraviti kuće i omogućiti im povratak. Međutim, kada je već popravljeno prvih sedam kuća i kada je trebalo da se u njih usele njihovi vlasnici, kuće su ponovo demolirane, čime je Bošnjacima upućena poruka da od povrataka nema ništa. Tragediju tamošnjih Bošnjaka možda je ponajbolje opisao predsjednik SDA Crne Gore Harun Hadžić, koji je tokom posjete Pljevljima, u julu 1996., za medije izjavio da je proces etničkog čišćenja Bošnjaka u ovoj najzapadnijoj sandžačkoj općini nastupio još 1991. godine, bombaškim napadima na njihove kuće i lokale, a da je proces iseljavanja Bošnjaka dobio na intenzitetu nakon otmice u Bukovici, u februaru 1993. godine, i nakon više ubistava. Hadžić je konstatovao i da*: „ Zbog*

straha i nesigurnosti, nemogućnosti zapošljavanja, posebno zbog zabrane povratka u svoje domove i rada na svojim imanjima, kao i raznih pritisaka od strane aktualne vlasti prijeti potpuni nestanak Bošnjaka ove općine.“

Epilog pljevaljske golgote je zastrašujući - iz pograničnog pojasa prema Bosni i Hercegovini, zbog ubistava, silovanja, paljevine i pljačke kuća, u period od 1992. do 1995. godine iseljeno je 95 posto Bošnjaka. A to nikako ne može biti posljedica sporadičnih incidenata, nego je rezultat dobro osmišljenog, pripremljenog i na sistematičan način provedenog plana da se sa ovog područja zauvijek protjeraju Bošnjaci. A Crnu Goru i njen tadašnji crni režim više niko i ne spominje.

PRESUDA KOJA OTVARA VAŽNE PROCESE

Konačna presuda Međunarodnog suda za ratne zločine u Hagu da je Radovan Karadžić, prvi predsjednik Republike Srpske, kriv za genocid u jednoj i zločin protiv čovječnosti u još šest bh. općina događaj je od historijske važnosti za Bosnu i Hercegovinu i cijeli region. Odlukom suda da zločinac bude osuđen na doživotnu zatvorsku kaznu djelimično je zadovoljena pravda, a svima onima koji su na bilo koji način bili žrtve Karadžićeve, i općenito velikosrpske ideje, a ovu presudu živi dočekali, vraćena je nada da je pravdu ipak moguće barem donekle ispuniti. Preživjele žrtve genocida i masovnih zločina u Bosni i Hercegovini svjedoče da zločin nije ostao nekažnjen i to je u današnjem svijetu nepravde i nasilja ipak velika pobjeda istine nad laži. Doduše, svjedoci vremena u kojem su nad Bosnom i Hercegovinom i njenim nesrpskim stanovništvom vršeni zločini genocidnih razmjera znali su šta je planirano i šta je ostvareno od zločinačog plana i bez presude, od samog početka su znali ko je za to kriv. Ali doživotni zatvor za najviše pozicioniranog srpskog političara u Bosni i Hercegovini i „osnivača“ RS-a, kazna je koja na svojevrstan način može zadovoljiti princip pravde i dati žrtvama nadu.

Međutim, u isto vrijeme dok zatvara jedan sudski proces, presuda otvara i nekoliko krucijalnih političkih, socioloških, ali i pravnih pitanja. Prvo bi se trebalo odgovoriti na pitanje šta je danas ostalo od zločinačke ideje ubistava, progona, protjerivanja i svih vidova zlostavljanja nesrpskog stanovništva, koju su Karadžić i njegovi brojni saradnici i sljedbenici provodili u Bosni i Hercegovini i regiji. Sudeći prema izjavama srpskih političara, kao i stavovima koji se mogu čuti u anketama i televizijskim prilozima napravljenim prije i poslije presude, može se zaključiti da zločinačka ideja i dalje živi. Najveći broj Srba u RS-u, političara i anketiranih građana, a koji su javno govorili o presudi, otvoreno se stavlja na stranu presuđenog ratnog zločinca, opravdavajući sve što je činio protiv nesrpskog stanovništva Bosne i Hercegovine. Nijedan srpski zvaničnik u BiH i Srbiji, ne računajući rijetke političare i umjetnike koji nemaju gotovo nikakav utjecaj na političke procese, o presudi nije rekao ništa pozitivno. Prema svemu sudeći, očekivanja da će nakon toliko presuda za zločine doći do katarze ostat će utopistička.

Predsjednik Srbije Aleksandar Vučić nekoliko dana nije se oglašavao, a onda je, iako ga to novinar direktno nije pitao, kazao kako ovakav sudski epilog ne može imati nikakve posljedice po Republiku Srpsku, čime je, ustvari, pokazao da se pribojava upravo takve mogućnosti. A otvaranje pravnog i političkog procesa preispitivanja postojanja administrativne tvorevine zasnovane na genocidu i zločinu protiv čovječnosti, za koju je njen osnivač konačno i pravomoćno osuđen, logično je i prirodno, nameće se samo po sebi.

S druge strane, srbijansko rukovodstvo o presudi nerado govori iz prostog razloga što nisu do kraja sigurni da li im ona, ovako kako je formulirana, odgovara ili ne, odnosno da li će presuda u izvjesnom smislu od zločina amnestirati samu Srbiju ili će je, što je sasvim moguće, dodatno inkriminirati. Naravno, dokaza da je rat protiv Bosne dirigiran iz Beograda ima napretek, a svakome ko imalo poznaje prilike na Balkanu, posebno one devedesetih, potpuno je jasno da su Karadžićevi mentori bili brojni srbijanski zvaničnici, iz različitih stranaka, a svi predvođeni Slobodanom Miloševićem. Ustvari, Radovan Karadžić bio je samo izvršilac velikosrpske zločinačke ideje, dok su kreatori rata protiv Bosne sjedjeli u najvišim političkim, sigurnosnim, vojnim i obavještajnim krugovima u Beogradu, prijestolnici tadašnje Jugoslavije.

A Srbija nije samo odgovorna za zločine nad Bošnjacima i Hrvatima u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj. Pored toga što je već dokazano da je Srbija izvršila otvorenu oružanu agresiju na međunarodno priznatu Republiku Bosnu i Hercegovinu, slala u nju svoje legalne vojne jedinice, dobrovoljce i paravojne formacije, da je finansirala i pomagala Karadžićeve snage, postoje brojni dokumenti koji dokazuju da je srbijansko vojno i političko rukovodstvo osmišljavalo i sistemski provodilo zločine i nad Bošnjacima u samoj Srbiji, u prvoj polovini devedesetih godina prošlog stoljeća.

Sve ukazuje na to da je srbijanska politika imala namjeru etnički očistiti pogranični pojas prema BiH, područja na kojima stotinama godina žive Bošnjaci. Najveći broj zločina počinjen je na prostoru Priboja, koji graniči sa bosanskim općinama Rudo i Čajniče. Bošnjaci Priboja svakodnevno su zastrašivani, premlaćivani, ubijani. Dobijali su otkaze s posla, pljačkana im je imovina. O njihovim stradanjima postoje stotine stranica dokaza, dokumenata i svjedočenja, već obznanjenih, ali i onih koji će se u javnosti naći u narednim mjesecima. Samo ilustracije radi, ovdje će biti navedeno nekoliko ključnih događaja.

Politički pritisci na uglednije Bošnjake počeli su mnogo ranije, a već u januaru 1992. godine nekoliko Bošnjaka ovog sandžačkog grada dobilo je otkaz s posla jer su odbili ići u rat protiv Hrvatske. Tri mjeseca kasnije, s početkom agresije na RBiH, na desnoj obali rijeke Lim ukopana su artiljerijiska oruđa sa cijevima uprenim u sela Kalafati, Čitluk, Crnuzi i druga bošnjačka naselja.

Pripadnici Užičkog korpusa Vojske Jugoslavije u kontinuitetu su maltretirali Bošnjake, ponižavali ih. U selima Rijeka i Kukurovići, tokom juna 1992. silovali su dvije starice, od kojih je jedna ubrzo nakon zločina preminula. Dvojica Bošnjaka, državljana BiH, kidnapovani su iz Doma zdravlja u Priboju i likvidirani. Nakon tog događaja jedanaest ljekara specijalista i dvadeset i četiri zdravstvena radnika bošnjačke naci-

onalnosti napustili su Priboj. Pored toga što su svakodnevno trpjeli provokacije od svojih kolega i rukovodilaca, ključni razlog za takvu njihovu odluku bila je predaja i likvidacija pacijenata Sabahudina Čelje i Jusufa Šalaja.

Tokom svih ratnih godina, zajedno sa pripadnicima Vojske Jugoslavije, Vojna policija iz Rudog hapsila je i zlostavljala državljane Jugoslavije. Pripadnici Užičkog korpusa svakodnevno su hapsili su i premlaćivali Bošnjake, od kojih su neki podlegli od zadobijenih povreda.

U oktobru 1992. godine u Sjeverinu je kidnapovano, a nakon toga u Višegradu ubijeno šesnaest Bošnjaka, građana Srbije. Kidnapovani su istog dana odvedeni u motel ''Vilina vlas''kod Višegrada, gdje su mučeni, a potom odvedeni na obalu Drine, gdje su ubijeni, iskasapljeni noževima, a potom bačeni u rijeku. Pored ubistva osamnaest lica kidnapovanih iz voza u Štrpcima u februaru 1993., ovo je zasigurno najteži zločin počinjen nad Bošnjacima građanima tadašnje SR Jugoslavije. Iako su za zločine kasnije optuženi pripadnici tzv. paravojnih formacija, svi dokazi upućuju na to da su za ubistva znale, jer su ih prikrivale, legalne srbijanske vlasti. Nakon otmice u Sjeverinu, Bošnjacima zaposlenim u Općinskoj upravi Priboj nije bilo dozvoljeno da učestvuju na važnijim sastancima općinskih struktura. Dana 30. oktobra 1992. godine objavljen je izvještaj Tadeuša Mazovjecskog, specijalnog izvjestioca Generalne skupštine UN o ljudskim pravima u bivšoj Jugoslaviji, u kojem je istaknuto da se u oblasti Sandžaka, koji se graniči sa BiH, primjenjuju klasični oblici etničkog čišćenja.

Da su u prikrivanju i zataškavanju zločina aktivno učestvovali i srbijanski mediji, najbolje govori primjer od 19. novembra, kada beogradski list „Borba" objavljuje lažnu informaciju da su kidnapovani Bošnjaci iz Sjeverina živi i zdravi. Tokom januara naredne godine, preko pribojskih javnih medija, srpsko stanovništvo je pozivano da kao dobrovoljci učestvuju u agresiji na BiH.

18. februara 1993. godine Užički korpus Vojske Jugoslavije granatama i automatskim oružjem napao je selo Kukurovići. Tom prilikom ubijeni su Mušan Husović, Uzeir Bulut i Fatima Sarač, a ostali mještani uspjeli su se spasiti bjekstvom u šumu. Selo je u potpunosti spaljeno.

Osim u ovom selu, zločini su počinjeni u Međurječju, Krajčinovićima, Valovlju, Sastavcima, Zabrđu, Zabrnjica, Dragovići, Zaostro, Rajčevići i drugim mjestima, na teritoriji tadašnje i današnje Srbije. Prema zvaničnom izvještaju Fonda za humanitarno pravo, samo do kraja 1992. godine iz pograničnih pribojskih sela već je bilo prognano oko 1500 Bošnjaka, državljana Srbije, odnosno SR Jugoslavije.

Jedina politička snaga unutar Srbije koja je digla glas protiv takvog odnosa prema Bošnjacima bila je SDA Sandžaka. Između ostalog, pribojski ogranak ove stranke uputio je otvoreno pismo predsjedniku SR Jugoslavije Zoranu Liliću, u kojem ga izvještava da su nasilje i represija nad Bošnjacima u Priboju nepodnošljivi jer pripadnici bošnjačkog naroda nisu slobodni ni u svojim domovima, jer se i tu hapse, progone i doživljavaju poniženja, te da se ubistva Bošnjaka, paljevine, otmice i maltretiranja više ne mogu izdržati. Dana 19. jula 1994. godine, novinarka Nadira Vlasi je, nakon boravka u Priboju, napisala da priča o građanskom ratu u Bosni i Her-

cegovini pada u vodu kada se vidi šta se sve događalo prognanim Bošnjacima iz pribojskih sela, a da bi se to prikrilo, sa ovog područja protjerana je i misija KEBS-a.

U julu 1995. godine, nakon genocida u Srebrenici, veliki broj Bošnjaka u borbi za goli život preplivao je Drinu i spas potražio prelaskom u Srbiju. Veliki broj njih je pohvatan i odveden u logore. Mnogi od njih zalutali su po selima oko Priboja, a lokalni Srbi su ih prijavljivali vojsci i policiji, nakon čega im se gubio svaki trag. Bošnjaci koji su imali prilike da pomognu ovim nesretnim ljudima, privođeni su u pribojsku policiju na informativne razgovore. Zbog pružanja pomoći četverici Srebreničana Bahro Salkanović je osuđen i upućen u Užički zatvor na izdržavanje kazne.

Mnoga bošnjačka sela pribojskog kraja, kao što *su Kukurovići, Strmac, Slavotići, Sjeverin, Voskovina, Sočice, Radaje, Dragovići, Rajčevići, Lisičine, Jelovik, Međurječje, Crnugovići, Zaostro, Zabrđe i druga potpuno su ili djelimično etnički očišćeni, a sve kuće iz koji su protjerani njihovi vlasnici su opljačkane ili spaljene. Ovi podaci jasno govore da je tokom tri godine oružane agresije na RBiH Srbija, baš kao i srpsko rukovodstvo u BiH, prema svojim građanima Bošnjacima kontinuirano i sistemski provodila politiku zločina i etničkog* čišćenja. *Srbija kao država do sada za to nije odgovarala, a* želi *li se svijetu predstaviti kao demokratsko društvo, današnja Srbija bi se morala suočiti sa vlastitom prošlošću i nedvosmisleno osuditi politiku beogradskog režima devedesetih godina. Kako sada stvari stoje, teško da tako nešto možemo očekivati u skorijoj budućnosti. I nama i cijelom civiliziranom svijetu, ostaje nada da* će *nekad, kako reče Alija Izetbegović u svom poznatom obraćanju u Skupštini RBiH „srpski narod doći do svoje demokratske tradicije“,* što *podrazumijeva priznavanje istine i prihvatanje odgovornosti, a nikako negiranje zločina, izjednačavanje dželata i* žrtve *i osporavanje međunarodnih presuda za ratne zločine.*

Da bi pravda u potpunosti bila zadovoljena, istina mora biti do kraja kazana. Dokaza je mnogo, a katarze još nema.

Akademik prof. dr. Mirko Pejanović

ULOGA I DOPRINOS SRPSKOG GRAĐANSKOG VIJEĆA U ODBRANI SUVERENITETA I INTEGRITETA DRŽAVE BOSNE I HERCEGOVINE

SAŽETAK

U radu: Uloga i doprinos Srpskog građanskog vijeća u odbrani suvereniteta i integriteta države Bosne i Hercegovine elaboriraju se društveno-istorijski aspekti formiranja i djelovanja patriotskih organizacija srpskog naroda u Sarajevu i u gradovima pod kontrolom Armije Republike Bosne i Hercegovine.

Prvi oblik društvenog organizovanja javlja se u junu 1992. godine u vidu održavanja Građanskog foruma Srba Sarajeva. Na zasjedanju Foruma Srba Sarajeva, čiji je predsjednik bio istaknuti antifašista i građanin Sarajeva Dragutin Braco Kosovac, osuđena je politika Radovana Karadžića. Progon civila – Bošnjaka i Hrvata sa njihovih vječnih ognjišta vodio je zločinu i genocidu. Forum Srba je usvojio Izjavu u kojoj je pozvao građane srpske nacionalnosti da se uključe u sve vidove odbrane integriteta i suvereniteta države Bosne i Hercegovine.

Društvenu aktivnost građana srpske nacionalnosti od aprila 1993. godine objedinjavalo je Srpsko konsultaciono vijeće, čiji je predsjednik bio akademik Ljubomir Berberović. Ovo vijeće je ostvarilo saradnju sa Vijećem Kongresa bošnjačkih intelektualaca. Ostvarilo je komunikaciju sa predstavnicima međunarodnih institucija i doprinijelo oblikovanju istine o ratu u Bosni i Hercegovini.

Srpsko konsultaciono vijeće je početkom 1994. godine iniciralo pripreme za formiranje Srpskog građanskog vijeća.

Od svog formiranja, 27. marta 1994, Srpsko građansko vijeće je bilo nosilac društvene i političke borbe srpskog naroda za odbranu suvereniteta države Bosne i Hercegovine i postizanje mirovnog rješenja. Svojim programskim stajalištima Srpsko građansko vijeće ojačalo je multietnički front borbe za opstojnost Bosne i Hercegovine i njenog multietničkog bića.

Djelovanje Srpskog građanskog vijeća na međunarodnoj sceni doprinijelo je učvršćivanju povjerenja centara moći u evropskim državama u očuvanju cjelovitosti, suvereniteta i zajedničkog života naroda u Bosni i Hercegovini.

Poseban doprinos u oblikovanju mirovnog rješenja za Bosnu i Hercegovinu Srpsko građansko vijeće je dalo posjetom zvaničnicima Sjedinjenih Američkih Država, u septembru 1995. godine. U zajedničkoj posjeti sa Hrvatskim narodnim vijećem, osigurana je podrška Antony Leoka da se na njujorškom sastanku ministara vanjskih poslova Jugoslavije, Hrvatske i Bosne i Hercegovine, uz prisustvo predstavnika Kontaktne grupe, oblikuju rješenja po kojima će Bosna i Hercegovina imati centralne institucije: Predsjedništvo, Parlament, Vijeće ministara i Ustavni sud.

1) DJELOVANJE PATRIOTSKIH ORGANIZACIJA SRPSKOG NARODA U SARAJEVU TOKOM 1992. I 1993. GODINE

Opsada grada Sarajeva započela je u aprilu 1992. godine. Djelimična granatiranja ciljeva, kao što su ustanove i naselja tokom aprila 1992. godine, prešle su u maju mjesecu u svakodnevno granatiranje na cijeli prostor grada.

Građani Sarajeva su bili izloženi mnogim opasnostima za život. Granate su donosile smrt mnogim civilima. Usljed opsade grada prestajalo je snabdijevanje vodom, strujom i plinom. Rezerve hrane su brzo nestale. Prestale su raditi prodavnice i apoteke. Glad i neizvjesnost je ulazila u domove Sarajlija.

U svakodnevnim bjesomučnim granatiranjima naselja ginuli su i djeca i odrasli. Nepovjerenje prema srpskom stanovništvu u gradu je postepeno narastalo. U tim teškim uslovima granatiranja Sarajeva građani srpske nacionalnosti su, u odnosu na građane bošnjačke i hrvatske nacionalnosti, imali nevolju više. Imali su individualna stradanja od granatiranja kao i drugi građani Sarajeva. Ali, imali su još jednu nevolju. Prema njima je raslo nepovjerenje jer su pripadali cjelini srpskog naroda u čije ime je Karadžićeva Srpska demokratska stranka, uz pomoć JNA, blokirala Sarajevo i svakodnevno slala smrtonosne granate na civile. Tih prvih mjeseci opsade Sarajeva, a to su april, maj i juni mjesec u svim sarajevskim naseljima je izvršen pretres stanova srpskog stanovništva kako bi se oduzelo oružje koje su posjedovali građani srpske nacionalnosti. Pripadnici jedinica Teritorijalne odbrane Bosne i Hercegovine, a kasnije Armije Republike Bosne i Hercegovine, su profesionalno obavili pretrese stanova radi otklanjanja opasnosti od upotrebe skrivenog oružja. Uz sve to bilo je i nekontrolisanih zloupotreba od mjesnih komandi u pogledu tretmana i zastrašivanja građana srpske nacionalnosti sve dok se u gradu nisu konsolidovale odbrambene i sigurnosne snage i podvedene pod jedinstvenu komandu Prvog korpusa Armije Republike Bosne i Hercegovine.

U tim veoma teškim uslovima na početku opsade Sarajeva građani srpske nacionalnosti – patriote započeli su pripreme za formiranje Foruma Srba Sarajevo. Formi-

ran je inicijativni odbor, na čijem je čelu bio, antifašista, ugledni građanin Sarajeva – nekada gradonačelnik grada Sarajeva, Dragutin Braco Kosovac.[1]

Forum Srba Sarajeva je sazvan za 27. juni 1992. godine. Održan je u prostorijama Fiskulturnog doma u Sarajevu. Pripreme i održavanje Foruma Srba odvijale su se u tajnosti zbog opasnosti od granatiranja. U radu Foruma Srba učestvovalo je više od 200 uglednih građana srpske nacionalnosti. Najveći broj među njima bili su u predratnom vremenu profesori, inžinjeri, privrednici, službenici i radnici u gradskim i republičkim institucijama.

Uvodno obraćanje je imao Dragutin Braco Kosovac. Njegovo izlaganje je u potpunosti bilo zasnovano na kritici i osudi politike Radovana Karadžića. Karadžić je već bio prisvojio ekskluzivno pravo da u ime svih Srba izvodi opsadu i granatiranje Sarajeva. Na širem prostoru Bosne i Hercegovine izvodio je etničko čišćenje i nasilni progon nesrpskog stanovništva.

Forum Srba Sarajeva usvojio je: **Izjavu građanskog foruma** kao svoj dokument. U izjavi se najprije ističe obraćanje javnosti, zvaničnim državnim organima i svim građanima – Muslimanima, Srbima, Hrvatima, sa željom i namjerom da još jednom "osudimo (podvukao M. Pejanović) agresiju na Bosnu i Hercegovinu te zločinačku politiku SDS-a, ubijanje nedužnih građana, bombardovanje i razaranje gradova i naselja".[2]

Posebno je naglašena osuda pokolja i genocida nad muslimanskim i ostalim narodima. Iznesen je zahtjev da se silom iseljeni žitelji vrate na svoja ognjišta.

Mi se ne možemo pomiriti sa divljanjem nacionalističko-šovinističkih hordi iz Srbije i Crne Gore. Izdvaja se stanovište da je Srpska demokratska stranka, nakon izbora, a poslije agresije na Bosnu i Hercegovinu potpuno izgubila legitimitet. Nadalje se ističe: "Srpski narod nije dao mandate Radovanu Karadžiću da povede ovaj rat".[3]

Izjava Građanskog foruma Srba Sarajeva sadrži i kritiku uloge JNA. Navodi se kako je Jugoslovenska narodna armija "Odigrala najsramniju i najprljaviju ulogu u ratu na području bivše Jugoslavije".[4]

Učesnici Foruma konstatuju da je velikosrpska politika na ovim prostorima doživjela potpuni krah. No, i pored toga, Karadžićeva klika i dalje polaže nadu i ne birajući sredstva i metode, razara sve ono što su na ovim prostorima zajedno stvarali Muslimani, Srbi i Hrvati i ostali narodi.

---

1 Sve aktivnosti u pripremi za održavanje Foruma Srba Sarajeva koordinirane su uz podršku i pomoć članova Predsjedništva RBiH iz srpskog naroda: Mirka Pejanovića i Nenada Kecmanovića. Na prijedlog Bloka opozicionih stranaka dr. Mirko Pejanović i dr. Nenad Kecmanović su početkom juna 1992. godine izabrani za članove Predsjedništva RBiH. Ovim su izborom popunjena upražnjena mjesta iz srpskog naroda u Predsjedništvu RBiH, koja su, svojim ostavkama napustili: profesor Nikola Koljević i profesorica Biljana Plavšić.

2 Vidi: Izjava građanskog foruma Srba Sarajevo, Deset godina Srpskog građanskog vijeća, SGV, Sarajevo, 2004, str. 18.

3 Ibid, str. 19.

4 Ibid.

Ogromna većina građana srpske nacionalnosti i srpskog etničkog porijekla ostali su u Sarajevu. Nisu krenuli za Karadžićem niti to namjeravaju učiniti.[5] Naš cilj je potpuna "izolacija ekstremnih grupa među Srbima, ali isto tako među Muslimanima i Hrvatima. Naš cilj je red i vladavina pravne države.[6]

Kad su u pitanju zahtjevi učesnika građanskog foruma Srba Sarajeva, izdvaja se zagovaranje bezuslovne "obustave vojnih dejstava i u tom pogledu" odlučno angažovanje međunarodne zajednice".[7]

Jedna među porukama koje su tada izrečene, sačuvala je svoju važnost sve do Dejtonskog mirovnog sporazuma. Radi se o stajalištu: "Mir se ne može uspostaviti samo oružjem".[8]

Učesnici Foruma su se zalagali za **dijalog i pregovore koji vode miru** (podvukao M. P.). Istovremeno je oblikovan izričit zahtjev Foruma Srba Sarajeva "da se Karadžiću oduzme mandat za predstavljanje srpskog naroda u tim pregovorima".[9]

Proćiće mnogo vremena od 1992. do 1995. godine kada je Karadžiću uskraćen mandat predstavljanja srpskog naroda na pregovorima u Dejtonu. Oduzimanje mandata Karadžiću je inicirao i izveo Slobodan Milošević koji je u tome dobio i podršku Pravoslavne crkve i patrijarha Pavla. Nakon toga je bosanske Srbe u pregovorima u Dejtonu predstavljao Slobodan Milošević. Radi se o tome da je Radovan Karadžić odbijao svako mirovno rješenje.

Jedna od značajnih aktivnosti patriotski orijentisanih Srba u Sarajevu izvedena je početkom 1993. godine na projektu: Formiranja Srpskog konsultacionog vijeća. Inicijator formiranja Srpskog konsultacionog vijeća bio je akademik Ljubomir Berberović. Berberović je zasnovao koncept da se Srbi koji djeluju u političkim strankama i nevladinim organizacijama okupe u kolektivno tijelo pod imenom Srpsko konsultaciono vijeće. Ova ideja je prihvaćena, i u Srpskom konsultacionom vijeću su djelovali zajedno ugledni Srbi iz političkih stranaka, kulturnih i humanitarnih organizacija. Tako je u Sarajevu 8. aprila 1993. godine formirano Srpsko konsultaciono vijeće.

Osnovni cilj Vijeća je bio: jačanje i proširivanje jedinstvenog fronta za suverenu i cjelovitu Republiku Bosnu i Hercegovinu; Trajan i pravedan mir u zemlji; Ravnopravan i zajednički život naroda; Parlamentarni demokratski sistem i Puna zaštita ljudskih i građanskih prava.

U svom djelovanju od aprila mjeseca 1993. godine Srpsko konsultaciono vijeće je pokrenulo i obavilo više aktivnosti od značaja za zajednički život Srba, Hrvata i Bošnjaka u Sarajevu i za traženje mirovnog rješenja za rat u Bosni i Hercegovini. Akademik Ljubomir Berberović je sa svojim potpredsjednicima: Nikolom Kovačem i Žarkom Bulićem i sekretarima vijeća: Rajkom Živkovićem i Milanom Stevićem obavio više razgovora sa tadašnjim međunarodnim zvaničnicima koji su vodili mirovne

5 Ibid.
6 Ibid.
7 Ibid.
8 Ibid.
9 Ibid.

pregovore na Ženevskoj konferenciji: Robert Oven i Jens Stoltenberg. Stajališta i mišljenja Srpskog konsultacionog vijeća postepeno su ulazila u domaću i inostranu javnost.[10]

Srpsko konsultaciono vijeće je razvilo saradnju sa Vijećem Kongresa bošnjačkih intelektualaca i Hrvatskim narodnim vijećem.[11]

Među najznačajnijim aktivnostima koje je izvelo Srpsko konsultaciono vijeće izdvaja se rad na pripremama za formiranje Srpskog građanskog vijeća. Potkraj 1993. i početkom 1994. godine aktivisti Srpskog konsultacionog vijeća radili su u gradovima pod kontrolom Armije RBiH. Radi se o Tuzli, Lukavcu, Živinicama, Gračanici, Zenici, Bihaću, Mostaru i drugim gradovima. Ovom aktivnošću izvršene su pripreme za sazivanje Prve skupštine građana srpske nacionalnosti.

2) FORMIRANJE SRPSKOG GRAĐANSKOG VIJEĆA, 27. MARTA 1994. GODINE, KAO PREKRETNICA U ŠIRENJU FRONTA DJELOVANJA SRBA NA TERITORIJI POD KONTROLOM ARMIJE RBIH

Održavanje Prve skupštine građana srpske nacionalnosti uslijedilo je nakon opsežnih priprema. Tokom priprema održano je više javnih skupova građana srpske nacionalnosti u Tuzli, Zenici, Bihaću, Mostaru i drugim gradovima. Učesnici skupova su iskazali volju da se održi Prva skupština građana srpske nacionalnosti u Sarajevu. Skupština je održana u Sarajevu 27. marta. Na skupštini se okupilo 428 delegata iz svih gradova pod kontrolom Armije RBiH. Većina delegata je došla, prolazeći kroz sarajevski tunel spasa, ispod aerodroma. Radost na licima ljudi bila je vidna kako zbog zajedničkog okupljanja, tako i zbog približavanja mira nakon Vašingtonskog mirovnog sporazuma, u martu 1994. godine. Ovim sporazumom je zaustavljen bošnjačko-hrvatski vojni sukob. Bila je to velika prekretnica na putu zaustavljanja rata u Bosni i Hercegovini. Zapravo Vašingtonski mirovni sporazum je postao prethodnica cjelini mirovnog rješenja, što će uslijediti potpisivanjem Dejtonskog mirovnog sporazuma.

Na Prvoj skupštini građana srpske nacionalnosti usvojena je Deklaracija građana srpske nacionalnosti i srpskog etničkog porijekla, zatim Poziv za sabor povjerenja. Osim toga, Skupština je usvojila Amandman na Ustav Federacije kojim se tražilo da i treći narod u Federaciji BiH – Srbi budu konstitutivni, kao što su Bošnjaci i Hrvati.

10 Iz tog vremena postoji zanimljivo sjećanje kako su akademici kolege, Ljubo Berberović u ANUBiH, tražili od njega da osnuje organizaciju Srba koja je protiv Karadžićeve politike i koja će javno djelovati. Prof. Berberović je rekao kako se on izjašnjava kao Jugosloven. Na kraju je akademik Filipović uzvratio: "Ljubo ti si ono što mi o tebi mislimo. Ti si naš Srbin, ma što ti o sebi mislio." To je akademiku Berberoviću bilo dovoljno da prihvati mišljenje svojih kolega u ANU BiH.

11 Zvanične delegacije Srpskog konsultacionog vijeća i Vijeća Kongresa muslimanskih-bošnjačkih intelektualaca prvi put su se sastale 20. maja 1993. "Na prijedlog predsjednika VKBI, Atifa Purivatre, prihvaćen je princip stalne međusobne komunikacije radi dogovaranja usklađenih aktivnosti na uspostavljanju pravednog mira i na otklanjanju svih teških posljedica sadašnjeg rata". Vidi šire: Ljubomir Berberović, Srpsko konsultaciono vijeće u Sarajevu 1993-1994, SGV, Sarajevo, 2008, str. 33 i 34.

Na kraju svoga rada Skupština je izabrala Srpsko građansko vijeće sa 33 člana. Za predsjednika Vijeća je izabran Mirko Pejanović, a za potpredsjednike Ljubomir Berberović, Žarko Bulić, Nikola Kovač i Tomislav Milašinović. Za sekretara Vijeća izabrani su Rajko Živković i Gavrilo Grahovac.

Učesnicima u radu Prve (osnivačke) Skupštine građana srpske nacionalnosti upućeno je 16 pozdravnih riječi. Među pozdravnim riječima upućenih Skupštini, posebno zanimanje je izazvalo obraćanje Čarlsa Redmana, izaslanika predsjednika SAD.[12]

Poruke pisma i telegram Skupštini su uputili: ambasador SAD u Bosni i Hercegovini Viktor Jakovič, specijalni izaslanik Generalnog sekretara UN-a Jasuši Akaši, Nebojša Popov u ime grupe "Živeti u Sarajevu" iz Beograda, Milorad Pupovac u ime Srpskog demokratskog foruma iz Zagreba, Ljubo Babić iz Beograda i Zajednica humanitarnih organizacija za pomoć Srbima u BiH iz Čikaga.

Osnivačka Skupština građana srpske nacionalnosti po broju učesnika i po porukama koje je odaslala naišla je na podršku na teritoriji BiH pod kontrolom legalnih vlasti i šire u inostranstvu.

Za svoje programske ciljeve Prva skupština građana srpske nacionalnosti utvrdila je: postizanje stabilnog i trajnog mira; zajednički život ravnopravnih ljudi i naroda u suverenoj međunarodno priznatoj državi Bosni i Hercegovini; parlamentarna demokratija i ljudska i građanska prava.[13]

Veoma je važno iskazati stajalište Skupštine da "razgradnja Bosne i Hercegovine kao državne zajednice ne može da bude izgledan put ka stabilnom miru, slobodi i zakonima".[14]

Dva dana nakon održavanja Prve skupštine građana srpske nacionalnosti predviđeno je održavanje Ustavotvorne skupštine Federacije Bosne i Hercegovine. U Ustavu Federacije Bosne i Hercegovine bilo je predviđeno da u Poglavlju I – Osnivanje Federacije budu samo dva naroda: Bošnjaci i Hrvati. Učesnici Skupštine srpskog naroda su odlučili da se podnese Amandman na Ustav Federacije BiH kojim se u Ustav uvodi i srpski narod, kao ravnopravan narod. Obrazloženje Amandmana podnio je profesor Nikola Kovač. Osnovno polazište je bilo sadržano u tome "**da se u svakom dijelu Republike Bosne i Hercegovine, kao jedinstvene i suverene države, mora ostvariti puna nacionalna ravnopravnost svih njenih građana**". (podvukao M. P.)[15] Ustavotvorna skupština Federacije BiH na svojoj sjednici nije ni usvojila niti odbacila Amandman Skupštine građana srpske nacionalnosti, već je zaključila da se "pričekaju bolja vremena".

12 U svojoj riječi Redman je uz ostalo naglasio: "Ovo je dobar znak, pravo ohrabrenje što možemo da vidimo do sada preovlađuju **koraci ka miru** (podvukao M. P.) i da mnje mislimo o ratu". Ruski ambasador u Zagrebu Leonid Kerestedžijanc u svojoj pozdravnoj riječi je istakao: "Smatram da je ovo još jedan korak na putu za pravedan mir". Vidi šire u: Deset godina Srpskog građanskog vijeća, SGV, Sarajevo, 2004, str. 311.

13 Vidi u: Deset godina Srpskog građanskog vijeća, SGV, Sarajevo, 2004, str. 29.

14 Ibid.

15 Obrazloženje Amandmana na Ustav Federacije BiH: U Deset godina Srpskog građanskog vijeća, SGV, Sarajevo, 2004, str. 34.

3) DOPRINOS SRPSKOG GRAĐANSKOG VIJEĆA OBLIKOVANJU MIROVNOG POLITIČKOG RJEŠENJA ZA RAT U BOSNI I HERCEGOVINI

Rukovodstvo Srpskog građanskog vijeća je organizovalo brojne aktivnosti u okviru kojih je zagovaralo postizanje mirovnog političkog rješenja. Među prvim organizovani su razgovori sa Alojzom Mokom ministrom inostranih poslova Austrije tokom 1994. godine. Delegacija Srpskog građanskog vijeća je upoznala Alojza Moka da je mirovno rješenje moguće postići na osnovama suverenosti i nezavisnosti države Bosne i Hercegovine i ravnopravnosti građana i naroda na cijelom prostoru Bosne i Hercegovine. Uz to zagovaralo se još nekoliko principa za postizanje mirovnog rješenja: povratak svih prognanika u predratna mjesta življenja i izricanje kazni za počinjeni ratni zločin.

U vezi sa počinjenim ratnim zločinom veoma je bio plodonosan razgovor delegacije Srpskog građanskog vijeća sa Simon Wiesenthalom u njegovom uredu u Beču. On nas je obavijestio da je štampao oglas optužbe u "Vašington postu" Radovana Karadžića za počinjeni zločin nad civilima bošnjačke i hrvatske nacionalnosti. Delegacija Srpskog građanskog vijeća je prenijela sve spoznaje o razmjerama zločina počinjenog nad civilima u Istočnoj Bosni. Posebno smo iskazali stradanje civila u opkoljenom Sarajevu, gdje je do sredine 1994 godine ubijeno granatiranjem više hiljada građana, a ranjeno više desetina hiljada Sarajlija. Prenijeli smo svoje mišljenje Wiesenthalu, da **ne postoji vjekovna mržnja među narodima Bosne i Hercegovine. Tu mržnju inspirira Karadžićeva ratna propaganda kako bi provodila svoje zločine**.

Značajan doprinos Srpskog građanskog vijeća oblikovanju mirovnog rješenja za Bosnu i Hercegovinu postignut je posjetom Londonu, a potom Vašingtonu u septembru mjesecu 1995 godine. Posjeta je organizovana zajedno sa Hrvatskim narodnim vijećem.[16]

Zahvaljujući pomoći porodice Quentina Hoarea i njegove supruge Branke Magaš, kao i profesora Hastingsa, delegacije Srpskog građanskog vijeća i Hrvatskog narodnog vijeća su imale razgovore u Foreign Officcu i u Konzervativnoj partiji. Osim toga imali smo i susret sa Margaret Thatcher. Uz sve to održana je javna tribina i jedna konferencija za štampu.

U svim razgovorima naše zalaganje je išlo u pravcu da se dogradi sporazum potpisom u Ženevi 8. septembra 1995 godine,[17] kako bi Bosna i Hercegovina, kao i sve države svijeta imala svoje centralne organe: šefa države, Parlament, Vijeće ministara, Ustavni sud BiH. Nismo uspjeli izvršiti željeni pritisak na zvaničnike Velike Britanije.

16 U delegaciji Srpskog građanskog vijeća bili su Mirko Pejanović, Žarko Bulić, Tanja Mijatović, Jovo Divjak, Vojka Đikić, Dragoljub Stojanov, Marko Vešović, Mićo Rakić, Sretko Radišić, Simo Simić, Aco Jovanović. Delegaciju Hrvatskog narodnog vijeća činili su: Ivo Komšić, Stjepan Kljujić, Ivan Lovrenović. Vidi u: Mirko Pejanović, Bosansko pitanje i Srbi u Bosni i Hercegovini, Bosanska knjiga, Sarajevo, 1999, str. 234 i 235.

17 Ovim sporazumom Bosna i Hercegovina je ustrojena sa dva entiteta: Federacijom BiH i Republikom Srpskom i Savjetom ministara sa tri ministrstva. Nisu bili predviđeni centralni organi države što državi omogućuju da bude država. Vidi u: Mirko Pejanović, Bosansko pitanje i Srbi u Bosni i Hercegovini, Bosanska knjiga, Sarajevo, 1999, str. 235.

Uz pitanje centralnih organa Bosne i Hercegovine zagovarali smo i poseban status Grada Sarajeva. Predlagano je da Sarajevo ima status distrikta.[18]

Nakon razgovora sa zvaničnicima Velike Britanije dvije delegacije – SGV i HNV su doputovale u Vašington. Dočekali su nas Harris Marshall, predsjednik Savjeta za mir na Balkanu i Sven Alkalaj, ambasador Bosen i Hercegovine u Sjedinjenim Američkim Državama.

Razgovor u Vašingtonu smo imali sa Bobom Dolom, predsjednikom Republikanske stranke i vođom republikanske većine u Američkom kongresu.[19] Susret i razgovor je obavljen i sa Antony Lake, savjetnikom predsjednika Clintona za nacionalnu sigurnost. Osim toga susret i razgovor je obavljen sa senatorom, demokratom Džozefom Bajdenom.

Dvije delegacije su u svim razgovorima zahtijevale da se izmijeni sporazum, potpisan u Ženevi 8. septembra 1995 godine. Sporazum su tada potpisali ministri vanjskih poslova Bosne i Hercegovine, Republike Hrvatske i Savezne Republike Jugoslavije, a pod pokroviteljstvom Kontaktne skupine. Glavne tačke našeg zahtijeva bile su osiguranje centralnih institucija države Bosne i Hercegovine. Zahtjev smo postavljali u radikalnoj formi. Upozoravali smo na čijenicu, ako se ostane na Sporazumu iz Ženeve od 8. septembra 1995 godine Bosna i Hercegovina ne može ni funkcionisati ni opstati kao država.

Glavni politički razgovor preko kojeg smo i ostvarili uticaj zajedničke misije dvaju vijeća na američke zvaničnike, obavljen je sa Klintonovim savjetnikom Antony Lakeom. Naša poruka Antony Lakeom je glasila: "Mi ne tražimo ništa što nema Vaša država, i ona je multietnička i ona je federalna, i ona ima ustrojstvo koje je zasnovano na federativnom principu i multietničkoj strukturi stanovništva, ali ima svoje centralne organe koji funkcioniraju i obezbjeđuju koheziju i uspješan razvitak zemlje".[20] Uspjeli smo pridobiti Antony Lakea za naše argumente. To će se kasnije i potvrditi u Njujorku na sastanku ministara vanjskih poslova zemalja koje su učestvovale u pripremanju Daytonskog mirovnog sporazuma. Poznata je njujorška izjava koja je dopunila Ženevski sporazum. Po toj izjavi osiguran je princip postojanja centralnih organa države Bosne i Hercegovine. To je tročlano Predsjedništvo, Parlament države BiH, Vijeće ministara, Ustavni sud i Centralna banka. Ove institucije su u Dejtonskom ustavu nazvane institucije države Bosne i Hercegovine. O ovom rješenju je postojao konsensus svih učesnika u pregovorima u Daytonu. Na ovaj način je inicijativa dva vijeća, za uvođenje institucija države Bosne i Hercegovine u ustrojstvo države BiH, a što je uslijedilo u okviru Daytonskog mirovnog sporazuma bitno doprinijela pronalaženje mirovnog rješenja rata u Bosni i Hercegovini. Tako su Srpsko građansko vijeće zajedno sa Hrvatskim narodnim vijećem, u vremenu rata **postali subjekti oblikovanja političke budućnosti Bosne i Hercegovine**.

18 Vidi šire: Mirko Pejanović, Bosansko pitanje i Srbi u Bosni i Hercegovini, Bosanska knjiga, Sarajevo, 1999, str. 235 i 236.

19 Vidi šire u: Mirko Pejanović, Bosansko pitanje i Srbi u Bosni i Hercegovini, Bosanska knjiga, Sarajevo, 1999, str. 237 i u: Ivo Komšić, Preživljena zemlja – Tko je, kada i gdje dijelio BiH, Prometej, Zagreb, 2006, str. 557.

20 Vidi šire u: Mirko Pejanović, Bosansko pitanje i Srbi u Bosni i Hercegovini, Bosanska knjiga, Sarajevo, 1999, str. 238.

4) PROGRAMSKE IDEJE SRPSKOG GRAĐANSKOG VIJEĆA ZA POSTIZANJE USTAVNE RAVNOPRAVNOSTI SRPSKOG NARODA U FEDERACIJI I BOŠNJAČKOG I HRVATSKOG U REPUBLICI SRPSKOJ

Uspostavljanjem Federacije Bosne i Hercegovine na temelju Vašingtonskog mirovnog sporazuma u martu mjesecu 1994 godine Srbi u Ustavu Federacije BiH nisu dobili status ravnopravnog naroda. Njihov ustavni status je određen kao "OSTALI". Ovim rješenjem se Srpsko građansko vijeće nije pomirilo. Najprije je podnijelo Amandman na Ustav Federacije 1994 godine. Međutim Amandman o ustavnoj ravnopravnosti srpskog naroda u Federaciji odložen je na čekanju za neko vrijeme kad bude postignuto cjelovito mirovno rješenje za Bosnu i Hercegovinu.

Nakon Dejtonskog mirovnog sporazuma zapravo na četvrtoj skupštini Srpskog građanskog vijeća 1997 godine donesena je **Deklaracija o ljudskom pravu na političku i nacionalnu ravnopravnost**. Ovom Deklaracijom je pokrenuta inicijativa za postizanje ravnopravnosti srpskog naroda u Federaciji BiH i bošnjačkog i hrvatskog u Republici Srpskoj. Zapravo ovo pitanje ravnopravnosti naroda tretirano je kao pitanje jednakih ljudskih prava na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine.

Pitanje se postavilo: "Zašto bi pripadnici istog naroda koji je konstitutivan u državi Bosni i Hercegovini u jednom dijelu te iste države bio bez prava na konstitutivnost? Zašto da Hrvati u Banjoj Luci, Bošnjaci u Doboju i Srbi u Sarajevu nemaju status ravnopravnog i konstitutivnog naroda"?[21]

Postizanja ustavne ravnopravnosti i srpskog i hrvatskog i bošnjačkog naroda na cijelom prostoru države Bosne i Hercegovine znači pretpostavku integracije države u postdejtonskom periodu.

Zahtjevi da se u entitetskim i državnom Parlamentu razmatra Deklaracija Srpskog građanskog vijeća o ljudskom pravu na političku i nacionalnu ravnopravnost su odbijeni. Ne pristajući na etničku diskriminaciju srpskog naroda u Federaciji BiH i bošnjačkog i hrvatskog u Republici Srpskoj pokrenut je **društveni projekt održavanja okruglih stolova o ustavnoj ravnopravnosti u gradovima Bosne i Hercegovine i to zajedno sa Hrvatskim narodnim vijećem, Vijećem Kongresa bošnjačkih intelektualaca i Asocijacijom nezavisnih intelektualaca "Krug 99"**. Održano je 10. okruglih stolova, od kojih je jedan održan u Banja Luci. Putem rasprava na okruglim stolovima animirana je demokratska javnost i dobijena podrška većine građana BiH. Kad je vodstvo Republike Srpske uvidjelo da će rasprava na okruglom stolu u Banja Luci u martu 2001. godine dobiti podršku građana u Republici Srpskoj, na okrugli sto je došao i obratio se Dragan Čavić, tadašnji potpredsjednik Republike Srpske. Njegova poruka je bila jasna: "… Ovo pitanje mora biti paralelno rješavano u oba entiteta po procedurl koju predviđaju Ustavi oba entiteta". Od tada je ideja Srpskog

21 Vidi u: Deset godina Srpskog građanskog vijeća, SGV, Sarajevo, 2004, str. 65.

građanskog vijeća o ustavnoj ravnopravnosti naroda na cijelom prostoru države BiH dobila podršku i u Republici Srpskoj.[22]

Inicijativu za postizanje ustavne ravnopravnosti naroda na cijelom prostoru Bosne i Hercegovine pokrenulo je Srpsko građansko vijeće. Potom se udružilo sa još tri nevladine organizacije i izvršilo pritisak na demokratsku javnost. Apelaciju prema Ustavnom sudu Bosne i Hercegovine, kako bi se donijela odluka o konstitutivnosti srpskog naroda u Federaciji BiH i bošnjačkog i hrvatskog u Republici Srpskoj podnio je Alija Izetbegović tadašnji član Predsjedništva Bosne i Hercegovine.[23]

Ustavni sud Bosne i Hercegovine je nakon dvogodišnjih priprema na sjednici održanoj 30. juna i 1. jula 2000 godine donio djelimičnu odluku o konstitutivnosti naroda.

Tom odlukom su proglašene neustavnim odredbe Ustava Republike Srpske i Ustava Federacije BiH, po kojima bošnjački i srpski narod u Republici Srpskoj nije imao ustavnu ravnopravnost a srpski narod u Federaciji Bosne i Hercegovine.[24]

Ovom odlukom Ustavnog suda dokinuta je diskriminacija srpskog naroda u Federaciji BiH, i bošnjačkog i hrvatskog u Republici Srpskoj. Kako u parlamentima entiteta nije bilo konsensusa za usvajanje amandmana na Ustave entiteta, odluku o proglašenju amandmana donio je Wolfgang Petric, visoki predstavnik međunarodne zajednice 2002 na temelju bosnkih ovlaštenja.[25]

Primjena amandmana na Ustave entiteta, dovela je do toga da entiteti više nisu samo zajednica jednog ili dva naroda. Oni su entitet svih građana i ravnopravnih naroda koji žive u entitetima. Ono što je veoma bitno, entitetski državni organi su dobili multietničku strukturu. Predsjednici entiteta imaju potpredsjednike iz druga dva naroda. Vlade imaju multietničku strukturu. Ustavni sudovi entiteta kao i Vrhovni sudovi imaju višenacionalnu strukturu. U Domu naroda Parlament federacije uspostavljen je Klub delegata iz srpskog naroda.

Sa odlukom Ustavnog suda Bosne i Hercegovine o konstitutivnosti naroda stvorene su pretpostavke za prijem Bosne i Hercegovine u Vijeće Evrope što je postignuto u aprilu 2002 godine. Dobijanje ustavne ravnopravnosti naroda na cijelom prostoru Bosne i Hercegovine, omogućilo je novu volju za povratkom izbjeglica u predratna mjesta življenja. Masovan povratak Srba na prostoru Federacije ostvario se u opštinama: Drvar, Grahovo, Glamoč, Bosanski Petrovac, Bosansku Krupu i do-

22 Vidi šire u: Deset godina Srpskog građanskog vijeća, SGV, Sarajevo, 2004, str. 152 i 261.

23 Srpsko građansko vijeće se obratilo tadašnjim članovima Predsjedništva BiH sa zahtjevom da podnesu apelaciju Ustavnom sudu BiH o postizanju konstitutivnosti srpskog naroda u Federaciji i bošnjačkog i hrvatskog u Republici Srpskoj. Momčilo Krajišnik, kao član Predsjedništva iz srpskog naroda odbio je svaku komunikaciju i angažovanje na ovom pitanju. Krešimir Zubak, član Predsjedništva iz Hrvatskog naroda, primio je delegaciju SGV, ali je rekao da za ovo pitanje ne može dobiti podršku HDZ BiH u Mostaru. Alija Izetbegović je u razgovoru sa delegacijom SGV prihvatio da podnese apelaciju u Ustavnom sudu Bosne i Hercegovine. Pri tome je istakao, da to ne čini samo zato što je ideja SGV demokratska i važna za budućnost Bosne i Hercegovine, nego prije svega zato što stoji na stanovištu da bošnjački narod ima interes da živi u ravnopravnosti sa druga dva naroda na cijelom prostoru države BiH. Vidi šire u: Deset godina Srpskog građanskog vijeća, SGV, Sarajevo, 2004, str. 169 i 171-178.

24 Vidi šire u: Deset godina Srpskog građanskog vijeća, SGV, Sarajevo, 2004, str. 227 i 228.

25 Vidi u: Deset godina Srpskog građanskog vijeća, SGV, Sarajevo, 2004, str. 271.

linu Neretve od Mostara do Čapljine. Ono što je najbitnije postizanje ustavne ravnopravnosti naroda na cijelom prostoru Bosne i Hercegovine potiru se ideje i mogućnosti etničke podjele države Bosne i Hercegovine.

Odnos prema primjeni prava na ravnopravnost naroda na cijelom prostoru države BiH nije zadovoljavajući u jednom broju kantona na području Federacije BiH. Tako, na primjer, Skupština Hercegovačko neretvanskog kantona nije imala konsensus početkom 2018. godine za izglasavanje amandmana na Ustav o konstitutivnosti naroda u Hercegovačko neretvanskom kantonu. Konstitutivnost srpskog naroda nije ustavno omogućena ni u Herceg bosanskom, odnosno Livanjskom kantonu. Najveću odgovornost za kršenja prava na konstitutivnost srpskog naroda u spomenutim kantonima ima Hrvatska demokratska zajednica kao vladajuća stranka.

I Stranka demokratske akcije kao vladajuća stranka u Tuzli, Sarajevu, Zenici i Bihaću ne provodi princip ustavne ravnopravnosti naroda. Zanemarljiv je procenat učešća nebošnjaka u upravi u Kantonu Sarajevo direktori svih javnih ustanova i članovi upravnih odbora su Bošnjaci. U Tuzli je samo na čelu jedne ustanove u oblasti obrazovanja građanin hrvatske nacionalnosti. U službama opština i gradovima u Republici Srpskoj učešće nebošnjaka je 1%. Ovi primjeri potvrđuju da u praksi i dalje postoji diskriminacija ljudskih prava na etničkoj osnovi.

5) UMJESTO ZAKLJUČKA

Srpsko građansko vijeće je 1995. godine postalo dobitnik nagrade od Fondacije "Pravi život". Nagrada ima tretman alternativne Nobelova nagrada za mir. Srpskom građanskom vijeću nagrada je uručena u decembru mjesecu 1995 u Švedskom parlamentu.

Osnivač Fondacije Jakob von Uexkull, sa sjedištem u Stockholmu, je sin njemačkog antifašiste u vrijeme Drugog svjetskog rata. Otac je u vrijeme Drugog svjetskog rata bio u izganstvu. Sin Jakob je predao svoju bogatu numizmatičku ostavštinu i osnovao Fondaciju "Pravi život". Fondacija podstiče i nagrađuje projekte u svijetu koji znače izuzetan doprinos humanizmu i izuzetan doprinos ideji borbe za ljudska prava, mir i ravnopravnost naroda u savremenom svijetu.

Glavni motiv za dodjelu nagrade bilo je to što postoji jedna patriotska organizacija koja se zove Srpsko građansko vijeće i što su ljudi okupljeni u tom vijeću, kao pripadnici srpskog naroda **odbili etničku mržnju, etničku podjelu i ostali istrajni u podnošenju najtežih nevolja koje je donio rat, što su ostali da zajedno žive i očuvaju istorijsku tradiciju zajedničkog života sa Bošnjacima i Hrvatima, posebno u gradovima koji su bili izloženi uništenju, granatiranju od Karadžićeve vojske**.[26] (podvukao M. P.)

Profesor Andrijan Hestings sa Univerziteta u Lidsu u Engleskoj, bio je član žirija za dodjelu nagrade 1995. godine. U svom obrazloženju prijedloga da Srpsko građan-

26 Vidi šire u: Mirko Pejanović, Bosansko pitanje i Srbi u Bosni i Hercegovini, Bosanska knjiga, Sarajevo, 1999, str. 278.

sko vijeće dobije nagradu "Pravi život" u 1995 godini profesor Hestings napisao je da je Srpsko građansko vijeće "odbilo da se pridruži etničkom nacionalizmu Radovana Karadžića čiji je cilj bio uništenje istorije Bosne kroz sistemski genocid svih koji nisu Srbi".[27]

Svojim odnosom prema politici nacionalizma Radovana Karadžića, svojim odbijanjem etničke mržnje Srpsko građansko vijeće prema stajalištu profesora Andrijana Hestingsa je dalo "Izvanredan doprinos stvari **humanizma, doprinos koji se u potpunosti može uporediti sa doprinosom** Nijemaca koji su prije 50 godina pružili otpor nacizmu". (podvukao M. P.).

Ove riječi profesora Hestingsa, u obliku jedne sinteze, daju cjelovit uvid u doprinos Srpskog građanskog vijeća borbi za opstojnost suverene i multietničke države Bosne i Hercegovine i ravnopravnosti naroda u njoj.

LITERATURA:

Mirko Pejanović: Bosansko pitanje i Srbi u Bosni i Hercegovini, Bosanska knjiga, Sarajevo, 1999.

Ljubomir Berberović: Srpsko konsultaciono Vijeće u Sarajevu 1993-1994, Srpsko građansko vijeće – pokret za ravnopravnost u BiH, Sarajevo, 2008.

Ivo Komšić: Preživljena zemlja – Tko je, kada i gdje dijelio BiH, Prometej, Zagreb, 2006.

Deset godina Srpskog građanskog vijeća Pokret za ravnopravnost u Bosni i Hercegovini, SGV, Sarajevo, 2004.

27 Ovaj tekst se priređuje 23 godine poslije rata u BiH. Sticajem okolnosti 23. april 2018 provoden je žalidbeni postupak za konačnu presudu Radovanu Karadžiću za genocid. Tužilaštvo Tribunala predlaže da se prvostepena presuda od 40 godina zatvora pretvori u doživotnu.

Faik Lušija

POUKE I PORUKE SA TEŠANJSKE DIJALOŠKE TRIBINE BRANILACA RBIH

Druženje komandanata i drugih starješina 3. i 7. korpusa Armije Republike Bosne i Hercegovine, gostiju iz drugih korpusa i predstavnika civilnih organa vlasti, u okviru Tešanjskih dana otpora i obrade teme: „Značaj Oružanih snaga RBiH kao članice UN-a" znači pouku i poruku, da ovakva druženja treba nastaviti, proširiti i koristiti kao efikasno sredstvo protiv zaboravljanja prošlosti i siguran put stvaranja bolje i sretnije budućnosti, te zaštitu i napredak države Bosne i Hercegovine, za koju smo se borili.

Cijeneći da je postojeće stanje u društvu, a posebno u boračkoj populaciji, što je i tema ove sesije, veoma složeno sa tendencijom daljeg pogoršanja, Udruženje za zaštitu tekovina borbe za Bosnu i Hercegovinu i Organizacija RVI općine Tešanj, uz pomoć općine Tešanj, odlučili su organizovati dijalošku tribinu na temu: "Značaj Oružanih snaga u odbrani Republike Bosne i Hercegovine kao članice Ujedinjenih nacija". Za tu potrebu sačinjen je poseban Program koji detaljno razrađuje sve radnje, postupke, nosioce i rokove za realizaciju planiranih zadataka. Sve aktivnosti su sistematski, stručno i odgovorno izvršavane u predviđenim rokovima, uz izuzetno naporan i kvalitetan rad predsjednika navedenih udruženja i Radne grupe. Centralna manifestacija održana je 4. aprila 2019. godine u Tešnju, kojoj su prisustvovali generali ARBiH, komandanti korpusa, komandanti divizija, komandanti brigada i druge starješine jedinica iz sastava Trećeg i Sedmog korpusa kao ratni pripadnici iz drugih korpusa. Skupu je prisustvovao i Šefik Džaferović, član Predsjedništva BiH i drugi predstavnici civilnih organa vlasti svih nivoa.

Na skupu je podneseno sedam referata na različite teme u okviru osnovne teme skupa. Na temu: "Značaj Oružanih snaga u odbrani Republike Bosne i Hercegovine kao članice Ujedinjenih nacija" podneseni su slijedeći referati:

- Državnotvorni karakter Oružanih snaga u odbrani Republike Bosne i Hercegovine kao članice Ujedinjenih nacija i upitnost ispravnosti Dejtonskog mirovnog sporazuma u rješavanju kontinuirane poratne krize u funkcionisanju države Bosne i Hercegovine. Ovu temu izlagao je gospodin Miro Lazović, predsjednik Skupštine RBiH i član Predsjedništva BiH u ratno vrijeme;

- Kontinuirani pokušaj promjene karaktera rata u Republici Bosni i Hercegovini, međunarodni oružani sukob, udruženi zločinački poduhvat, ratni zločin i genocid u RBiH. (Izlagač: Ekrem Alihodžić);
- Suštinska potreba reforme pravosuđa u Bosni i Hercegovini kao bitan uslov jačanja pravne države i zaštita ljudskih prava i temeljnih sloboda. (Izlagač: akademik prof.dr. Džemal Najetović);
- Značaj razvoja RiK-a i uloga komandanata u jačanju borbene sposobnosti Armije RBiH i primjeni međunarodnog ratnog prava (Izlagač: Mustafa Polutak);
- Odnos zakonodavne i izvršne vlasti prema pripadnicima OS RBiH osumnjičenih za ratne zločine. (Izlagač: dr. Salko Bukvarević);
- Uloga i odgovornost medija u informisanju javnosti o procesuiranju pripadnika Armije RBiH osumnjičenih za ratni zločin. (Izlagač: Sead Omeragić);
- Osvrt na dosadašnja iskustva u provođenju krivičnog postupka protiv pripadnika Oružanih snaga osumnjičenih za ratne zločine. (Izlagač: Dženana Karup-Druško).

ARGUMENTIMA PROTIV NEGIRANJA MEĐUNARODNOG KARAKTERA RATA U RBIH I PRESUDA HAŠKOG TRIBUNALA O RATNIM ZLOČINIMA I GENOCIDU

Nakon cjelodnevne rasprave, uz učešće više diskutanata, a na osnovu tematskih referata i diskusija, usvojeni su zaključci i prijedlozi u kojim je u 18 tačaka dat presjek stanja i predložena su odgovarajuća rješenja. Udruženje za zaštitu tekovina borbe za BiH uputilo je zaključke i prijedloge svim organizacijama i institucijama na koje se oni odnose.

Zajednička je ocjena svih učesnika ove manifestacije da je država Bosna i Hercegovina u političkoj i ustavnoj krizi, koja se svakim danom sve više produbljuje. Dejtonski mirovni sporazum jeste zaustavio rat, ali nije donio mir, jer Dejtonskim sprazumom stvorena je država koja ne može funkcionisati. Etnonacionalni princip uređenja države ne može biti uspješno primijenjen na Bosnu i Hercegovinu, s obzirom na vešenacionalnu struktura stanovništva, što jasno potvrđuje činjenica da se sve poratno vrijeme država BiH nalazi u političkoj, ustavnoj i svakoj drugoj krizi. Te suštinske nedostatke Dejtonskog sporazuma koriste retrogradne, separatističke i secesionističke snage za ostvarivanje ratnih ciljeva, a to znači disoluciju i konačnu podjelu Bosne i Hercegovine, što bi značilo nove ratove na ovim prostorima.

Po ocjeni prisutnih na ovom skupu, jedino trajno i perspektivno rješenje ovog pitanja je donošenje novog Ustava BiH, uz potpuni angažman svih probosanskih snaga i osvjedočenih patriota u Bosni i Hercegovini.

Pripadnici državotvornih Oružanih snaga svakodnevno su izloženi raznim napadima i policijsko- tužilačko-sudskim progonima, pokušajima izjednačavanja agresora i žrtve . Aktivno klevetanje i blaćenje uglavnom njenih komandanata su nekim grupama postali zabava i karijera. Teatralna hapšenja komandanata ARBiH i kon-

stantno medijsko praćenje nije ništa drugo nego pokušaj javnog kompromitovanja pojedinca, porodica i naše oružane borbe.

I dalje se otvoreno osporava karakter rata u Bosni Hercegovini, i pored činjenice da je Haški tribunal u svojim presudama nedvosmisleno zaključio i presudio, da se radi o međunarodnom oružanom sukobu. Ekspanzionistički rat Srbije i Hrvatske imao je za cilj stvaranje „Velike Srbije" i „Velike Hrvatske" na račun teritorije Bosne i Hercegovine.

Utvrđujući karakter rata, nedvosmisleno je da se radilo o agresiji na međunarodno priznatu državu Bosnu i Hercegovinu, s jedne strane, i odbrani od agresije, s druge strane.

Državotvorne Oružane snage branile su svoju međunarodno priznatu državu Bosnu i Hercegovinu. Armija RBiH nije bila „takozvana", nego državotvorna, legalna odbrambeno-oslobodilačka sila Bosne i Hercegovine.

Haški sud je u svojim presudama utvrdio da su agresorske snage činile genocid i zločine nad Bošnjacima. Na Sudu su dokazana krivična djela - Udruženi zločinački poduhvat za oba agresora, i Srbiju i Hrvatsku.

Pokušava se raznim konstrukcijama i naše komandante optužiti za udruženi zločinački poduhvat, što je van svake sumnje i još jedan pokušaj izjednačavanja agresora i žrtve.

Postoje brojni sudski dokazi da je izvršen genocid i zločin nad Bošnjacima. Zločin nad Bošnjacima je i moralno i ljudsko pitanje čovječanstva i ljudskog roda uopšte.

Naravno, sve ove agresorske optužbe i konstrukcije su argumentovano odbačene.

Zajednička je ocjena da rat koji se sada vodi protiv RBiH drugim sredstvima isto tako opasan i razarajući za tkivo države Bosne i Hercegovine. Iz tih razloga treba nastaviti navedena druženja i tribine, javno govoriti istinu o pravednoj borbi naših boraca i otkrivati i sprečavati namjere agresora, radi bolje i uspješnije odbrane. Jedinstvo, u našim redovima je nasušna potreba, jer sadašnje stanje ukazuje na postojanje nepotrebnih interesnih podjela.

Ukazano je na veoma loše stanje boračke populacije, na sporost u rješavanju boračkih pitanja, a posebno donošenju zakona i podzakonskih akata.

Upućen je apel za bolju organizaciju brojnih udruženja koja nemaju potrebne rezultate rada, a veliki su potrošači budžetskih sredstava. Usvajanje Boračkog zakona je prioritetno, i ne trpi nikakvo odlaganje.

Na kraju treba reći da su veliki doprinos realizaciji ove veoma zahtjevne i uspješne manifestacije, prije svih, dali: Mustafa Polutak, predsjednik Udruženja za zaštitu tekovina borbe za BiH; Muharem Sejdić, predsjednik RVI Tešanj; članovi Radne grupe: Ekrem Alihodžić, Džemal Merdan, Husnija Sejdinović, Faik Lušija, Remzija Šiljak i Muhamed Begagić. Senada Ibrahimović, radnica Koteksa, je uspješno obavila sve administrativne poslove.

Općina Tešanj, na čelu sa načelnikom Suadom Huskićem, bila je primjeran domaćin, na čemu mu se iskreno zahvaljujemo i odajemo dužno poštovanje i priznanje.

Nazif Osmanović

I OVE GODINE DOSTOJNO OBILJEŽEN DAN ARMIJE RBIH

U većini gradova u Federaciji BiH I ove godine je dostojno obilježen Dan ARBiH. Ovaj praznik je bila I prilika da se podsjetimo na sve hrabre I čestite borce naše Armije, MUP-a I druge branioce, koji su ne žaleći svoje živote, pobijedili zlo, našu državu odbranili od brutalne agresije i našem narodu donijeli slobodu.

Armija Republike Bosne i Hercegovine (ARBiH) bila je zvanična oružana snaga Republike Bosne i Hercegovine (međunarodno priznate i suverene zemlje) za vrijeme **agresije** na RBiH. Osnovana je 15. aprila 1992. godine, i taj datum se obilježava kao **Dan Armije RBiH**. Armija je formirana od jedinica **Teritorijalne odbrane BiH** i organiziranih dobrovoljaca. Vrhovni zapovjednik bio je predsjednik Republike, a nakon Dejtonskog sporazuma, ARBiH je zajedno sa HVO-om formirala Vojsku Federacije BiH, da bi nakon reforme odbrane bila transformisana u **"Bosanske rendžere",** jednu od tri pukovnije u okviru **Oružanih snaga BiH.**

Uređenje Armije RBiH

Što se tiče strukturnog uređenja Armije, treba reći da je bila sastavljena od **korpusa i divizija**. Korpusi su bili formirani na regionalnom principu:

1. korpus: Sarajevo
2. korpus: Tuzla
3. korpus: Zenica
4. korpus: Mostar
5. korpus: Bihać
6. korpus: Konjic
7. korpus: Travnik

Najčešći **simbol** ARBiH bio je ljiljan, a grb iste je, ustvari, grb RBiH uz dodatak zlatnih mačeva i vojnih natpisa. Najveće odlikovanje je **"Zlatni ljiljan**", koji se dobijao za efikasnost odrađivanja svrhe i cilja ARBiH, a svrha i cilj bili su upravo odbrana međunarodno priznate Republike Bosne i Hercegovine od stranih i domaćih izdajnika.

CENTRALNA MANIFESTACIJA

U kasarni i na aerodromu „Dubrave“ u Živinicama održana je centralna svečanost povodom obilježavanja 27. godišnjice Armije Rebublike Bosne i Hercegovine i 14. godišnjice formiranja 2. pješadijskog (rendžerskog) puka Oružanih snaga BiH koji baštini tradiciju Armije Rebuplike Bosne i Hercegovine.

Ceremoniji obilježavanja dviju značajnih godišnjica prisustvovali su brojni visoki dužnosnici, predstavnici civilnih vlasti Bosne i Hercegovine, Federacije BiH, kantona i općina, te međunarodnih vojnih organizacija i boračkih asocijacija.

O značaju formiranja ARBiH u odbrani suvereniteta i teritorijalnog integriteta naše zemlje govorili su, između ostalih, i član Predsjedništva BiH, Šefik Džaferović, Sead Jusić, zamjenik ministrice odbrane BiH i Salko Bukvarević, ministar za pitanja boraca FBiH.

Član Predsjedništva BiH Šefik Džaferović je rekao: „Armija RBiH je jedina legalna vojna sila RBiH koja je u nemogućim uvjetima branila i odbranila državu BiH. I to je velika razlika u odnosu na sve ostale koji su dolazili u našu zemlju i koji su pokušavali da je unište. To je bila jedina legalna vojna sila legalne i legitimne vlade RBiH - međunarodno priznate države. Armija Republike Bosne i Hercegovine je nastala iz naroda. Nastala je u jednom historijskom trenutku koji je bio najteži u historiji Bosne i Hercegovine. Kada su brojne sile pokušavale da unište Bosnu i Hercegovinu, ona je, nastavši iz naroda, od onih ljudi koji vole svoju zemlju, odbranila Bosnu i Hercegovinu i omogućila zaključivanje Dejtonskog mirovnog sporazuma. Danas se posebno sjećamo onih koji su najzaslužniji za slobodu koju mi danas živimo, bosanskih šehida, pripadnika poginulih boraca AR BiH, ratnih vojnih invalida i demobilisanih boraca.

Moja je poruka svim retrogradnim snagama koje bi i danas u miru da realiziraju neke svoje ciljeve koje ni u ratu nisu mogli da realiziraju. Moja im je poruka, neka se okane toga. Bosna i Hercegovina je opstala i u mnogo težim uvjetima i u situaciji kada su oni koji su atakovali na Bosnu i Hercegovinu bili mnogo snažniji. Danas je Bosna i Hercegovina mnogo snažnija, a oni koji su od 1992. do 1995. godine atakovali na Bosnu i Hercegovinu sada su mnogo slabiji. I neka dobro paze na svoje izjave, postupke, mislim na ove retrogradne snage. Ukoliko nastave da govore protiv Bosne i Hercegovine samo će dovesti u pitanje Dejtonski mirovni sporazum i entitete, a ne Bosnu i Hercegovinu koja je postojala prije Dejtonskog mirovnog sporazuma. Red je da se u ovoj zemlji uspostavi konstruktivna politička atmosfera čiji je cilj – Bosna i Hercegovina kao članica NATO i Evropske unije."

Ovoj svečanosti obilježavanja Dana ARBiH u Dubravama prisustvovao je i Sead Jusić, zamjenik ministrice odbrane BiH i Salko Bukvarević, ministar za boračka pitanja u Vladi Federacije BiH.

Ministar Bukvarević je rekao: „Ovaj datum, 15. april, je za nas jedan od najvažnijih datuma u novijoj historiji Bosne i Hercegovine, jer su pripadnici ARBiH branili i odbranili tu državu. Smatramo da je ovo jedan od najvažnijih datuma koje trebamo obilježiti, prenositi istinu o odbrani Bosne i Hercegovine, jer je danas, možda, najviše napadnuta istina o toj odbrani. Isti oni agresori koji su izvršili agresiju na državu Bosnu i Hercegovinu danas vrše agresiju na istinu o odbrani Bosne i Hercegovine. Zbog toga je naša trajna zadaća da obilježavamo značajne datume, da se brinemo o svim stradalnicima u agresiji na Bosnu i Hercegovinu, prije svega, o porodicama šehida i poginulih boraca, ratnim vojnim invalidima, ali i o veteranima rata."

SARAJEVO

Brojne delegacije, udruženja i pojedinci obilježili su Dan Armije RBiH na području Kantona Sarajevo. Na svim grobljima i šehidskim mezarjima položeno je cvijeće, proučena Fatiha i na drugi način odat pomen na najhrabrije sinove naše države. Brojne delegacije su taj dan posjetile i mezar prvog predsjednika Predsjedništva RBiH Alije Izetbegovića.

Najveći skup povodom obilježavanja Dana AR BiH i ove godine bio je na području općine Novi Grad Sarajevo. Naime, Dan Armije Republike Bosne i Hercegovine - 15. april i 27. godišnjicu od njenog formiranja, Općina Novi Grad Sarajevo i ove je godine obilježila uz prigodan program i druženje sa borcima, pripadnicima novogradskih i drugih ratnih brigada, ratnim vojnim invalidima, članovima porodica šehida i poginulih boraca Armije RBiH, pripadnicima MUP-a, civilnim žrtvama rata, te brojnim gostima iz društvenog i javnog života. Obilježavanje je održano u sportskoj dvorani na Dobrinji, gdje je priređen ručak za više od 600 boraca i gostiju. Bila je to prilika da se prisjetimo teških, ali slavnih dana kroz koje su prošli branioci naše Domovine i naši građani, te da se sjetimo svih onih koji su zaslužni za slobodu u kojoj danas živimo. Obilježavanju su prisustvovali generali Armije RBiH, ratni ko-

mandanti, predstavnici Općine Novi Grad, Općinskog vijeća, direktori obrazovnih ustanova i gosti iz drugih brigada.

Prisutnima su se obratili načelnik Općine Novi Grad Sarajevo Semir Efendić, armijski general Jovan Divjaka i Nedžad Bublin Čupo, komandir voda u Izviđačko-diverzantskoj četi 2. Viteške motorizovane brigade i dobitnik najvišeg ratnog priznanja „Zlatni ljiljan".

Bublin je prisutne podsjetio na višestoljetnu opstojnost države BiH, te na ratni put i herojske podvige pripadnika Armije RBiH i MUP-a.

Općinski načelnik Semir Efendić čestitao je prisutnima Dan Armije RBiH, istakavši njen značaj za odbranu i opstojnost države BiH. Naglasio je da je Dan Armije jednako važan kao i Dan nezavisnosti i Dan državnosti BiH zbog toga što se vjerovatno ni ova dva datuma ne bi obilježavala, niti bi ih imao ko obilježavati, da nije bilo Armije RBiH koja je odbarnila našu državu od agresora i zaslužna je za to da danas postoji država BiH, međunarodno priznata, sa svim problemima koje ima.

„Mi, kao Općina, nastojimo da čuvamo i baštinimo sjećanje na Armiju RBiH još od momenta od kada najveće Općinsko priznanje nosi ime Safeta Hadžića, jednog od dvojice heroja Odbrambeno- oslobodilačkog rata sa teritorije Novog Grada. U proteklim godinama radili smo puno da obilježimo sve ono što je važno kada je u pitanju sjećanje na Armiju RBiH, prije svega, mislim na prostor Žuči, gdje su se vodile teške bitke za odbranu Sarajeva i gdje smo otkupili zemljište i počeli realizaciju projekta izgradnje Memorijalnog kompleksa, zajedno sa Fondom memorijala Kantona Sarajevo. Već petu godinu, na Dan Armije RBiH, imamo prigodan ručak i druženje sa borcima. To je prilika na kojoj se najviše nas okupi, kao i 8. juna, na Dan odbrane općine Novi Grad i bitke za brdo Žuč", istakao je načelnik Efendić.

Penzionisani general Armije RBiH Jovan Divjak podsjetio je na period kada su se vodile žestoke borbe za odbranu naselja Dobrinja, simbola odbrane grada Sarajeva i države BiH.

Istakao je činjenicu da tokom perioda agresije na našu zemlju noga niti jednog pripadnika Armije RBiH nije kročila na tuđu teritoriju, ona je branila svoju zemlju. „Na nama je da dokažemo da nismo činili zločine. Sadašnja vlast nedovoljno vodi računa o pripadnicima Armije RBiH protiv kojih se vodi sudski proces. BiH može opstati od Drine do Save i od Save do Neuma jedino ako su građani BiH jedinstveni kao što su bili pripadnici dobrinjskih jedinica i Teritorijalne odbrane, koja je bila voditeljica odbrane BiH. Ponosan sam što nisam imao potrebe da se 1992. godine opredjeljujem za koju stranu. Bilo mi je čast da budem među onima koji su organizovali, planirali i izveli odbranu BiH, zemlje koja je 179. članica Organizacije UN-a, koja ima svoje ime i prezime. Slavimo svaki dan kada postižemo uspjehe, radujmo se uspjesima mladih, mladi nisu budućnost, oni su sadašnjost vaše Općine, grada i države BiH", naglasio je Divjak.

Obilježavanje Dana Armije RBiH upotpunjeno je nastupom učenika Osnovne škole „Fatima Gunić" koji su za ovu priliku izveli muzičke interpretacije „Ostajte ov-

dje“ i „Pismo prijatelju“. Prisutni su također imali priliku pogledati kratki film iz perioda Odbrambeno-oslobodilačkog rata i akcijama Armije RBiH.

SPOMEN - PLOČA U ČAST „ZLATNOM LJILJANU“ RAMIZU SALČINU

Nešto prije Centralne manifestacije, u holu sportske dvorane na Mojmilu upriličeno je otkrivanje spomen - ploče, izgrađene u čast istaknutom heroju Odbrambeno-oslobodilačkog rata, komandantu Općinskog štaba Teritorijalne odbrane Novi Grad Sarajevo Ramizu Salčinu.

Nakon toga, delegacije su položile cvijeće i na Centralno spomen-obilježje kod zgrade Općine, gdje je proučena Fatiha i odata počast najhrabrijim sinovima koji su živote dali za slobodnu i nezavisnu državu BiH.

Općina Novi Grad, uz podršku Općinskog vijeća, baštini tradiciju da se nikada ne zaborave ljudi koji su zaslužni za slobodu u kojoj danas živimo. Upravo u njihovu čast, na području ove lokalne zajednice u proteklom je periodu izgrađen i obnovljen veliki broj spomen-obilježja.

GORAŽDE

Na spomen-obilježju “Goražde grad heroj, svojim braniocima” 12. 4. 2019. godine održana je centralna manifestacija obilježavanja 27. godišnjice formiranja Armije Republike Bosne i Hercegovine na području BPK-a.

Kantonalni i gradski zvaničnici, kao i delegacije pripadnika Oružanih snaga BiH te boračkih udruženja položili su cvijeće, proučili Fatihu i na drugi način odali počast poginulim braniocima Goražda.

Svečanosti su prisustvovali učenici goraždanskih škola, koji su imali priliku čuti dio priče o slavnom putu Armije RBiH i borcima koji su sačuvali ovaj dio BiH.

O tome kako je stasala Armija RBiH, prije 27 godina, te izuzetnom doprinosu koji su u odbrani BiH dali borci Goražda i susjednih gradova, govorio je Abduselam Sijerčić Pelam, ratni komandant 31. Drinske udarne brigade.

Naglasio je da sjećanja o tom vremenu i njegovim sudionicima treba prenositi mladima. „Zbog mladih, želim reći da je Armija RBiH početkom agresije na našu domovinu stasala od jedinica Patriotske lige, Zelenih beretki, Teritorijalne odbrane i jedinica MUP-a RBiH. Ona nije imala nikakav drugi predznak i njen jedini cilj je bio da se odupre agresiji koja je počela tada. Iako je Armija uspjela odbraniti cjelovitost BiH i sačuvati je, i do danas traje borba za njen opstanak i stvarno priznanje“ - kazao je Sijerčić. Ocijenio je da poruke koje dolaze iz RS-a negiraju opstojnost BiH, te da to najbolje pokazuje ko želi razarati ovo što imamo sada. „Mi, koji smo odbranili BiH, spremni smo ponovo braniti ovu državu, ali to treba riješiti politički i sačuvati ovo

za što smo se borili. Najbolji primjer negiranja je i pokretanje optužnice protiv Atifa Dudakovića i želja da se naša borba izjednači sa agresorom. Svim razaračima BiH poručujem da ćemo ostati dosljedni naše borbe i sačuvati lik i djelo svakog pripadnika Armije RBiH" - istakao je Sijerčić.

O značaju osnivanja ARBiH govorio je i Eniz Halilović, aktuelni kantonalni ministar za boračka pitanja: „To je snaga koja je časno i herojski odbranila BiH, njenu višestoljetnu postojanost, pravo na suverenitet i demokratiju. Ovaj datum je jedan od najznačajnijih praznika u modernoj historiji BiH, posebno iz razloga što je Armija RBiH bila prva okosnica stvaranja i očuvanja multietničke zajednice svih konstitutivnih bh. Naroda" - kazao je Halilović. Počast poginulim braniocima odata je i polaganjem cvijeća i učenjem Fatihe na šehidskom mezarju u naselju Kolijevke.

KALESIJA

Na prigodan način, i u Kalesiji je obilježen 15. april – Dan Armije RBiH za područje Tuzlanskog kantona. Obilježavanje je počelo okupljanjem učesnika u centru Kalesije. Postrojavanje nekadašnjih pripadnika ARBiH, MUP-a i Civilne zaštite održano je na sportskom poligonu Mješovite srednje škole u Kalesiji. Nakon postrojavanja, učesnici ovogodišnjeg obilježavanja Dana Armije RBiH su prodefilovali kroz centar Kalesije.

Polaganjem cvijeća i učenjem Fatihe na centralnom spomen-obilježju u Kalesiji, prisutne delegacije, Vlade i Skupštine Tuzlanskog kantona, općine Kalesija, Ministarstva za pitanje boraca i invalida Odbrambeno-oslobodilačkog rata FBiH, Patriotske lige, boračkih organizacija i udruženja TK-a , civilnih žrtava rata, predstavnici političkih subjekata i drugih organizacija odali su počast najboljim sinovima općine Kalesija i svim pripadnicima ARBiH koji su dali život za suverenu i nezavisnu Bosnu i Hercegovinu.

Svečana akademija u povodu Dana ARBiH održana je na Trgu šehida u centru Kalesije, gdje su se prisutnima obratili načelnik općine Kalesija Sead Džafić, premijer Vlade Tuzlanskog kantona Jakub Suljkanović, ministar za pitanja boraca i invalida Odbrambeno-oslobodilačkog rata u Vladi FBiH Salko Bukvarević, predsjednik Saveza demobilisanih boraca Tuzlanskog kantona Muzijet Kahrimanović , te u ime organizatora, ratni komandat 245. kalesijske brigade Muhamed Avdić i predsjednik ODB 23. maj Kalesija Mirzet Alić.

Dan Armije RBiH obilježen čak i u Sjedinjenim Američkim Državama, u gradu Njujorku (27.4.2019. godine). Ovo obilježavanje organizovali su naši državljani, koji su u SAD iselili od 1992. godine. Gosti na ovoj manifestaciji – tribini bili su Ahmet Sejdić, ratni komandant Višegradske brigade i dobitnik najvišeg ratnog priznanja „Zlatni ljiljan", Slaviša Šućur, također dobitnik najvišeg ratnog priznanja i jedan od najboljih tenkista u Armiji R BiH, pripadnik 1.Slavne mtbr, te Azem Dervišević – Zenga, pomoćnik komandanta 1. korpusa za izviđačko-diverzantska dejstva. Velika sala

„Chain Federation“ bila je premala da primi sve one koji su se odazvali pozivu organizatora – „Udruženje veterana i patriota Armije i MUP-a RBiH“ u Njujorku, i koji su uz čas historije, kulturu pamćenja i podsjećanja na dane formiranja Armije Republike Bosne i Hercegovine, prisustvovali i bogatom kulturno-umjetničkom programu.

Program je otvoren intoniranjem državnih himni SAD i države Bosne i Hercegovine, te kasidom „Devet heroja“ našeg odbrambeno-oslobodilačkog rata u izvođenju hora „Bosanska ruža“. Jedan od najljepših trenutaka večeri je bio performans sinova boraca AR BiH i MUP-a koji su na pozornicu izašli sa ratnim zastavama pod kojima su se borili njihovi očevi raspoređeni u 7. korpusa AR BiH i druge jedinice.

Ahmet Sejdić je evocirao uspomene na teške ratne dane početkom agresije na našu državu i vrijeme formiranja Armije RBiH, kada je agresor bio planirao potpuno uništiti našu državu i naš narod. Istaknuo je da je Armija RBiH stvarana u veoma teškim ratnim uvjetima. „I Armiju i državu BiH su stvorili oni koji su za nju najviše dali – svoje živote i dijelove tijela. Cijeneći uslove i vrijeme u kojem je nastala, kome se suprotstavila i kojim sredstvima je raspolagala, Armija RBiH je u proteklom ratnom vremenu najveći fenomen. Ključne i najviše bitke boraca AR BiH bile su u spašavanju naroda od pokolja.“ Još je istaknuo da naša Armija, a ni država Bosna i Hercegovina nisu u statusu za koji su se borili njeni najbolji sinovi, dodajući da je BiH naša domovina i da se i dalje svim demokratskim sredstvima moramo boriti za nju.

Slaviša Šućur je, između ostalog, istaknuo: „Ponosan sam što sam bio pripadnik jedinice čiji oficiri i borci nisu činili ratne zločine. Također, ponosan sam što sam bio pripadnik jedne vojne sile – Armije RBiH koja je nastala na prostorima bivše Jugoslavije, i koja je u svojim temeljima imala ideju da se bori za cjelovitu, nedjeljivu, multietničku državu u kojoj će biti ravnopravni svi njeni narodi i građani. Iskreno vjerujem da će svijetle tradicije naše Armije živjeti u srcima sve djece i omladine u našoj državi, koje je pravo zadovoljstvo vidjeti kako odrastaju i obrazuju se. Našoj državi Bosni i Hercegovini trebaju nove generacije, treba joj svaki njen čovjek, kao i vi koji je nosite u srcu a živite daleko od svoje domovine, čeznući da je slobodna i cjelovita.“

Nazif Osmanović

OBILJEŽENA GODIŠNJICA SMRTI GENERALA RASIMA DELIĆA, RATNOG KOMANDANTA ARBIH

Na sarajevskom mezarju Kovači 16.4.2019. godine obilježena je godišnjica smrti komandanta Armije Republike Bosne i Hercegovine generala **Rasima Delića**, koji je preminuo 16. aprila 2010. godine.

General Rasim Delić, koji je dao veliki doprinos odbrani Bosne i Hercegovine tokom protekle agresije na našu zemlju, rođen je u općini Lopare 1. oktobra 1947. godine, a sa svojih 18 godina upisao se na Vojnu akademiju Kopnene vojske Jugoslavije.

Iako istaknuti komandant u Jugoslovenskoj narodnoj armiji, 13. aprila 1992. godine zatražio je **otpust iz ove armije i stupio u snage Teritorijalne odbrane (TO) BiH,** koja se u to vrijeme zalagala za otcjepljenje BiH od Jugoslavije.

Vrlo brzo, dobio je naređenje da napusti Sarajevo, te da u Visokom organizira štab Teritorijalne odbrane Srednje Bosne, koji je vodio na početku karijere u TO RBiH. Od 12. maja 1992. postao je i član Glavnog štaba TO, te je i službeno zadužen za organiziranje i komandovanje oružanim borbenim dejstvima na teritorijama općina **Fojnica, Kreševo, Kiseljak, Visoko, Ilijaš, Vogošća, Breza, Vareš i Olovo.**

Kada su snage TO postale Armija Bosne i Hercegovine, Rasim Delić je postavljen za vršioca dužnosti načelnika Odjeljenja za operativno planiranje i obuku ARBiH, po naređenju Sefera Halilovića, koji je tada bio načelnik Glavnog štaba. U junu 1993. godine upravo Halilovića je zamijenio na poziciji zapovjednika Glavnog štaba Armije RBiH.

Rasim Delić je napustio svoj položaj komandanta Zajedničke komande Vojske FBiH 1. septembra 2000. godine. Poslije rata ponovo stižu teški dani za bivšeg glavnogokomandujućeg Armije RBiH, koji je nakon odlaska u penziju pred Haškim tribunalom osuđen zbog "okrutnog postupanja, te kršenja pravila i običaja ratovanja". **Odslužio je dvije trećine kazne i pušten je na slobodu. No, njegovo srce nije više izdržalo, te je preminuo 2010. godine u Sarajevu.**

Govoreći na mezarju Kovači u Sarajevu, 16.4.2019. godine, predsjedavajući Doma naroda Parlamentarne skupštine BiH **Bakir Izetbegović** rekao je u obraćanju

da je velika nepravda što je Delić osuđen za ratne zločine jer se lično suprotstavio nekima koji su počeli da vrše osvetu nad Srbima u Sarajevu, zbog čega mu je sin zamalo poginuo. Naglasio je da je Delić bio blag, ali hrabar i ustrajan čovjek koji je na svaki način ličio na svoj narod. „Ta njegova sposobnost, hrabrost i snaga nisu bile očigledne ali su postajale kada zatreba. Bio je izuzetno sposoban vojnik. Delić je, po preuzimanju komande nad Armijom RBiH, neuvezane jedinice dobrovoljaca ujedinio i od njih napravio silu koja je zaustavila nadmoćnijeg neprijatelja. Nikada se dobro i zlo, odnosno naša Armija RBiH i agresorske snage neće moći izjednačiti. Armija Republike Bosne i Hercegovine, predvođena rahmetli Alijom Izetbegovićem i rahmetli Rasimom Delićem, ratnim Predsjedništvom BiH, Generalštabom AR BiH, je sistematski zaustavljala zločine i sistematski im se suprotstavljala. Ulazila je u vrlo rizične akcije, recimo u Sarajevu. Naša Armija je sprečavala da se ne dese zločini.

Kada je u pitanju Armija Republike Bosne i Hercegovine, zločin na nivou incidenta i zločin na nivou pojedinca, taj zločin se sistematski obeshrabrivao, sankcionisao i kažnjavao. Te brojke u odnosu na agresora su, naprosto, neuporedive. Treba se podsjetiti zločina koji su urađeni za jedan dan nad bošnjačkim narodom, na primjer u Srebrenici, tako da se pokušaj upoređivanja zločina u protekloj agresiji na našu zemlju, bez obzira na kampanju, neće moći uraditi. Evo, svjedoci smo da se jedan komandant AR BiH okrivljuje za udruženi zločinački poduhvat upravo na dan Armije RBiH. To je kapriciozna stvar, i to se neće moći uraditi kako su neki zamislili. Svim tim napadima i pokušajima izjednačavanja zločina suprotstavljat ćemo se politički, pravno, ekspertno i finansijski. Mi ćemo poduprijeti ljude koji su branili BiH, čast i obraz Armije Republike Bosne i Hercegovine. Pomoći ćemo im da se odbrane pred sudovima. Dakle, onako kako su oni branili Bosnu i Hercegovinu, tako sada trebamo mi da stanemo uz njih i da ih branimo“.

Ministar za pitanja boraca i invalida odbrambeno-oslobodilačkog rata Federacije BiH **Salko Bukvarević** rekao je „da je Delić bio čovjek koji je sve ljudske, profesionalne i stručne kvalitete stavio u funkciju odbrane Bosne i Hercegovine i izgradnji bolje budućnosti za njene narode i građane. Komandant Rasim Delić je bio prisiljen nastaviti borbu i nakon okončanja agresije na BiH, ne samo za vlastitu nevinost nego za pravdu a protiv pokušaja prekrajanja historijskih činjenica. April mjesec svake godine je mjesec sjećanja, a prije svega ponosa. Tada je formirana Armija i odbranjena je Država. Ta Armija je branila državu Bosnu i Hercegovinu i sve njene građane. Naravno, ovo je i mjesec tuge, jer najveći broj sinova Bosne i Hercegovine je poginuo upravo na početku rata, jer smo bili slabo naoružani i imali smo žestoku agresiju na našu domovinu.

Evo, danas se sjećamo jednog velikog čovjeka, armijskog generala Rasima Delića i svih bosanskih šehida, poginulih boraca, ratnih vojnih invalida i svih branilaca Bosne i Hercegovine. Naša trajna zadaća je da obilježavamo sve značajne datume iz naše odbrambeno-oslobodilačke borbe. Treba da znamo, da je zahvaljujući Armiji RBiH opstala i država Bosna i Hercegovina. Zahvaljujući uspjesima Armije RBiH, omogućeno je i potpisivanje Dejtonskog mirovnog sporazuma, i mi danas imamo državu. Za tu državu su najzaslužniji branioci Bosne i Hercegovine – na prvom mjestu šehidi i poginuli borci, ratni vojni invalidi, koji su za državu dali dijelove svoga tijela. Naravno, zasluge za to pripadaju i svim ostalim braniocima. Zbog toga je obaveza nas preživjelih saboraca da obilježavamo ovakve datume, ali i da prenosimo istinu o odbrani Bosne i Hercegovine.

Naš general Rasim Delić, pored toga što se borio u oružanoj agresiji na Bosnu i Hercegovinu, borio se i za istinu o toj odbrani. Ono što nam se danas dešava jeste da isti oni agresori koji su planirali, pripremali i izvodili agresiju na Bosnu i Hercegovinu, danas, bukvalno, izvode agresiju na istinu o odbrani Bosne i Hercegovine.

Stoga, danas je najvažnija zadaća da odbranimo istinu o odbrani, jer naša odbrana i naša Armija su bili 'ČUDO BOSANSKOG OTPORA'. Za mnoge, ostala je trajna zagonetka – kako je relativno mali broj skromno naoružanih boraca AR BiH uspio da se suprotstavi takvoj agresorskoj sili i da odbrani državu Bosnu i Hercegovinu. Dakle, to čudo bosanskog otpora i naša iskustva trebamo prenositi na mlađe kategorije. Trebamo svima govoriti tu istinu o odbrani Bosne i Hercegovine, jer danas je ogroman pokušaj, pa čak i projekat agresora na Bosnu i Hercegovinu da se iskrivi istina o našoj odbrani i da se ona iskrivi u nekom drugom svjetlu.

Kroz obilježavanje značajnih datuma i ličnosti, kroz pisanje dokumenata, Vlada Federacije Bosne i Hercegovine apsolutno podržava Fondaciju za pružanje pravne pomoći svim braniocima i članovima njihovih porodica. Mi smo dužni da pružimo svaku podršku braniocima Bosne i Hercegovine koji dokazuju istinu o odbrani. Ovdje mislim na pravnu, moralnu, ljudsku i finansijsku podršku. To ćemo raditi i ubuduće, i to je naša zadaća.

Ovim putem pozivam i sve druge patriote Bosne i Hercegovine koji mogu na bilo koji način moralno, ljudski i finansijski pomoći odbranu te istine, da se priključe ovom projektu. I još jednom ponavljam - oni koji nisu uspjeli da agresijom sruše Bosnu i Hercegovinu, pokušavaju danas da iskrive istinu o njenoj odbrani".

Na obilježavanju godišnjice smrti generala Rasima Delića govorio je i general **Rizvo Pleh**, predsjednik Udruženja generala BiH. Un je, između ostalog, rekao: „Kao i svake godine, Rasimovi saborci su se ovdje okupili u impozantnom broju, što ukazuje da ljudi još uvijek drže do vrijednosti za koje se prolijevala krv. General rasim delić je ostavio pečat u organizaciji naše Armije i ukupnog fronta koji je osigurao da se bosna i hercegovina odbrani od agresije. General Rasim Delić je ostavio ogroman pečat na ono što je vojnička vještina i liderstvo. Ostavio je pečat na organizaciju koja je juče (15. aprila) proslavila 27. godišnjicu od svog formiranja. Dao je svoj puni doprinos da se izvrše svi zadaci, sve misije, a da se sveto radi u skladu sa međunarodnim konvencijama o pravilima i običajima ratovanja, odnosno pravilima oružanog sukoba. General Rasim Delić sve je činio da se ne uradi ništa što će za posljedicu imati ono što su navedene konvencije zabranile.

Mi sada imamo kampanju koja, po našem dubokom osjećaju, vodi u tom pravcu da se jedna oružana sila, koja je bila jedina oružana sila na prostoru države Bosne i Hercegovine dovede u ravan sa agresorima. Ide se na to da se pojedinačni zločini izjednače sa mosovnim ubijanjima civila. Mi ne bježimo od odgovornosti pojedinaca u redovima AR BiH koji su učinili zločin. Međutim, treba da se zna, niti je liderstvo Bosne i Hercegovine naređivalo činjenje zločina, niti je to Armija RBiH činila. I, zaista, ovo je jedna gorčina za sve branioce BiH, mislim na ove napade na istinu o našoj odbrani. Naša reakcija treba da bude reakcija istinom, odnosno da se argumentima istine borimo za vrijednosti koje smo izgradili u najtežem vremenu za našu državu."

Osim članova porodice, obilježavanju godišnjice prisustvovao je ministar za boračka pitanja Kantona Sarajevo Ismir Jusko, kao i predstavnici više udruženja boraca, saborci, predstavnici političkih partija i građani.

Mirsad Čukle

KAKO JE POČEO RAT U KONJICU PRIJE 27 GODINA

Bio je ponedjeljak, 20. aprila 1992. godine, sunčan isto kao i ove 2019-te godine, kada su članovi SDS-a, Vojska Republike Srpske i rezervisti JNA, na Borcima, iznad Konjica, postavili barikade, zaustavili saobraćaj prema Glavatičevu i Bjelimićima, čime su od centra općine odsjekli ovaj dio općine, vratili učitelja i radnike preduzeća ŠIP "Prenj" – Konjic, koji su pošli na posao, te teže ranili radnika Muju Halilovića.

„Toga dana, 20.4.1992., došlo je do prekida rada u školama i u preduzećima, po gradu je ograničeno kretanje, oko polovine stanovništva Konjica tih dana izbjeglo je prema Klisu, Jablanici i prema Hrvatskoj, zavladala je prava ratna psihoza" - sjeća se Smajo Prevljak, komandant Opštinskog štaba Teritorijalne odbrane iz toga perioda.

Rat je bio pred vratima grada. Konjic je bio na nogama, ali se ljudi ipak potajno nadaju da će ih ratni požar zaobići, iako je rat već krenuo u Sloveniji i Hrvatskoj, a jedinice JNA i SDS-a zauzele su Ravno 1.10.1991., a do 17.4.1992. Bijeljinu, Višegrad, Zvornik, Foču, Kupres, Modriču, Bosanski Šamac...

Lokalni SDS je 22.3. 1992. donio odluku o formiranju Srpske opštine Konjic, sa sjedištem na Borcima, gdje 19.4. 1992. godine dolaze rezervisti TO Nevesinje, vojska iz Crne Gore i oficiri JNA iz Niša. Građani su uplašeni, i oko 14 sati navedenog dana, oko polovina građana napušta grad.

Toga dana, u ljetopisima gradskih osnovnih škola i Srednjoškolskog centra zapisano je da se nastava prekida. *„Nastava u svim školama Srednjoškolskog centra prekinuta je 20. aprila 1992. godine. Uredbom Ministarstva za obrazovanje, nauku i kulturu RBiH svi učenici koji su do tada pohađali nastavu, sa uspjehom su završili razred, sve jedinice su prevedene u pozitivne ocjene (2)",* stoji u školskom ljetopisu konjičkih škola. Nastava u O.Š. Glavatičevo prekinuta je 20.4. na trećem času. Nastavno osoblje obavezno se javljati na posao dva puta sedmično.

Od ovoga dana teritorija općine je djelimično okupirana, kretanje ograničeno, pa se može reći da je 20.4.1992. godine dan kada je počeo rat u našem gradu. Sljedećeg dana uspostavljene su linije odbrane, prvo na Prevlju...

Mnogo je datuma za sjećanje, pamćenje i pouku, ali branitelji grada i doprinos Konjica odbrani BiH padaju u zaborav. Usmena sjećanja blijede i nestaju, a knjige o odbrani grada još uvijek nema.

General Džemal Merdan

VOJNO ORGANIZOVANJE BOŠNJAKA U BUSOVAČI

PRILIKE U BOSNI I HERCEGOVINI I NJENOM OKRUŽENJU

Situacija u Bosni i Hercegovini i njenom neposrednom okruženju od kraja 1990. godine pa nadalje bila je veoma složena i sve se više usložnjavala iz dana u dan. Može se sa velikom sigurnošću ustvrditi da su događaji krenuli stranputicom bez povratka na pravi kolosijek, od kolapsa nastalog u vrijeme raspada Saveza komunista Jugoslavije (SKJ) na 14. kongresu SKJ, održanom u Beogradu od 20.01 -23.01.1990. godine.

Predsjedništvo Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ) i predsjednici socijalističkih republika, na sastancima, od prvog - održanog u Splitu 28.03.1991. godine do zadnjeg, takođe, održanog u Splitu 12.06.1991.godine, su pokušavali da iznađu način kako prevazići složenu političku situaciju mirnim putem. Na svim sastancima, prijedlozi za mirno razrješenje krize, gospodina Alije Izetbegovića, predsjednika Predsjedništva SR BiH i gospodina Kire Gligorova, predsjednika SR Makedonije, su bili najkonstruktivniji. Međutim, svi pokušaji su bili uzaludni. Nasuprot njih stajali su srpski nacionalisti, na čelu sa Slobodanom Miloševićem, koji su narode sa prostora bivše Jugoslavije gurali u rat.

Rat u Republici Sloveniji je kratko trajao, i Slovenci su izborili svoju samostalnost i nezavisnost. Rat u Republici Hrvatskoj je trajao duže, sa velikim materijalnim razaranjima i velikim ljudskim žrtvama.

Sva su predviđanja bila da će rat u Republici Bosni i Hercegovini biti veoma dug, veoma žestok i krvav, sa ogromnim ljudskim žrtvama i strahovitim materijalnim razaranjima.

Srpski i hrvatski nacionalisti su dogovorili podjelu Bosne i Hercegovine na prvom razgovoru između Slobodana Miloševića i Franje Tuđmana u Karađorđevu 26.03.1991. godine. Podjela se kasnije utvrđivala preko razgovora istih sagovornika uz prisustvo najbližih saradnika (na srpskoj strani: S. Milošević, S. Avramović, K. Mihajlović i V. Kutlešić, a sa hrvatske strane F.Tuđman. B. Bilandžić, S. Sokol i Z. Lerotić)

u Tikvešu, Baranja, 14.04.1991.godine, do sporazuma o podjeli Bosne i Hercegovine između Radovana Karadžića (Republika Srpska-RS) i Mate Bobana (Hrvatska Zajednica Herceg-Bosna) u Grazu 05.05.1992.godine.

Podjelu Bosne i Hercegovine su dogovorili planiranjem, organizovanjem i izvršenjem ratnih zločina od pojedinačnih do masovnih ubistava, etničkog čišćenja, silovanja, pa sve do genocida nad jednim narodom.

FORMIRANJE PATRIOTSKE LIGE BUSOVAČA

Na organizovanje „Patriotske lige" (PL) u općini Busovača, kao i na organizovanje PL u susjednim općinama, snažno i odlučujuće je utjecao poznati skup bošnjačkih intelektualaca sa prostora bivše Jugoslavije i predstavnika Stranke demokratske akcije (SDA) u Domu policije u Sarajevu 10.06.1991.godine, kada je usvojen Proglas sa tačkom 7. *„Danas osnivamo Savjet za nacionalnu odbranu. Savjet se osniva uz Stranku demokratske akcije i djelovat će od danas pa nadalje, sve dok za to postoje potrebe…"*[1]

Savjet za nacionalnu odbranu je imao zadatak da formira širok front patriotskih snaga, sastavljen od pojedinaca patriotski opredijeljenih koji su spremni da brane Bosnu i Hercegovinu od nadolazeće agresije. Front patriotskih snaga, vremenom prerasta u PL.

Nakon skupa u Sarajevu, članovi Izvršnog odbora Općinske organizacije SDA Busovača na svojim sastancima sve više razgovaraju o potrebi da se na području općine Busovača formira PL.

1 Sadržaj „PROGLASA" je sljedeći: „Mi, muslimanski zastupnici u Skupštini Bosne i Hercegovine, muslimanski zastupnici u općinskim skupštinama, članovi Glavnog i Izvršnog odbora Stranke demokratske akcije, članovi Predsjedništva Kulturnog društva Muslimana „Preporod", članovi Glavnog odbora Dobrotvornog društva „Merhamet", potpisnici Rezolucije muslimanskih intelektualaca i privrednici, svi pripadnici muslimanskog naroda okupljeni na sastanku, održanom 10.juna 1991.godine u Sarajevu, razmatrajući sadašnji i budući položaj Muslimana u Bosni i Hercegovini, Sandžaku i na širem jugoslovenskom prostoru, svjesni ozbiljnosti prilika i odgovornosti pred muslimanskim narodom, uvjereni da izražavamo stavove i težnje svih Muslimana Jugoslavije, objavljujemo sljedeće: (1) Muslimanski narod u Jugoslaviji našao se na historijskom raskršću i pred izborom koji se ne može odgađati. Potvrđujemo punu solidarnost sudionika ovog skupa u ocjeni da taj izbor jest i da može biti samo suverena i cjelovita Bosna i Hercegovina. Kao domovina bosanskih Muslimana. Kao otadžbina svih jugoslovenskih Muslimana. Za taj izbor spremni smo boriti se. (2) Do sada su Muslimani mnogo puta dokazali da su za Jugoslaviju. Od sada, Muslimani su samo za onu Jugoslaviju koja priznaje suverenost i ravnopravnost Bosne i Hercegovine. Za takvu Jugoslaviju spremni smo zalagati se. (3) Bosna i Hercegovina je domovina Muslimana, Srba, Hrvata i svih građana koji u njoj žive. Ona nije djeljiva, jer je izmiješana. Svoju nedjeljivost ona je zajamčila stoljećima zajedničkog življenja. Svoje dijeljenje morala bi platiti hiljadama života. Stoga, pozivamo sve Muslimane, sve Srbe i sve Hrvate, sve građane Bosne i Hercegovine, da brane svoju domovinu. (4) Opredjeljujemo se za Bosnu i Hercegovinu kao građansku republiku … (5) Muslimani su spremni dio svog nacionalnog suvereniteta prenijeti na građanski suverenitet Bosne i Hercegovine… (6) Vjerujemo u potrebu i budućnost integracija na jugoslovenskom i evropskom prostoru… (7) … danas osnivamo Savjet za nacionalnu odbranu. Savjet se osniva uz Stranku demokratske akcije i djelovat će od danas, pa nadalje, sve dok za to postoje potrebe… (8) Pozivamo građane Bosne i Hercegovine da se odlučno suprotstave svakoj politici i djelatnosti koje osporavaju ili ugrožavaju ravnopravnost i cjelovitost Bosne i Hercegovine… (9) Uvjereni u trajnu vrijednost demokracije i demokratskih ustanova, izražavamo spremnost da vodimo dijalog o svim pitanjima zajedničkog života u demokratskoj i građanskoj Republici Bosni i Hercegovini. (10) Muslimani, sjedinjeni i okupljeni oko svojih političkih zastupnika, organizacija i društava, predstavljaju snagu i jamstvo opstanka Bosne i Hercegovine kao suverene i nedjeljive republike, uređene na temeljima najboljih iskustava evropskih građanskih država. U Sarajevu, 10.juna 1991.godine. Radno predsjedništvo skupa.

Članovi Izvršnog odbora Općinske organizacije SDA, shvatajući stvarnu ulogu bivše JNA na prostorima Jugoslavije, posebno u toku ratnih sukoba i agresije SR Srbije i SR Crne Gore, dakle krnje Jugoslavije na susjednu nam državu Republiku Hrvatsku, te vojno organizovanje ovdašnjih Hrvata kroz njihovo masovno dobrovoljno uključivanje u vojne jedinice Republike Hrvatske (ZNG-Zbor narodne garde), su odlučili da formiraju PL kao vojnu formaciju, a na osnovu uputa dobivenih od Centrale SDA BiH.

Sam proces formiranja navedene vojne organizacije odvijao se direktno preko SDA, na način sličan kao i u drugim susjednim nam općinama. Nešto ubrzanijem procesu formiranja PL na prostoru općine Busovača u odnosu na većinu susjednih općina u znatnoj mjeri su doprinijeli faktori koji su Bošnjake Busovače dovodili u specifičan položaj, a koji se ogledaju u sljedećem:

Na području općine Busovača su bile tri kasarne u kojima su bili stacionirani pripadnici bivše JNA (Kaonik, Draga i Silos)[2] koja se kroz dešavanja u Republici Sloveniji i u Republici Hrvatskoj već jasno opredijelila i stala na stranu Srba i velikosrpske ideologije;

Sa područja općine Busovača već tada je otišao veći broj hrvatskih dobrovoljaca na ratište u Republiku Hrvatsku, koji su se prije odlaska organizovano i planski obučavali i uvježbavali, između ostalog, i na području općine Busovača;

Busovača je bila centar svih aktivnosti opstrukcije legalnih organa zakonodavne, izvršne i sudske vlasti za područje Srednje Bosne u kontekstu dogovora između Slobodana Miloševića i Franje Tuđmana o podjeli Bosne i Hercegovine;

Uz već izraženu odbojnost pa i mržnju užeg rukovodstva ekstremnog dijela HDZ-a Busovača prema pripadnicima bivše JNA stacioniranim na ovim prostorima, dolazi se do saznanja o masovnom tajnom naoružavanju Hrvata i njihovom ilegalnom, odvojenom organizovanju na svim poljima organizovanja;

Već tada se dalo naslutiti da u slučaju vojnog organizovanja na području općine Busovača, ni sam Općinski štab Teritorijalne odbrane Busovača neće moći jedinstveno funkcionisati, zbog velikog broja Hrvata u sastavu istog.

Na formiranju PL najviše se angažuju Omer Malkić i Enijad Mekić, koji već od jula 1991.godine, intenzivno tragaju za najboljim rješenjima. Osnovna aktivnost u to vrijeme vodila se na iznalaženju povjerljive osobe sa određenim vojnim znanjem koja bi bila imenovana za komandanta Općinskog štaba PL Busovača.

Početkom septembra 1991.godine u Busovaču ispred Centrale SDA iz Sarajeva, kao koordinator Zeničke regije, dolazi Hajrudin Hubo (konspirativno ime „Edin"), oficir bivše JNA iz koje je pobjegao - dezertirao[3] polovinom jula 1991.godine, jer je veoma rano shvatio da se JNA stavila u funkciju velikosrpske politike i u kući Ome-

2 Karta razmještaja kasarni JNA na teritoriji općine Busovača u 1.poglavlju Monografije

3 Dezerterstvo – samovoljno neispunjenje odnosno raskid obaveze služenja u vojsci u namjeri da se vojna služba izbjegne trajno ili za duže vrijeme. U Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji se nazivalo još i bjekstvo. Vojna enciklopedija, drugo izdanje, knjiga 2, Brdo – Foa, Beograd 1971., str. 424.

ra Malkića razgovara sa Omerom Malkićem i Huseinom Hadžimejlićem. Hajrudin Hubo je prenio stav Centrale SDA iz Sarajeva, da se hitno mora ubrzati formiranje štaba i jedinica PL na prostoru općine Busovača.

Na razgovoru su još bili prisutni Enijad Mekić i Husnija Neslanović.

Naredni dan, Omer Malkić u svoju kuću poziva na razgovor svog komšiju Džemala Merdana (poslije je dobio konspirativno ime „Džemo Brko"), oficira bivše JNA, visokog čina (kapetan fregate-potpukovnik) sa završenom Vojnom akademijom i Komandno-štabnom školom JNA, sa prijedlogom da bude komandant Općinskog štaba PL Busovača. Inače, Džemal Merdan je obavljao visoke komandne dužnosti u JNA, iz koje je pobjegao krajem avgusta 1991.godine, kada je shvatio da je JNA postala važan subjekt realizacije velikosrpske politike. Ovaj prijedlog je Džemal Merdan prihvatio i Izvršni odbor Općinske organizacije SDA Busovača ga postavlja za komandanta Općinskog štaba PL Busovača, sa svim ovlastima da formira štab i jedinice PL na teritoriji općine Busovača.

Merdan odmah u štab postavlja Omera Malkića, Enijada Mekića, Sakiba Bešića i Adema Novalića. Imenovani ubrzano obilaze sve mjesne zajednice općine Busovača sa većinskim bošnjačkim stanovništvom i formiraju „trojke", jezgra budućih odjeljenja PL, koje je već ranije počeo formirati Enijad Mekić.

Obilazeći teren, članovi štaba PL su jačali svijest kod bošnjačkog naroda o neophodnosti njegovog vojnog organizovanja i uvezivanja kroz formiranje jedinica PL koje će se suprotstaviti vojnoj agresiji srpsko-crnogorskog agresora u čiju službu su se stavili domaći kolaboracionisti i JNA. Štab PL je ukazivao na složenost situacije u kojoj se našao bošnjački narod i svi patrioti Bosne i Hercegovine.

Početkom oktobra 1991.godine, vrši se obučavanje manjih grupa PL na lokalitetima Zahor i Hum, jačine do odjeljenja u koje su dijelom uključeni i pripadnici rezervnog sastava policije.

Štab PL općine Busovača se povećava za dva nova člana, u prvoj polovini oktobra 1991.godine. U štab dolazi dr. Omer Radončič (za sanitet) i Selvedin Jugović (za veze), koji organizuju sanitet i vezu, te vrše obuku sanitetskog kadra i kadra za vezu.

Aktivnosti PL se sprovode u najvećoj tajnosti i konspiraciji, tako da angažovani ljudi nisu znali jedni za druge, osim užeg rukovodstva PL.

Pored obučavanja manjih grupa koje su organizovane, dosta se radilo na obezbjeđenju materijalne baze za opremanje jedinica (nabavka naoružanja, municije svih kalibara, uniformi, sanitetskog materijala, sredstava veze, itd).

Članovi PL su bili izloženi velikim odricanjima i rizicima. Naime, prvo je trebalo pronaći ljude, stalno obilazeći prostor cijele teritorije općine Busovača, a posebno dijelove sa većinskim bošnjačkim stanovništvom, koji podupiru navedene aktivnosti i ideje, a koji istovremeno posjeduju odgovarajuća vojna znanja, neophodna za organizovanje vojnih jedinica. Uz to, sve aktivnosti u navedeno vrijeme mogle su se okarakterisati kao formiranje paravojnih formacija, što bi za nosioce navedenih aktivnosti moglo imati nesagledive neželjene posljedice.

Olakšavajuća okolnost za odabir kadrova i javljanje dobrovoljaca zainteresiranih za uključivanje u jedinice PL su svakako aktivnosti koje je u to vrijeme vodio HDZ na području općine Busovača (formiranje i obuka oružanih formacija hrvatskog naroda), kao i rat koji se već vodio u susjednoj Republici Hrvatskoj.

Kako na prostoru Regije Zenica u to vrijeme nije bilo oficira sa višim vojnim obrazovanjem i većim iskustvom u vojnom rukovođenju i komandovanju od Džemala Merdana, Glavni štab PL Bosne i Hercegovine je odlučio da Merdana predloži na dužnost komandanta Regionalnog štaba PL Regije Zenica (12 općina). Merdan odlazi u Zenicu 10.10.1991.godine na višu dužnost, a na dužnost komandanta Općinskog štaba PL članovi Izvršnog odbora Općinske organizacije SDA postavljaju Senada Buljinu.

Džemal Merdan od 10.10.1991.godine pa do polovine novembra 1991.godine obučava i osposobljava Senada Buljinu da može samostalno obavljati dužnost komandanta Općinskog štaba PL Busovača.

Dakle, dalje aktivnosti PL općine Busovača odvijaju se preko Općinskog štaba PL Busovača, na čelu sa novim komandantom.

Interesantno je napomenuti da su članovi štaba PL i dio užeg rukovodstva Općinske organizacije SDA, do kraja 1991. godine, obavili više od 1.200 pojedinačnih razgovora sa pojedincima koji su se uključili u jedinice PL, te da je veoma mali broj onih koji nisu htjeli da se uključe. Oko 95% lica koja su se uključila u jedinice bili su glasačko tijelo SDA sa prvih višestranačkih izbora u Republici Bosni i Hercegovini.

Komandant Općinskog štaba PL Busovača i nekoliko članova Izvršnog odbora Općinske organizacije SDA Busovača su ostvarili određenu saradnju sa komandnim kadrom u sve tri kasarne JNA, koristeći činjenicu da je u kasarnama bilo Bošnjaka u komandnom kadru, a bilo je i vojnika Bošnjaka sa područja Općine Busovača.

Jedan manji broj pripadnika JNA koji su boravili u kasarnama bili su članovi PL Busovača i bili su na stalnoj vezi sa Enijadom Mekićem.

JEDINICE PATRIOTSKE LIGE U BUSOVAČI

Formiranje štabova i jedinica PL se odvijalo po načelnoj šemi organiziranja koja je dobijena od Glavnog štaba PL BiH uz uvažavanje određenih specifičnosti za svaku sredinu posebno.

Štabovi i jedinice PL su formirane na teritorijalnom principu, što znači da su svaki zaseok, selo, gradska četvrt, imali odgovarajuće jedinice PL.

U skoro svakom zaseoku, selu, gradskoj četvrti i mjesnoj zajednici sa većinskim bošnjačkim stanovništvom, prvo su formirane trojke, a vođe trojki su imenovane od užeg rukovodstva SDA sa tog prostora. Spajanjem više trojki, nastajala su odjeljenja PL, a komandire odjeljenja su postavljali ljudi iz SDA. Spajanjem odjeljenja nastajali

su vodovi, spajanjem vodova nastajale su čete, a u završnoj fazi organizovanja, spajanjem četa, nastajali su odredi.

Nakon mnogo uloženog truda i velikog broja dana provedenih na terenu, 18.10.1991.godine, u Kaćunima, formirana je prva jedinica PL ranga čete na prostoru općine Busovača. Komandu čete su sačinjavali: Alija Ćatić-komandir čete, Refik Buljina-pomoćnik za moral, Selvedin Jugović -vezista, Mensur Dugonja-ABHO izviđač, Sead Šljivar-bolničar, Ejub Idrizović-četni evidentičar i kuriri Edib Mekić i Mensud Hodžić. Tog dana rukovodstvo navedene jedinice dobilo je konkretne i vrlo precizne zadatke za daljnji rad. Suština je bila u tome da se moraju obaviti pojedinačni razgovori sa svakim pripadnikom ove jedinice, te da se vode aktivnosti na okupljanju što većeg broja vojno-sposobnog stanovništva i njegovo uključivanje u ovu i druge jedinice PL, čije je formiranje bilo u toku.

Istog dana, dakle 18.10.1991.godine, u popodnevnim časovima, izvršena je prva zvanična smotra jedinice PL jačine voda općine Busovača ispred Osnovne škole u Mjesnoj zajednici Lugovi. Zvanične smotre jedinica PL su one smotre koje su bile ranije najavljene pretpostavljenoj komandi, a na kojoj je morao biti prisutan neko od predstavnika iz prve ili druge pretpostavljene komande.

Treba posebno istaći činjenicu da je ovo prva zvanična smotra jedne jedinice PL ranga voda, ne samo na prostoru općine Busovača, već i na prostoru cijele Regije Zenica.

U ovom slučaju, smotra je najavljena drugoj pretpostavljenoj komandi preko prve pretpostavljene komande. Smotri je prisustvovao i raport primio Komandant Regionalnog štaba PL Regije Zenica (druga pretpostavljena komanda). Bio je još prisutan Omer Malkić iz rukovodstva Općinske organizacije SDA Busovača. Komandir voda bio je Sakib Bešić, a raport je predao Nusret Brkić, kao zamjenik komandira voda.

Vod je raspolagao sa sljedećim naoružanjem: jedna automatska puška (AP), dvije puške M-48, dva lovačka snajpera, deset lovačkih pušaka-sačmarica i četiri pištolja, a ostalo ljudstvo je bilo bez oružja.

Štab PL Općine Busovača sa rukovodstvom SDA intenzivno vodi aktivnosti na formiranju jedinica PL na području cijele općine Busovača, a naročito gdje većinski žive Bošnjaci. Aktivnosti su još više ubrzane poslije 18.11.1991.godine, kada je na sastanku predstavnika Hrvata iz trideset (30) općina Bosne i Hercegovine, održanom u Grudama, donesena Odluka o uspostavi HZ HB.[4] Na tom sastanku su bili i predstavnici Hrvata iz Busovače, koje je predvodio Dario Kordić, a koji je poslije, Presudom Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju u Den Haagu (ICTY) osuđen kao ratni zločinac na 25.godina zatvora.

Već krajem decembra 1991.godine, u skoro svim zaseocima, selima, gradskim četvrtima i mjesnim zajednicama, sa većinskim bošnjačkim stanovništvom, imamo

4 Faksimil Odluke o formiranju HZ HB u poglavlju 2.

formirane jedinice PL, najmanje ranga jednog odjeljenja, pa čak i u samom gradu Busovači.

U svim mjestima gdje su formirane jedinice PL išlo se i na formiranje sanitetskih stanica. Ključnu ulogu na formiranju sanitetskih stanica i obuci sanitetskog kadra imao je Omer Radončić, pomoćnik komandanta Općinskog štaba PL za sanitet.

Naravno, formiranje jedinica PL nije bilo moguće organizovati u sredinama gdje su dominirali Hrvati i gdje su koncentracije ekstremnog dijela rukovodstva HDZ bile velike. Međutim, samim činom stvaranja jedinica PL stvarana je sigurnost kod građana i očuvano je jedinstvo Bošnjaka Busovače.

Prva zvanična smotra jedinice PL ranga čete realizovana je 02.01.1992.godine u Kaćunima, u kući Mekić Feuza koja je bila u izgradnji, oko 300 metara udaljena od kasarne JNA „Silos". U pripremi za smotru, koja je bila u jutarnjim časovima tog dana, svi borci su donijeli naoružanje, ali na predaju raporta, u popodnevnim časovima, nije doneseno naoružanje, jer je ocijenjeno da bi to mogli osmotriti pripadnici JNA iz kasarne „Silos", koji bi to sigurno zloupotrijebili i vjerovatno shvatili kao provokaciju. U ime Glavnog štaba PL BiH, smotru je izvršio Munib Bisić, zamjenik ministra odbrane Republike Bosne i Hercegovine (brigadni general) i Edib Bukvić. Smotri su prisustvovali iz Regionalnog štaba „Patriotske lige" Regije Zenica: komandant, zamjenik komandanta (Hajrudin Hubo), pomoćnik komandanta za operativu (Mirsad Ibraković), pomoćnik komandanta za logistiku (Muhamed Islamović) i pomoćnik komandanta za posebna dejstva (Zihnija Aganović), ujedno predsjednik Regionalnog odbora SDA Regije Zenica.

Iz Općinskog štaba PL Busovača na smotri su bili: Komandant općinskog štaba PL, pomoćnik komandanta za posebna dejstva (Enijad Mekić) i pomoćnik komandanta za moral (Omer Malkić), ujedno predsjednik Općinske organizacije SDA Busovača. Još su bili prisutni pomoćnik komandanta za posebna dejstva Općinskog štaba PL Zenica (Asim Šuvalić) i Midhat Purić-Hadžija, ali nije bilo poznato u kojem svojstvu. Referat o radu Regionalnog štaba PL Regije Zenica, podnio je komandant, u kući Enijada Mekića. Na dan smotre, četa PL Kaćuni raspolagala je sa 14 automatskih pušaka, 6 poluautomatskih pušaka, 1 puškomitraljez M-72, 6 lovačkih karabina, 7 lovačkih sačmarica i 24 pištolja.

Neposredno poslije smotre Čete PL Kaćuni, u ugostiteljskom objektu „Crni", vlasništvo Hadisa Buljine, formira se komandno mjesto čete, a rad istog je bio polujavan. Aktivnosti Komande čete PL Kaćuni svodile su se na obezbjeđenje naoružanja, osmatranja i izviđanja terena za slučaj eventualnih ratnih dejstava, razmatrali su se načini evakuacije stanovništva, organizovanje noćnih straža i patrola, obezbjeđenje važnih objekata, a posebno vjerskih objekata. Sve se to radilo pištoljima radi tadašnjih odnosa sa ekstremnim dijelom HDZ-a. Od 02.03.1992.godine, u ovom objektu smještena je i komanda štaba PL Busovača.

Posebno treba istaći aktivnost jedinica PL Busovača na uspješnom obezbjeđenju glasačkih mjesta na Referendumu za nezavisnost i uspješno obezbjeđenje vjerskih objekata za vrijeme ramazana i teravih-namaza.

Nedostatak naoružanja, sredstava veze, finansijskih sredstava i drugih MTS u mnogome otežavaju rad štaba i jedinica PL. Mnogi u vlastitoj režiji, preko raznih kanala, dolaze do oružja (kupovina ili ručna izrada, najviše u Lugovima, kojom je rukovodio Sakib Bešić). Od maskirnih šatorskih krila šiju se maskirne uniforme.

U samom gradu Busovača, bez obzira na sve teškoće, formira se vod od 20 odabranih dobrovoljaca, koji svojim aktivnostima doprinosi osjećaju sigurnosti Bošnjaka u Busovači, kojom se uveliko kreću uniformisani i naoružani pripadnici HDZ.

Početkom februara 1992.godine u selu Mehurići za pripadnike Čete PL Kaćuni, se organizuje i realizira bojevo gađanje, koje je ocijenjeno kao vrlo uspješno. Naoružanje i municiju za bojevo gađanje obezbijedio je Enijad Mekić.

Sredinom marta 1992.godine u Osnovnoj školi u Lugovima održan je seminar usavršavanja komandnog kadra PL na temu: Organiziranje jedinica PL, njihovo stanje i struktura, te logističko obezbjeđenje. Seminaru su prisustvovali komandiri formiranih četa PL, veliki broj komandira vodova PL, te članovi Općinskog štaba PL Busovača. Predavači su bili: komandant štaba, pomoćnici komandanta za obavještajne poslove, logistiku i sanitet. Isti dan održana je i obuka bolničara. Obuka sanitetskog kadra je realizirana još dva puta. Kompletnu materijalno- tehničku pripremu i obezbjeđenje seminara izvršio je Sakib Bešić, zamjenik komandanta Općinskog štaba PL Busovača.

Općinski štab PL, u saradnji sa aktivistima SDA Busovača, realizuje nekoliko akcija na širem području Srednje Bosne i uspijevaju obezbijediti veće količine sanitetskog materijala, a obezbjeđuju se i kreveti za poljsku bolnicu u Lugovima.

U cilju realizacije naređenja pretpostavljene komande PL iz Zenice, formira se Odred PL Lugovi, koji je postrojen 18.03.1992.godine, ispred Osnovne škole u Mjesnoj zajednici Lugovi. Za komandanta odreda je imenovan Idriz Brkić.

U Gornjoj Rovni izvršeno je postrojavanje Čete PL Gornja Rovna, dana 04.04.1992. godine, a za komandira čete je imenovan Muris Sivro.

Nakon što je Predsjedništvo R BiH, u funkciji Skupštine R BiH, donijelo Uredbu o ukidanju dotadašnjeg Republičkog štaba TO i obrazovanju Štaba TO R BiH[5] 08.04.1992.godine i Odluku o objedinjavanju svih naoružanih snaga na teritoriji R BiH[6] 09.04.1992.godine, komandant Regionalnog štaba PL Zenica, nakon konsultacija sa Glavnim štabom PL Republike Bosne i Hercegovine, izdao je naređenje da se svi štabovi i jedinice PL Regije Zenica stave pod komandu Štaba TO R BiH. U Busovači je to bilo malo teže realizirati, jer su hrvatski dužnosnici na busovačkoj općini izvršavali naređenja čelništva HZ HB, koje je istog dana kada je formiran Štab TO R BiH formiralo HVO, ne priznajući Štab TO R BiH, niti Teritorijalnu odbranu kao oružanu silu R BiH. Iako je komandant OpŠTO Busovača bio Bošnjak, on nije mogao komandovati ljudstvom hrvatske nacionalnosti, niti su jedinice koje su ranije postojale

5 *Uredba Predsjedništva R BiH o ukidanju dosadašnjeg Republičkog* štaba *TO i obrazovanju* Štaba *TO R BiH, broj:01-011-303/92, od 08.04.1992.g, objavljena u Službenom listu R BiH broj 1, od 09.04.1992.godine*

6 *Odluka Predsjedništva R BiH o objedinjavanju svih naoružanih snaga na teritoriji R BiH, broj: 01-011-306/92, od 09.04.1992.godine,*

mogle biti angažirane u punom kapacitetu, jer je njihov sastav bio adekvatan nacionalnoj strukturi stanovništva sa teritorije sa koje se jedinice popunjavaju. Ukoliko ovome dodamo i činjenicu da je ratni zločinac Dario Kordić obavljao dužnost sekretara SNO općine Busovača i ako imamo u vidu njegove nacionalističke i ekstremne ciljeve, onda je sasvim jasno što je proces objedinjavanja svih naoružanih snaga pod jedinstvenu komandu Štaba TO R BiH na busovačkoj općini bio otežan.

Nakon primljenog naređenja, Općinski štab PL i sve jedinice PL Busovača nisu se odmah mogle staviti pod komandu Općinskog štaba Teritorijalne odbrane Busovača, jer on nije funkcionisao u punom kapacitetu zbog opstrukcija HDZ-a.

Za početno vojno organizovanja Bošnjaka Busovače kroz „Patriotsku ligu“ najveći doprinos su dali, pored već pomenutih: Neslanović Husnija, Juhić Hasan, Jugović Selvedin, Redžić Ramiz, Pajić Feuz, Brkić Idriz, Smaka Mirsad, Bilal Hasan, Sivro Muris, Šljivar Sead, Karaula Hušmer, Hodžić Izet, Redžić Zufet, Srebrenica Nezir, Adilović Dževad, Sarajlić Faik, Hajdarević Vahid, Aganović Kemal, Heleg Kemal, Sunulahpašić Šemsudin, Šahman Redžib, Baručija Fuad, Osmančević Šemsudin i Pajić Nijaz.

„Patriotska liga“ Busovače je, nesumnjivo, dala ogroman doprinos u pripremi za odbranu svih patriotski opredijeljenih Bosanaca i Hercegovaca bez obzira na nacionalnost, na prostoru općine Busovača, od nadolazeće agresije i sa istoka i sa zapada, i odbrani cjelovitosti i teritorijalnog integriteta Bosne i Hercegovine.

Nisu tačne i nisu utemeljene teze i tvrdnje velikosrpskih i velikohrvatskih nacionalista i fašista da se PL Busovače pripremala za napad na Srbe i Hrvate Bosne i Hercegovine koji su se mnogo ranije organizovali, planirali i pripremali za podjelu Bosne i Hercegovine.

„Patriotska liga“ Busovače je bila okosnica tranzicije Teritorijalne odbrane Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine u novoformiranu Teritorijalnu odbranu Republike Bosne i Hercegovine na području općine Busovača.

Jusuf Vatreš

AKTIVNOSTI SLUŽBE JAVNE BEZBJEDNOSTI NOVI GRAD SARAJEVO U RATNIM USLOVIMA

U formiranju odbrambenih snaga na samom početku agresije na našu državu veliki doprinos je dala i Služba javne bezbjednosti (SJB) Novi Grad. Doprinos policije u odbrambeno-oslobodilačkom ratu (1992-1995) potrebno je posmatrati u dva dijela. Prvi dio je period od mobilizacije rezervnog sastava policije - 18. septembra 1991. godine do 8. aprila 1992. godine, kada je Predsjedništvo RBiH proglasilo stanje neposredne ratne opasnosti u RBiH. Drugi dio je period od proglašenja neposredne ratne opasnosti i ratnog stanja do kraja rata. Razlog ovakvog posmatranja je taj što je opće poznato da je u prvom posmatranom periodu uglavnom policija rješavala sve probleme koje je nametao neprijatelj i oko sebe je okupljala sve patriotske snage u cilju organizovanja odbrane od agresije, a u drugom dijelu je, pored redovnih policijskih poslova, aktivno učestvovala u ratnim djejstvima, odbrani i oslobađanju dijelova države BiH, zajedno sa TO, a kasnije i ARBiH.

Tadašnji Republički sekretarijat unutrašnjih poslova RBiH, sa svojim organizacionim jedinicama širom Bosne i Hercegovine, i mnogo prije 18. septembra 1991. godine, organizuje aktivnosti na planu prikupljanja svih informacija u vezi sa aktivnostima nosilaca zla u BiH i započinje pripreme za odbranu od agresije. Zato je Odlukom Predsjedništva RBiH, 18. septembra 1991. godine, naređena mobilizacija rezervnog sastava policije koja je uglavnom izvršena u skladu sa važećim propisima i obaveznom instrukcijom o organizaciji i zadacima policije u ratu i drugim vanrednim prilikama. Stanica javne bezbjednosti Novi Grad je postupila po naredbi Predsjedništva RBiH, i na osnovu Plana odbrane, izvršila je mobilizaciju rezervnog sastava policije i organizovala devet policijskih stanica. Svaka policijska stanica je pokrivala područje jedne ili dvije mjesne zajednice.

Uspostavljene su sljedeće policijske stanice: Švrakino Selo, Vojničko Polje, Dobrinja, Alipašino Polje A- faza, Sokolje, Adem Buć, Alipašino Polje C- faza, Čengić-Vila i Buljakov Potok.

Mobilizaciju rezervnog sastava policije pratili su mnogi problemi. Odmah na početku, utvrđena je neusklađenost kadrovske popunjenosti rezervnog sastava u skladu sa rezultatima popisa stanovništva u pogledu nacionalne zastupljenosti pri-

padnika rezervnog sastava, kako u rukovodnom tako i policijskom kadru. Oko 60% rezervnog sastava činili su pripadnici srpske nacionalnosti. Te slabosti u kadrovskoj popunjenosti rezervnog sastava policije brzo su se odrazile na stanje u policijskim stanicama.

Ubrzo se desila prva pogibija i ranjavanje policajaca. Naime, u noću 4/5.4.1992. godine, iz zasjede, na putu prema Butmiru ubijen je policajac Kulo Hajraga, a ranjen Gonić Miralem. Iste noći značajan broj policajaca srpske nacionalnosti napustio je SJB Novi Grad i pridružili su se srpskoj policiji u Nedžarićima ili na Vracama. Važno je napomenuti, da se u aprilu 1992. godine u SJB Novi Grad prijavljivao veći broj građana s namjerom da se uključe u odbranu Grada, tako da nije bilo problema sa popunom policijskih stanica sa policijskim kadrom. Tako je u maju 1992. godine SJB Novi Grad imala 620 pripadnika. Trend rasta broja policajaca je nastavljen, tako da je već u junu broj porastao na 826, a u julu iste godine na 912 pripadnika policije, kada je, zbog podizanja nivoa operativnosti u radu policijskih stanica formirana manevarska jedinica „JOKS". Uglavnom su to bili policajci sportisti, obučeni da djeluju iz svih vrsta oružja i oruđa, koji su pružali pomoć svim stanicama na području Novog Grada, a istovremeno su bili i okosnica u formiranju združenih jedinica koje su učestvovale u borbenim djejstvima.

Prvi veći izazov pred policijom Novog Grada bio je 01.03.1992. godine, kada je radikalni dio SDS-a, s namjerom izazivanja sukoba, organizovao i postavio barikade na širem području općine Novi Grad, u kojima su učestvovali naoružani aktivisti SDS-a, što je izazvalo potpunu blokadu u određenim područjima općine. Istovremeno su samoorganizovane grupe patriotskih snaga RBiH, kao odgovor na postavljene barikade, u neposrednim blizinama formirale punktove, što je predstavljalo potencijalnu opasnost od izbijanja sukoba. U toj situaciji, policija je pokazala profesionalizam i stala je između barikada i formiranih punktova, i tako spriječila moguće sukobe i ostvarenje namjera neprijatelja.

Poseban sigurnosni zadatak za policiju Novog Grada bio je objekat Radio-televizije BiH. Objekat RTV BiH osiguravala je Specijalna jedinica MUP-a RBiH, i ubrzo je u njoj došlo do raskola, pa je jedan dio te jedinice izmješten u Dom policije, a policajci srpske nacionalnosti su otišli na Vraca.

Usložnjavanju sigurnosne situacije u Novom Gradu doprinosila je činjenica što je na području općine bilo locirano šest kasarni bivše JNA, i to: Viktor Bubanj, Jusuf Džonlić, Nedžarići, Lukavica, Rajlovac i Butila. S obzirom da se 5.4.1992. godine SJB Ilidža stavila na stranu SDS-a, SJB Novi Grad je preuzela osiguranje zgrade „Oslobođenje" u Nedžarićima. Od tog dana policajci SJB Novi Grad, pa skoro do kraja rata su oko objekata „Oslobođenje" i Doma penzionera u Nedžarićima držali liniju odbrane.

Od juna do septembra 1992. godine, pojedine linije odbrane Sarajeva koje je držala policija preuzimane su od strane jedinica Regionalnog štaba TO. U cilju popune i ojačavanja jedinica Regionalnog staba TO koje su raspoređene na području Općine Novi Grad Sarajevo, u julu 1992. godine, SJB Novi Grad Sarajevo je 350 naoružanih policajaca pretpočinila tim jedinicama. Pored pretpočinjavanja ovih 350 policajaca,

pretpočinjena je i jedinica sa 390 policajaca, kojom je komandovao Smajo Šikalo, jedinici Teritorijalne odbrane kojom je tada komandovao Safet Zajko. Ovo je učinjeno kako bi se pomoglo Safetu Zajku da formira jedinicu vojne policije.

Značajne količine naoružanja ustupljene su jedinicama Teritorijalne odbrane na Mojmilu, Buća Potoku, Sokolju, Dobrinji i drugima. Pretpočinjavanje policajaca i materijalno-tehničkih sredstava jedinicama TO nije znatno remetilo snagu i spremnost policijskih stanica, jer se intenzivno radilo na popuni sa novim ljudima, a bila je ogromna zainteresovanost građana za uključenje u policijske redove. Od dana mobilizacije policije do druge polovine aprila 1992. godine, policijske stanice u sastavu SJB Novi Grad Sarajevo su organizovano, samostalno ili zajedno sa još nedovoljno uspostavljenom TO djelovale u zonama odgovornosti prema neprijateljskim snagama i učestvovale u uspostavi prvih linija fronta prema neprijatelju, a od tada, pored redovnih policijskih poslova, i aktivno učestvovale u borbenim djejstvima zajedno sa jedinicama TO, a kasnije i ARBiH.

Tako je policija u zoni odgovornosti 2. Viteške brigade 1. korpusa ARBiH, pored redovnih poslova policije u ratnim uvjetima, dala ogroman doprinos i u borbenim djejstvima protiv neprijatelja. Vrijede pomena sljedeći slučajevi:

U prvom napadu neprijatelja 09. 05. 1992. godine na područje Sokolja i brda Žuč, u odbranu su uključene kompletne dvije policijske stanice, na čelu sa svojim komandirima, sa oko 300 policajaca;

U napadu neprijatelja na brdo Žuč 08. 06. 1992. godine, u odbranu se uključila kompletna mjesno nadležna policijska stanica, i u tim borbama je poginuo jedan plicajac;

U napadu neprijatelja na područje Sokolja 01. 12. 1992. godine, mjesno nadležna policijska stanica je učestvovala u odbrani, i u tome dala veliki doprinos;

U borbama za kotu Vis, 08. 12. 1992. godine, učestvovale su dvije mjesno nadležne policijske stanice, koje su također dale značajan doprinos;

U napadu neprijatelja na područje Sokolja 27. 01. 1993. godine i 18. 03. 1993. u odbranu se uključila kompletna mjesno nadležna policijska stanica, na čelu sa njenim komandirom. Tada je u borbi tokom dana jedan policajac dva puta ranjavan;

U borbama za Golo brdo, 27. 07. 1993. godine, učestvovale su dvije mjesno nadležne policijske stanice, pojačane u ljudstvu i borbenim sredstvima iz drugih policijskih stanica iz sastava SJB Novi Grad. U ovim borbama bilo je poginulih i ranjenih policajaca.

Ovo je samo nekoliko značajnih datuma kada je policija SJB Novi Grad Sarajevo značajno učestvovala u borbama za odbranu područja u zoni odgovornoti 2. Viteške motorizovane brigade 1. korpusa ARBiH. Zajedničko djelovanje i saradnja sa komandom Brigade u sjedištu, komandantima bataljona i komandirima nižih jedinica Brigade u njihovim zonama odgovornosti bila je svakodnevna. Komandiri policijskih stanica, njihovi zamjenici i pomoćnici svakodnevno su bili u vezi sa komandantima bataljona i komandirima nižih jedinica u zoni svoje odgovornosti, dogovarali i pla-

nirali zajedničke aktivnosti i aktivnosti policije u vezi eventualno potrebne potpore jedinicama Brigade. Često je načelnik SJB, zajedno sa komandirima mjesno nadležnih policijskih stanica u zoni odgovornosti 2. Viteške motorizovane brigade, obilazio područje i planirali su aktivnosti, zajedno sa komandantima bataljona. Izuzetna saradnja i međusobno uvažavanje je bilo između komandanta Brigade i načelnika SJB, koji su često zajedno obilazili linije fronta, planirali i izdavali naređenja, svaki svojim potčinjenim. Ovakvo međusobno uvažavanje i poštovanje je bilo primjer nižim komandama Brigade i policijskih stanica, pa sve do vojnika i policajaca. Ova saradnja i djelovanje policije SJB Novi Grad Sarajevo nije bila samo u zoni odgovornosti 2. Viteške motorizovane brigade. Isto se radilo i sa drugim brigadama koje su imale zone odgovornosti na području Općine Novi Grad.

Policija SJB Novi Grad je u toku rata, pored borbenih zadataka na području općine, učestvovala i dala veliki doprinos u izvođenju borbenih djejstava na području drugih općina u gradu i van grada Sarajeva.

U 1992. godini, u oružanim borbama i u izvršavanju drugih policijskih zadataka na području Općine Novi Grad poginulo je 37 policajaca, dok ih je više od 200 ranjeno. Do kraja rata broj poginulih se povećao na 54 policajca.

Jedinice Ministarstva unutrašnjih poslova su za potrebe TO, a kasnije Armije RBiH, dale značajan broj ljudstva i naoružanja, te se s pravom može reći, da su značajno participirale u stvaranju Armije RBiH.

Za istaći je da su tokom rata slučajevi otkrivenosti kriminaliteta u Novom Gradu bili 75%, dok je prije rata taj procenat iznosio između 30 i 40%.

Mr. Safet Kešo

SALKO MURASPAHIĆ, VITEZ VELIKOG SRCA

Nedugo nakon pogibija Safeta Isovića i Safeta Zajke, u vječnost i legendu odlazi još jedan veliki vitez - Salko Muraspahić. Ako je Zajko bio mozak Brigade, a jeste, ako je Isović bio njena udarna pesnica, njen pogon, Salko je sigurno bio njena duša, i to duša najplemenitijeg kova.

Salko je rođen 10. 06. 1960. godine u Nevesinju. Bio je profesionalni oficir bivše JNA, u činu kapetana. U Oružane snage RBiH je stupio 19.05.1992. godine. Poginuo je 28.07.1993. godine na putu za Smiljeviće, prilikom izvršenja jednog od mnogobrojnih zadataka. On je bio rijedak izdanak pravog bošnjačkog čovjeka najplemenitijeg kova, jer ga je, kao malo koga, krasila izuzetna ljubav prema čovjeku, prirodna komunikativnost i dar za razumijevanje ljudi.

Dana 19.05.1992. godine pristupio je jedinicama Armije R BiH, učestvujući sa još nekoliko starješina u stvaranju 1. samostalnog bataljona. Kao pomoćnik komandanta za moral u bataljonu, bio je neprestano među borcima, a nerijetko je i sam učestvovao u akcijama prema neprijatelju u Nedžarićima. Posebno se istakao u poznatoj agresorskoj ofanzivi na Stupsko Brdo, od 16. do 25. 09. 1992. godine, kada je, iako ranjen, sa saborcima uspješno vodio odsudnu odbranu. U agresorskom napadu na Sokolje, 27.01. 1993. godine, ponovo pokazuje izuzetnu hrabrost prilikom vraćanja linija odbrane, koje je agresor već bio probio. Kao vrlo sposoban starješina, u martu 1993. godine, je prebačen u Operativni štab Brigade, gdje takođe daje puni doprinos u vojničkom jačanju jedinice. Nakon pogibije zamjenika komandanta Brigade, Safeta Isovića, on biva postavljen na Isovićevo mjesto i na toj dužnosti gine 28. jula 1993. godine. Nepunu godinu dana nakon pogibije, 10. juna 1994.godine posthumno mu je dodijeljeno najviše ratno priznanje –„Zlatni ljiljan".

Njegovi saborci za njega kažu da je bio čovjek sa urođenom čestitošću, plemenitošću, odgovornošću, patriotizmom, te da je sa tim svojim osobinama daleko nadmašio i svoje godine, i stručnu spremu i čin. Sa suprugom Medinom i dvoje djece - Saidom i Dervišom je, u posljednji čas, početkom agresije na našu državu, uspio izaći sa Grbavice iz svoga stana i smjestiti se kod svojih prijatelja na desnoj strani rijeke Miljacke. Vedar i nasmijan, odlučan i hrabar, odisao je nekom posebnom snagom, čudesnom i skladnom, kojom je često znao buditi svoje saborce iz trenutnog pesi-

mizma. Beskrajno dugo, strpljivo i odgovorno boravio je među borcima, bodrio ih, hrabrio, učio i podučavao, dijeleći s njima i dobro i zlo, nalazeći uvijek na kraju valjan razlog za optimizam. Kada je najteže bilo u stupskom paklu – 17.,18. i 19. septembra 1992. godine - kada je četnička neman tri dana i tri noći lomila kičmu odbrane Prvog samostalnog bataljona, kada su svi stanovnici našeg grada sa zebnjom pratili šta se dešava, Salko se herojski borio, pucao je, hrabrio saborce, pomagao i dobrim dijelom pomogao da se linija branilaca sačuva i zaustavi agresor. Iako teško ranjen, liniju odbrane nije napustio sve dok agresorska ofanziva nije potpuno zaustavljena. Tek tada su njegovi saborci vidjeli koliko je hrabrosti i snage u ovom naizgled krhkom čovjeku. Kada je sve prošlo i kada su rane zacijelile, Salko se ponovo vratio u jedinicu, isti onakav kakav je i prije bio, samo bogatiji za još jedno ratno iskustvo. Gdje god je dolazio potvrđivao je svoju urođenu skromnost, posvećenost zajedničkoj borbi i opredjeljenje da se istraje do kraja. Takav je uvijek bio - i u Bataljonu, i u Operativnom centru, i na dužnosti zamjenika komandanta Brigade. Do kraja je vjerovao u ljudsku riječ, u čovjeka i čovječnost. I kada mu nije išlo kako treba samo bi odmahnuo rukom kao da kaže „biće bolje". S nevoljama svake vrste muški se nosio i stoički ih podnosio. Sve brige i probleme svojih saboraca doživljavao je kao svoje.

Cijelom tragičnom događaju kobnog ranjavanja Salke Muraspahića svjedočio sam lično, sa dvojicom saboraca, ispod kiše granata, izvukao sam svog teško ranjenog prijatelja.

Bio je 28. juli 1993. godine. Na sredini jedine preostale saobraćajne trake napola odronjenog asfaltnog puta od Smiljevića prema „Vagi" stajala su kolica natovarena drvima i jednom torbom hljeba. Ta fatalna kolica sudbina je izabrala za polazište drame kojoj smo prisustvovali ratni brigadni novinar Refik Hodžić i ja sa grupom boraca 3. čete 1. bataljona. Sve smo posmatrali sa udaljenosti od nekih 300 metara.

Granatiralo se na sve strane. Niko se nikuda nije kretao bez velike potrebe. Iz Komande 1. mtb vezom su javili da naša policija obustavi saobraćaj od „Vage" prema Smiljevićima, jer neprijatelj iz topova gađa svakog ko pokuša da ukloni sa ceste kolica koja su zakrčila jedinu prohodnu traku puta. Naime, nesretnog borca Ramba (saborci su mu u šali dali taj nadimak baš zato što je bio ubjedljivo najsitniji borac u cijeloj Brigadi), dok je na kolicima vozio nešto granja za ogrijev, četnici su gađali tri puta iz topova B-1 sa Mihaljevića baš na tom mjestu gdje je polovina puta odronjena, nakon čega je on pobjegao zajedno sa svojim prestravljenim djetetom, ostavivši kolica na cesti. Taj dio puta sa Mihaljevića se vidi kao na dlanu tako da su zlikovci bili dobro podesili nišanske sprave na svojoj artiljeriji. Po nesreći, svi pripadnici Čete vojne policije bili su tog dana angažirani na ispomoći borcima 1. mtb na spoju između Visa i Golog brda, tako da nije odmah reagirano na upozorenje iz Komande 1. mtb da se obustavi saobraćaj. A, u pitanju su bile doslovno minute.

Pošto na rampi kod „Vage" nije zaustavljen, na putu se pojavio žuti golf, koji se kretao relativno brzo (koliko su dozvoljavale vrlo oštre krivine) serpentinama prema Smiljevićima. Kad su stigli do kolica ostavljenih na putu, putnici u golfu bili su prinuđeni da se zaustave i da ih sklone, jer se nisu mogla zaobići. Iz sveg glasa smo

vikali da bježe. Međutim, dvojica su izašla iz golfa, ostavivši upaljen motor vozila i otvorena oboja vrata. Od buke motora nisu čuli naše povike upozorenja. Prišli su kolicima i tek što su ih dodirnuli, čuli smo ispaljenje topa i odmah potom vidjeli eksploziju granate, koja je detonirala na svega tri metra od auta. Ona dvojica na putu su polijegala i, tek što se podigao oblak dima i prašine, iz auta je izašao i treći čovjek te su svi strčali niz nasip. Tu smo ih izgubili iz vida, ali smo znali da su strčali na ledinu ispod puta i da ih četnički artiljerci dobro vide. Jedan top je i dalje gađao automobil, ali nije uspijevao da ga direktno pogodi. Iz iskustva sam znao da su od onog prvog hica morali biti ranjeni, pa sam sa dvojicom boraca potrčao prema njima da im pružimo pomoć. U susret nam je trčao Marko Miličević, komandant 4. motorizovanog bataljona, sav obliven krvlju po licu, i odmah rekao da pomoć nije potrebna njemu, već Salki Muraspahiću, koji je teže ranjen i kome Nusret Omerović, član Operativnog štaba Brigade, također ranjen, pokušava ukazati prvu pomoć. Miličević i Omerović su ranjeni izvan auta, a Muraspahić u njemu. Trčali smo prema jaruzi ispod nasipa niz koji su ranjenici strčali bježeći od granata. Nisam se osvrtao na granate koje su padale vrlo blizu. Jedna od njih pala je tako blizu da nas je zemlja zasula. Nastavio sam trčati dalje sam jer je posljednja granata očigledno obeshrabrila dvojicu boraca koji su bili pošli za mnom. Sretoh uskoro i Omerovića, koji je također krvario krećući se polutrčećim korakom, ali ni on nije tražio da pomognem njemu, nego Salki. Omerović je otrčao dalje da pozove momke kako bismo iznijeli Salka, a ja sam pohitao prema Salki.

Salka sam zatekao u lošem stanju, ali je bio priseban i sam mi je pokazao gdje je ranjen. Brzo sam mu skinuo pancir i pronašao ranu ispod lijevog pazuha, u visini srca. Stavio sam mu Prvi zavoj i sa Rambom pokušao da ga prenesem do saniteta u Smiljevićima. Granate koje su oko nas padale neprekidno, Rambova slabašna konstitucija i histerični plač njegovog izbezumljenog djeteta, kome se Rambo stalno vraćao da ga smiri i zaštiti, nisu nam dali da obavimo posao sami. Nisam ga smio ni utovariti na svoja leđa jer sam se bojao da bi ga to, teško ranjenog i sa unutarnjim krvarenjem, moglo ubiti. Nakon 3-4 minute, koje su bile duge kao vječnost, trčećim korakom stigoše i dva momka iz saniteta, a sanitetsko vozilo 1. motorizovanog bataljona parkira se na mjestu gdje je najbliže moglo prići i gdje smo ga brzo prenijeli. Doktor Hašimbegović, sa asistentima, iz Salkinih pluća izvukao je vakuumom oko litar i po krvi koja ga je gušila. Salko je nakon toga osjetio olakšanje i odmah nam kazao sasvim razgovjetno da sad može disati i da mu je puno lakše. Tražio je od mene da mu držim ruku u svojoj ruci. Borio se, očigledno, za život i tražio je „pojačanje“, isto onako prirodno i ljudski kao što bi ga i on nesebično dao. Osjećao je da bi to mogla biti njegova posljednja bitka, ali niko nije ni jednog trenutka primijetio da se predaje.

Put je i dalje bio zapriječen i pod vatrom. Grupe ljudi za nošenje čekale su spremne da doktor da signal da je on učinio koliko je mogao i da Salka treba nositi ka putu na brdu iznad Buljakova Potoka. Salko je i dalje bio bitku za život. Kolima saniteta odvezen je odmah dokle se moglo. Borci iz 1. mtb. stavili su ga na nosila i pohitali naviše iz sve snage. Četiri grupe nosača, raspoređene na određenim razmacima,

smijenile su se do automobila koji je već čekao na brdu. Nažalost, uskoro su nam javili da je Salko izdahnuo na putu do bolnice. Komandant Esad Pelko Brzi već je bio poduzeo mjere da Salka u bolnici dočekaju najbolji ljekari. Doktor Nakaš mogao je samo da konstatuje smrt i doda da rahmetli Salko nije imao šansi da preživi ovako teško ranjavanje. Tako je otišao i naš Salko, tek imenovani zamjenik komandanta Brigade, ljudina i po, oficir – znalac, čovjek koji je upravo bio vanredno položio i posljednje ispite na Elektrotehničkom fakultetu (ranije je završio Vojnu akademiju i radio kao aktivni oficir), kapacitet kakav se rijetko susreće, vrlo odmjeren, izuzetno vrijedan i pouzdan oficir. Kada je izdavao naredbe, birao je način da to učini ljudski, ali da naredba ne dođe u pitanje. Bio je to čovjek sa kojim sam mnogo volio da radim jer je bio temeljit, odgovoran, ali nikada sumoran. Svi smo ga takvog znali i voljeli.

Ni u trenucima kada je smrtno ranjen on nije paničio. I onda kada je unutarnje krvarenje uzelo maha, samo je rekao da teško diše, i to je bilo sve. Tog 28. jula 1993. godine otišao je naš Salko na put bez povratka, na put pravednika kojim odlaze svi veliki i dobri ljudi. Salko je svojim saborcima u emanet ostavio nemjerljivo ljudsko djelo i dragocjen put kojim se hodi i prije vakta umire, kao čovjek, borac i šehid. Neka mu je vječni rahmet i hvala za sve što je učinio.

Avdo Huseinović

OSUMNJIČENI ZA RATNE ZLOČINE POD ZAŠTITOM SRBIJE

BJEGUNCI FORMIRALI UDRUŽENJE

Izručenjem Ratka Mladića i Gorana Hadžića Tribunalu u Hagu, prestale su sve obaveze Srbije prema ovom Međunarodnom sudu za ratne zločine. Međutim, na hiljade osoba osumnjičenih za genocid i ratne zločine na području RBiH u periodu 1992-1995.godina, danas se kriju u Srbiji. Da li su izručenjem Mladića, ove osobe amnestirane i da li će ostatak života provesti u nezasluženoj slobodi, pitanje je na koje porodice žrtava zločina u BiH danas nemaju odgovora?

Neki konkretniji dogovor o izručenju osoba osumnjičenih za ratne zločine još nije postignut između Srbije i BiH, a pitanje je da li će ikada i biti. Nakon Mladića, Srbija može komotno da zatvori fasciklu sa obavezom za hapšenja ratnih zločinaca, koji danas imaju njeno državljanstvo i ni po čemu se ne razlikuju od ostalih njenih građana. Ratni zločinci iz BiH danas u Srbiji rade u prosvjeti, imaju privatne firme, vlasnicu su ugostiteljskih objekata, brinu o bezbjednosti poznatih... Ipak, iz izvora bliskih Tužilaštvu za ratne zločine BiH, saznajemo da postoji prioritetna lista osumnjičenih za ratne zločine, za koje će BiH tražiti izručenje od Srbije. Dio imena sa tog spiska objavljujemo.

Na prvom mjestu se nalazi pukovnik Rajko Kušić, komandant Rogatičke brigade Vojske Republike Srpske, osumnjičen za mnogobrojne monstruozne zločine nad Bošnjacima Rogatice. Kušić navodno živi u Lazarevcu, gdje ima privatnu pilanu. Po drugim informacijama, pukovnik Kušić, često boravi u Užicu, a u posljednje vrijeme nekoliko puta je tajnim uhodanim putevima prelazio granicu i dolazio u Rogaticu. **"Dolazi u Rogaticu kada su kakve slave, kada je nešto... Proleti i niko ga ne vidi",** kaže jedan Rogatičanin, uz tvrdnju da je čuo da je Kušić zadnji put bio u Rogatici u prvoj polovini 2011. godine.

Tužilac Posebnog odjela za ratne zločine Tužilaštva BiH podigao je 12.novembra 2014.godine optužnicu protiv Rajka Kušića.

Alem Omerhodžić, sin Alije Omerhodžića kojeg je, prema izjavama svjedoka, zločinac Vojske Republike Srpske Rajko Kušić na najsvirepiji način ubio u logoru „Rasadnik" u Rogatici tokom srpske agresije na BiH, ogorčen je na Tužilaštvo BiH, ali i Tužilaštvo Bosansko-podrinjskog kantona. Jedan od najstrašnijih zločina koji se ovom monstrumu stavljaju na teret je ubistvo Alije Omerhodžića. Njega su vojnici Vojske RS zarobili i odveli u logor „Rasadnik" u Rogatici, gdje ga je Kušić zaklao motornom pilom, potom isjekao njegovo tijelo na komade, koje je kasnije bacio u kanalizacione cijevi.

- Taj monstrum dolazi u našu državu, prolazi državne granice, ima kontakt sa policijom, optužnica je morala biti podignuta ranije, i on je već morao biti osuđen – kaže Alem Omerhodžić.

Mada je većina zločinaca iz zloglasnog 10. diverzantskog odreda Vojske RS-a uhapšena i procesuirana za strijeljanje preko 800 srebreničkih Bošnjaka na farmi Branjevo, 16. jula 1995.godine, na listi visokorangiranih osumnjičenih za ratne zločine koji se kriju u Srbiji nalazi se komandant ove jedinice poručnik Milorad Mišo Pelemiš i egzekutor Zoran Obrenović Maljić. Pelemiš je nekoliko puta do sada hapšen u Srbiji, a posljednji put policija mu je pretresala stan u Ulici Narodnih heroja na Novom Beogradu, 2009. godine, po nalogu Tužilaštva za ratne zločine Srbije, jer se pretpostavljalo da je jedan od ključnih Mladićevih jataka. I bivši komandir Stanice policije u Srebrenici Milisav Gavrić, osumnjičen za učešće u genocidu 1995. godine, krije se u Loznici, a nalazi se na listi traženih. Godinama su „srebreničke majke" upozoravale da Gavrić slobodno šeće po Srebrenici i Podrinju. Prije nekoliko godina je rasprodao svoju imovinu u Srebrenici i pobjegao u Srbiju. Odavno preko bosanske granice ne smiju preći ni osumnjičeni za ratne zločine u Ilijašu, Ratko Adžić, prvi čovjek ratnog Predsjedništva Ilijaša, kasnije i ratni ministar MUP-a RS, danas je profesor fizike u Filološkoj gimnaziji u Beogradu i nalazi se na vrhu liste osumnjičenih za ratne zločine.

Marinko Vidović, bivši ilijaški policajac, osumnjičen za zločine nad Bošnjacima u selu Lješevo u junu 1992. godine, živi u okolini Šapca. Vasilije Vidović Vaske, četnički vojvoda i dugogodišnji postdejtonski lični pratilac Vojislava Šešelja, osumnjičen za zločine u Lješevu, Podlugovima, Ilijašu i strijeljanje logoraša na brdu Žuč, trenutno sa suprugom i kćerkom živi u Zemunu. Mnoge zločine u Ilijašu je počinio dobrovoljac poznat po nadimku Mićo Četnik, koji živi u Somboru, a identifikovan je kao Mićo Sijeković.

Od pravde se u Srbiju sakrio i Mile Stojanović, upravnik zloglasnog logora „Kasarna Rajlovac" iz kojeg je 14. juna 1992. godine odvedena grupa Bošnjaka iz sela Ahatovići, kada ih je 47 ubijeno u Sokolini kod Srednjeg. U Novom Sadu živi prvi komandant Specijalne jedinice MUP-a Republike Srpske **Milenko Karišik**, za kojim, također, postoji potjernica iz Sarajeva još od 1992.godine. Iako se spasio od Haškog tribunala, "zavalivši" generala Radislava Krstića, na potjernici bh. tužilaštva se nalazi i Milenko Živanović, komandant Drinskog korpusa Vojske Republike Srpske, koji kao penzioner Vojske Jugoslavije živi u Valjevu. U Srbiji se krije i Mirko Todorović Bana-

na, zločinac iz Bratunca, koji je pobjegao nakon što je pred Sudom BiH osuđen na 13 godina zatvora. Porodice bošnjačkih žrtava iz Zvornika željno očekuju da pred lice pravde u BiH bude izveden Vojin Vučković Žućo, komandant zloglasne jedinice „Žute ose". Žućo je do sada uživao apsolutnu zaštitu Službe državne bezbjednosti Srbije. Bivši načelnik Stanice policije u Višegradu Risto Perišić, kojeg je i monstrum Milan Lukić naveo kao svog nadređenog, krije se na Zlatiboru. Perišić se smatra jednom od najodgovornijih osoba za ubistva preko 2000 Bošnjaka u Višegradu. I pored činjenice da je za njima raspisana Interpolova potjernica, slobodno u Srbiji žive i rade ključni ljudi koji se sumnjiče da su odgovorni za pokolj nad Bošnjacima u Kalinoviku: Boško Govedarica, Grujo Lalović i Dalibor Krstović. Lalović koji je bio predsjednik SDS-a Kalinovik i predsjednik Kriznog štaba, za kojeg su brojni svjedoci potvrdili da je lično naređivao i rukovodio svim zlodjelima, odmah nakon rata u Novom Sadu otvorio je pogon proizvodnje namještaja, u Bijeljini ima svoju pilanu. Boško Govedarica bio je ratni načelnik SJB Kalinovik, i sumnjiči se da su pod njegovom ingerencijom bila sva hapšenja i svi logori u Kalinoviku. Tek na zahtjev porodica žrtava, smijenjen je od strane ITPF-a sa mjesta načelnika CSB Foča. Nakon toga, bježi u Sremsku Mitrovicu. Dalibor Krstović Dado, koji je kao pripadnik rezervnog sastava SJB Kalinovik u toku rata učestvovao u više ubistava i silovanja, trenutno se nalazi u Beogradu i usko sarađuje sa Govedaricom i Lalovićem. Brane Petković, komandant srpskih jedinica na lijevoj obali Drine u Goraždu, sumnjiči se da je odgovoran za ratne zločine nad Bošnjacima Goražda tokom 1992. godine. Živi u Kragujevcu, gdje je donedavno radio kao komandir u policiji. Za zločine u Čajniču, najodgovornijom osobom se smatra doktor Duško Kornjača, ratni načelnik Čajniča. Kornjača se već devet godina krije u Srbiji. Kornjača sa suprugom Draganom i četiri sina živi u Novom Sadu u Tekelinijoj ulici 6, u stanu broj 17, gdje se bavi prodajom „vitafona".

Na spisku su i bliži Mladićevi saradnici, Dragomir Pećanac i Radomir Furtula. Obojica žive u Beogradu, u vojnim stanovima dobijenim od Vojske Srbije....

U Beogradu je nedavno formirano Udruženje „Republika Srpska – čast otadžbine", koje okuplja bivše oficire Vojske i policije Republike Srpske koji žive u Srbiji. Ključni ljudi ovog udruženja su baš oni za koje se nadamo da će iz Srbije biti izručeni zbog sumnje da su počinili najstrašnije zločine nad Bošnjacima u periodu 1992.-1995. godine.

Predsjednik ovog udruženja je već spomenuti Milenko Karišik, bivši komandant Specijalne jedinice MUP-a Republike Srpske. U Upravnom odboru je i krvnik Rajko Kušić.

Na čelu Odbora za boračka pitanja u udruženju nalazi se general Radmilo Zeljaja, koji je 23. maja 1992. godine predvodio Vojnu policiju 43. brigade Vojske Jugoslavije u napadu na Čarakovo, čije je stanovništvo masakrirano. Zeljaja je spalio i razorio mnoga mjesta na području opštine Prijedor, pa je zbog toga u znak zahvalnosti za počinjena zlodjela, Krizni štab, na čelu sa zločincem Milomirom Stakićem, Kozarac u ljeto 1992. preimenovao u Radmilovo.

Ostaje neshvatljivo zbog čega je Haški sud zaboravio Zeljaju.

Ukazom br:1/2-01-0003/2001-30/01, Vojislava Koštunice, predsjednika Savezne Republike Jugoslavije, od 16.juna 2001. godine, zajedno sa zločincem Ratkom Mladićem i još 24 generala Vojske Republike Srpske, general-major Radmilo Zeljaja je skinut sa evidencije Vojske Jugoslavije, što u praksi znači da je on od tada penzioner države Srbije. Istaknuti član ovog udruženja je i general Novak Đukić, komandant Taktičke grupe Ozren Vojske RS, osuđen na 20 godina zatvora pred Sudom BiH za ubistvo 71 osobe u masakru na Tuzlanskoj kapiji 25. maja 1995. godine. Đukić se nalazi na slobodi, nakon što je 2014. pobjegao u Srbiju.

Odbor za utvrđivanje istine o ratu u BiH Udruženja „Republika Srpska – čast otadžbine", koje bi se komotno moglo nazvati i „udruženjem ratnih zločinaca nad Bošnjacima", vodi Tomislav Kovač, ministar MUP-a Republike Srpske u vrijeme izvršenja genocida u Srebrenici, u julu 1995. godine, protiv kojeg je nedavno Posebni odjel Tužilaštva za ratne zločine BiH podigao optužnicu za učešće u genocidu. Kovač iz Srbije poručuje „da ne razmišlja o tome kako će mu se suditi u Sarajevu."

General Fikret Muslimović

NATO U EVROPSKOJ SIGURNOSTI

I - OPĆE RAZMATRANJE KARAKTERA I ULOGE NATO-A

a) Uloga NATO-a u 21. stoljeću

NATO je najvažniji projekat za sigurnost u 21. stoljeću

U 21. stoljeću, za sigurnost ljudi, naroda i država, NATO[1] je planetarno najvažniji politički projekat vojnog karaktera. Kao integracija u korist sigurnosti, NATO je nužda, s obzirom na usmjerenost terorističkih organizacija i država identificiranih da u lokalnim, regionalnim i globalnim okvirima ugrožavaju stabilnost, sigurnost i mir. S ciljem preveniranja ili ublažavanja katastrofalnih posljedica kakve su već viđene u ratovima posljednjih tridesetak godina, Alijansa je odgovor na potencijalne i efektivne, organizirane prijetnje protiv sigurnosti ljudi, naroda i država.

Izazovi sigurnosti i mira u 21. stoljeću

Misija NATO-a uslovljena je najtežim sigurnosnim problemima i izazovima što se već ispoljavaju kroz lokalne i regionalne krize u vezi sa položajem etničkih skupina, bilo da su ugrožene od država kojima pripadaju pa se javljaju politički pokreti za njihovu zaštitu i odbranu, ili da se iz nekih država sa ambicijama svog teritorijalnog uvećavanja manipulira etničkim skupinama iako su već zaštićene ili mogu biti zaštićene mehanizmima demokratije u susjedstvu. Takve krize pokazuju duboke lokalne i regionalne podjele i sukobljene interese. Redovno, oko lokalno sukobljenih strana grupišu se i međusobno sukobljavaju najmoćniji činioci međunarodne zajednice. Predmet sukoba su međudržavne granice i sfere utjecaja, jer brojne zemlje u svijetu smatraju da njihove aktuelne granice nisu konačne. Kao izraz takvih sukoba djeluju

1 NATO ima 29 članica: Belgija, Bugarska, Češka, Danska, Estonija, Francuska, Grčka, Italija, Letonija, Litva, Luksemburg, Mađarska, Nizozemska, Njemačka, Poljska, Portugal, Rumunija, Slovačka, Slovenija, Španija, Velika Britanija, Albanija, Hrvatska, Island, Kanada, Norveška, Sjedinjene Američke Države, Crna Gora i Turska. Sjedište NATO-a je u Briselu, Belgija. Države članice Europske unije izvan NATO su: Austrija, Cipar, Finska, Irska, Malta i Švedska.

politički pokreti za nastanak novih država. U tom smislu aktuelne lokalne i regionalne krize čine stanje sigurnosti u globalnim okvirima.

Entitetska formula rješavanja kriza je deponija uzroka za eskalaciju sukoba

U historiji nepoznata entitetska praksa unutarnjeg uređenja država, nakon Dejtonskog sporazuma za mir u BiH, u brojnim krizama kao što su Ukrajina, Gruzija, Makedonija, Kosovo, BiH, Sirija, Irak, Jemen, ... ispoljava se kao oblik destruktivnih političkih ambicija sa teškim posljedicama za mir i sigurnost. Pokušaji promjena međunarodno priznatih granica i rješavanja kriza pomoću entitetske formule shvaćene kao kompromisan iskorak u težnji za uspostavu novih država i promjenu granica, faktički su pokušaji stvaranja deponija za uzroke trajnim prijetnjama miru i sigurnosti. Time se teško ugrožavaju brojne buduće generacije. Za sigurnu višegeneracijsku budućnost bilo bi moralno i korektno da aktuelne generacije iza sebe ne ostavljaju takve deponije uzroka za eskaliranje kriza sa katastrofalnim posljedicama.

Ravnoteža straha i odvraćanja

U potencijalnim, tinjajućim ili efektivnim kriznim žarištima održava se ravnoteža straha od posljedica upotrebe najrazornijeg oružja u slučaju eskalacije u oružani sukob između velikih sila. Ipak, manja je vjerovatnoća šireg svjetskog sukoba u klasičnom ratu, ali terorizam i borba protiv terorizma već imaju obilježja sukoba u svjetskim okvirima, gdje se na jednoj strani povezuju terorističke organizacije, pokreti pa i države, a na drugoj strani antitetrorističke države i razne asocijacije. Dinamika, sadržaji i posljedice takvih sukoba u 21. stoljeću u svakoj od kriza određivat će misiju NATO-a i doktrinarne koncepte upotrebe njegovih efektiva.

b) Nužna superiornost NATO-a naspram vojnih sposobnosti rivala

Superiornost NATO-a u ljudstvu i naoružanju

Razmatranja o značaju NATO-a za savremeni Svijet potvrđuju da je u cilju uspješnosti njegove misije u korist stabilnosti, sigurnosti i mira, nužno postići tri strane superiornosti. Jedna strana NATO-ve superiornosti predstavlja se parametrima o kvantitetu i kvalitetu ljudskih i materijalno-tehničkih resursa od značaja za političku i vojnu, borbenu moć, za oružanu borbu kao njegovu osnovnu namjenu, bilo da se ta namjena potvrđuje u prevenciji i odvraćanju ili efektivno u ratovima čiji je osnovni sadržaj razarajuća oružana borba. Protiv te strane NATO-ve superiornosti, rivali nameću trku u naoružavanju i osposobljavanju ljudi za upotrebu oružja u ratu, s ciljem da po osnovu materijalno- tehničkih resursa, brojnosti i stručne osposobljenosti personala budu borbeno moćniji, superiorniji od NATO-a, pa se cijeni da je u posljednjoj deceniji smanjena prednost NATO-a naspram identificiranih prijetnji.

Superiornost NATO u operativnom i strategijskom grupisanju

Drugu stranu NATO-ve superiornosti treba ispoljiti putem operativnog i strategijskog grupisanja, odnosno rasporeda i lociranja borbenih, logističkih, obavještajnih i sigurnosnih kapaciteta, naspram prostora sa kojih dolaze prijetnje ugrožavanja objekata i vrijednosti NATO-ve odbrane. Naspram te strane NATO-ve superiornosti,

rivali se žestoko protive grupisanju efektiva NATO-a na prostore zemalja koje isti ti rivali agresivno, potencijalno ili efektivno oružano i subverzivno ugrožavaju.

Idejne, političke, moralne i etičke strane superiornosti NATO-a

Treća strana NATO-ve superiornosti se odnosi na idejne, političke, moralne i etičke vrijednosti. Radi superiornosti u tom smislu, NATO-ov unutarnji vrijednosni sadržaj treba da sraste sa univerzalnim ljudskim, kulturalnim, civilizacijskim vrijednostima, što je uz prostorno strateške, fizičke, kvantitativne i kvalitativne strane ljudskih i materijalno-tehničkih resursa dodatni nematerijalni izvor njegove organizacijske i političke vitalnosti, prihvatljivosti i efikasnosti u osnovnoj namjeni da doprinosi stabilnosti, sigurnosti i miru. Protiv te strane NATO-ve superiornosti rivali propagiraju neistine o njegovim idejnim, političkim, moralnim i etičkim osnovama, okvirima i ciljevima.

Zato, NATO i treba, i mora, biti organiziran i upotrebljavan na osnovama pravednosti koja je određena po kriterijima univerzalnih vrijednostii ljudskog roda. Biti pravedan u tom smislu, znači biti civilizacijski, kulturalno superioran i maksimalno emancipiran.

c) Na Balkanu, NATO integrira različitosti

Niko nikome ne nameće NATO jer je to projekat koji po principu dobrovoljnosti snažno ujedinjuje različitosti na bazi ujednačene percepcije o prijetnjama za stabilnost, sigurnost i mir, odnosno na bazi ujednačene percepcije o odgovornosti da se istovremeno zaštite, i opće i posebne vrijednosti ako nisu u suprotnosti sa univerzalinim dobrom. Dakle, po osnovu sraslosti sa vrijednostima univerzalnog dobra, radi zaštite tog dobra, različitosti se integriraju u formi NATO-a.

Upravo takav karakter NATO-a privlačnog za različitosti potvrđuje se odnosom prema njemu na Balkanu. U zemljama te regije, NATO žele i pravoslavni Crnogorci, Makedonci, Grci, Albanci, a vjeruje se i mnogi pravoslavni Srbi, od svojih lidera zastrašeni posljedicama ako se izjasne da su za članstvo Srbije u NATO-u. U NATO žele katolici Hrvati i Albanci u svim zemljama gdje ih ima na Balkanu. U NATO žele i svi muslimani, Bošnjaci, Albanci, Turci, Pomaci ... U NATO žele svi ovdašnji Jevreji i razne druge nacionalne i vjerske skupine koje se uobičajeno imenuju da su manjinske.

Oni žele u NATO zbog sve tri naprijed pomenute komponente njegove superiornosti. Ipak treba imati u vidu da, ako NATO ne bio bio superioran u pogledu privrženosti univerzalnim vrijednostima dobra, da niko od navedenih na Balkanu ne bi želio u NATO, jer bi u tom slučaju u NATO željeli nepravedni, oni koji su na Balkanu identificirani da su protiv njega, odnosno da ugrožavaju mir i sigurnost. U tom kontekstu, NATO se ispoljava kao faktor stabilnosti, sigurnosti i mira na Balkanu, uključujući i zemlje gdje proces integracije u Alijansu nije okončan.

Ulazak zemalja zapadnog Balkana u članstvo NATO pojačava sigurnost odnosne zemlje, sigurnost zemalja u susjedstvu, cijele regije i šire pojačava opću kontinentalnu i globalnu sigurnost. Ulaskom Hrvatske, Crne Gore i Albanije u članstvo NATO, poboljšana je sigurnost Bosne i Hercegovine, po raznim osnovama.

d) NATO kao izraz višeg stupnja emancipacije

Ko prihvata, a ko odbacuje NATO?

Odgovor na pitanje ko želi u NATO, sugerira drugo pitanje: Ko to ne želi i zašto? Za odgovor, bitno je opće vrijednosno razmatranje pojma i prakse legalne, nužne odbrane i tome suprotstavljenog pojma i prakse agresivnog, oružanog i subverzivnog ugrožavanja, odnosno bitno je utvrditi da li je i u kakvoj je vezi odbacivanje NATO-a sa ambicijama da se agresivno, oružano i subverzivno ugrožavaju drugi i drugačiji ljudi, narodi, države i njihove kulture, teritorije, materijalna i nematerijalna dobra. Distanca od NATO-a gdje postoji na Balkanu izražena proklamiranjem neutralnosti, za oprezne je forma skrivanja agresivnosti, a za naivne je ono što žele u svojoj naivnosti. NATO prihvataju oni koji su usmjereni za nužnu odbranu, jer oni, svjesni svoje ugroženosti, žele da se zaštite uz pomoć saveznika koje okuplja NATO, u čemu, prihvatajući obaveze i supranacionalne vojnopolitičke autoritete kao sebi nadređene za pitanja sigurnosti, savremeno tretiraju suverenost. Dakle, NATO prihvataju ugroženi i oni koji su na strani ugroženih.

NATO kao izraz historijske emancipacije ljudi, naroda i država

I prihvatanje, i odbacivanje NATO-a, treba razmatrati u kontekstu dometa u općoj historijskoj emancipaciji ljudi, naroda i država, i to u vezi sa nuždom da se metaforički postavi pitanje: Da li su pojave masovnih ubijanja nevinih ljudi izraz divljaštva pod navodnicima ili su izraz divljaštva bez navodnika? Šta se to događa u Svijetu pa su masovna ubijanja najmarkantnije obilježje njegove savremenosti? U vezi s tim, intelektualna, akademska pa i konfesionalna elita, svaka sa stajališta svojih društvenih uloga trebaju sagledati da li postoji i kakva je veza između agresivnosti koju masovnim ubijanjima i progonima drugih i drugačijih u savremeno doba provode organizirane terorističke snage, pokreti i države - i, agresivnosti koju u svojoj divljačkoj instinktivnoj prirodi imaju pojedine žive vrste koje ne pripadaju ljudskoj vrsti, pa i agresivnosti koja je bila uslovljena načinom života ljudi u predhistorijsko doba.

Šta je to što je u savremeno doba oneljuđenim ljudima isključilo razum i svelo ih na instinktivnu agresivnost opasnih živih vrsta koje ne pripadaju ljudskoj vrsti? U tom kontekstu treba sagledati domete, ali i zastoje emancipacije u više epoha od predistorijskog do savremenog doba. Suštinski, uloga NATO-a je da zaštiti ljudski rod od agresivnosti onih koji su emancipacijski zaostali.

Ako se emancipacija shvata kao proces i rezultat distanciranja od raznih strana zaostalosti, onda se može izvesti zaključak da je prihvatanje NATO-a izraz višeg stupnja emancipacije, odnosno višeg stupnja distance od primitivizma čije je obilježje instinktivna, antirazumska sklonost primjene sile u ambicijama ničim opravdanog i neljudskog ugrožavanja masovnim ubijanjem drugih i drugačijih. Za sigurnost čovječanstva je važnije unaprijediti duhovnu i moralno etičku stranu emancipacije, nego njenu tehnološku stranu. U tom smislu, bilo bi korisno izučavanje i poštivanje stavova i akcija Pape Ivana Pavao II u korist obustave nasilja širom svijeta pa i obustave agresije na BiH.

Proizilazi da je pitanje prihvatanja ili odbacivanja NATO, dobrim dijelom, u svojim korijenima, u stvari pitanje dostignutog stupnja emancipacije izložene snažnim otporima u inerciji instinktivne, antirazumske agresivnosti iz dalekog vremena sraslosti primitivnog čovjeka sa biljnim i životinjskim svijetom. Proces emancipacije će biti okončan kada iščezne ta inercija agresivnosti, što se iz iskustva, s obzirom na realnost stanja u svijetu, može smatrati iluzornim, ali i dodatnim razlogom za organiziranu borbu koja se prostire u spektru od odgoja do organiziranja da se oružjem stane na put toj agresivnosti. U tom smislu, NATO se može smatrati izrazom nužde da se u korist zaštite ugroženih, stane na put onima koji ugrožavaju druge i drugačije jer su u emancipacijskom zaostajanju, odnosno jer su pod inercijom iz daleke prošlosti primitivne agresivnosti prema drugima i drugačijima.

Desničarske snage odbacuju NATO

NATO odbacuju oni koji su potencijalno i efektivno usmjereni da agresivno, oružano i subverzivno ugrožavaju ono što je u misiji NATO-a vrijednost i predmet zaštite, odbrane. NATO odbacuju oni koji potencijalno i efektivno nepravedno ugrožavaju, kao i oni koji su saveznici onima koji nekoga ugrožavaju pa se kao takvi protive NATO-u. Takvi, NATO gledaju kao smetnju svojim ambicijama ugrožavanja drugih koji su upućeni na nužnu odbranu. Protivnici NATO-a svoja zaostala shvatanja klasičnog suvereniteta, suprotstavljenog uslovima savremenosti, smatraju nedodirljivim, upravo zato što bi ulazak u NATO ograničio njihovu samovolju u obliku ugrožavanja drugih i drugačijih. Oni žele biti slobodni u toj agresivnoj samovolji. Radi zaštite samovolje u sadržajima ugrožavanja, svaki oblik integracije, pa i NATO-ve smatraju zlom koje ugrožava njihove takozvane nacionalne interese. Njihov interes za integraciju zadržava se na interesu da od integracija dobiju benefite, a da zauzvrat ništa ne daju.

Na zapadnom Balkanu, desničarske političke snage odbacuju NATO, za razliku od demokratskih snaga koje podržavaju NATO iz svojih nacionalnih razloga, ali i iz razumijevanja značaja Alijanse za regionalnu kontinentalnu i ukupnu globalnu sigurnost. Odnos političkih snaga, s jedne demokratskih, a s druge desničarskih, antidemokratskih, određuje stav konkretne zemlje prema NATO-u. Zemlje koje su ugrožene od svojih susjeda osjećaju potrebu da članstvom u NATO upotpune svoju sigurnost i odbranu, a zemlje za koje se cijeni da ugrožavaju svoje susjede, ili odbacuju članstvo u NATO ili se zalažu za članstvo u Alijansi, iako svojim ponašanjem izazivaju sumnju da ugrožavaju sigurnost i teritorijalni integritet svojih susjeda.

Loše stanje sigurnosti na Balkanu, pa time i loš odnos gdje postoji prema NATO-u, nije moguće prevazići politikom u užem smislu, bez šire društvene akcije subjekata koji realiziraju sadržaje u procesu odgoja, obrazovanja i informiranja gdje ključnu ulogu imaju državne, vjerske i medijske institucije.

e) NATO u misiji zaštite Srbije i srpskog naroda od dalje kompromitacije

Političke i moralne dimenzije uloge NATO-a s ciljem da se zaustave ratovi na Balkanu

NATO je ispoljio historijski važnu ulogu u zaštiti ugroženih naroda i država u više ratova koji su vođeni na prostoru zapadnog Balkana u periodu 1991-2001. godine, posebno u BiH i na Kosovu, pa i u Makedoniji. Upotrebom borbenih efektiva, NATO je zaštitio ugrožene narode i države, zaustavljajući barbarsko, zločinačko i genocidno divljanje pod kontrolom Miloševićevog režima. Da NATO nije reagirao, rat bi bio nastavljen, a odgovornost srpske politike za zločine počinjene u Hrvatskoj, BiH i Kosovu, kao i za stradanja srpskog naroda u ratu koga je uzrokovala, bila bi mnogo, mnogo veća, jer bi ta politika nastavila sa praksom zločinačke upotrebe vojne sile, a po tom osnovu kompromitacija Srbije pred čitavim svijetom bila bi mnogo dublja. Dakle, šire gledano, NATO je branio Srbiju od još veće odgovornosti za zločine i još dublje kompromitacije pred cijelim čovječanstvom. Vladajuća srpska politika tada nije djelovala samo na uništenju susjednih država i naroda, već je djelovala i na samouništenju kroz historiju oblikovane pozitivne tradicije i ugleda srpskog naroda i Srbije.

Za zasluge u zaštiti Srbije od još veće odgovornosti za zločine i još dublje kompromitacije pred čitavim svijetom, NATO bi usred Beograda trebao dobiti spomenik zahvalnosti, što se sa sadašnje, dominantno skeptične distance može smatrati iluzijom u kojoj se zapostavljaju potencijalne pozitivne strane, kulturalne i ukupne društvene tradicije srpskog naroda. Nažalost, najutjecajnija i vladajuća struktura Srbije i srpskog naroda daju komplimente organizatorima i izvršiteljima ratnih zločina masovnog ubijanja i zločina genocida. Njima grade spomenike zahvalnosti. Ako srpski narod želi normalnu državu Srbiju, onda njegove vladajuće i najutjecajnije snage trebaju komplimentirati onima koji su odvraćali od zla i stali na put srpskoj ratnoj politici i praksi, a među takvima je i NATO.

Kontekst za ocjenu motiva srbijanskog odbacivanja NATO-a?

Upravo to što se po kriterijima univerzalnog dobra, tako normalna, ljudska ocjena o pozitivnoj ulozi NATO u zaštiti Srbije i srpskog naroda može smatrati iluzijom, govori o težini i dubini krize na zapadnom Balkanu. U toj krizi gledamo da aktuelna Srbija smatra da je srpska ratna politika činila dobra djela dok je genocidnim metodama uništavala druge narode i susjedne države, a da je NATO činio zlo djelo štiteći i braneći ugrožene ljude, narode i države zaustavljajući srpsku ratnu politiku i praksu u vršenju zločina genocida naročito u BiH i Kosovu. Istinsko, iskreno odbacivanje srpske ratne politike i prakse, osuda zločina i zločinaca, priznanje genocida u BiH, put je da srpski narod u NATO-u vidi spasitelja, bez projediciranja da li Srbija treba ili ne treba biti članica NATO-a, jer je članstvo forma od koje nema koristi bez suštinskog distanciranja od zločinačke prakse po diktatu Miloševićevog režima. To distanciranje podrazumijeva eksplicitno ili bar implicitno opravdavanje borbene operacije NATO izvedene s ciljem zaustavljanja zločinačke prakse, prekidom rata.

Ohrabrenje je što mnogi u srpskom narodu smatraju da su činjenjem zločina u proteklim ratovima devedesetih godina, Srbija i srpski narod osramoćeni, ali nema onih koji smiju reći da je NATO zaustavljajući Miloševićev režim u činjenju zločina spasio Srbiju i srpski narod od još veće sramote i kompromitacije. Možda neki tako misle, ali apsolutno ne smiju reći, da po tom osnovu, NATO, u sred Beograda treba dobiti spomenik zahvalnosti.

Činjenica što je NATO borbeno djelovao po Srbiji nije pravi razlog srbijanskog odbacivanja NATO-a. Pravi razlog je srbijanska ambicija da sa rizicima obnove sukoba u obliku klasičnog totalnog rata nastavi sa specijalnim ratom i subverzivnim ugrožavanjem svojih susjeda, a naročito BiH, pa je lansirana teze mirne secesije RS-a radi uvećavanja Srbije. Vladajuća srpska politika, umjesto iskrene privrženosti izgradnji stabilnosti, sigurnosti i mira, ispoljava se kao „*mangupska*" vještina obmanjivanja, i svog srpskog naroda, i svojih susjeda i međunarodne zajednice, što je put u nove strateške greške sa kobnim posljedicama za Srbiju i srpski narod, a podrazumijeva se i sa takvim posljedicama za ostale narode i države u regionu.

To su sve razlozi za pojačano prisustvo NATO-a u BiH u okviru obaveza koje je međunarodna zajednica preuzela putem Dejtonskog sporazuma. Sve tri komponente superiornosti NATO-a, iz preventivnih razloga, na Balkanu treba demonstrirati. Ko god može u Srbiji treba razvijati svijest o idejnim, političkim, moralnim i etičkim stranama pravednosti NATO-a i njegovoj uzvišenoj misiji zaštite univerzalnog dobra od destrukcije i zla. Na štetu sigurnosti, veći je nedostatak prisustva NATO-a na Balkanu u parametrima njegove vrijednosne superiornosti, koja podrazumijeva superiornost u naoružanju i stručnim sposobnostima njegovih generala, oficira i vojnika. Žestina demonstracije zločinačke politike traži efikasan odgovor snaga univerzalnog dobra, posebno u sredinama srpskog naroda, u sredinama drugih naroda koji žele zajednički život u miru sa Srbima, ali i u sredinama međunarodne zajednice. Odsustvo reagiranja na žestinu zločinačke politike, okolnost je u kojoj zločinačka verbalna žestina može prerasti u žestinu oružanih neprijateljstava.

Strpljenje i odlaganje borbene akcije NATO-a

NATO nije želio da nanese ni žrtve narodu Srbije ni razaranja srbijanske infrastrukture. Međunarodna zajednica, uključujući i NATO, su dugo poduzimali aktivnosti da se bez borbenog angažiranja NATO-a, Miloševićev režim zaustavi u vršenju zločina. U tom smislu strpljenje međunarodne zajednice i odlaganje borbene upotrebe NATO-a koštalo je ugroženi narod BiH, pa se cijeni da su međunarodna zajednica i NATO u BiH kasno reagirali i da su srazmjerno zakašnjenju suodgovorni za žrtve koje su nastale po osnovu tog kašnjenja. Zakašnjenje u BiH nije ponovljeno na Kosovu, što se smatra važnim iskustvom. Težnja da se ne zakasni, može dovesti do ishitrene upotrebe sile, pa se borbeno angažiranje snaga NATO mora tretirati kao naročito osjetljiva odgovornost faktora odlučivanja. Radi preventive ishitrenosti, treba tolerirati zakašnjenje koje se može opravdati tom preventivom. Posljedice koje su nastale u slučaju BiH ne trpe nikakve izgovore i oprvadavanje pretjerano zakašnjelog reagiranja NATO-a.

II - NATO-va POZICIJA U ODNOSIMA SAD, RUSIJE I EU (OD POČETKA 2017. DO MARTA 2019. GODINE)

a) Vodeća uloga SAD-a u NATO-u

Geopolitički okvir za razmatranje

NATO djeluje u radikalno drugačijim uslovima u odnosu na vrijeme svog nastanka i prvih decenija poslije Drugog svjetskog rata. Tada je oblikovana blokovska podjela svijeta. Nametnuta je hladnoratovska trka u naoružavanju. Rasle su prijetnje razaranjem i uništavanjem čovječanstva. To je, u ravnoteži nuklearne i konvencionalne moći sukobljenih strana, postalo faktor odvraćanja od direktnog oružanog sukoba između velikih sila.

U globalnim okvirima, relativno kratko vrijeme poslije raspada SSSR-a i nestanka Varšavskog ugovora, dominirala je unipolarna moć SAD-a. U međuvremenu, Rusija se *„pridigla"* iz ruševina raspada SSSR-a. Kina je postala moćan ekonomski, politički i vojni faktor, pored ostalog i zato što je umjesto sukoba, sa Rusijom izgradila saveništvo u zajedničkom odmjeravanju političke, ekonomske i vojne moći naspram Zapada. Istovremeno, EU se ispoljavala posebnim ekonomskim i političkim identitetom, a u posljednje vrijeme i težnjom da postigne svoj poseban sigurnosni i vojni identitet.

Aktuelna težišta djelovanja NATO-a

U takvim okolnostima, tešišta NATO-a, identificiraju se prema sadržajima razmatranja u nadležnosti njegovog Vojnog odbora koga čine načelnici generalštabova svih zemalja članica Alijanse. Na sastanku tog odbora, u Briselu, sredinom januara 2018. godine, razmatrana je sigurnosna situacija u Evropi, Bliskom istoku, posebno Siriji, na sjeveru Afrike, Ukrajini, Gruziji ... Sagledavani su rezultati i zadaci NATO-a u borbi protiv ISIL-a. [2]NATO je pozitivno odgovorio na pozive SAD-a da proširi već uspostavljenu misiju u Iraku organizirajući obuku iračkih vojnih i sigurnosnih snaga. Sličnu misiju NATO ima i u drugim lokalnim i regionalnim krizama.

Zvaničnici NATO-a ukazuju na teškoće u predviđanju daljeg razvoja komplicirane sigurnosne situacije u Evropi i Svijetu, s obzirom na: (a) eskalaciju *„međunarodnog"* terorizma; (b) širenje oružja za masovno uništavanje; (c) probleme u kontroli nuklearnog, hemijskog i biološkog oružja; (d) rusko korištenje sile protiv svojih susjeda; ...

U vezi s tim cijeni se kompliciranje transatlantskih odnosa posebno u pogledu različitih a suprotstavljenih interesa i stavova SAD-a naspram evropskih saveznika u NATO-u u pogledu klimatskih promjena, iranskog nuklearnog programa, ruskog gasovoda prema Njemačkoj, krize u Siriji, kontrole naoružanja, nametanja trgovinskih barijera, ... što negativno utječe na sposobnost Zapada za odgovor na sigurnosne prijetnje koje dolaze sa Istoka, posebno od Rusije.

2 Oslobođenje, 17.01.2018. godine, strana 15.

Eskalacija migrantske krize je izazvala sumnju da je nastao rizičan kanal za *„ubacivanje terorista"*, što se cijeni kao suptilna prijetnja na koju, pored ostalih treba odgovoriti i NATO. Italijanski ministar unutarnjih poslova, Matteo Salvini, je zahtijevao da NATO štiti svoje članice od te opasnosti koja je posljedica eskalacije migrantske krize.

Mjesto NATO-a u američkoj Strategiji sigurnosti i Strategiji odbrane

Januara 2018. godine, ministar odbrane SAD-a, Jim Mattis je predstavio Strategiju nacionalne odbrane SAD-a koja se temelji na predsjedničkoj (Trampovoj) Strategiji nacionalne sigurnosti. Pored borbe protiv terorizma u Svijetu, posebno u Afganistanu, Iraku, Siriji, Jemenu ..., u fokusu američke Strategije sigurnosti i Strategije odbrane su sukobi SAD-a sa Rusijom, Kinom, Sjevernom Korejom i Iranom. U tim strategijama je ocijenjeno da je u trendu smanjivanja općepoznata prednost SAD-a naspram rivala. Zadržana je američka orijentacija da u najtežim krizama, ako diplomatija ne uspijeva, vojska treba biti efikasna.

Cilj američke Strategije sigurnosti i Strategije odbrane je: (a) jačati vojnu snagu; (b) jačati tradicionalno i proširivati novo savezništvo; (c) jačati partnerstvo sa NATO i svim njenim članicama; (d) reformirati i osavremenjavati američki sektor odbrane, jer nije moguća uspješna borba u *„sutrašnjim sukobima sa jučerašnjom opremom"*; (e) SAD trebaju *„biti predvidive za saveznike a operativno nepredvidive za neprijatelje..."* [3]

Zalaganje SAD-a da članice NATO-a povećaju ulaganja za kolektivnu odbranu

Naročito važan politički problem u odnosima SAD-a sa ostalim članicama NATO-a su njihova budžetska ulaganja za jačanje borbenih sposobnosti NATO-a, s ciljem da bude efikasan u svakoj od dodijeljenih misija. Prema dogovoru na samitu u Velsu 2014. godine, najmoćnije članice NATO-a su planirale da u narednih 10 godina postignu povećanje svojih budžetskih ulaganja za Alijansu na dva posto bruto domaćeg proizvoda (BDP).

Zahtjeve američkog predsjednika Trampa da članice NATO-a povećaju budžet za potrebe jačanja NATO-a, podržao je generalni sekretar Stoltenberg, što proizilazi iz ocjena o povećanim prijetnjama za sigurnost u Evropi i Svijetu. Eskalacija prijetnji obavezuje na izgradnju novih i savremenijih borbenih i komandnih kapaciteta. U vezi s tim, na sastanku u Briselu, sredinom februara 2018. godine, ministri odbrane članica NATO-a, objavili su odluku o uspostavi dva nova komandna centra: jedan za transatlanske pomorske transporte, a drugi za logistiku i saobraćaj u Evropi, a planira se pokretanje i trećeg komandnog centra za sajber operacije.[4]

Povećavanje ulaganja za potrebe NATO-a, služe kao opravdanje Rusiji da ulaže dodatne budžetske napore za svoje vojne potrebe. Ruski ministar odbrane Sergey Shoygu je rekao da je vojni budžet Rusije za 2018. godinu 46 milijardi dolara i znat-

3 **Mattis Jim**, prema kolumni **Ivanović Tea** iz Vašingtona, Oslobođenje, 21.01.2018. godine, strana 11.

4 Oslobođenje, 15.02.2018. godine, strana 14.

no manji od budžeta pojedinih zemalja Zapada (SAD 700 milijardi, Velika Britanija 60 milijardi, Francuska i Njemačka po 40 milijardi dolara).

b) Narušeni odnosi SAD-a i Turske

Politički nesporazumi SAD sa pojedinim zemljama koje su članice NATO bitno utječu na stanje Alijanse i njenu moć da se potvrdi kao efikasan faktor sigurnosti i mira. Njihovi nesporazumi pogoduju silama identificiranim da su protivnici NATO-a, posebno Rusiji kao glavnom rivalu naspram, i SAD-a, i NATO-a, i EU-a. U tom smislu zanimljive su nesuglasice sa karakterom političkih sukoba SAD-a i Turske u rješavanju sirijske krize, a u vezi tretmana vojnih snaga sirijskih Kurda (YPG) koje Turska smatra ogrankom „*terorističke*" Kurdske radničke partije (PKK).

Dok se Turska, kao članica NATO-a nalazi u političkom i vojnom sukobu sa YPG (PKK), istovremeno, SAD, također kao član NATO-a, naoružava kurdske snage (YPG), iako se PKK čiji je ogranak YPG, nalazi na EU-ovoj i SAD-ovoj listi terorističkih organizacija. Turska zahtijeva: (a) da SAD prekinu naoružavanje YPG-a (PKK); (b) da SAD od YPG-a oduzme oružje koje mu je već dato; (c) da SAD obustave angažiranje svojih stručnjaka na obuci članova YPG (PKK); (d) da SAD prekinu logističku podršku kurdskim teroristima; i (d) da SAD prekinu sve političke i vojne veze sa kurdskim terorističkim organizacijama.[5] Ovi nesporazumi i sukobi između naročito važnih članica NATO-a indiciraju političke protivurječnosti unutar globalne antiterorističke koalicije.

Početkom 2018. godine, odnosi SAD-a i Turske su eskalirali upozorenjem iz Vašingtona američkim državljanima da ne putuju u Tursku jer, navodno, mogu biti uhapšeni, kao i upozorenjem iz Ankare turskim državljanima da iz istih razloga ne putuju u SAD. U vrijeme takvih sukoba, govoreći o NATO-u, predsjednik Turske, Tajip Erdoan je ukazivao da je pogrešno tumačiti da je NATO isto što i SAD, ističući da se SAD, u slučaju pomaganja kurdskom, terorističkom YPG-u u Siriji, ne drži principa na kojima je uspostavljen NATO.

U vezi tih sukoba u sirijskoj krizi između Turske i SAD zanimljiva je ocjena generalnog sekretara NATO-a, Jens Stoltenberga, da su aktivnosti Turske na zaštiti svoje granice sa Sirijom legitimne, pored ostalog i, s obzirom na činjenicu da ni jedna druga članica Alijenase nije izložena terorističkim napadima, kao što je Turska. Marta 2018. godine, na kongresu turske vladajuće Stranke pravde i razvoja, predsjednik, Erdogan je izrazio negodovanje što se NATO ne angažira da pomogne Turskoj u borbi protiv ISIL-a i terorista PKK-a (YPG) na sjeveru Sirije, iako se Turska u proteklim decenijama odazvala svakom pozivu NATO-a te angažirala svoju vojsku i druge kapacitete da učestvuju u NATO-ovim i partnerskim operacijama u Afganistanu, Somaliji, na Balkanu, Libiji, ...[6]

5 **Budimac Bojan**, Stav, 01.02.2018. godine, strana 39.
Masle Antun, Globus, 02.02.2018. godine, strana 66.-67.

6 **Erdoan Tajip**, Oslobođenje, 11.03.2018. godine, strana 11

U uslovima međusobnog udaljavanja Ankare i Vašingtona odvijale su se aktivnosti približavanja Ankare i Moskve, upravo u vrijeme dok su se zaoštravali odnosi između NATO-a (SAD) i Rusije. Sredinom februara 2019. godine, ubrzo nakon povlačenja SAD-a i Rusije iz Sporazuma o nuklearnom oružju srednjeg dometa, predsjednik Turske Erdogan je rekao da Turska neće odustati od kupovine ruskog raketnog sistema S-400, niti od kupovine američkog raketnog sistema „*Patriot*"[7].

c) Transatlantski nesporazumi i NATO

Dolaskom Donalda Trampa na čelo SAD-a, eskalirali su transatlantski nesporazumi: (a) zbog Trampovog isticanja da je NATO zastario i da jenjava interes SAD za NATO, a da težište SAD-a treba da bude Pacifik umjesto Atlantika, što je bio stav koga je Tramp kasnije korigirao; (b) zbog američkog izazivanja transatlantskih trgovačkih nesporazuma i sukoba; (c) pojavom američkog podrivanja integriteta EU putem podrške Brexzitu, uz savjete drugim najjačim zemljama EU da idu putem kojim je krenula Velika Britanija u obliku Brexzita.

U takvim okolnostima, lideri najutjecajnijih evropskih zemalja ističu tezu da se mora tragati za evropskim odgovorima na probleme sigurnosti, smanjivanjem evropske sigurnosne ovisnosti od SAD-a, odnosno povećavanjem ambicija u pogledu sposobnosti Evrope da samostalnije može odgovoriti na sigurnosne prijetnje.

Prije eskalacije američko-evropskih trgovačkih nesporazuma, Trampove poruke o reduciranju američkog interesa za NATO izazvale su evropski odgovor u pravcu izgradnje evropskog sigurnosnog i odbrambenog identiteta, osnivanjem oružanih snaga EU, što se nije dopalo Vašingtonu. Njemačka kancelarka Angela Merkel je rekla: „*Trebamo raditi na viziji da jednog dana imamo stvarnu evropsku vojsku*", ali da evropska vojska „*ne bi bila suprotnost, nego dopuna NATO-u*". Slično, predsjednik Francuske,[8] Emanuel Makron je rekao: „*Evropa više ne može da se oslanja na SAD kada je riječ o njenoj sigurnosti. Na nama je da preuzmemo odgovornost i da Evropi garantiramo sigurnost, samim tim i suverenitet*."[9]

Predsjednik Tramp izaziva i pojačava transatlantske nesporazume koji su se ispoljavali i mnogo ranije, posebno u vezi težih kriza, kao što je vojna invazija na Irak kada su američkoj strategiji u toj krizi oponirale evropske zemlje. Nesporazumi između SAD i evropskih partnera ispoljavali su se i u vezi ukrajinske krize i ruske aneksije Krima, te u vezi eskalacije migranstske krize u kojoj su evropski desničari bliži američkim stavovima nego stavovima EU. Pri tome treba imati u vidu da Vašington zna da u aktuelnom stanju odnosa snaga, bez SAD-a, Evropa ne može dati odgovore na teške probleme svoje sigurnosti.

7 **Erdoan Tajip**, Oslobođenje, 17.02.2019. godine, strana 11

8 **Merkel Angela**, Oslobođenje, 14.11.2018. godine, strana 13.

Radičević Nenad, Politika, Beograd, 17.02.2017. godine, strana 3

9 **Makron Emanuel**, Oslobođenje , 28.08.2018. godine, strana 13

d) Odnosi Rusije i NATO-a - trka u naoružavanju

Odnosi NATO-a i Rusije nikada nisu bili lošiji

Ruskom aneksijom Krima, od početka 2014. godine, i kasnije, širim osporavanjem teritorijalnog integriteta Ukrajine i Gruzije, odnosi između Rusije i NATO su dovedeni na kritično nizak nivo. Među njima dominira sukobljavanje. Saradnja je svedena na minimum. U tom sukobu, NATO cijeni da Rusija pojačava svoju agresivnost prema Zapadu, ali da saradnju treba poboljšati dijalogom s ciljem ublažavanja tenzija i zaustavljanja trke u naoružavanju.

U odnosima sa Rusijom, u prvom planu NATO želi dijalog i saradnju, ali da pri tome Alijansa i njene članice trebaju biti spremne na jedinstvo i odlučne mjere u odgovoru na moguće agresivne operacije kojima Rusija može ugrožavati zemlje članice Alijanse. Tramp je ocijenio da su odnosi Rusije i SAD-a gori nego ikada, uključujući i period hladnog rata, ali da za tako loše odnose nema razloga.

Svaka od zemalja članica NATO-a ponašanje Rusije smatra prijetnjom za svoju nacionalnu sugurnost, jer se Rusija prema Alijansi odnosi *„neprijateljski"*. To ilustrira stav jednog od kandidata za predsjednika Češke, Jiri Drahoša: „Češka sigurno treba da se plaši Rusije. Sjetimo se samo toga da ruska vojna doktrina na NATO gleda kao na glavnog neprijatelja. Mi smo dio NATO-a ... Za ukidanje sankcija Rusiji morao bi da nestane glavni razlog zašto su uvedene, a to je aneksija dijela teritorije Ukrajine od Rusije ..."[10] Ministar vanjskih poslova Sergej Lavrov smatra da su pojačane aktivnosti NATO-a bliže zapadnoj granici Rusije, *„neprijateljskog"* karaktera.

U uslovima sumnji da bi Rusija mogla napasti baltičke zemlje, isto kao što je napala Ukrajinu i anektirala Krim, generalni sekretar NATO, Jens Stoltenberg je rekao da Alijansa ima cilj spriječiti početak sukoba, što treba postići saradnjom, dijalogom i ublažavanjem tenzija, ali uz spremnost NATO-a da odbrani svaku od ugroženih članica. [11]Početkom decembra 2018. godine, povodom oružanog incidenta i ruskog zarobljavanja ukrajinskih brodova i mornara u Azovskom moru, NATO je pozvao Rusiju da prestane sa ugrožavanjem teritorijalnog integriteta Ukrajine i Gruzije. Istovremeno, brodovi NATO su pojačano patrolirali po Crnom moru, a napetosti u tom dijelu svijeta su rasle.

Trka u naoružavanju i obostrana demonstracija sile putem velikih vojnih vježbi

U zaoštrenim odnosima NATO-a i Rusije nastala je nova epoha trke u naoružavanju kakva je bila počev od američkog bacanja atomske bombe na Hirošimu i Nagasaki, odnosno počev od završetka Drugog svjetskog rata, u eri hladnog rata, do rušenja Berlinskog zida. Na taj problem zabrinjavajuće je reagirao Papa Franjo ukazujući da obaveze u pogledu osiguranja ljudskih prava i sloboda podrazumijevaju i obaveze da se postigne svijet bez nuklearnog naoružanja, odnosno podrazumijeva

10 **Drahoš Jiri**, Oslobođenje, 15.01.2018. godine, strana 11.

11 **Stoltenberg Jens**, Oslobođenje, 22.02.2018. godine, strana 15

obavezu da se izvrši nuklearno razoružanje, a tehnološka dostignuća koriste za progres i mir u svijetu.

Dok se odvija trka u naoružavanju, ruski i američki lideri, rado citiraju njemačkog naučnika Alberta Ajnštajna da je rekao da ne zna kakvim će se oružjem voditi treći svjetski rat, ali da zna da bi se četvrti vodio kamenjem i palicama. To citiranje Ajnštajna ima smisao odvraćanja od vojnog sukoba NATO-a i Rusije, odnosno od općeg svjetskog rata u kome bi došlo do uništenja ljudske civilizacije.

Sukobljavanje u sirijskoj krizi

Približna strateška ravnoteža, balans moći odvraća politički sukobljene velike sile od daljeg produbljivanja svojih nesporazuma, što upućuje na nužan dijalog i saradnju. U vezi s tim, bitan je sastanak Trampa i Putina, u Helsinkiju, 16.07.2018. godine. Sa obje strane taj sastanak je ocijenjen korisnim za sigurnost u Evropi i svijetu. Pored ostalog, oni su razmatrali saradnju za rješavanje krize u Siriji i pitanja kontrole naoružanja. Proizvodnja i primjena hemijskog i nuklearnog naoružanja jedno je od najvažnijih pitanja u odnosima Zapada i Rusije, posebno u odnosima NATO-a i Rusije. Razlike u pogledu odnosa prema proizvodnji i primjeni hemijskog oružja ispoljene su tokom 2018. godine, u sirijskoj krizi. Dok su SAD, Francuska, Njemačka, Velika Britanija i drugi saveznici u NATO osuđivali režim Bašara al-Asada zbog proizvodnje i primjene hemijskog oružja u napadu na sirijsko mjesto Dumu, 07. aprila 2018. godine, Rusija je stala na Asadovu stranu. Tramp je poručio Rusiji da ona ne bi trebala biti „*partner*" Asadu, „životinji koja otrovnim gasom ubija svoj narod i uživa u tome".[12] Rusija je negirala da je Vojska Sirije, pod komandom Asada, upotrebljavala hemijsko oružje, te da su zračni i raketni napadi na ciljeve u Siriji koje su, kao odgovor na Asadovu upotrebu hemijskog oružja, izveli SAD, Francuska i Velika Britanija nepotrebni i neprihvatljivi, pored ostalog i zato što to nije odobrilo Vijeće sigurnosti UN-a.

Povlačenje SAD-a iz Sporazuma o nuklearnim snagama srednjeg dometa, 02.02.2019.

Krajem oktobra 2018. godine, zbog toga što Rusija razvija krstareće rakete SSC-8, američki predsjednik Donald Tramp je najavio povlačenje SAD-a iz Sporazuma o nuklearnim snagama srednjeg dometa (INF), koga su 1987. godine potpisali tadašnji predsjednici SSSR-a i SAD-a, Mihail Gorbačov i Ronald Regan, jer taj Sporazum, kako je istakao Tramp, ne poštuje Rusija[13]. Po tom Sporazumu uništeno je oko 3.000 nuklearnih i konvencionalnih raketnih projektila dometa od 500 do 5.500 kilometara. Konačno, SAD su izašle iz tog Sporazuma, 02.02.2019. godine. Odmah nakon američkog, uslijedilo je isto rusko povlačenje. U tom pogledu, SAD su optuživale Rusiju, a Rusija SAD. U vezi s tim, generalni sekretar NATO, Jens Stoltenberg je poručio da će Alijansa sagledati uslove i moguće mjere za vraćanje SAD-a i Rusije u Sporazum iz koga su izašle.

12 **Tram Donald**, Oslobođenje, 12.04.2018. godine, strana 15

13 **Tramp Donald**, Oslobođenje, 25.10.2015. godine, strana 15.

Najava američkog povlačenja iz Sporazuma o nuklearnim snagama srednjeg dometa pratila je odluka Vašingtona za proizvodnju nuklearnih projektila koji su zabranjeni po tom Sporazumu. Na taj američki potez Putin je poručio da će i Rusija postupati na isti način kako SAD budu činile ono što je zabranjeno Sporazumom INF. Ubrzo zatim, Putin je saopćio da je Rusija proizvela nove strateške, interkontinentalne nuklearne projektile *„Avangard"*, 20 puta brže od zvuka, sposobne da probijaju antiraketnu odbranu koju naspram Rusije postavlja NATO.[14]

Demonstracija sile putem velikih vojnih manevara

Dubina sukoba Zapada i Rusije, sredinom septembra 2018. godine, ispoljena je petodnevnim manevrima oružanih snaga Rusije, najvećim poslije hladnog rata, na kojima je u saradnji sa Kinom i Mongolijom učestvovalo oko 36.000 tenkova, oklopnih i drugih vozila, više od 1.000 aviona i 300.000 ruskih vojnika među kojima je 3.200 kineskih. Bliska saradnja Rusije i Kine na tim manevrima potvrđena je uspostavom zajedničkog štaba. Cilj vježbe je bio: demonstracija brzog raspoređivanja velikih formacija na front od 1.000 kilometara.[15]

Poslije velikog ruskog vojnog manevra, u septembru, NATO je krajem oktobra 2018. godine, izveo manevre na kojima su učestvovale vojske 29 članica Alijanse i vojske dvije partnerske zemlje (Švedske i Finske). To su bili najveći manevri snaga NATO i njegovih partnera u posljednjih nekoliko decenija. U tim manevrima na Sjeveru i Sjeveroistoku Evrope angažirano je oko 50.000 vojnika, 250 aviona, 10.000 tenkova i drugih vozila, ... Cilj je bio: uvježbavanje po planovima upotrebe NATO-a u eventualnim slučajevima ruske agresije, kao što je bila aneksijom Krima.[16]

Protivljenje Rusije na pojačano prisustvo NATO-vih trupa na Istoku Evrope

Pogoršanjem odnosa sa NATO-om, Rusija je pogoršala odnose sa SAD-om, ne samo radi aneksije Krima, već i radi navodnog miješanja Rusije u predsjedničke izbore u SAD-u, 2016. godine. Ruski predsjednik Vladimir Putin optužuje NATO zbog ubrzanog jačanja njegove borbene infrastrukture po Evropi. Moskva osuđuje Vašington zbog proizvodnje manjih nuklearnih bombi do 20 kilotona. Ocijenjeno je da NATO planira takvo oružje rasporediti na Istoku Evrope, po zemljama koje neposredno ugrožava Rusija.

Takve aktivnosti SAD-a i NATO-a Putin kvalificira kao neprihvatljivu ofanzivnu strategiju kojom se ugrožavaju ruski interesi, ističući da se jačanjem snaga NATO-a u Evropi krši sporazum iz 1987. godine o smanjenju projektila srednjeg dometa. U vezi s tim, ruski predsjednik Putin je rekao. *„Reći ću jasno i otvoreno: Rusija će biti primorana razmjestiti oružje kako bi mogla da gađa ne samo teritorije gdje su razmješteni raketni sistemi već i teritorije gdje se nalaze centri donošenja takvih odluka."*[17]

14 **Putin Vladimir**, Oslobođenje, 27.12.2018. godine, strana 15.
15 Oslobođenje, 12.09.2018. godine, strana 15.
16 Oslobođenje, 26.10.2018. godine, strana 17.
17 **Putin Vladimir**, Oslobođenje, 21.02.2019. godine, strana 15.

U uslovima takvih sukoba prestalo je djelovanje stalne misije Rusije pri NATO-u. Šef te misije Aleksandar Gruško, po odluci predsjednika Putina, raspoređen na istaknutu funkciju zamjenika ministra vanjskih poslova Rusije, gdje su bitna diplomatska iskustva, i u sukobima, i u saradnji sa NATO.

Moskva protestuje što je blizu naspram zapadne granice Rusije broj vojnika NATO-a od 2012. godine porastao sa 10.000 na 40.000. Cijeneći da ofanzivna strategija SAD-a i NATO-a ugrožava interese Rusije, krajem 2017. godine, Moskva je saopćila da je Rusija završila popunu tri puka interkontinentalnih balističkih raketa *„Jars"*, a marta 2018. godine, rusko Ministarstvo odbrane je saopćilo da su Zračnokosmičke snage uspješno izvele probno lansiranje visoko precizne supersonične rakete avijacijskog raketnog sistema Kinzhal, 10 puta bržeg od zvuka, sa dometom 2.000 km.[18] Početkom marta 2018. godine, predsjednik Vladimir Putin je saopćio da je Rusija proizvela *„novu vrstu strateškog nuklearnog naoružanja koje može da probije svaku protivraketnu odbranu*."[19]

Zapadni odgovor na takve pojačane prijetnje je bila najava sa samita ministara odbrane članica NATO da postoji plan za slučaj eskaliranja krize, da se snage Alijanse na Istoku Evrope hitno pojačaju na 30 kopnenih bataljona, 30 avionskih eskadrila, 30 ratnih brodova,[20]posebno na Mediteranu gdje je naročito aktivna ruska vojna flota. Sredinom februara 2019. godine, dok je obilazio američke trupe raspoređene u Poljskoj, državni sekretar SAD-a, Mike Pompeo, je rekao da iz iskustva aneksije Krima,*„Rusi mogu probati otvoriti drugi front upravo ovdje ... Pokušaji destabilizacije od Rusije moraju da naiđu na naš odlučan otpor. Jedan od naših koraka je naše prisustvo na istočnom krilu NATO-a. To je jedan od temeljnih principa da je napad na jednu članicu NATO-a napad na sve*."[21]

Jačanje ruskih snaga usmjerenih prema Zapadu

Zemlje članice EU i NATO-a na istoku Evrope cijene da su direktno ugrožene rasporedom pomorskih, zračnih i kopnenih formacija Rusije, posebno na evropskom sjeveroistoku. Zabrinute su zbog ruske vojne baze u Kalinjingradu, između Baltičkog mora, Poljske i Litve, što je *„klin"* koji se može iskoristiti da tri pribaltičke zemlje odsiječe od saveznika prema Jugu i Zapadu Evrope. U Kalinjingradu Rusija je raspoređila: savremene rakete Iskander, što nose više različitih bojevih glava, uključujući nuklearne; dvije brigade i jedan puk; tri zrakoplovne baze sa lovcima Su-27 i bombarderima Su-24, helikopterima i protizračnim sistemom S-400.[22]

Jačanje ruskih snaga u Kalinjingradu i duž čitave zapadne granice Rusije, posljedica je ofanzivne strategije koja je izraz političkih ambicija na štetu teritorijalnog integriteta svih država u evropskom susjedstvu Rusije. Ta strategija i politika Moskve

18 **Shoygu Sergey**, Oslobođenje, 24.12.2017. godine, strana 11.

Oslobođenje, 12.03.2018. godine, strana 10.

19 **Putin Vladimir**, Oslobođenje, 03.03.2018. godine, strana 9.

20 Oslobođenje, 08.06.2018. godine, strana 19.

21 **Pompeo Mike**, Oslobođenje, 14.02.2019. godine, strana 13.

22 **Ivanjek Jan**, Globus, Zagreb, 16.02.2018. godine, strana 71

ignorira činjenicu što nijedan susjed Rusije prema Zapadu, pa ni NATO, ne ispoljavaju nikakve pretenzije na štetu teritorijalnog integriteta i suvereniteta Rusije.[23]Ruska ofanzivna strategija indicira ambiciju predsjednika Putina da obnovi status svoje zemlje kao velike sile bez koje se ne mogu rješavati problemi ni u jedom dijelu svijeta.

Rusko protivljenje proširenju NATO-a

Rusija se oštro protivi NATO-vom djelovanju da se proširi na Ukrajinu, Gruziju, Srbiju, Makedoniju i BiH, isto kao što je odvraćala od uključivanja Crne Gore u članstvo Alijanse. U proširenju NATO na te zemlje, Moskva vidi opasnost od novih strateških vojnih baza približenih Rusiji, koje su preventiva namjerama Rusije da prema svojim susjedima poduzima agresivne akcije kakve je izvela aneksijom Krima. Upravo zato, Putin cijeni da je politika proširenja NATO-a na te zemlje izraz „*neodgovorne politike*".[24] .Premijer Rusije, Dimitrij Medvjedev je ocijenio da proširenje NATO-a na Ukrajinu i Gruziju remeti balans u pogledu rasporeda nuklearnih potencijala koji se usmjeravaju protiv Rusije, ističući: „*I mi ne treba da razmišljamo samo o prijetnjama strateškim nuklearnim snagama, već i o taktičkom nuklearnom oružju koje dobija karakteristike strateškog jer se približava ruskim granicama, kao i o konvencionalnom oružju koje zbog sposobnosti preciznih udara može načiniti strašnu štetu*."[25]

Rusija ometa i sprečava integraciju zemalja Balkana u NATO

Autoriteti NATO-a kritikuju Rusiju zato što ometa i odvraća zemlje na Balkanu od integracije u članstvo NATO-a. Balkanske zemlje, članice NATO, Moskva želi motivirati da napuste to članstvo. Radi postizanja tog cilja prema Crnoj Gori, Moskva organizira i usmjerava subverzivno djelovanje snažne prosrpske opozicije eksponirane protiv crnogorske nezavisnosti i protiv crnogorskog članstva u NATO.

Osloncem na Srbiju, a preko Srbije i osloncem na entitet RS, Rusija ometa, blokira i onemogućava reforme u BiH na njenom putu za članstvo u NATO. Vjerovatno je da će Srbija, pod utjecajem Rusije, trajno ometati BiH po pitanjima vanjske i sigurnosne politike. Rusko i srbijansko ometanje BiH da uđe u članstvo NATO, protivurječi njihovoj podršci da se BiH integrira u EU što podrazumijeva prihvatanje vanjske i sigurnosne politike Brisela, pored ostalog i u pogledu podrške NATO-u, u korist mira i sigurnosti.

O subverzivnim utjecajima Rusije u BiH, komandantica NATO-vog štaba u Sarajevu, generalka Marti Bissel je rekla da je zabrinjavajuća ocjena koju je dao generalni sekretar NATO, Jens Stoltenberg, da Rusije na zapadnom Balkanu pokušava da se uplete u političke procese i utječe na pristupanje balkanskih država u NATO, ometajući ih da slobodno izaberu vlastitu vanjsku politiku i svoje saveznike. [26]

23 **Bugajski Janusz**, Globus, Zagreb, 16.02.2018. godine, strana 44
24 **Putin Vladimir**, Oslobođenje, 20.07.2018. godine, strana 16.
25 **Medvedev Dimitrij**, Oslobođenje, 08.08.2018. godine, strana 12.
26 **Bissel Marti**, Oslobođenje, 15.03.2019. godine, strana 3.

Na ponašanje Rusije negoduju i zvaničnici Albanije. Šef Obavještajne agencije Albanije, Helidon Bendo, je rekao: *„Podaci iz 2018. pokazuju da je sve više ruskih pokušaja da prošire svoj utjecaj u našoj zemlji"*.[27]

Svjedočeći pred Odborom američkog Senata za oružane snage, marta 2018. godine, komandant snaga NATO-vih snaga u Evropi, general Curtis Scaparrotti, je ukazao da je jačanje ruskog utjecaja u Evropi najveći sigurnosni problem, kako na vojnom tako i na civilnom planu, a posebno na zapadnom Balkanu, gdje Rusija pokušava spriječiti euroatlantski put zemalja u toj regiji, u čemu Moskva, sa vladajućim autoritetima entiteta RS-a razvija i produbljuje subverzivnu saradnju s ciljem *„podrivanja institucija Bosne i Hercegovine"*. Ukazuje se da je Srbija, u tom pogledu najveći problem na Balkanu. U vezi s tim, komandant snaga NATO u Evropi, general Scaparrotti je ukazao na potrebu većeg angažmana SAD-a na području zapadnog Balkana.[28]

III - DESNICA U EVROPSKOJ UNIJI

a) Zabrinjavajući obim, intenzitet i ideološki smjer djelovanja desničarskih pokreta

„Katastrofalna plima desničarenja":

Desničari širom Evrope ugrožavaju mir kao glavni cilj nastanka i izgradnje EU. Na sve strane jačaju nacionalističke, ekstremne desničarske grupe, organizacije i političke stranke. Otežavaju proces integracije. Ometaju izgradnju evropskog zajedništva. Dezintegraju, umanjuju i relativiziraju integracijske rezultate postignute u proteklih 70-tak godina, nakon Drugog svjetskog rata. O tome je beogradski publicista Boško Jakšić zaključio da desničari *„ozbiljno prijete da ponište decenije jednog od najuspješnijih projekata svjetske politike: evropske integracije."*[29]

Desničari udaljavaju Evropu od demokratskih liberalnih vrijednosti i vraćaju u vremena nacionalnog romantizma iz 19. stoljeća i fašizma iz tridesetih godina 20. stoljeća. Zato, predsjednik Francuske, Emanuel Makron je *„frapiran sličnošću između vremena u kojem živimo i perioda između dva rata ... Evropa se danas suočava s rizikom da bude raskomadana nacionalističkom leprom."*[30]

Početkom 21. stoljeća, organizovanije i intenzivnije nego ranije, protiv EU su se usmjerile ideologije i politike uzročnice Drugog svjetskog rata, odnosno ideologije i politike koje su ubrzo poslije tog rata bile prijetnja miru u razmjerama koje su motivirale nastanak i razvoj EU u cilju sprečavanja ratova na evropskom tlu.

27 **Bendo Helidon**, Oslobođenje, 13.03.2019. godine, strana 4
28 **Scaparrotti Curtis**, Oslobođenje, 10.03.2018. godine, strana 5
29 **Jakšić Boško**, Oslobođenje, 28.09.2018. godine, strana 14.
30 **Makron Emanuel**, Oslobođenje, 02.11.2018. godine, strana 17.

Liberalne, demokratske i kosmopolitske snage širom Evrope i svijeta su ugrožene, razjedinjene i međusobno antagonizirane, upravo po osnovu efekata djelovanja desničarskih ideologija, njihovih politika i propagandi. To su negativni procesi koji ponegdje rezultiraju da nosioci liberalnih, demokratskih i kosmopolitskih ideja i politika zadržavaju svoj identitet u formi, ali ga gube u suštini, počesto prihvatajući desničarske ideje kao svoje, što se događa u procesu borbe radi pribavljanja podrške glasača, pobjedu na izborima, preuzimanje ili održanje na vlasti.

Analitičari političkih kretanja u Evropi i širom svijeta ocjenjuju da ekspanzija međusobno povezanih desničarskih ideologija, pokreta, političkih partija i raznih organizacija civilnog društva širom Evrope čini direktne prijetnje miru i sigurnosti. Tako, naprimjer, na zabrinjavajuću tendenciju širenja i jačanja desničarske destrukcije, krajem januara 2019. godine, putem deklaracije za javnost ukazala je grupa od 30-ak uglednih i utjecajnih intelektualaca iz evropskih zemalja, među kojima su Bernard-Henri Levy, Ismail Kadare, Abdulah Sidran ... Oni su zabrinuti što je moguće i vjerovatno da na izborima za Evropski parlament, maja 2019. godine, desničari ojačaju, pa su pozvali građane širom Evrope da putem svojih glasova odbace katastrofalnu plimu populizma i desničarenja. [31]

Iz ambijenta stranaka ljevice i centra, na rizike za mir i sigurnost zbog jačanja desničarske ksenofobije, upozoravalo se putem poruka da, ako umjesto desničara, „*progresivne snage ne preuzmu vođstvo*“ da će se od Evrope „*stvoriti čudovište*“. [32]

Sve veći uspjesi desničara i njihovo širenje u brojnim evropskim zemljama smatra se snažnom tendencijom u otporu politikama prihvata migranata. Otpor prihvatu migranata je izraz šire tendencije u jačanju evroskepticizma i ksenofobije (islamofobije, antisemitizma, ...), što je direktan sigurnosni rizik.

Pored ostalog i zato, sagledavanje uzroka, tokova i posljedica radikalnog desničarskog organiziranja i djelovanja, izazov je za društvene nauke, državnike i lidere najutjecajnijih političkih subjekata koji se zalažu za mir, sigurnosti i prosperitet svojih zemalja, regija, kontinenata i svijeta u cjelini.

Ideološki i politički pravci desničarskih organizacija i pokreta

Evropski desničari, izolacionisti, zalažu se za povratak nacionalnih valuta umjesto eura, zabranu priliva migranata iz muslimanskih zemalja, restrikcije u ispoljavanju islamske vjerske prakse, propagirajući da islam nije vjera već da je radikalan politički pokret koga u Evropi treba zabraniti. Takvi stavovi odbacivanja različitosti naspram kultura koje desničari smatraju „*svojim*“ i superiornim upravo onako kako ih tretira fašizam, dovode u pitanje rezultate koje su liberalna demokratska društva i države EU u proteklim decenijama postigli u pogledu integriranja migranata u svoj ambijent. Dakle, u Evropi je na sceni sukob između demokratskih težnji za povezivanje, integracijom različitosti i težnji za distancom evropskih društava i kultura od različitosti, borbom protiv različitosti.

31 Oslobođenje, 28.01.2019. godine, strana 11.

32 Oslobođenje, 06.03.2018. godine, strana 13.

Desničari manipuliraju nacionalnim emocijama. Izmišljaju i propagiraju neistine o ugrožavanju *„svojih"* nacionalnih interesa i nude rješenja koja su izraz međunacionalnog antagoniziranja. Nesposobni su da daju rješenja za probleme koji izlaze iz okvira uskonacionalnog kao posljedica nužne globalizacije i međuovisnosti država i naroda.

Islamofobija

Milioni muslimana su lojalno integrirani u društva evropskih država. Dominantno pozitivne strane prisustva muslimana u Evropi i njihovog doprinosa razvoju evropskih društava i država desničari ignoriraju i iskrivljeno predstavljaju zabrinjavajućom ekspanzijom ksenofobije u obliku islamofobije. Na taj problem u svojim naučnim istraživanjima ukazuje Armina Omerika, profesorica istorije islama na Goethe Univerzitetu u Frankfurtu. [33]I albanski predsjednik Edi Rama je ukazao na štetu koju čine evropski političari putem svojih antimuslimanskih stavova, zaključujući u vezi s tim da oni praktički, putem svoje islamofobije *„investiraju u radikalizaciju"* koja se pojačava ako se negira ili blokira evropska perspektiva Albanije u kojoj su većinski muslimani.[34]

Nasuprot desničarskim organizacijama koje djeluju sa karakteristikama mržnje prema islamu i muslimanima, brojni državnici, politički lideri i utjecajne ličnosti u raznim oblastima kulture i nauke promoviraju stav da su islam i muslimani dio Evrope, da muslimani trebaju živjeti zajedno sa kršćanima, a ne bukvalno jedni pored drugih. U zastupanju takvih univerzalno ljudskih stavova naročito se ističe kancelarka Njemačke, Angela Merkel. Optmizam o perspektivi mira i sigurnosti koji se gradi po osnovu takvih univerzalno ljudskih stajališta umanjuje se razočarenjima zbog narastajućeg ksenofobičnog (islamofobičnog, antisemitskog ...) organiziranja i djelovanja.

b) Primjeri desničarskih utjecaja širom Evrope

Desničari Francuske

U pojedinim državama Evrope na vlasti su desničarske partije, a u nekima gdje su na saveznom nivou vladajuće snage ljevice i centra, na nivou regija tih država desničari su dominantna i vladajuća politička snaga. U Francuskoj desničari su u zabrinjavajućoj ekspanziji. Desničarka Marine Le Pen, kao kandidat na zadnjim predsjedničkim izborima je dobila 33,9 posto glasova, a njen otac, također istaknuti desničar, prije 15 godina imao je samo 17,8 posto.

Velika je sreća što je u Francuskoj pobijedio Emanuel Makron, upravo zato što je njegov glavni konkurent bila desničarka Le Pen. Ona bi, da je došla na vlast, povela Francusku da izađe iz članstva EU, u čemu je dodatno inspirirana Brexitom.

Ni u jednoj od zemalja EU, kao u Francuskoj, nije eskalirao direktan sukob vladajućih sa desničarskim snagama u opoziciji. Pobuna „žutih prsluka" koja je tokom

33 **Omerika Armina**, Preporod, 01.11.2017. godine, strana 14.-15

34 **Rama Edi**, Oslobođenje, 26.04.2018. godine, strana 14.

2018. godine potresala, a tokom 2019. nastavila potresati Francusku je ustvari pobuna desničara. „Žuti prsluci" nemaju nikakve veze sa demokratskim pokretima iz 1968. godine, kako ih desničari subverzivno žele predstaviti da bi ih omasovili. O tome lider demokratskog pokreta iz '68, Daniel Chon-Bendit, je rekao: „*Pobuna 'žutih prsluka' nije nimalo nalik na '68: tada smo se borili protiv generala na čelu države, a ovi sad žele da general preuzme vođstvo i već imaju svog kandidata, bivšeg načelnika Glavnog štaba generala Pierrea de Villiersa, kojega je Macron smijenio ...Ovaj pokret pokazuje brojne autoritarne osobine: odbija dijalog, ne želi kompromis ... Ovo je pobuna desnice ...*"[35]

Brexzit djelo desničara

EU ima protivnike sa raznih strana, iz raznih motiva. Neki od njih EU uspoređuju sa sovjetskom praksom „*ograničenog suvereniteta*", a Njemačkoj pripisuju ulogu hegemona koji EU koristi kao instrument u težnji da Berlin sasvim ovlada Evropom. Propagiraju da je Brexzit motiviran izmicanjem Velike Britanije od rizika njemačke hegemonije. U tom smislu, Brexzit je dezintegracijsko djelo desničara u Velikoj Britaniji.

Desničari Austrije

U Austriji također jača ekstremno desničarska „*Stranka slobode*". Izbori u Austriji, krajem 2017. godine, rezultirali su koalicijom koja je omogućila da u vlast uđe desničarska partija na čelu sa Hajncom Kristijanom Štraheom koji je eksponiran zalaganjem za referendum o izlasku Austrije iz EU. Protiv je migrantske politike EU. Kritikuje politiku EU prema Rusiji. U zalaganju protiv EU Strahe je ideološki saveznik ekstremne francuske desničarke, Le Pen,[36]koja je ideološki, politički i operativno bliska sa italijanskim desničarskim liderom Matteom Salvinijem.

Desničari Italije

Na izborima u Italiji, 05.03.2018. godine, Salvinijeva „nacionalna, *antiimigrantska, euroskeptična, antiglobalistička*" stranka „*Sjeverna liga*" nadmašila je rezultate ostalih desničarskih stranaka, uključujući takvu stranku „*Forza*" Silvija Berluskonija i desničarski pokret „*Pet zvijezda*". Čestitajući Salviniju na izbornim rezultatima njegove „*Sjevren lige*", francuska desničarka Le Pen, za noć u kojoj su objavljeni rezultati izbora, je navela: „*Evropska unija imala je lošu noć. Spektakularan napredak ... našeg saveznika i prijatelja Mattea Salvinija, nova je faza u buđenju naroda*."[37]

Desničari Mađarske

Napredak desničara na izborima u jednoj pospješuje napredak desničara na izborima u svim ostalim zemljama Evrope. U tom smislu, značajni su izborni rezultati koje je u Mađarskoj, 09.04.2018. godine, postigla desničarska stranka „*Fidesz*", na čelu sa Viktorom Orbanom. Po treću put, Orban je osvojio apsolutnu vlast dvotrećinskom većinom od 133 zastupnika u Parlamentu koji broji 199 zastupnika. Taj rezul-

35 **Cohn-Bendit Daniel**, po kolumni Trkanjec Željko, Globus, 14.12.2018. godine, strana 60

36 **Pantelić** Željko, Nedeljnik, 21.12.2017. godine, strana 37.-39.

37 **Marina le Pen**, Oslobođenje, 06.03.2018. godine, strana 13

tat je, uglavnom, ostvaren Orbanovim samopredstavljanjem da je zaštitnik mađarske kršćanske kulture od eskalacije migranata koji pripadaju islamskoj kulturi. Cijeni se da je Orbanova pobjeda ojačala evropski savez protiv migranata, odnosno, da je ojačala ksenofobe, islamofobe i druge protivnike, pa i neprijatelje EU. Francuska desničarska Le Pen raduje se svakoj pobjedi evroskeptika, antiglobalista, antiimigranata i nacionalista, pa je Orbanu prva čestitala pobjedu, slično kako je to učinila i u slučaju Salvinijeve pobjede u Italiji.

Orban je podstakao ekspanziju desničara u Slovačkoj, Češkoj i Poljskoj, što je izrazit problem za funkcionalnost i perspektivu EU, na šta je ukazao i bivši ambasador Srbije u SAD-u, Ivan Vujačić. [38]

Desničari Poljske

Na Dan nezavisnosti Poljske, 11.11.2017. godine, u Varšavi, protiv prihvata migranata iz muslimanskih zemalja demonstriralo je preko 60.000 desničara, očito organiziranih na evropskom nivu, jer su na toj fašističkoj manifestaciji kao učesnici identificirani pojedine desničarske vođe iz Velike Britanije, Italije ... Verbalne i pisane poruke i simboli su bili zastrašujući. Na jednoj od zastava je ispisana rečenica predsjednika Češke Miloša Zemana: *„Muslimane ne bi trebalo da puštamo kroz naša vrata, isto kao što nije trebalo da stanovnici Troje puste u svoj grad drevnog konja*." Istog karaktera su i parole: *„Evropa će biti bijela ili bez ljudi*"; „Čista krv"; ...

Dakle, ističu se rasističke teze, da Evropu treba očistiti od osoba koje nisu bijele puti, što su uglavnom muslimani koji su već adaptirani ili će se od aktuelnih migranata tek adaptirati u evropska društva.[39] Zabrinjavajuće dimenzije te profašističke manifestacije u Varšavi pojačane su izjavom ministra unutarnjih poslova Poljske, da je to bio *„prekrasan prizor*".[40]

Desničari Švedske

Antimigracijska desničarska stranka *„Švedski demokrati*", na izborima početkom septembra 2018. godine značajno je ojačala, jer se protivila što je Švedska primila oko 163.000 migranata.

Desničari zapadnog Balkana

Pojedine zemlje koje su potencijalni kandidati i kandidati za članstvo u EU, dok se izjašnjavaju da žele iskorake u pravcu dostizanja tog članstva, ispoljavaju ekstremno desničarske ideje koje se u uslovima Balkana tiču međunarodno priznatih granica, iako promjene tih granica podrazumijevaju rizike za mir.

---

38 **Vujačić Ivan**, NIN, Beograd, 03.05.2018. godine, strana 40.-42.

39 Iz afričkih i azijskih zemalja, u Evropi se nalaze milioni crnoputih muslimana, kršćana i drugih. U Francuskoj ima preko 5,5 miliona muslimana, u Njemačkoj blizu 5 miliona, u Velikoj Britaniji preko 4 miliona, u Italiji blizu 3 miliona, u Holandiji 1,2 miliona, u Španiji 1,18 miliona, a na stotine hiljada muslimana ima u Belgiji, Švedskoj, ... Ukupan broj muslimana u 30 zemalja Evrope, 2016. bio je 25,8 miliona, više za 32% u odnosu na 2010. godinu kada ih je bilo 19,5 miliona. **(Sokolija Mahir, Stav, 11.01.2018. godine, strana 42.)**

40 **Tahirović Senada**, Preporod, 15.11.2017. godine, strana 5.
Kovač Mirnes, Preporod, 15.11.2017. godine, strana 12.-13.
Bethke Carl, Preporod, 15.01.2018. godine, strana 35.

Praksa prijema novih članica u EU nije afirmirala i izgradila kriterij da nijedna zemlja ne može ući u članstvo ako nije sasvim uredila odnose sa svojim susjedima. Očito je da Albanija, Kosovo, Srbija i Hrvatska žele da „*uljepšaju*" svoje vanjske granice, tako što bi dijelove teritorija svojih susjeda pripojile svojim teritorijama. Možda se smatra da zemlje sa takvim ambicijama odustaju od tih ambicija kada se emancipiraju u statusu članice EU. Međutim, mala je vjerovatnoća da se desničari Hrvatske mogu ikada emancipirati u mjeri koja bi njih odvratila od teritorijalnih pretenzija prema BiH.

Osim osude protiv predsjednika Kosova, Hašima Tačija i predsjednika Albanije, Edija Rame, zbog njihovih izjava o ujedinjenu svojih država, EU i drugi činioci međunarodne zajednice ne čine ništa praktično radi odvraćanja od takvih težnji koje lančano izazivaju negativna ponašanja drugih zemalja, kao naprimjer Srbije, koja ispoljavajući teritorijalne pretenzije prema BiH nalazi opravdanja u onome što u smislu ujedinjenja zagovaraju lideri Albanije i Kosova.

Ako se polazi od činjenice da je Hrvatska članica EU, te ako je istina da vladajuća politika Hrvatske „*skriveno*" djeluje protiv teritorijalnog integriteta BiH, onda proizilazi da, faktički, EU ugrožava BiH. Ako Hrvatska u statusu članice NATO-a, skriveno ugrožava BiH, proizilazi da i NATO snosi odgovornost za takvo ponašanje Hrvatske.

c) Razmatranja u EU o desničarskim rizicima u BiH

Institucije EU prate, analiziraju i procjenjuju prisustvo u BiH osoba, grupa i organizacija koje radikalno tumače islam. Posebnu pažnju usmjeravaju na prisustvo i djelovanje selefija, vehabija. Hrvatska zastupnica u Evropskom parlamentu i bivša potpredsjednica HSS-a Hrvatske, Marijana Petir, u intervjuu za „*Oslobođenje*", početkom aprila 2018. godine, je ukazala da Evropski parlament provodi istraživanja o djelovanju radikalnih grupa i organizacija u BiH, da se putem tih istraživanja dolazi do zabrinjavajućih pokazatelja o „širenju arapske ideologije" u BiH, da radikalne grupe muslimana pod utjecajima iz Saudijske Arabije i drugih muslimanskih zemalja doprinose jačanju međuetničke netrpeljivosti u BiH, da posebno zabrinjava „širenje vehabijskih naselja" u BiH i da je zbog toga nužno jačanje kapaciteta za borbu protiv terorizma, što treba da obuhvati (a) sprečavanje radikalizacije i (b) deradikalizaciju.[41]

Razmatranja u institucijama EU o stanju sigurnosti u BiH treba da zaslužuju pažnju nadležnih političkih autoriteta i državnih institucija, posebno onih čija je nadležnost da brinu o jačanju evropskog i ukupnog savezništva s ciljem podrške očuvanju teritorijalnog integriteta BiH, jer sumnje da politički faktori, posebno oni bošnjački, ne brinu o suzbijanju radikalizma koji dolazi iz muslimanskih zemalja može relativizirati i umanjivati međunarodnu podršku snagama koje se zalažu za normaliziranje države BiH, a jačati međunarodnu podršku snagama koje djeluju protiv teritorijalnog integriteta i opstojnosti BiH.

41 **Petir Marijana**, Oslobođenje, 03.04.2018. godine, strana 1. i 4.-5.

d) Eskalacija migrantske krize maksimalno aktivirala i ojačala evropske desničare

Eskalacija migrantske krize, humanitarno, sigurnosno, politički, demografski, socijalno ... doseže zabrinjavajuće razmjere. Širom Evrope jača i migracijska solidarnost i antimigracijsko raspoloženje. Tokom 2017. godine sa raznih strana iz muslimanskih zemalja u Evropu je stiglo oko 161.000 migranata. Samo u septembru 2017. godine, do obala Grčke stiglo je 4.800 migranata iz Sirije, Iraka i Afganistana. U trećem kvartalu 2017., u Španiju je došlo 7.700 migranata iz Maroka, Obale Slonovače i Gvineje. Cijeni se da je do novembra 2017. godine bilo oko 3.000 utopljenih migranata. U okviru migrantske krize, eskalirala je trgovina ljudima.[42]

Članice EU bitno se razlikuju pa i sukobljavaju u svojim stavovima o eskalaciji migranata iz muslimanskih zemalja zahvaćenih ratovima, političkim, ekonomskim i socijalnim krizama. U tom pogledu ilustrativne su razlike u stavovima njemačke kancelarke, Merkel i mađarskog premijera Orbana. Merkel smatra da humane vrijednosti i ljudski duh Evrope treba pokazati i potvrditi prihvatom migranata i brigom o njima, dok Orban misli da Evropa svoju humanost prema migrantima treba ispoljiti politikom koja neće privlačiti migrante da se odlučuju za polazak u Evropu, da je u takvoj politici najvažnije zatvaranje granica i da je Mađarska na svojoj granici postavila 8.000 antimigracijskih čuvara. [43]

Slično kao i mađarski premijer Orban, prema migrantima s prezirom se odnosi i češki premijer Andrej Babiš. On je odbio da u svoju zemlju primi *„50 siročića iz Sirije koji su u toku rata ostali bez roditelja"*.[44]

Njemačka kancelarka, Merkel, unutar svoje Vlade suočava se sa političkim razlikama u stavovima o migrantima, jer neki njemački ministri zahtijevaju da se iz njihove zemlje migranti vrate u zemlje gdje su u migrantskom statusu prvi put registrirani. Ipak, početkom oktobra 2018. godine, Merkel je uspjela postići kompromis sa svojim ministrima, pa je Vlada predložila, a Parlament usvojio zakon kojim se liberalizira prihvat i zapošljavanje migranata ako uz poznavanje njemačkog jezika imaju zanimljive, u Njemačkoj deficitarne profesionalne kvalifikacije, ukidajući čak i dotadašnju prednost njemačkih građana u odnosu na migrante pri zapošljavanju.

Brojne članice EU, zbog migracijske politike kritikuju Njemačku jer je, kako je rekla premijerka Poljske, Beata Szydlo, Njemačka *„otvorila kapije Evrope i onima koji siju smrt"*, [45]ukazujući tako da priliv migranata povećava terorističke rizike. Svaki slučaj terorizma se koristi kao novi povod za takve kritike i alibi za opstrukcije, naročito protiv stavova o migraciji koje zastupa njemačka kancelarka Merkel.

---

42 Oslobođenje, 24. i 25.11.2017. godine, strana 18.
Oslobođenje, 26.11.2017. godine, strana 10.

43 **Orban Viktor**, Oslobođenje, 06.07.2018. godine, strana 19.

44 Oslobođenje, 16.09.2018. godine, strana 10.

45 **Szydlo Beata**, Oslobođenje, 21.08.2017. godine, strana 11.

Zemlje koje se tretiraju *„prvom linijom"* prihvata migranata kao što su Grčka, Turska, Italija, Španija ..., zahtijevaju veću finansijsku podršku od strane EU, jer briga o migrantima prekomjerno, *„nepodnošljivo"* opterećuje budžete tih zemalja.

Najradikalniji protivnici migracijske politike EU su Mađarska, Češka, Poljska i Slovačka. Odbijaju da prihvate tražioce azila. Protiv tih zemalja, Evropska komisija je podnijela tužbu pred Evropskim sudom pravde. Sud je već odbacio žalbe Mađarske, Češke, Poljske i Slovačke na sistem kvota za prijem migranata, ali te zemlje ne prihvataju odluku Suda. Njemačka kancelarka, Merkel, oštro je kritikovala ponašanje tih zemalja upozoravajući da sve članice EU treba da poštuju principe vladavine zakona.

Krajem oktobra 2018. godine, tokom posjete Slovačkoj, francuski predsjednik, Makron, je kritikovao antimigracijsku politiku i praksu Mađarske, Češke, Slovačke i Poljske, posebno zato što su u procesu priključenja članstvu EU, a zatim u statusu člana, obilno koristile budžete EU, pa da ih ta činjenica obavezuje na solidarnost o pitanjima migranata, odnosno da ih ta činjenica obavezuje da o migrantima provode politiku EU.[46] Dakle, iako su se obilno okoristile iz pretpristupnih, pristupnih i drugih fondova, neke evropske zemlje nisu spremne poštovati standarde na koje su pristale u svom integracijskom procesu za članstvo u EU.[47]EU nema efikasne mehanizme za implementaciju svojih odluka o migrantima, jer njene članice imaju suviše prostora za samovolju.

Umjesto prihvata migranata po određenim kvotama, Mađarska, Poljska, Češka i Slovačka su nudile finansijsku pomoć migrantima od 35 miliona eura, za njihov povrat u zemlje porijekla. Autoriteti i institucije EU pozdravljaju spremnost za tu pomoć, ali ističu da te zemlje u statusu članica EU moraju primiti izbjeglice.

Zanimljivi su stavovi premijera Austrije, Sebastiana Kurza da migrante treba vraćati odakle su došli, da ih treba sakupljati u sigurnosnim centrima izvan Evrope, da treba pojačati kontrolu vanjskih granica EU, te investirati u bolju osposobljenost evropske agencije za obalnu i graničnu stražu (Frontex).[48]

IV - KARAKTER VOJNE NEUTRALNOSTI VUČIĆEVE SRBIJE

a) Protivurječnost srbijanske politike vojne neutralnosti

Zajednički, Vučić i Dodik generiraju rizike za mir

Prema medijskim izjavama predsjednika Aleksandra Vučića, vanjska i sigurnosna politika Srbije ima za cilj postizanje stabilnosti i mira, posebno u vezi Kosova i BiH. On ističe da su, po važnim pitanjima interesi sigurnosti i mira Srbije isti kao i interesi

46 **Makron Emanuel**, Oslobođenje, 27.10.2018. godine, strana 11

47 **Bešker Inoslav**, Globus, Zagreb, 29.12.2017. godine, strana 4.-5.

48 **Kurz Sebastian**, Oslobođenje, 17.06.2018. godine, strana 10.

EU. Propagira da je, u rješavanju sigurnosnih problema na Balkanu, Srbija okrenuta budućnosti, a da prošlost želi ostaviti po strani.

Takvi stavovi djeluju optimistično u korist mira i sigurnosti, ali, nažalost, razočarava ponašanje zvaničnika Srbije prema susjedima, posebno prema BiH. Vučić i Dodik, ofanzivno demonstriraju bliskost. Dodik učestalo uznemirava javnost u BiH prijetnjama teritorijalnom integritetu BiH radi prostornog uvećavanja Srbije, ali se Vučić nikada, ni jednom riječju, nije ogradio od izrečenih, uznemiravajućih stavova Dodika. Naprotiv, što izjavama protiv BiH Dodik grublje uznemirava narod, sve je učestalija demonstracija Vučićeve bliskosti sa Dodikom koji pokušava predstaviti da je entitet RS sastavni dio Srbije, a ne BiH.

Dakle, usporedbom Vučićevih stavova sa Vučićevom praksom, sugerira se zaključak da on obmanjuje javnost i međunarodnu zajednicu jer srbijanska politička praksa pokazuje da on Srbiju drži u prošlosti i da radikalnu velikosrpsku nacionalističku politiku okrenutu prošlosti, želi poslati u budućnost. Takvo Vučićevo ponašanje otežava međunacionalnu, regionalnu međudržavnu, ekonomsku, kulturnu i sve druge sadržaje saradnje. Ponašanje Srbije prema susjedima generira rizike za mir i sigurnosti u regiji Balkana.

Bombardiranje SRJ nije razlog za distancu Srbije prema NATO-u

U okviru Vučićevog i Dodikovog djelovanja, s ciljem da se entitet RS predstavi kao dio Srbije, a ne dio BiH, ostvaruje se distanca prema NATO-u u formi proklamirane vojne neutralnosti Srbije, koja nije istog karaktera kao neutralnost drugih evropskih država, naprimjer Austrije. Beč ne prijeti ni jednom od svojih susjeda, niti u svom susjedstvu gradi subverzivne oslonce, kao što to čini Beograd zloupotrebom entiteta RS-a u BiH.

Glavni izvor distance Srbije prema NATO-u je obzir njene vladajuće elite prema interesima Rusije na Balkanu. To Vučić ne želi priznati, pa distancu Srbije prema NATO-u opravdava njegovim bombardiranjem Savezne Republike Jugoslavije (Srbije, Crne Gore, Kosova i Vojvodine), 1999. godine. Pri tome, vladajuća elita u Beogradu maskira i ne priznaje krivnju Miloševićevog režima zato što je odbacio da Kosovo bude autonomija uz pokretanje genocida nad kosovskim Albancima, za razliku od dijela opozicijske elite koja ukazuje da je Miloševićev režim zločinačkom ratnom praksom izazvao reagiranje međunarodne zajednice, angažiranjem NATO-a da bombardira ciljeve širom SRJ. Tako naprimjer, o tome, opozicijski lider Vuk Drašković, koji je u vrijeme bombardiranja 1999. godine bio potpredsjednik Vlade Srbije, ukazuje da „*NATO bombardovanje nije moralo biti, niti je Kosovo moralo biti izgubljeno*."[49]

Vladajuće snage u Srbiji propagandistički, izrazito inventivno govore i pišu o posljedicama bombardiranja, ali se ne poklanja nikakva pažnja istraživanju razloga tog bombardiranja, jer bi se time otvorilo pitanje krivnje Miloševićevog režima.

49 **Drašković Vuk**, Oslobođenje, 25.03.2019. godine, strana 4.

Bombardiranje je počelo 24.03.1999. godine, nakon neuspješnih srpsko-albanskih pregovora u Rambujeu kod Pariza. Tada su predstavnici Albanaca prihvatili da Kosovo ostane u sastavu Srbije u statusu autonomije, što je Milošević odbio i nastavio represiju nad Albancima. Radi nužne zaštite radikalno ugroženog albanskog stanovništva od represije Miloševićevog režima, uslijedilo je NATO-vo bombardiranje u trajanju 78 dana. Okončano je 10.06.1999. godine, usvajanjem Rezolucije 1244 Vijeća sigurnosti UN-a, po kojoj su vojne i policijske snage pod kontrolom Beograda morale napustiti Kosovo, da bi na taj prostor ušle međunarodne vojne snage. Cijeni se da je u tom bombardiranju poginulo oko 2.500 civila i oko 1.000 vojnika i policajaca.

Državni vrh Srbije redovno organizira manifestacije povodom godišnjica početka NATO-vog bombardiranja. Tim povodom, širom Srbije, uz isticanje da je NATO izvršio agresiju na SRJ, državni i drugi zvaničnici polažu cvijeće na mjestima pogibija ljudi i rušenja objekata u toku NATO bombardiranja. Centralna manifestacija, povodom 19. godišnjice početka bombardiranja, uz učešće predsjednika Vučića, održana je 24.03.2018. godine, u Aleksincu. Centralnom manifestacijom, u Nišu, 24.03.2019. obilježena je 20. godišnjica početka NATO-vog bombardiranja. Tom prilikom, najutjecajniji lideri Srba, posebno Vučić i Dodik, pred oko 20.000 okupljenih građana su propagirali da je NATO izvršio teške zločine nad Srbima. Dodik je rekao da Srbi nikada neće dozvoliti *„uspostavu NATO-ve granice na Drini"*, što je, ustvari, poruka da BiH nikada neće biti članica Alijanse[50]. Da bi se mržnja prema NATO-u povećala, beogradski režim organizira propagandu da su avio bombe i krstareće rakete upotrijebljene u bombardiranju po ciljevima širom SRJ, bile sa osiromašenim uranijomom, što je, navodno, uzrok poslijeratnog porasta malignih oboljenja. Vlasti u Beogradu podstiču maligno oboljele srbijanske građane da tuže NATO za materijalnu i nematerijalnu štetu koja im je bombardiranjem nanesena.

Vojna neutralnost kao oblik distance Srbije prema NATO-u

Srbija je proklamirala politiku vojne neutralnosti, što obuhvata vojno partnerstvo, i sa NATO-om i sa Rusijom, što bi se moglo karakterizirati kao pokušaj da se u široj javnosti i kod međunarodne zajednice postigne utisak kako je Srbija izabrala ekvidistancu naspram glavnih rivala u sukobima Zapada (NATO-a) sa Rusijom i Kinom. U medijskim stranama, Srbija se eksponira da je mnogo bliža Rusiji, a u konkretnim sadržajima Srbija ima jaču vojnu saradnju sa NATO i njegovim članicama, ali se ta strana vanjske politike Srbije zataškava od javnosti.

Istraživanje koje je proveo Centar za evropske studije (CEAS) ukazuju da je 70 posto građana Beograda protiv ulaska Srbije u NATO, a da je tendencija povećavanja onih koji su neodlučni u tom pogledu.

Dakle, u praksi, svoju strategiju vojne neutralnosti Srbija demonstrira u raznim sadržajima saradnje sa glavnim svjetskim rivalima u vojnom nadmetanju koje uključuje i trku u naoružavanju. Srbijanski predsjednik, Vučić, ističe da su mir i sigurnost u regionu glavni ciljevi, i srbijanske vojne neutralnosti, i srbijanskog partnerstva sa

50 Dodik Milorad, Oslobođenje, 25.03.2019. godine, strana 9.

NATO-om, i srbijanskog partnerstva sa Rusijom. Članstvo u NATO-ovom *„Partnerstvu za mir"* je okvir u kome Srbija ostvaruje saradnju sa NATO i njegovim članicama.

Vojna neutralnost Srbije je proklamirana u uslovima zaoštravanja sukoba između NATO i Rusije. Ako bi se stišavali ti sukobi u korist trajnije stabilizacije odnosa Zapada i Rusije, vjerovatno je da bi bilo korekcija su odbrambenoj i sigurnosnoj politici Srbije, u korist ublažavanja srbijanskih blokada integraciji BiH u članstvo EU. Također, iz istih razloga bi jenjavao pritisak velikosrpskih snaga u Crnoj Gori protiv njenog članstva u NATO.

Smatra se da je distanca Srbije od NATO-a izražena proklamiranjem vojne neutralnosti u suštini forma skrivanja agresivnosti, koja se u uslovima mira ispoljava subverzivno prema susjedima čije teritorije želi prisajediniti u sastav Srbije, a posebno prema BiH, Crnoj Gori i Kosovu.

Zalaganje Srbije za prisustvo NATO-a na Kosovu

Srbija se zalaže za prisustvo NATO-a na Kosovu u obliku KFOR-a, na čelu sa komandantom italijanskim generalom Salvatore Kuočijem, koji je krajem 2017. godine imenovan na tu funkciju zamijenivši dotadašnjeg komandanta, također italijanskog generala Đovanija Funga. Garancije koje Srbija očekuje od NATO-a u pogledu zaštite Srba i *„srpskih svetinja"* na Kosovu, najvažniji su razlog srbijanskog partnerstva sa NATO-om. Predsjednik Vučić je ocijenio: *„Uloga NATO u osiguranju sigurnosti i bezbjednosti za srpski narod, ali i za naše svetinje na Kosovu, od izuzetnog je značaja."*[51] U tom smislu, Vučić ističe da je NATO faktor regionalne sigurnosti i mira, što se na Kosovu ostvaruje neutralnošću KFOR-a naspram političkih podjela i sukoba na Kosovu, ali u skladu sa Rezolucijom Vijeća sigurnosti UN 1244 i Vojnotehničkim sporazumom.

Ima mnogo onih koji u vezi sa tvrdnjama, da je Kosovo još uvijek sastavni dio Srbije, *„ismijavaju"* podršku Beograda prisustvu NATO na Kosovu, upravo zbog toga što je isti taj Beograd proklamirao vojnu neutralnost, jer neutralnosti nema ako se već odobrava NATO na *„svojoj"* teritoriji.

U ocjeni srbijanskog odobravanja prisustva Alijanse na Kosovu treba imati u vidu da je NATO, ignorirajući protivljenje Beograda, podržao Parlament, Predsjednika i Vladu Kosova u pogledu njihove odluke da se Bezbjednosne snage Kosova transformišu u Vojsku Kosova.

NATO-va podrška vojnoj neutralnosti Srbije

Generalni sekretar NATO-a, Jens Stoltenberg, je rekao da NATO u potpunosti poštuje odluku Srbije da ostane vojno neutralna, jer je moguće biti neutralan a imati dobru saradnju sa NATO-om i njegovim članicama. Također, Stoltenberg je ocijenio

51 **Vučić Aleksandar**, Politika, Beograd, 16.11.2017. godine, strana 5.
Politika, Beograd, 16.11.2017. godine, strana 5.
Politika, Beograd, 13.10.2017. godine, strana 5.

da partnerska saradnja Srbije i NATO-a znači više sigurnosti Srbiji i njenim susjedima koji su već postali članovi NATO-a ili su u procesu integracije u NATO[52].

S obzirom na proklamiranu neutralnost, o partnerstvu Srbije sa NATO, zanimljiva je izjava zamjenice generalnog sekretara NATO-a, Rouz Gotemiler: *„Mi blisko sarađujemo i sa Austrijom koja također nije članica Alijanse, a okružena je zemljama NATO. Intenzivno sarađujemo i sa Švedskom i sa Finskom koje su također okružene članicama NATO ... Kroz saradnju sa Srbijom hoćemo da osnažimo osjećaj uzajamne koristi ... NATO nije put kojim Srbija mora da ide ... Imamo 22 članice EU koje su članice NATO, ali neke zemlje koje su u samom srcu NATO nisu u EU. Moja zemlja SAD, nikada ne bi željela da postane dio EU, i to s dobrim razlogom. (smijeh) ... Najvažnije je da javnost u Srbiji ima pristup najboljim mogućim informacijama o tome šta NATO jeste, a šta nije...“*[53]

b) Balans vojne saradnje Srbije sa NATO i Rusijom

Vojna saradnja Srbije sa Rusijom

Srbija i SAD, te Srbija i Rusija, planiraju i realiziraju zajedničku vojnu obuku i vojne vježbe. U protekloj deceniji, brojnost i intenzitet zajedničkih vježbi Vojske Srbije, sa Vojskom SAD-a i NATO-om su znatno veći (50) od brojnosti i intenziteta zajedničkih vojnih vježbi Vojske Srbije sa Vojskom Rusije („*desetak*“).[54]

U posljednjih nekoliko godina, Srbija je sa Rusijom realizirala slijedeće sadržaje vojne saradnje: 2017. godine, jedna četa Vojske Srbije je u Rusiji ušla u sastav jednog ruskog bataljona, učestvujući na vježbi u kojoj je NATO tretiran kao neprijateljska strana; 2017. godine, ruski, srbijanski i bjeloruski vojnici su učestvovali na antiterorističkoj vježbi „*Slovensko bratstvo*“; u Mladenovcu, 08.10.2018. godine, predsjednik Srbije i generalni sekretar NATO – Vučić i Stoltenberg su „otvorili međunarodnu terensku vježbu upravljanja posljedicama vanrednih situacija, pod nazivom „*Srbija 2018*“, u kojoj je učestvovalo oko 2.000 ljudi iz 38 zemalja, među kojima i 70 iz BiH; Rusija je za Vojsku Srbije donirala šest MIG-29, 30 tenkova T-72 i 30 izviđačkih borbenih vozila; ... [55]

Političke osnove vojne saradnje Srbije sa Rusijom obuhvataju podršku vanjskoj i odbrambenoj politici Rusije usmjerene protiv Zapada i NATO-a, što se potvrđuje podrškom koju Rusija i Srbija ujednačeno daju destruktivnoj politici lidera bh. entiteta RS-a, Milorada Dodika koji je usmjeren protiv svih strateških odrednica politike SAD-a, EU, UN-a i NATO u korist integriteta i suvereniteta BiH, odnosno protiv stabilizacije mira i sigurnosti u BiH i šire u regiji Balkana.

Svoju posjetu BiH, ministar vanjskih poslova, Sergej Lavrov je upriličio neposredno pred opće izbore u BiH 2018. godine, što je, faktički, bila snažna podrška Dodikovom radikalnom uznemiravanju naroda u BiH prijetnjama naprotiv integriteta BiH, pa je uvjerljivost takvih Dodikovih prijetnji relativizirala uvjerljivost izjave ministra

52 **Stoltenberg Jens**, Politika, Beograd, 16.11.2017. godine, strana 5.
53 **Gotemiler Rouz**, Politika, Beograd, 13.10.2017. godine, strana 4.
54 Politika, Beograd, 13.11.2017. godine, strana 5.
55 **Radić Aleksandar**, Oslobođenje, 03.07.2018. godine, strana 32.-33

Lavrova da Rusija podržava integritet i suverenitet BiH. Ustvari, politički smjer posjete Lavrova BiH isti je kao i politički smjer utjecaja predsjednika Srbije Vučića, koji načelno podržava teritorijalni integritet BiH, a stvarno podržava i ohrabruje Dodika u njegovoj destruktivnoj političkoj praksi raznih prijetnji integritetu BiH, odnosno prijetnji miru i sigurnosti u BiH.

U krizama za koje je direktno zainteresirana, Rusija utječe u pravcu osporavanja odluka koje donose državne institucije, što je, pored baltičkih zemalja, Ukrajine, Gruzije, Crne Gore i Makedonije, indicirano i u BiH. Prije deceniju, u Predsjedništvu BiH, uz saglasnost predstavnika srpskog naroda, podržan je proces približavanja BiH članstvu u NATO, konkretno u pogledu MAP-a, što je bila važna državna odluka. Međutim, u posljednje vrijeme, od strane srpskih predstavnika, pod utjecajem Srbije i Rusije, odbacuje se ta odluka, pa se u vezi s tim sugerira zaključak da je na sceni proces radikalizacije politike Beograda protiv BiH, pojačavajući subverzivnu ulogu vladajućih struktura entiteta RS-a.

Vojna saradnja Srbije sa NATO i njegovim članicama, posebno sa SAD

Političke osnove vojne saradnje Srbije sa NATO i njegovim članicama su težnje da se maskiraju stvarne dimenzije angažiranja Srbije da provodi vanjsku i sigurnosnu politiku Rusije, posebno u pogledu sprečavanja daljeg širenja NATO-a na Balkanu, isto kao što subverzivno usmjereni oslonci Rusije u Ukrajini i Gruziji sprečavaju približavanje tih zemalja članstvu u NATO. Put sprečavanja da zemlje Balkana uđu u NATO je izazivanje unutar tih zemalja haotičnih kriza i međunacionalnih sukoba, što ilustruju zajednički ruski i srbijanski utjecaji u Crnoj Gori i Makedoniji, gdje se također primjenjuje strategija izazivanja unutarnjih sukoba, pored ostalog, s ciljem sprečavanja njihovog ulaska u NATO, odnosno s ciljem kada te zemlje ipak uđu u NATO, da proruske i prosrbijanske snage dođu na vlast i zatraže izlazak iz članstva u NATO.

U Makedoniji, zajednički, Srbija i Rusija su ispoljavale podršku desničarima VMRO i njegovom lideru Gruevskom, radi čega je dio sigurnosnog aparata Srbije poslat u Skoplje da subverzivno djeluje protiv ulaska te zemlje u NATO. Oni su utjecali da narod Makedonije na referendumu odbije promjenu imena svoje zemlje po dogovoru koga su prethodno postigli premijeri Makedonije i Grčke. Smatralo se da odbacivanje promjene imena Makedonije znači sprečavanje njenog ulaska u članstvo u NATO-u. Nakon neuspjele ruske i srbijanske subverzije protiv ulaska Crne Gore i Makedonije u NATO, radikalizira se njihova subverzija radi sprečavanja da BiH bude uspješna u tom pogledu. Zato su eksponenti srbijanskog sigurnosnog aparata koji su identificirani da su boravili i subverzivno djelovali u Makedoniji, došli u Sarajevo i Banja Luku da tako djeluju u BiH (Goran Živaljević, bivši zamjenik direktora BIA; Aleksandar Đorđević, bivši direktor BIA; Goran Dragović, pukovnik srbijanske policije; ...)[56]

Od 14-17. novembra 2017. godine, padobranske jedinice Vojske SAD-a (173. zračnodesantna brigada stacionirana u italijanskom gradu Vičenci) i Vojske Srbije (Specijalna brigada), sa 120 srbijanskih i američkih padobranaca, zajednički su izveli

56 Oslobođenje, 05.10.2018. godine, strana 10

vježbu pod nazivom „*Dvostruki orao*", na aerodromima u Batajnici kod Beograda, Kovinu i na „*Lisičijem jarku*". Srbijanski i američki padobranci, koristeći NATO-ve (SAD-ove) padobrane T-11, skakali su iz američkih transportnih aviona C-130J „*Herkules*", koji pripadaju 86. zrakoplovnom puku iz Ramštajna, u Njemačkoj.

Prisustvujući toj vježbi, predsjednik Srbije, Aleksandar Vučić, je imao potrebu da kaže da će „*Srbija čvrsto stajati na poziciji vojne neutralnosti ... ljubomorno čuvati svoju vojnu neutralnost*", da će graditi vojno partnerstvo sa prijateljskim zemljama, te da će nastaviti saradnju sa „*Evropskom komandom Oružanih snaga SAD i Nacionalnom gardom Ohaja*."[57] Uz srbijanskog predsjednika Vučića, sa američke strane, vježbu su pratili zamjenik komandanta Evropske komande Oružanih snaga SAD, general Džon Gronski, zadužen za Nacionalnu gardu i ambasador SAD u Beogradu Kajl Skot.

Jedna četa Vojske Srbije, u Bugarskoj kao članici NATO, učestvovala na vježbi u kojoj je igrajuća „*neprijateljska*" strana bila naoružana ruskim tenkovima; jedinica protivzračne odbrane Vojske Srbije, u Bugarskoj je učestvovala na gađanju ciljeva u zraku; NATO je u Beogradu izgradio Simulacioni centar za vježbe podržane računarima; u bazi „*Jug*" između Bujanovca i Preševa NATO je izgradio Centar za obuku jedinica za učešće u multinacionalnim operacijama mira; za Vojsku Srbije, SAD su donirale terenska vozila i inžinjerijske mašine; Srbija za svoju Vojsku kupuje opremu i naoružanje od članica NATO-a; ...[58]

Konkretnije prisustvo NATO-a u Srbiji pokazuju aktivnosti predstavnika NATO-a, s ciljem da ocjenjuju stanje borbene spremnosti pojedinih vojnih formacija Vojske Srbije. Tako, naprimjer, početkom oktobra 2017. godine, na dvodnevnoj vježbi kod Bujanovca, više od 60 oficira iz raznih komandi NATO-a provjeravali su obučenost i borbenu osposobljenost jedinica Vojske Srbije dok su se pripremale za učešće u mirovnim operacijama: jedne pješadijske čete, voda vojne policije i voda atomsko-biološke i hemijske odbrane (ABHO). Iz Kancelarije za vezu sa NATO u Beogradu saopćeno je da su oficiri Alijanse pozitivno ocijenili kvalitete kontroliranih jedinica Vojske Srbije.

U okviru prisustva NATO-a u Srbiji značajna su razna tematska okupljanja, kao što je početkom novembra 2018. godine, u Beogradu održan „*6. NATO sedmica*".[59]Tom prilikom, u više panel diskusija, iznesena su afirmativna mišljenja i ocjene o NATO-u i njegovom doprinosu u korist prosperiteta, stabilnosti, mira, pojačanih investicija i poboljšane sigurnosti za investicije. Naročito su zanimljive ocjene da NATO doprinosi boljoj regionalnoj saradnji na Balkanu. Sve su to poruke koje pozitivno utječu na percepciju u sredinama političke, stručne i šire javnosti u Srbiji o NATO-u kao univerzalno prihvatljivoj i korisnoj integraciji.

57 **Vučić Aleksandar**, prema kolumni **Galović Milan**, Politika, Beograd, 18.11.2017. godine, strana 4.

58 **Radić Aleksandar**, Oslobođenje, 03.07.2018. godine, strana 32.-33.

59 Oslobođenje, 11.11.2018. godine, strana 8. i 9.

c) Ometanjem susjeda da se integriraju u NATO, Srbija krši svoju „neutralnost“

Srbija subverzivno odvraća Crnu Goru od članstva u NATO

Juna 2017. godine, Crna Gora je postala 29. članica NATO, što je unaprijedilo sigurnost, ekonomski rast, poziciju u pregovorima za članstvo u EU i ukupan društveni razvoj te zemlje, posebno u pogledu bolje sigurnosti za domaće i strane investitore. Tada je, Vojska Crne Gore imala 1.769 pripadnika: oficira 237, podoficira 470, vojnika 549 i civilnih osoba 243.[60] Zato što nema borbene avione, povodom Prve godišnjice pristupanja Crne Gore u članstvo NATO-a, članice Alijanse - Italija i Grčka su i zvanično počele misiju zaštite zračnog prostora Crne Gore. Ubrzo zatim, Vojska Crne Gore je preuzela ulogu zaštite državne granice prema Albaniji, što je misija za sprečavanje ilegalnih prelazaka granice.

Sredinom marta 2019. godine, Vlada u Podgorici je usvojila Prijedlog strategije odbrane Crne Gore. U tom dokumentu je ocijenjeno da je uz smanjenje vojnih efektiva u regionu, ulazak Crne Gore u NATO, ublažio vojne prijetnje, ali da su pojačane nekonvencionalne, hibridne opasnosti.

Da je članstvo Crne Gore u NATO bitno za BiH, potvrdile su izjave crnogorskog ministra odbrane, Predraga Boškovića, prilikom posjete Sarajevu, 11.12.2017. godine. Uz podršku da NATO za BiH aktivira MAP, ministar Bošković je tada inicirao da Crna Gora i BiH osnuju zajednički centar za brze reakcije u slučajevima prirodnih i drugih nepogoda.[61]

Ulazak Crne Gore u NATO dodatno je motivirao propagandu iz Beograda protiv političkih stranaka u Podgorici koje su provele integracijski proces za članstvo u Alijansi. Srpska propaganda u Crnoj Gori, u vezi njenog članstva u NATO-u, smatra negativnim što su Demokratska partija socijalista i Socijalistička partija dozvolile usvajanje zakona po kome vojnici NATO dok se kreću po Crnoj Gori ne podliježu krivičnoj odgovornosti. Također, smatraju negativnim što se Crna Gora odrekla svih potraživanja za štete koje eventualno učine vojnici NATO, zatim što će po članu 200 KZ Crne Gore biti kažnjen sa tri do deset hiljada eura svako ko NATO izlaže poruzi, osim ako to nije u okviru ozbiljne kritike u naučnim i književnim djelima.[62]

Srbija subverzivno ometa Makedoniju na putu za članstvo u NATO-u

Tokom 2017. i 2018. godine, obećanjima da će NATO pozvati Makedoniju da se priključi Alijansi, odmah nakon što postigne sporazum sa Grčkom o svom državnom nazivu, generalni sekretar NATO Jens Stoltenberg, pregovarače o rješavanju tog spora je podsticao na razumijevanje i kompromis. Pored toga, Stoltenberg je ukazivao da je makedonsko sticanje uslova za članstvo u NATO šireg značaja od rješavanja problema koga je u svom nazivu ta zemlja ima sa Grčkom. O približavanju Makedonije članstvu u NATO, generalni sekretar Stoltenberg, posebno je ukazivao

60 Oslobođenje, 06.03.2018. godine, strana 11

61 **Bošković Predrag**, Oslobođenje, 12.12.2017. godine, strana 7

62 Đurić **N.,** Politika, Beograd, 07.11.2017. godine, strana 2

na potrebu boljeg obrazovanja u oblasti odbrane i uspješnije borbe protiv korupcije u sektoru odbrane.

Dolazak Zorana Zaeva na funkciju predsjednika Makedonije od strateškog je značaja za suzbijanje rizika po mir i sigurnost u Makedoniji i njenom susjedstvu. Zaev je dobio podršku demokratskih snaga širom Evrope i svijeta, posebno od strane članica NATO-a, što je bio poticaj da se konačno riješi spor Skoplja i Atine o nazivu Makedonije. Tako, naprimjer, prilikom posjete Turskoj, sredinom februara 2018. godine, predsjednik Zaev je dobio podršku Turske kao članice NATO-a i značajnog investitora u Makedoniji da se riješi spor sa Grčkom. Kao priznanje makedonskom narodu i lično predsjedniku Zaevu, ubrzo nakon rješevanja spora sa Grčkom, Makedonija je pozvana da se priključi u članstvo NATO. Taj integracijski proces je intenziviran.

Članice NATO-a cijene da je impresivan entuzijazam Makedonije da ispuni uslove za punopravno članstvo u NATO. Taj makedonski entuzijazam je djelovao kao dodatna obaveza za članice NATO-a da pomognu u rješavanju spora koga je o svom nazivu Makedonija imala sa Grčkom. U Skoplju, 20.06.2018. godine, Parlament Makedonije je ratifikovao sporazum sa Grčkom da novo ime Makedonije bude *„Republika Sjeverna Makedonija"*. Odmah zatim, generalni sekretar, Jens Stoltenberg je najavio da će NATO, ubrzo, jula 2018. godine, pozvati Makedoniju da otpočne pregovore za pristup u članstvo Alijanse.

V - PROCES INTEGRACIJE BOSNE I HERCEGOVINE U ČLANSTVO NATO-A

a) Pozicija BiH u težnjama za integraciju u članstvo NATO-a

Korist za građane BiH od integracije u NATO

NATO je značajan za stanje i perspektivu BiH u najbitnijim političkim, sigurnosnim, reformskim i drugim raznim društvenim pitanjima. Stabiliziranje demokratije i provedba reformi doprinosi približavanju BiH članstvu u NATO. Uz napredak u tom pravcu, BiH će poboljšavati međunacionalne odnose kao i odnose sa susjedima. Članstvo u NATO, približilo bi BiH članstvu u EU.

Jačanje sigurnosti što osigurava članstvo u NATO, uslov je za ekonomski razvoj BiH. Tako se ohrabruju investitori da ulažu svoj kapital u BiH, što je uslov privrednog i infrastrukturnog prosperiteta. Ekonomskim jačanjem ublažava se migracija i rješava problem nezaposlenosti. Ulazak BiH u NATO put je za povećanje proizvodnje, životnog standarda stanovništva i BDP-a.

Pohvale od autoriteta NATO za integracijski napredak BiH:

Prisustvo NATO-a u BiH je u skladu sa Općim okvirnim sporazumom za mir u BiH. Za misiju NATO-a izvan Dejtonskog sporazuma nužni su posebni sporazumi i odluke.

Djelovanje Štaba NATO u Sarajevu usmjeravaju Zajednička komanda NATO u Napulju (komandant, admiral James Foggo), Komanda zajedničkih snaga za Evropu (komandant, general James Everarda) i Komanda američkih kopnenih snaga u Evropi za rezervne snage i nacionalnu gardu (komandant general, John Gronski). Sredinom februara 2018. godine, dolaskom u Sarajevo, pomenuti komandanti su razgovarali sa tadašnjim članovima Predsjedništva BiH, Izetbegovićem, Čovićem i Ivanićem. Izrazili su punu podršku procesu integracije BiH u NATO.

Bosna i Hercegovina je pouzdan partner NATO-a jer ispunjava obaveze u okviru NATO-vog programa *„Partnerstvo za mir"*. NATO-ov štab u Sarajevu ima dobru saradnju sa Ministarstvom odbrane i Ministarstvom sigurnosti BiH. Njima NATO daje korisne savjete i pomoć. Uz asistenciju NATO-a, BiH je učinila izuzetno koristan napredak u vojnim i odbrambenim reformama.

Ministrica odbrane BiH, Marina Pendeš, od autoriteta i institucija NATO dobija pohvale i priznanja za doprinos izgradnji integriteta i identiteta sistema odbrane BiH. Pohvale su uslijedile povodom svakog od iskoraka usklađivanja sistema odbrane sa standardima NATO-a. Autoriteti NATO-a su izražavali zadovoljstvo, posebno zbog postizanja uslova koji su za BiH postavljeni na samitu u Talinu, s ciljem aktiviranja MAP-a. Također, izrazili su zadovoljstvo što je usvojen strateški dokumenat *„Pregled odbrane"*, putem koga je definirana struktura i misija sistema odbrane BiH u narednih desetak godina.

Povodom 70. godišnjice NATO-a, njegov Štab u Sarajevu je izrazio odlučnost da u saradnji sa Ministarstvom odbrane i Oružanim snagama BiH pomogne u reformama koje su korisne za sve njene građane i narode.

Negativan odraz saveza Čovića i Dodika na pitanja integracije BiH u NATO

Hrvatska politika u BiH po svim ključnim pitanjima direktno ili indirektno podržava srpsku politiku jačanja entiteta RS-a na štetu opstojnosti države BiH. Daje za pravo Dodiku što odbacuje mogućnost da BiH postane članica NATO. Ono što u smislu podrške Dodikovoj politici ne može direktno reći Čović, to govore mediji pod njegovom kontrolom. Ustvari, hrvatski mediji ukazuju da je *„normalno"* što entitet RS odbacuje NATO i što taj bh. entitet slijedi srbijansku politiku vojne neutralnosti, kao što je, navodno, normalno da Hrvati u BiH podržavaju NATO zato što je Hrvatska članica Alijanse.

U međusobnoj podršci po tim pitanjima, Čović i Dodik zajednički djeluju s ciljem raspada BiH. U tom pogledu, Dodik je iskreniji od Čovića jer otvoreno odbacuje članstvo BiH u NATO, dok se Čović verbalno zalaže za integraciju BiH u NATO, ali subverzivno djeluje s ciljem da se to nikada ne dogodi, jer bi tako, za velikohrvatsku politiku nastala nepremostiva prepreka težnjama za treći hrvatski entitet kao završni iskorak prema disoluciji BiH.

Dakle, Dodik i Čović se međusobno pomažu i po pitanjima blokada napretku BiH prema članstvu u NATO. Praktički, Čović djeluje u korist Dodikovog uslovljavanja da se odbaci ranija odluka o prihvatanju MAP-a kao faze u integraciji BiH u članstvo

NATO, a Dodik djeluje u korist Čovićevog uslovaljavanja da se vlast po rezultatima općih izbora 2018. godine formira tek ako se usvoji Izborni zakon u sadržaju kako to Čović želi.

b) Vojni organizacijski napredak na putu BiH za članstvo u NATO

Rezultati u procesu reformi sistema odbrane BiH

BiH je iz rata izašla, praktički, sa tri vojske. Proces reformi poslije rata bio je najuspješniji u oblasti odbrane i vojnih pitanja. Već 2001. godine, zajedničkom izjavom sva tri svoja člana, Predsjedništvo BiH je izrazilo želju da se BiH integrira u EU i da postane partner NATO-a. Tada su, i EU, i NATO jasno ukazivali da državne institucije BiH trebaju imati kontrolu nad vojnim snagama, odnosno da BiH treba imati jednu vojsku. U tom pogledu zahtjevi međunarodne zajednice su ispunjeni do 2006. godine. Usvojen je novi Zakon o odbrani. Osnovano je Ministarstvo odbrane u okviru Vijeća ministara BiH. Na nivou države BiH uspostavljen je parlamentarni nadzor nad Oružanim snagama. Od tri, uspostavljena je jedna vojska. To je bilo dovoljno da BiH, 2006. godine postane članica NATO-vog Partnerstva za mir.

U zadnjih nekoliko godina, BiH je unaprijedila organizaciju svojih Oružanih snaga: (a) usvojena su strateški važna dokumenta za dalji razvoj i jačanje sistema odbrane i sigurnosti, među kojima poseban značaj ima „*Pregled odbrane*" BiH donesen 2016. godine; (b) vrlo teško se savladavaju otpori knjiženju perspektivnih vojnih lokacija u državnu imovinu BiH, što je uslov za dalji integracijski napredak postavljen na samitu NATO u Talinu, posebno za pokretanje Akcijskog plana za članstvo u NATO (MAP); (c) Oružane snage BiH učestvuju u zajedničkim, multinacionalnim operacijama podrške miru i sigurnosti što doprinosi afirmaciji i ugledu BiH u svijetu, jer su, po znanju i vještinama bh. vojnici i oficiri na nivou kolega u savremenim i najmoćnijim vojskama; (d) vojne i sigurnosne snage BiH učestvuju na vježbama pod pokroviteljstvom NATO i EUFOR-a; (e) Oružane snage BiH djeluju na postizanju doktrinarne i intelektualne kompatibilnosti naspram standarda i vrijednosti NATO-a...

Stanje Oružanih snaga prema izjavama načelnika Zajedničkog štaba

O bitnim aktivnostima i o stanju Oružanih snaga BiH, putem intervjua u „*Oslobođenju*", javnost je informirao načelnik Zajedničkog štaba, general Senad Mašović, i to:[63]

a) Personal Oružanih snaga se zanavlja prijemom u vojnu službu mladih. Tako se podmlađuje oficirski, podoficirski i vojnički sastav. U posljednjih 10 godina, do marta 2018. godine, u Oružane snage BiH primljeno je 4.868 vojnika, 82 podoficira i 196 oficira, ukupno 5.119 osoba. Za period 2018.-2000. godine, planiran je prijem u vojnu službu 2.534 osobe: 210 podoficira i 309 oficira . Početkom 2018. godine, na akademijama, školama i kursevima u SAD, Turskoj, Makedoniji, Srbiji, Hrvatskoj, Austriji, Njemačkoj, Velikoj Britaniji, Grčkoj ... je bilo 130 kadeta.

63 **Mašović Senad**, Oslobođenje, 14.03.2018. godine, strana 1., 2. i 3.

b) U mirovnim operacijama sa mandatom od UN-a, NATO i EU u Etiopiji, Eritreji, Iraku, Afganistanu, Kongu, Maliju, Centralnoafričkoj Repiblici ... do marta 2018. godine je bilo ukupno 1.300 pripadnika Oružanih snaga BiH.

c) Oružane snage BiH učestvuju u otklanjanju i saniranju posljedica elementarnih nepogoda: požara, klizišta, poplava, potraga za unesrećinim u snježnim lavinama, hitnih intervencija prevoza helikopterima unesrećenih do centara za hospitalizaciju, ...

d) Na raznim vojnim vježbama koje se realiziraju u državama članicama NATO i partnerskim zemljama, godišnje učestvuje oko 200 pripadnika OS BiH.

e) BiH realizira obaveze prema NATO, u okviru čega se provodi uništavanje viška municije i minskoeksplozivnih sredstava, čime se osvježavaju rezerve a preveniraju nekontrolirane eksplozije koje ugrožavaju sigurnost ljudi i imovine.

f) Poduzimaju se aktivnosti s ciljem da Oružane snage BiH budu osposobljene za borbu protiv terorizma i drugih oblika nasilnog ekstremizma.

g) U BiH, kod pripadnika Oružanih snaga i stanovništva se gradi svijest da članstvo u NATO-u donosi ekonomski, socijalni i sigurnosni prosperitet, što je ohrabrenje za investicijska domaća i strana ulaganja.

c) Antiustavna odluka Skupštine entiteta RS o vojnoj neutralnosti

Rusija i Srbija stoje iza antiustavne odluke RS-a o vojnoj neutralnosti

Provodeći politiku Rusije i Srbije, protivno Ustavu BiH, Skupština RS-a je donijela Rezoluciju o vojnoj neutralnosti tog entiteta. U tom slučaju, miješanjem u unutarnja pitanja BiH, usmjeravajući RS da djeluje protivno sigurnosnoj i vanjskoj politici BiH, Rusija i Srbija se subverzivno ispoljavaju na štetu stabilnosti i međunacionalnih odnosa u BiH. O političkom i sigurnosnom karakteru RS-ove odluke o vojnoj neutralnosti, politolog i autor knjige pod naslovom „*NATO integracija – značaj za BiH*", profesor Damir Duran, u intervjuu za „*Oslobođenje*" je rekao: „*Vojna neutralnost nije garancija da neutralna država neće biti napadnuta, to je samo garancija da tu državu neće niko braniti, jer se unaprijed odrekla prava na savezništvo*."[64]

Ministar vanjskih poslova BiH iz RS-a, Igor Crnadak, o tome je rekao: „*Svi su za saradnju sa NATO-om, ali smo svi u Republici Srpskoj saglasni da ne treba da budemo punopravni članovi Sjevernoatlantske alijanse. Naš je stav da RS i Republika Srbija ne treba nikad da budu na različitim stranama oko ovog pitanja. I dok Srbija zauzima ovakvu poziciju ne treba očekivati da će bilo ko iz Republike Srpske podržati ulazak Bosne i Hercegovine u NATO*."[65]

Antiustavna odluka o vojnoj neutralnosti RS-a je zraz radikalizacije velikosrpske politike

Srpska politika prema NATO-u je vrlo kontraverzna i nedosljedna, što se može ilustrirati analizom stavova srpskih lidera i institucija RS-a prema Akcijskom planu za

64 **Duran Damir**, Oslobođenje, 16.02.2019. godine, strana 2.

65 **Crnadak Igor**, Politika, Beograd, 26.10.2017. godine, strana 5.

napredak BiH prema članstvu u NATO, koga su raniji zvaničnici, predstavnici srpakog naroda podržali, ali su se u posljednje vrijeme *„predomislili"* i postavili blokade daljem integracijskom napretku BiH prema članstvu u Alijansi.

Kada je na usaglašenu aplikaciju BiH, krajem 2018. godine NATO odobrio MAP za BiH, o nastavku procesa srpski lideri su se podijelili. Opozicijski lideri su tražili da se ispoštuju ranije odluke, a vladajući lideri, na čelu sa Dodikom, su odbacili raniju odluku i zaustavili NATO integracijski proces. O tome, kritički protiv Dodikove blokade, ministar vanjskih poslova Igor Crnadak je rekao: „Činjenica je da je međunarodna obaveza preuzeta. Nivo saradnje, odnosno partnerstva sa NATO-om, MAP nivo, prihvaćen je od BiH i za to su glasala sva tri člana Predsjedništva, uključujući i gospodina Radmanovića kao člana iz Republike Srpske. Prema tome, to jeste naša obaveza. U međuvremenu je došlo do promjene mišljenja kod vlasti RS-a, uz dva glavna obrazloženja u kojima se kaže da je NATO bombardovao Srbe i da je Srbija proglasila neutralnost. To su obrazloženja čudna. I jedno i drugo desilo se prije odluke koju je donio gospodin Radmanović. Bez obzira na to, na vrlo ružan način je zatrovana atmosfera u javnosti, posebno u Republici Srpskoj, o pitanju MAP-a i zato smatram da je jedino pošteno da novi saziv Savjeta ministara, odnosno političke stranke koje će ga podržavati stanu iza odluke i kažu: da, aktiviramo MAP ili odbacujemo odluku i nećemo ići tim putem ..." [66]

Slučaj promjene srpske politike ispoljene odbacivanjem ranijeg prihvatanja MAP-a ukazuje da se ta politika dalje radikalizira, što je vrlo loš znak na štetu osnovne ambicije Dejtonskog sporazuma da se u BiH i njenom susjedstvu, u korist stabilnosti i mira, gradi međunaciono povjerenje i pomirenje.

Mnogi relevantni analitičari su ocijenili da je odluka entitetske Skupštine o vojnoj neutralnosti RS-a izraz dalje radikalizacije antidejstonskog djelovanja od strane Beograda i Banja Luke na štetu mira i sigurnosti. I ta odluka, u nizu drugih je pokazala da vladajuća politika u RS-u, diskriminacijska i hegemonistička prema političkoj volji Bošnjaka, Hrvata i Ostalih koji žive u tom entitetu. Opozicija vladajućoj politici RS-a, uglavnom, direktno ili prećutno podržava srpsku hegemoniju nad nesrbima.

RS-ova antiustavna blokada knjiženja vojnih lokacija da su državna imovina

Na samitu NATO-a u Talinu, 2010. godine, za BiH je didijeljen MAP, ali je njegovo aktiviranje uslovljeno knjiženjem 69 vojnih lokacija da su vlasništvo države BiH kojima će raspolagati Ministarstvo odbrane BiH. U međuvremenu, taj broj je smanjen na 57 lolacija, od kojih je u državnu imovinu uknjiženo 33, sve u entitetu FBiH. Za lokaciju Veliki Žep kod Han Pijeska u entitetu RS, postoji sudska odluka da se uknjiži kao državna imovina, ali ta sudska odluka još nije realizirana.

U entitetu RS-u, vladajuće snage nemaju političku volju da podrže reforme na putu BiH prema članstvu u NATO. Po brojnim pitanjima odbacuju reforme i koče integracijski napredak, što se naročito ispoljava u blokadi knjiženja vojnih lokacija da su državna imovina. Iz RS-a knjiženje vojne imovine kao državne, vladajući lideri

66 **Crnadak Igor**, Politika, 06.03.2019. godine, strana 4.-5.

uslovljavaju donošenjem zakona o državnoj imovini u sadržaju koji bi legalizirao otpore integracijskim težnjama prema članstvu u NATO i EU. Na taj način, vladajuća srpska politika u RS-u blokira aktiviranje Akcionog plana za članstvo u NATO (MAP), što je nužna i nezaobilazna faza integracijskog procesa.

Osjetljivost Rusije na EUFOR

Rusija je vrlo osjetljiva na prisustvo snaga NATO-a u BiH, posebno ako se po bilo kom osnovu dogodi pojačavanje tih snaga. Pred opće izbore u BiH, oktobra 2018. godine, ambasador Rusje u BiH, Petar Ivancov, je osudio dolazak u BiH 40 vojnika Velike Britanije, na zadatak u okviru snaga EUFOR-a. Ambasador Ivancov je ocijenio da se time nepotrebno dramatizira sigurnosna situacija u BiH.

Zanimljivo je što su srbijanski i ruski zvaničnici ćutali i ćutnjom podržavali ulazak u BiH militantnih i paravojnih formacija među kojima i četničkih militantnih grupa i organizacija koje prijete novim klanjima nesrpskog stanovništva u BiH, dok isti ti srbijanski i ruski zvaničnici putem medija, ošto negodiju što je legalno i legitimno, grupa od četrdesetak vojnika Velike Britanije ušla u sastav snaga EUFOR-a.

Domaći i međunarodni faktori, uključujući i NATO, koji brinu o sigurnosti BiH, imaju u vidu moguće rizike narušavanja sigurnosne situacije, kao što je bilo pred izbore i tokom izbora u Crnoj Gori. I ruski i vladajući srpski zvaničnici treba da znaju da EUFOR u BiH ne ugrožava sigurnost, već da je tu da pomogne u preveniranju sigurnosnih problema, pa i u reagiranju na teže slučajeve ugrožavanja sigurnosti. Takva misija NATO-a (EUFOR) u BiH može smetati samo onima koji efektivno i/ili potencijalno ugrožavaju sigurnost u BiH.

RS-ovo odbacivanje Godišnjeg nacionalnog programa

U Briselu, početkom decembra 2018. godine, ministri vanjskih poslova zemalja članica NATO-a odobrili su da BiH podnese Godišnji nacionalni plan (ANP) iz okvira Akcionog plana za članstvo u NATO (MAP). U više navrata, na sjednici Vijeća ministara BiH nije prihvaćeno da na dnevnom redu bude prijedlog Godišnjeg nacionalnog plana BiH (ANC), što je sačinila bh. Komisija za NATO-ov integracijski proces. Ako bi bio usvojen na Vijeću ministara, dostavljanje tog dokumenta u Brisel, omogućilo bi dalji integracijski proces prema članstvu BiH u NATO. U tom procesu bi se provodile značajne reforme sistema odbrane, posebno u pogledu provedbe već donesenog Pregleda odbrane. Ušlo bi se u proces dalje modernizacije Oružanih snaga.

Lideri entiteta RS-a sprečavaju da BiH, na svom putu za članstvo u NATO, u Brisel dostavi taj dokumenat koji bi trebao dovesti do aktiviranja Akcijskog plana za članstvo u NATO (MAP). Predsjedavajući Predsjedništva BiH, Milorad Dodik, je rekao da će on slijediti rezoluciju Narodne skupštine o vojnoj neutralnosti RS-a, te da ni on ni ostali kadrovi iz RS-a u institucijama BiH neće podržati ništa što se odnosi na NATO. Iz razloga tog RS-ovog odbacivanja, blokirana je uspostava Vijeća ministara po rezultatima općih izbora 2018. godine. Lideri koji se zalažu za integraciju BiH u članstvo NATO-a, ne dozvoljavaju da funkciju predsjedavajućeg Vijeća ministara

BiH iz RS-a obavlja osoba koja će kršiti zakone i odbacivati već donesene odluke za aktiviranje MAP-a.

Ključne odluke za nastavak integracije BiH u članstvo NATO-a donesene su 2005. godine, političkom voljom iz oba entiteta i svih nacionalnih sredina. Takve odluke su usvojene u oba doma Parlamentarne skupštine BiH. Stavovi o putu BiH prema članstvu u NATO sadržane su u Zakonu o odbrani, kao i u Smjernicama vanjske politike BiH. O tome je, za razliku od Dodika, opozicijski srpski lideri u RS-u ukazuju da treba poštovati već donesene odluke uz političku podršku RS-a i njegovih kadrova u institucijama BiH. Tako, naprimjer, bivši član Predsjedništva BiH, opozicijski lider Mladen Ivanić, o tome je rekao: „*MAP je državna obaveza koja je formirana na bazi zahtjeva koji je podnio tadašnji predsjedavajući Predsjedništva BiH Nebojša Radmanović. To je, dakle, međunarodna obaveza koju je prihvatila i Republika Srpska*." [67]

Radikalizacijom velikosrpske politike prema BiH, osloncem na lidere i institucije entiteta RS-a, ukupna sigurnosna situacija u BiH se vraća unazad prema stanju kakvo je bilo u prvo vrijeme poslije rata. Vladajući lideri RS-a žele uništiti što je u procesu reformi sistema odbrane, uz pomoć NATO štaba u Sarajevu, OSCE-a i Visokog predstavnika postignuto uz saglasnost oba entiteta i predstavnika sva tri naroda u BiH.

Sve dok se ne usvoji Godišnji nacionalni program da bi se isti mogao dostaviti NATO-u u Brisel, aktuelni saziv Vijeća ministara, na čelu sa predsjedavajućim, Denisom Zvizdićem, nastavit će djelovanje u postojećem ministarskom sastavu. To više nije odnos zvaničnika u državnim institucijama prema NATO-u, već je to prioritetno odnos prema Ustavu i zakonima BiH. Ako bi se dozvolilo da na čelu Vijeća ministara bude osoba iz RS-a koja će kršiti Ustav i zakone, odgovornost za dalju destrukciju na štetu integriteta i suverentiteta BiH, odnosno na štetu vladavine zakona, bila bi u značajnoj mjeri na strani bošnjačkih i hrvatskih lidera i političkih faktora, ako bi tako nešto dozvolili.

Udovoljiti srpskim liderima da zaustave integracijski put BiH prema članstvu u NATO-u značilo bi da je neustavna odluka Skupštine entiteta RS-a o vojnoj neutralnosti jača od Ustava i zakona koji su legitimno i legalno doneseni. Umjesto da se zaustavi integracijski napredak BiH prema članstvu u NATO, treba zaustaviti RS-ovu praksu donošenja antiustavnih rezolucija, odluka, zaključaka i zakona.

d) Naročito značajna podrška SAD-a integraciji BiH u članstvo NATO-a

Pozitivna reagiranja zvaničnika SAD povodom svakog iskoraka u reformama

SAD su najpouzdaniji partner BiH s ciljem njene integracije u članstvo NATO-a. Ambasador SAD u BiH, Eric Nelson, je rekao da SAD ostaju garant suvereniteta i teritorijalnog integriteta BiH i da nema nikakve paralele između Srbije, Kosova i BiH, te

67 **Ivanić Mladen**, Oslobođenje, 16.12.2018. godine, strana 3.

da je za SAD[68] prioritet svih prioriteta da pomogne napredak BiH prema članstvu u EU i NATO, jer je to pravac u korist mira, sigurnosti i stabilnosti.

Zvaničnici SAD-a cijene da Rusija ometa brži napredak BiH prema članstvu u EU i NATO, te da se Moskva vratila negativnom pristupu zapadnom Balkanu, iako je tokom rata bila *„konstruktivni učesnik u Kontaknoj grupi i Dejtonu"*. [69]

U svakoj od faza u procesu kretanja BiH prema članstvu NATO dobija se direktna podrška od strane najviših zvaničnika SAD-a. U vezi usvajanja Godišnjeg nacionalnog programa BiH nužnog za aktiviranje MAP-a kao bitne faze za dalje iskorake prema članstvu u NATO, pismom Predsjedništvu BiH, državni sekretar SAD-a, Michael Pompeo, je pozvao institucije i autoritete BiH da usvoje Godišnji nacionalni plan jer osigurava mir i stabilnost u BiH i regiji Balkana. U istom pismu, Pompeo je pohvalio bh. Komisiju za NATO integracije jer je uspješno usaglasila prijedlog tog dokumenta.[70]Tom pismu od državnog sekretara Pompea prethodio je boravak u BiH njegovog zamjenika John Sullivana, koji je u Sarajevu održao niz sastanaka sa predstavnicima vlasti i liderima političkih stranaka. Tokom boravka u Sarajevu, Sullivan je rekao: *„SAD ostaju opredijeljene za zaštitu suvereniteta i teritorijalnog integriteta BiH, u skladu sa Dejtonskim sporazumom. Podržavamo aspiracije BiH za integracije u NATO i EU"*.[71]Strogo je osudio djelovanje vladajućih političkih snaga u RS-u na štetu teritorijalnog integriteta BiH.

Neke od važnih mjera SAD-a u korist BiH

SAD, kao najutjecajnija zemlja u NATO-u, je sankcionirala vodećeg srpskog lidera Milorada Dodika zato što se negativno odnosi prema reformama od kojih zavisi napredak prema članstvu u NATO.

Brojni su i raznovrsni sadržaji sigurnosnog i vojnog partnerstva SAD i BiH. Pored ostalog, Američka Nacionalna garda iz Marylanda realizira raznovrsnu obuku pripadnika Oružanih snaga BiH (OSBiH). Tokom marta 2019. godine, američka Garda je izvodila medicinsku obuku u Oružanim snagama BiH. Svake godine, Evropska komanda Vojske SAD-a, zajednički sa komandama i jedinicama OSBiH, organizira po 70 raznih vojnih aktivnosti, pa i vježbi. [72]

Povodom neustavne odluke Skupštine RS-a da je taj entitet vojno neutralan, zvaničnici SAD-a su upozorili da je vanjska i sigurnosna politika BiH nadležnost državnih, a ne entitetskih institucija pa da je samim tim odluka entitetske Skupštine nelegalna i neligitimna, te da su važne odluke za napredak BiH prema članstvu u NATO već donesene u nadležnosti državnih autoriteta.

68 **Nelson Eric**, Oslobođenje, 09.03.2019. godine, strana 24
69 **Vrshbow Alexander**, Oslobođenje, 14.01.2019. godine, strana 3
70 **Pompeo Michael**, Oslobođenje, 10.01.2019. godine, strana 2
71 **Sullivan John**, Oslobođenje, 22.12.2018. godine, strana 24.
72 Oslobođenje, 09.03.2019. godine, strana 5.

O istoj neustavnoj odluci Skupštine RS-a, zvaničnici NATO su saopćili da je to unutarnje pitanje BiH u koje se NATO ne želi miješati, jer je fokusiran u cilju jačanja partnerstva u reformama za korist svih građana BiH.[73]

d) Važno pitanje sigurnosti BiH je negativan odnos prema Izetbegoviću i SDA

Subverziju protiv BiH koja se provodi osloncem na vladajuće srpske lidere u RS-u, karakteriše snažna propaganda protiv istaknutih bošnjačkih lidera i političkih faktora, posebno protiv predsjednika SDA, Bakira Izetbegovića, koga optužuju da je generator nestabilnosti u BiH, i šire. Nažalost, u korist velikosrpske politike, takve propagandne teze prihvata i dio bošnjačke akademske i malograđanske političke „*elite*" koja se predstavlja ljevicom.

Kao argumentaciju za takve optužbe uzimaju Izetbegovićeve odgovore na direktne prijetnje iz Beograda i Banja Luke, da će se RS osamostaliti, odvojiti od BiH i prisajediniti Srbiji. Tako, naprimjer, kada je na takve izjave Izetbegović odgovorio, da su prijetnja miru u BiH, srbijanski mediji su propagirali da je Izetbegović „*faktor nestabilnosti u ovom dijelu svijeta ... Izetbegović je taj koji rasplamsava ratnohuškačku retoriku ... Prijetnje ratom i izazivanje haosa Izetbegović vidi kao slamku spasa opstanka na političkoj sceni* ". [74] Nažalost, ponašanje takozvanog građanskog bloka (grupe bošnjačkih stranaka koje sebe nazivaju multinacionalnim) u pogledu odbacivanja saradnje sa SDA i Izetbegovićem, potpomaže velikosrpsku propagandu zamjene teza o odgovornosti za ugrožavanje stabilnosti i mira u BiH.

Da bi povećali efekte svojih optužbi protiv SDA i Izetbegovića, propaganda putem srpskih medija ističe da hrvatski političari, isto kao i srpski, cijene da SDA i Izetbegović ugrožavaju mir i sigurnost u BiH. Tako se saradnja Dodika i Čovića u djelovanju protiv Izetbegovića proširuje na saradnju egzekutora hrvatske i srpske propagande na štetu bošnjačkog naroda i BiH.

Propaganda protiv SDA i Izetbegovića u srbijanskim i RS-ovim medijima praćena je propagandom da su Srbi u Sarajevu i drugim mjestima entiteta FBiH izloženi pritiscima u koje spadaju navodno brojni slučajevi skrnavljenja spomenika u pravoslavnim grobljima (Briješće, Bare, Osijek, Kakanj).[75] Mitropolit dabrobosanski, Hrizostom, je ocijenio da se pravoslavni grobovi skrnave radi odvraćanja „*prognanih*" Srba da se vrate na svoja ognjišta. [76]

---

73 **Kremenović Mladen**, Politika, Beograd, 20.10.2017. godine, strana 4

74 **Stanišić D**., Politika, Beograd, 20.11.2017. godine, strana 4

75 **Stanišić D**., Politika, Beograd, 06.11.2017. godine, strana 2.

76 **Hrizostom**, Oslobođenje, 04.01.2017. godine, strana 5.

Dževad Hadžić

PONAŠANJE MEĐUNARODNE ZAJEDNICE U KRIZI NA BLISKOM ISTOKU I DALJA ESKALACIJA IZRAELSKOG DRŽAVNOG TERORA NAD PALESTINCIMA (MARTA I APRILA 2018. GODINE)

a) Eskalacija sukoba na Bliskom Istoku, marta i aprila 2018. godine

„Dan Zemlje" i „Dan sjećanja na progonstvo"

Krajem marta 2018. godine, po osnovu prava za povratak na svoju zemlju prognanih Palestinaca i njihovih potomaka, oni su otpočeli šestosedmične proteste pod nazivom *„Veliki marš za povratak"*. Protesti su održani u okviru obilježavanja 30. marta *„Dana Zemlje"*, što se u proteklih preko 40 godina čini u znak sjećanje na ubijene Palestince 1976. godine, kada su demonstrirali protiv izraelskog oduzimanja palestinskog zemljišta. Aktivnosti za *„Dan Zemlje"*, povezane su sa obilježavanjem 15. maja *„Dana sjećanja na progonstvo i raseljavanje Palestinaca"* od osnivanja države Izrael 1948. godine do sada. Protestanti zahtijevaju povratak palestinskih izbjeglica i njihovih potomaka na teritoriju koju sada čini Izrael i sa koje su protjerani tokom postojanja te jevrejske države.

Pri tome treba imati u vidu da su od sedam miliona Palestinaca, prognanici, njih čak četiri miliona koji žive u drugim zemljama - Siriji, Jordanu, Egiptu i širom svijeta, i da se država Palestina nekada prostirala na 27.000 kilometara kvadratnih, a da je sada pod okupacijom 85 posto od te teritorije.

Terorom i ubijanjem, Izrael odgovorio na aktivnosti Palestinaca za „Dan Zemlje"

U pripremama za obilježavanje tih događaja, Palestinci su krajem marta 2018. godine podigli kampove u blizini granice Gaze sa Izraelom, blizu izraelske zaštitne ograde, koju Palestinci nazivaju *„zid aparthejda".* Na postavljene palestinske kampove Izrael je reagirao gomilanjem vojske i policije uz tu granicu i zaštitnu ogradu, odnosno uz *„zid aparthejda"*. Ministar odbrane Izraela, Liberman Avigdor je zaprijetio da svaki Palestinac koji priđe *„zidu aparthejda",* odnosno granici Izraela, *„stavlja svoj*

život u opasnost".[1]Za nekoliko dana od kraja marta do 10.04.2018. godine snažno naoružana izraelska vojska je ubila 31 i ranila oko 1.500 Palestinaca, od kojih 757 bojevom municijom, a ostali gumenim palicama, premlaćivanjem i posipanjem bojnog otrova suzavca. Na Palestince koji su se približavali granici i izraelskoj zaštitnoj ogradi, odnosno „*zidu aparthejda*", bacane su plinske bombe[2].Borbeno je djelovalo izraelsko ratno zrakoplovstvo. Osim kamenica za bacanje prema napadaču, Palestinci nisu upotrebljavali druga sredstva za odbranu od izraelskih terorističkih napada.

Izrael odbacuje neovisnu istragu o sukobima

UN i EU se zalažu za neovisnu istragu o oružanim sukobima Izraela i Palestinaca, što Izrael odbacuje. Očito je da odbacivanjem nezavisne istrage Izrael želi prikriti istinu s ciljem da otkloni prepreke izraelskim lažima protiv Palestinaca o okolnostima nastanka i razvoja sukoba. Prikrivanje istine, izraelske vlasti ispoljavaju i na druge načine, kao naprimjer, sprečavanjem novinara da profesionalno izvještavaju. Tokom sukoba, samo u početku 2017. godine, Izrael je počinio 22 prekršaja protiv novinara, na razne načine: ispaljivanjem bojeve municije, gumenim mecima, gumenim palicama, upotrebom bojnog otrova suzavca, premlaćivanjem, hapšenjem, isljeđivanjem, ... novinara.[3].Sprečavajući da se širi istina o izraelskom teroru nad Palestincima, u ljeto 2017. godine, upravo u vrijeme eskalacije sukoba u i oko džamije Al-Aksa, Izrael je podržao vlade Saudijske Arabije, UAE, Bahreina i Egipta u kampanji protiv medijske mreže „*Al Jazeere*", što je također bio udar na palestinska prava i slobode, jer se Palestinci redovno informiraju praćenjem tog medija.

Poruka Međunarodnog krivičnog suda

Na učestale slučajeve izraelskih zločina nad Palestincima uzgredno se kroz medije pominje mogućnost da će najviši zvaničnici Izraela odgovarati pred Međunarodnim krivičnim sudom, ali se u tom pravcu nikada ništa nije dogodilo. Povodom izraelskih zločina nad Palestincima, od kraja marta i tokom aprila 2018. godine, glavna tužiteljica Međunarodnog krivičnog suda, Fatou Bensouda, izrazila je zabrinutost zbog sukoba i apelirala na sukobljene strane da obustave neprijateljstva, uz obećanja da će ažurno pratiti događaje na Bliskom Istoku[4]. S obzirom na obim i intenzitet strašnih izraelskih zločina nad Palestincima, takvi apeli od strane Međunarodnog krivičnog suda ne znače ništa osim što pokazuju do koje se mjere međunarodna zajednica ponaša licemjerno. Da ima iskrenog i pravednog pristupa, Međunarodni krivični sud je do sada trebao presuditi višedecenijske i doživotne kazne zatvora svim izraelskim liderima od nastanka Izraela 1948. do aktuelnog vremena. Da se

1 **Liberman Avigdor**, Oslobođenje, 04.04.2018. godine, strana 12.
2 Stav, 05.04.2018. godine, strana 52.
Oslobođenje, 31.03.2018. godine, strana 9.
Oslobođenje, 03.04.2018. godine, strana 12.
Oslobođenje, 02.04.2018. godine, strana 11.
Oslobođenje, 06.04.2018. godine, strana 18.
Oslobođenje, 10.04.2018. godine, strana 12.
3 Oslobođenje, 10.02.2017. godine, strana 18.
4 **Bensouda Fatou**, Oslobođenje, 10.04.2018. godine, strana 12.

tako postupalo, vjerovatno je da bi sada kriza na Bliskom Istoku bila blaža, pa čak i prevaziđena.

b) Opći politički kontekst krize na Bliskom Istoku

Sukobljeni stavovi

Arapi znaju da je Palestina njihova zemlja, a Izraelci tvrde suprotno, da je to njihova *„biblijska Sveta zemlja"*, odnosno *„obećana zemlja",* iako je na tom prostoru, pred nastanak Izraela 14.05.1948. godine, bilo samo osam posto Jevreja. Palestinci odbijaju priznati jevrejsku državu u aktuelnim granicama (*„zida aparthejda"*). Žele nezavisnu državu Palestinu koja obuhvata Gazu i okupirana područja Zapadne Obale, dakle u granicama iz 1967. godine sa Istočnim Jerusalemom kao glavnim gradom. Izrael smatra da nepodijeljen, znači čitav Jerusalem treba biti glavni grad Izraela.

S jedne strane, izgradnja jevrejskih naselja na okupiranoj palestinskoj zemlji, a s druge strane izraelsko rušenje palestinskih naselja pod izgovorom da vlasnici nemaju građevinskih dozvola, direktno je suprotstavljeno palestinskoj težnji za nezavisnu državu. Početkom jula 2017. godine, po izraelskom planu gašenja palestinskih naselja, izraelske vlasti su izdale dozvole za rušenje više od 1.500 palestinskih stambenih jedinica u Istočnom Jerusalemu[5].Predsjednik Palestine, Mahmud Abaz, zahtijeva (a) prekid rušenja palestinskih domova i (b) prekid izraelske gradnje naselja na palestinskoj zemlji. Ovi zahtjevi ne znače legalizaciju onih jevrejskih naselja koja su već izgrađena na palestinskoj zemlji, već naprotiv, podrazumijevaju povratak Palestincima njihove zemlje na kojoj su nasilno, nelegalno sagrađena jevrejska naselja.

Palestinu je priznalo 137 država članica OUN-a. Postupno, u svoje članstvo, Palestinu prihvataju razne međunarodne organizacije, čemu se Izrael ogorčeno protivi, prekidajući svoj doprinos za njihovo finansiranje. U Pekingu, krajem septembra 2017. godine, odlukom generalne skupštine Interpola, Palestina je primljena u njegovo članstvo.[6]

Odgovornost za prekid pregovora između Palestine i Izraela

Očito je da Izrael želi uništiti i Palestince i palestinski san o svojoj nezavisnoj državi. Radi toga, nastavkom gradnje izraelskih naselja na palestinskoj zemlji i odbacivanjem da iz zatvora oslobodi oko 7.000 zatočenih Palestinaca, Izrael je 2014. godine zaustavio pregovore za rješavanje krize na Bliskom Istoku.

Da je to tako potvrđuje činjenica što je propao pokušaj obnove izraelsko – palestinskih pregovora, na osnovama međunarodnih rezolucija za uspostavu dvije države, Izraela i Palestine putem bliskoistične konferencije u Parizu, 15.01.2017. godine. Izraelski premijer Natanjahu je tu inicijativu odbacio, a predsjednik Palestine, Mahmud Abaz prihvatio kao šansu za *„dvodržavno rješenje"* krize na Bliskom Istoku.[7] Nastavak pregovora sa Palestincima, Natanjahu uslovljava (a) palestinskim

5 Oslobođenje, 08.07.2017. godine, strana 9.
6 Oslobođenje, 08.07.2017. godine, strana 9.
7 Oslobođenje, 16.01.2017. godine, strana 13.

priznavanjem Izraela kao jevrejske države i (b) potpunom izraelskom kontrolom na području između rijeke Jordan i Sredozemnog mora.

Sredinom 2016. godine, i ruski predsjednik Vladimir Putin je bezuspješno pokušavao da se izraelski premijer Natanjahu i palestinski predsjednik Mahmud Abaz, sastanu u Moskvi, kako bi dogovorili nastavak pregovora između Izraela i Palestine.[8]

Oportuno posmatranje izraelskog ubijanja, ponižavanja i mučenja Palestinaca

Umnožavanje tragičnih kriza u muslimanskim zemljama odvraća pažnju međunarodne zajednice i svjetskog javnog mnijenja od stradanja Palestinaca na Bliskom Istoku. Takvo stanje ohrabruje Izrael da intenzivira teror i zločinstvo nad Palestincima. Istovremeno, međunarodna zajednica, medijski i drugi činioci oblikovanja javnog mnijenja u svijetu izbjegavaju da se izraelski državni terorizam i genocidno djelovanje protiv Palestinaca nazove pravim imenom, onim što ustvari jeste. Oportuno i demagoški, za najteže izraelske zločine protiv čovječnosti i međunarodnog prava kritičari govore da su to *„brutalna"*, *„okrutna"*, *„glupa"*, *„nehumana"* ... ponašanja Izraela, a nikako da se odluče reći pravu istinu da je izraelski režim genocidan, zločinački i teroristički, jer taj režim kolektivno kažnjava čitav palestinski narod ugrožavajući njegova osnovna ljudska prava, naprimjer pravo na slobodu kretanja, jer je Gaza pod izraelskom blokadom najveći koncentracioni logor gdje se ljudi ponižavaju i muče pred očima čitavog svijeta. Izraelske vlasti sprečavaju da se palestinsko stanovništvo snabdijeva strujom i vodom.

Problem političkog organiziranja Palestinaca

Strateški cilj izraelskog režima je da se Palestincima oduzmu prava političkog organiziranja i da se u postojeću političku strukturu Palestinaca unesu što dublje podjele i sukobi. Ubijanje i progoni Palestinaca je put uništavanja raznih formi njihovog nacionalnog, društvenog i državnog, odnosno političkog organiziranja.

Nesretna okolnost u političkom organiziranju Palestinaca su unutarnje podjele i sukobi između *„Hamasa"* i *„Fataha"*, što bitno otežava borbu za uspostavu države Palestine na teritorijama koje obuhvataju i područja koja su okupirana od strane Izraela, poslije 1967. godine.

Ipak, uslijedilo je ohrabrenje da će se politički pokret Palestinaca ujediniti i stabilizirati. Sredinom oktobra 2017., u Kairu su okončani pregovori između predstavnika *„Fataha"* i *„Hamasa"*. Tada je postignut sporazum da će *„Hamas"* do 01.12.2017. godine kontrolu nad Gazom predati palestinskoj vladi nacionalnog jedinstva.[9] Time su osigurani uslovi da se ostvari nacionalno pomirenje kao primarni cilj oslobodilačke borbe Palestinaca. Obilježavanje 13. godišnjice smrti palestinskog lidera Jasera Arafata, novembra 2017. godine, iskorišteno je kao prilika da se putem govora pred-

8 Faktor, 17.09.2016. godine, strana 13.

9 Oslobođenje, 06.10.2017. godine, strana 18.
Oslobođenje, 13.10.2017. godine, strana 19.

sjednika Mahmuda Abaza podstakne odgovornost palestinskih frakcija za ujedinjenje Gaze i Zapadne Obale pod jedinstvenu palestinsku upravu.

c) Sadržaji i metodi izraelskog državnog terora nad Palesticima

Gaza kao Gvatanamo

Mnogi Palestinci u Gazi žive izvan kuća, pod šatorima i drugim improviziranim skrovištima, jer je njihove kuće izraelska vojska iz temelja porušila. Nakon što poruše palestinske kuće, izraelski zločinci uvode zabrane da se u Gazu dopremi građevinski materijal. Pored ostalog, zato Palestinci prave improvizirana skloništa od recikliranog materijala iz ruševina nastalih izraelskim bombardiranjem i raketiranjem njihovih kuća. Srušeni su brojni objekti za obrazovanje Palestinaca. Izraelske vlasti su, 21.08.2017. godine, „*srušile vrtić u zajednici Jabal al-Baba, a slijedećeg dana školu u selu Jubbet adh Dhib*". O tome je psiholog Hasab Zajada, angažiran u programu za mentalno zdravlje Palestinaca u Gazi, napisao: „*Gaza je pretvorena u Gvatanamo i sliči labaratoriji za testiranje novih tehnika kontrole. Cilj je da se zatvorenicima razbije volja, tako što će ih natjerati da povjeruju kako su sami krivi za svoju patnju*."[10] Gaza je pod kontrolom „*Hamasa*", ali Izrael kontrolira zračni prostor iznad te oblasti.

Izraelsko zlostavljanje i ponižavanje Palestinaca

Izrael je usavršio metode zlostavljanja i ponižavanja Palestinaca, čak i putem uznemiravanja vjernika koji dolaze u džamiju Al-Aksa u Istočnom Jerusalemu. Ograničava ulazak u džamiju Palestinaca mlađih od 40 godina, a često zatvara džamiju. Često, Palestinci su prinuđeni da klanjaju izvan, na prostoru ispred i oko džamije. Postavljanjem metalnih detektora, izraelska snage vrše tehničku kontrolu ulaska u džamiju. Cilj tih mjera nije sigurnost Al-Akse, kako ističu izraelske vlasti, već je cilj da Izrael nasiljem demonstrira pun suverenitet u Istočnom Jerusalemu, uključujući džamiju Al-Aksa i prostor oko te džamije. Sredinom jula 2017. godine, na ulazu u Al-Aksu, uz zabranu Palestincima da u toj džamiji klanjaju džumu, izraelska policija je pucala na okupljene Palestince i ubila trojicu, a stotinama njih, suzavcima i gumenim mecima nanijela povrede. Tada je na vratima Al-Akse uhapšen jerusalemski muftija, Muhamed Huseini. „*Nacionalni vojni komitet Izraela je zabranio ezan u Al-Aksi ...No, ezan se oglasio u Nazaretu, u hrišćanskom dijelu, i to s crkava, kao znak protivljenja odluci izraelske vlade da nema više ezana*."[11] Čak i za vrijeme ramazana i bajrama, Izrael zabranjuje ulazak u Istočni Jerusalem i džamiju Al-Aksu. U ljeto 2017. godine oko te džamije bila je prava ratna atmosfera. Tada je na izlasku iz Al-Akse uhapšeno na stotine Palestinaca. Širom svijeta brojne slavne, ugledne ličnosti su iskazale podršku 17-godišnjoj Palestinki, Ahed Tamimi, koja je, kako je prikazano na videu, ošamarila izraelskog vojnika. Međunarodna podrška toj djevojčici izraelsku vlast

10 **Zajada Hasab**, Politika, Beograd, 18.09.2016. godine, strana 4.
Oslobođenje, 31.08.2017. godine, strana 19.

11 **Kamenica Edina**, u intervjuu sa **Hebib Avdom**, Oslobođenje, 26.11.2016. godine, strana 27.
Ridžal Hamza, Stav, 27.07.2017. godine, strana 26.-28.
Oslobođenje, 15.07.2017. godine, strana 9.
Politika, Beograd, 17.07.2017. godine, strana 3.

nije odvratila od njenog hapšenja, pa se i ona našla u zatvoru među 300 uhapšene palestinske djece.[12] Povodom takvih izraelskih terorističkih postupaka, prijeteći Izraelu odmazdom, oglašavali su se palestinski pokreti „*Hamas*" i „*Islamski džihad*". Palestinski predsjednik Mahmud Abaz tada je apelirao da UN, SAD i EU zaustave izraelsko terorističko nasilje nad Palestincima.

Izraelska policija i vojska, sa efektima zastrašivanja, neprekidno patroliraju po ulicama gdje ima Palestinaca, često upadajući u njihove domove. Takođe, sa oružjem upadaju u palestinske škole, zastrašujući i uznemiravajući malodobnu djecu.

Nasilje nad Palestincima je svuda prisutno. Ubiti Palestinca za Izrael nije nikakav problem, niti je to vijest koja uznemirava Izraelce. Međutim, kada u sukobima strada Izraelac, onda je to veliki problem, kakav i treba da bude, ali se postavlja pitanje: Zašto nije veliki problem i slučaj stradanja Palestinca? Nakon što su objavljeni snimci kako izraelski vojnik ubija ranjenog Palestinca, pod snažnim pritiskom javnosti, sredinom jula 2017. godine, izraelski vojnik ubica je osuđen na kaznu zatvora od 18 mjeseci.[13] Da nije bilo medijskog pritiska, ubica ne bi uopće bio sankcioniran. U to vrijeme, s ciljem da prikrije istinu o ubistvu Palestinca, Vlada Izraela je naredila zatvaranje ureda Al-Jazeere u Jerusalemu, što je grubo kršenje ljudskih prava, slobode mišljenja i izražavanja.

Bliskoistočni kršćani uglavom podržavaju i štite Palestince, a osuđuju Izrael. Tako, naprimjer, jula 2017. godine, kada je eskaliralo izraelsko nasilje u i oko džamije Al-Aksa, kršćanin Nidal Abud je u vrijeme džuma namaza, ispred Al-Akse čitao Bibliju, a zatim rekao: „*Moj motiv je da stanem uz moju muslimansku braću iz solidarnosti s našim palestinskim problemom okupacije i njegove (izraelske) politike protiv naših svetih mjesta, bilo da su džamije ili crkve*."[14] Dakle, kršćanin Nidal ukazuje na istinu da je prisustvo izraelske vojske i policije u Istočnom Jerusalemu okupacijskog karaktera, po čemu je palestinska oružana borba protiv izraelskih okupacijskih snaga legalna i legitimna, isto onoliko koliko je nelegalno okupacijsko prisustvo izraelske vojske i policije na teritorijama koje je Izrael okupirao poslije 1967. godine, pa i ranije. Slične stavove u korist istine o izraelskom teroru nad Palestincima ranije je iznosio i vaseljenski patrijarh Vartolomej, vjerovatno i prilikom razgovora koga je u Istanbulu imao u vaskršnjoj atmosferi sa Mladenom Ivanićem, članom Predsjedništva BiH, aprila 2018. godine.

U Izvještaju Amnesty Internationala za 2016. godinu, detaljno su opisani zvjerski zločini Izraela nad Palestincima. Navedeno je: „*Izraelske snage uhapsile su hiljade Palestinaca s okupiranih teritorija ... Mučenja i zlostavljanja zatvorenika su okrutna ...*"[15] Sredinom aprila 2017. godine, generalni sekretar PLO, Saeb Erekat je apelirao na čitav svijet da „*pozove Izrael na odgovornost zbog sistematskog kršenja ljudskih prava Palestinaca, posebno zatvorenika*"[16] koji u izrazito teškim uslovima za život i pod

12 Oslobođenje, 15.02.2018. godine, strana 15.

13 Oslobođenje, 22.07.2017. godine, strana 19.

14 **Abud Nidal**, po kolumni **Somun Hajrudina**, Oslobođenje, 27.07.2017. godine, strana 13.

15 Oslobođenje, 24.02.2017. godine, strana 18.

16 **Erekat Saeb**, Oslobođenje, 19.04.2017. godine, strana 15.

strašnom torturom od strane izraelskih vlasti često štrajkuju glađu. Početkom maja 2017. godine, u izraelskim zatvorima, štrajkovali su glađu 1.600 Palestinaca od njih oko 7.000 su bili zatočeni.[17]

Ekstremno nehumano izraelsko uskraćivanje Palestincima vode i struje

U crnu sliku zlostavljanja Palestinaca spadaju akcije izraelskih vlasti da se širom Izraela ruše beduinska sela pod izgovorom da su njihove kuće izgrađene bez građevinske dozvole. Nakon što naredi rušenje kuća, izraelske vlasti prekidaju snabdijevanje tog stanovništva strujom i vodom za piće. U analizi na osnovu istraživanja tokom boravka u Izraelu, na okupiranim teritorijama, Zapadnoj Obali i Gazi, Nedim Jahić je utvrdio: *„Od početka okupacije 1967. godine, Palestinci nemaju kontrolu nad prirodnim resursima, a posebno nad vodom. Izrael je integrisao sistem vodovoda te primorao Palestince da istu plaćaju Mekorotu, nacionalnoj komapaniji za vodu ... Zbog restrikcija i redukcija, Palestinci troše šest puta manje vode nego prosječan stanovnik izraelskih naselja na Zapadnoj Obali ... Eksploatacija kamena čini 25% palestinskog tržišta i doprinosi sa 4,5% BDP-a. Izraelske vlasti već dugo ograničavaju proizvodnju kroz zatvaranje kamenoloma ... 2016. su zatvorili 35 palestinskih kamenoloma ...*"[18] Za 1,8 miliona Palestinaca Izrael isporučuje struju tri, a samo ponekad pet sati dnevno. Izraelske vlasti su *„zaplijenile solarne panele putem kojih se električnom energijom napaja jedna škola u zajednici Abu Nuwar*".[19]

Jevrejska naselja na palestinskoj zemlji

Izrael sistematski gradi jevrejska naselja na palestinskoj zemlji okupiranoj poslije 1967. godine, kao i u mjestima širom Izraela iz kojih su Palestinci protjerani, i prije i poslije 1967. godine. Krajem marta 2017. godine Vlada Izraela je odlučila da se na okupiranim područjima Zapadne Obale i Jerusalema gradi 2.000 kuća za doseljenike. UN i EU osuđuju takve odluke Vlade Izraela, uz ocjene da naseljavanje Jevreja na palestinskoj zemlji *„potkopava izglede za postizanje pravednog i trajnog mira*",[20] kako je istakla šefica diplomatije EU, Federika Mogherini.

Okupiranu zemlju Izrael tretira da je vlasništvo države Izrael, iako se zna da su vlasnici te zemlje prognani Palestinci. Intenzitet i obim doseljavanja Jevreja na palestinsku zemlju ilustrira činjenica da se na okupirana područja Zapadne Obale, poslije 1967. godine, naselilo oko 400.000 Jevreja, a u Istočnom Jerusalemu još oko 200.000 jevrejskih doseljenika.

Afrički migranti u Izraelu:

U Izraelu ima oko 37.000 migranata, najviše iz Sudana i Eritreje. Izraelska desnica insistira na njihovom progonu iz Izraela. Početkom aprila 2018. godine Izrael je postigao sporazum sa UNHCR-om da 16.250 afričkih migranata iz Izraela bude raseljeno po Evropi, a da za isto toliko migranata Izrael izda privremenu dozvolu za bo-

17 Oslobođenje, 07.05.2017. godine, strana 11.
18 **Jahić Nedim**, Preporod, 15.06.2017. godine, strana 14.
19 Oslobođenje, 31.08.2017. godine, strana 19.
20 **Mogherini Federika**, Oslobođenje, 03.04.2017. godine, strana 13.

ravak. Samo nekoliko sati nakon što je javnost upoznata o tom sporazumu, premijer Natanjahu je blokirao i odbacio taj sporazum.

Prema tome, nikakav sporazum koji se postiže sa Izraelom Palestincima ne bi bio garancija provedbe, o čemu postoje loša iskustva u vezi sa sporazumom iz Osla, 1993. godine. Dakle, ne bi bila moguća uspostava stabilnog i trajnog mira na Bliskom Istoku, bez čvrstih garancija međunarodne zajednice. Izraelskom režimu ne treba i ne smije se ništa vjerovati.

d) Politika Sjedinjenih Američkih Država u krizi na Bliskom Istoku

Dolazak Trampa na čelo SAD-a, radovanje za Izrael:

Rijetka su razilaženja u stavovima SAD i Izraela. Administracija SAD-a i Vlada Izraela usaglašavaju stavove i koordinirano nastupaju u pitanjima od značaja za krizu na Bliskom Istoku i šire, uglavnom u interesu izraelske politike protiv Palestinaca. Tako je bilo i povodom odluke UNESCO-a, pod naslovom „*Ugrožena svjetska baština u vlasništvu Palestine*". Tom odlukom na listu svjetske baštine uvršten je palestinski Stari grad u Hebronu. Suprotstavljajući se toj UNESCO-voj odluci, SAD i Izrael su napustili članstvo te organizacije, pa su umjesto punopravnog članstva dobili status stalnog posmatrača.[21]

Odlazak Baraka Obame obradovao je izraelski režim, cijeneći da će Donald Tramp, dolaskom na čelo SAD-a, bolje podržavati politiku Izraela protiv Palestinaca. Pred preuzimanje uloge predsjednika SAD-a, Tramp je uznemirio Palestince obećanjem da će Ambasadu SAD-a iz Tel Aviva premjestiti u Istočni Jerusalem, gdje već postoji Konzulat SAD-a.

Dolazak Trampa ne čelo SAD-a ohrabrio je izraelski Kneset da početkom februara 2017. godine, donese novi zakon po kome se odobrava izgradnja naselja na palestinskoj zemlji, uprkos rezoluciji UN-a, po kojoj se takve izraelske aktivnosti osuđuju i zabranjuju. U vrijeme donošenja tog spornog zakona, oko 600.000 Jevreja živi u više od 200 bespravno izgrađenih naselja na palestinskoj zemlji Zapadne Obale i Istočnog Jerusalema. Generalni sekretar UN-a, Antonio Guteres, je osudio donošenje spornog zakona ističući da je isti protivan međunarodnom pravu. Trampova administracija je odbila komentirati donošenje tog antiljudskog izraelskog zakona, dok su se, u vezi s tim, članice EU kritički usmjerile protiv izraelskog režima.

Zanimljivo je što se jevrejski doseljenici, napadajući na palestinska naselja, uključuju u represalije koje nad Palestincima čini izraelska vojska i policija. Tako, naprimjer, sredinom marta 2018. godine jevrejski doseljenici su napali mještane Palestince u selu Al-Tuwwa, južno od Hebrona, na okupiranoj Zapadnoj Obali. Jula 2017.

21 Oslobođenje, 14.10.2017. godine, strana 9.

godine, masa od preko 200 jevrejskih doseljenika u Istočni Jerusalem, pod policijskom zaštitom, nasilno su upali u džamiju Al-Aksu.[22]

Antiiranske i druge političke poruke iz Trampove turneje na Bliskom Istoku:

Sredinom maja 2017. godine, nakon posjete Saudijskoj Arabiji, predsjednik SAD-a, Tramp je posjetio Izrael i Palestinu. U Saudijskoj Arabiji je postigao sporazum o isporuci naoružanja u vrijednosti od 110 milijardi dolara. Općepoznato je da će to, kao i svo ostalo oružje na Srednjem Istoku služiti za ubijanje muslimana.

Sa izraelskim zvaničnicima Tramp je razgovarao u Zapadnom Jerusalemu, a sa palestinskim, u Betlehemu. Glavna poruka iz te posjete je bila usmjerena protiv Irana koga je Tramp optužio za, navodno, naoružavanje terorista u Iraku i Siriji, uz konstataciju da se Iranu „*nikada ne smije dozvoliti da posjeduje nuklearno oružje*".[23] Taj američki stav je podudaran sa stavovima Saudijske Arabije i izraelskog premijera Natanjahua, koji je Trampovu posjetu Izraelu oduševljeno ocijenio historijskom. Bliskost Izraela i SAD u pogledu antiiranskih stavova ilustrira izjava Natanjahua da je tokom svoje posjete SAD-u sa američkim zvaničnicima „*uglavnom razgovarao o Islamskoj Republici Iranu*", te u vezi s tim istakao: „*Rekao sam da nuklearni sporazum s Iranom krije mnoge opasnosti po svijet, uključujući posebnu opasnost od nuklearizacije Bliskog Istoka ... Zato je način da se spriječi opasnost nuklearizacije ... da se suštinski popravi sporazum ili da se poništi*."[24]

Dolaskom Trampa na poziciju predsjednika SAD-a uslijedile su poruke o američkom odustajanju od nuklearnog sporazuma sa Iranom, što indicira da Izrael bitno utječe na američku, globalnu vanjsku i sigurnosnu politiku. Početkom 2017. godine, SAD i Izrael su zajednički reagirali zahtjevom za hitnu sjednicu Savjeta sigurnosti povodom iranskog testiranja balističke rakete, što je vremenski koincidiralo odluci Trampa da zabrani ulazak u SAD državljanima sedam muslimanskih zemalja uključujući i Iran. Ta zabrana ulaska u SAD, uz podršku izraelskom režimu da glavni grad Izraela bude Istočni Jerusalem, očito potvrđuje da je politika Trampa prema krizi na Bliskom Istoku bitno drugačija od politike njegovog prethodnika Baraka Obame. Tu promjenu Tramp je nagovijestio i obećanjem u predizbornoj kampanji da će, ako postane predsjednik SAD-a, brzo učiniti transfer američke Ambasade iz Tel Aviva u Jerusalem. Postao je upitan i raniji američki stav da će se u pregovorima za rješavanje bliskoistočne krize zalagati za dvije države, Izrael i Palestinu u granicama od 1967. godine. Tramp je promijenio i stav o izgradnji jevrejskih naselja na palestinskoj zemlji, tako da se ne ometa izgradnja novih zgrada u već izgrađenim jevrejskim naseljima. Takvo proširivanje bi urbano povezivalo već izgrađena naselja i dobilo smisao beskonačnog otimanja palestinske zemlje.

Publicista Hajrudin Somun je ocijenio da američki predsjednik Tramp, kroz turneju na Bliskom Istoku, nije izgovorio ni jednu rečenicu u korist postizanja mira u

22 Oslobođenje, 11.03.2018. godine, strana 11.
Oslobođenje, 31.07.2017. godine, strana 10.

23 **Tramp Donald**, Oslobođenje, 23.05.2017. godine, strana 17.

24 **Natanjahu Benjamin**, Oslobođenje, 12.03.2018. godine, strana 10.

toj regiji. Odnosno, Tramp nije izrekao američki stav o konceptu rješavanja krize na Bliskom Istoku, osim što je ukazivao na potrebu „čvrstog kompromisa", odnosno, da američka administracija od Palestine očekuje više kompromisa, a od Izraela više čvrstine.[25]

Ipak, treba imati u vidu da je po dolasku na čelo SAD-a, u ranijem razgovoru sa palestinskim vođom Mahmudom Abazom, Tramp obećao da će se zalagati za obnovu pregovora između Izraela i Palestine, da će SAD podržati osnivanje nezavisne palestinske države na temelju granica iz 1967. godine i da će SAD djelovati kako bi dvije države, Izrael i Palestina bile u miru i saradnji. Dakle, diplomatija SAD-a ističe da je njen cilj riješiti krizu na Bliskom Istoku pomoću formule o „*dvije države*". SAD ne daju sasvim jasan odgovor kako bi ta formula tretirala teritorije koje je Izrael okupirao nakon 1967. godine, odnosno, SAD ne daje odgovor kako bi se tretirale teritorije gdje je Izrael na palestinskoj zemlji već izgradio jevrejska naselja.

Razlike politike SAD i UN-a, o gradnji jevrejskih naselja na palestinskoj zemlji

Progon Palestinaca od strane Jevreja organizirano i planski je započet osnivanjem „*Jevrejskog nacionalnog fonda*", 1901. godine, s ciljem da se intenzivno otkupljuje palestinska zemlja i osigura prostor za naseljavanje Jevreja iz cijeloga svijeta. Zatim je 1917. godine uslijedila podrška Velike Britanije da se na palestinskoj zemlji osnuje jevrejska država. Uslijedilo je organizirano oblikovanje svijesti Jevreja širom svijeta da Palestince treba protjerati jer Jevrejima pripada prostor Bliskog Istoka. Taj proces u drastičnim sadržajima i formama intenziviran je poslije nastanka Izraela 1948. godine, pa sve do aktuelnog vremena kada je intenzivirana gradnja jevrejskih naselja na palestinskoj zemlji.

Javnost je uvjerena da SAD ohrabruju politiku Izraela protiv Palestinaca, što zbunjuje, s obzirom na uvjerenja da su SAD nosilac demokratskih vrijednosti u korist mira i progresa. U nekim situacijama, kada SAD kritikuju Izrael, kao što su u vrijeme mandata Baraka Obame, naprimjer, slučajevi kritike izgradnje jevrejskih naselja na palestinskoj zemlji, javnost stiče optimizam da će se tragedija palestinskog naroda, konačno zaustaviti. Početkom oktobra 2016. godine, američka, odnosno Obamina administracija je ocijenila da izraelska najava izgradnje 600 novih stambenih jedinica na palestinskoj zemlji umanjuje šanse za postizanje mira na Bliskom Istoku, jer cementira stanje sukoba. Pri tome treba imati u vidu da je nakon izraelske okupacije Zapadne Obale i Istočnog Jerusalema, 1967. godine, izgrađeno preko 100 naselja na palestinskoj zemlji, gdje danas živi oko 570.000 Izraelaca.

Izrael smatra da vrijeme radi u korist njegovog ekspanzionizma, jer se neprekidno, putem izgradnje jevrejskih naselja na palestinskoj zemlji pomijeraju granice u korist povećanja Izraela. Istovremeno, uz gradnju jevrejskih naselja na palestinskoj zemlji, Izrael provodi operaciju rušenja arapskih kuća u gradovima širom Izraela, opravdavajući to bespravnom gradnjom, zbog čega su Palestinci, početkom 2017. godine reagirali putem poruka da su izloženi „*kolektivnom uništenju*" od stra-

25 **Somun Hajrudin**, Oslobođenje, 27.05.2017. godine, strana 24.

ne izraelskog režima.[26] Povodom rezolucije za prekid izgradnje jevrejskih naselja na palestinskoj zemlji koju su predložili Novi Zeland, Malezija, Venecuela i Senegal za usvajanje od strane Savjeta sigurnosti UN-a, američki, tek izabrani ali ne efektivni predsjednik Donald Tramp je saopćio da će SAD uložiti veto na tu rezoluciju, jer, navodno, *„mir između Izraelaca i Palestinaca samo se može postići putem direktnih pregovora između strana, a ne kroz nametnuta rješenja Ujedinjenih nacija*."[27]

Ipak, kada se glasalo o rezoluciji, SAD su bile suzdržane, nisu uložile veto, pa je rezolucija usvojena sa 14 od 15 glasova u Savjetu sigurnosti. To je bilo vrijeme kada je predsjednik Barak Obama bio u zadnjim danima svog predsjedničkog mandata. Tim povodom, američka ambasadorka pri UN-u Samantha Power je rekla da SAD nisu uložile veto *„jer rezolucija odražava činjenice na terenu i američku politiku*" da nastavak izgradnje jevrejskih naselja na palestinskoj zemlji *„ozbiljno potkopava sigurnost Izraela ... SAD su tokom gotovo pet decenija ... slale poruku da se mora zaustaviti izgradnja naselja*." Takvu ocjenu, da je izgradnja jevrejskih naselja na palestinskoj zemlji ključna prepreka postizanju mira, pred kraj Obaminog predsjedničkog mandata je istakao i tadašnji američki šef diplomatije Džon Keri.[28]

Glavni palestinski pregovarač sa Izraelom, Saeb Erekat, je ocijenio da je usvajanjem rezolucije Savjeta sigurnosti UN-a označena *„pobjeda međunarodnog prava ... i totalno odbacivanje ekstremističkih snaga u Izraelu*."[29] Izraelski premijer Natanjahu je oštro reagirao protiv odlazeće administarcije na čelu sa Obamom čiji je postupak neulaganjem veta u vezi sa rezolucijom ocijenio *„sramnim*". Tim povodom, Natanjahu je izrazio radovanje za dolazak Trampa na funkciju predsjednika SAD-a.

Podrška UN-a u korist Palestinaca

U vezi sa UN-ovom rezolucijom protiv izgradnje jevrejskih naselja na palestinskoj zemlji, važno je što su sredinom 2017. godine, UN i Vlada Palestine potpisali sporazum o UN-ovoj pomoći Palestincima na okupiranoj teritoriji u periodu od 2018.-2022. godine, u vrijednosti od 1,3 milijarde dolara. Cilj te UN-ove pomoći je (a) pokretanje razvojnih projekata za Palestince, te (b) jačanje palestinske države i njenih institucija. Protiveći se UN-ovoj pomoći Palestincima, Vlada Izraela poduzima razne aktivnosti, pored ostalog i obustavom finansiranja od strane Izraela pet UN-ovih institucija koje su *„posebno neprijateljski nastrojene prema Izraelu*". Krajem marta 2017. godine, zato što podržava zahtjeve Palestinaca, Izrael je najavio dodatno smanjivanje svojih izdvajanja za UN.[30]

---

26 Oslobođenje, 12.01.2017. godine, strana 15.

27 **Tramp Donald**, Oslobođenje, 23.12.2016. godine, strana 18.

28 **Power Samantha**, Oslobođenje, 25.12.2016. godine, strana 11.
Oslobođenje, 26.12.2016. godine, strana 12.
Vukasović V., Politika, Beograd, 25.12.2016. godine, strana 3
Keri Džon, Oslobođenje, 30.12.2016. godine, strana 19.

29 **Erekat Saeb**, Oslobođenje, 25.12.2016. godine, strana 11.

30 Politika, Beograd, 26.12.2016. godine, strana 3.
Oslobođenje, 31.03.2017. godine, strana 18.
Oslobođenje, 17.06.2017. godine, strana 9.

Tokom boravka na Bliskom Istoku, generalni sekretar UN-a Antonio Guterres je isticao da je nužno ukloniti blokadu Gaze otvaranjem granica prema susjednim zemljama, posebno da je nužno ukloniti blokadu na granici Gaze sa Egiptom.[31] Na držanju Palestinaca u opsadi i blokadi insistira Vlada Izraela, navodno zbog opasnosti da „*Hamas*" i druge palestinske naoružane grupe koje etiketira terorističkim izvana pribavljaju oružje, municiju i drugi ratni materijal.

Trampova odluka za premiještanje Ambasade SAD-a u Istočni Jerusalem

Najavljivanu odluku o premiještanju Ambasade SAD-a iz Tel Aviva u Istočni Jerusalem, Tramp je donio 06.12.2017. godine, čime je izašao u susret osvajačkoj politici i praksi izraelskog režima da cijeli Jerusalem bude glavni grad Izraela. Tako su SAD potpuno izgubile kredibilnost da neutralno posreduju između Palestinaca i Jevreja u rješavanju krize na Bliskom Istoku, što potvrđuje izjava palestinskog predsjednika Mahmuda Abaza, da Palestinci ubuduće ne žele SAD za posrednika u pregovorima. Trampova odluka je označila vrlo radikalan zaokret američke politike u krizi na Bliskom Istoku. Navodno, to je učinjeno po zakonu iz 1995. godine, ali su Trampovi prethodnici - Klinton, Buš i Obama odgađali provedbu tog zakona. Prilikom posjete Egiptu i Jordanu, sredinom januara 2018. godine, potpredsjednik SAD-a, Mike Pence je relativizirao Trampovu odluku, ističući da su SAD posvećene dvodržavnom rješenju sukoba između Izraela i Palestine, uz „*očuvanje statusa quo u pogledu svetih mjesta u Jerusalemu*".[32]

Pod pritiskom vrlo kritičnih reakcija širom svijeta protiv odluke o premiještanju Ambasade, početkom februara 2018. godine, predsjednik Tramp je poručio da će SAD o Jerusalemu podržati svaki dogovor između Palestinaca i Izraela, i da Izrael treba činiti značajne kompromise za mir sa Palestincima. Ova Trampova izjava se mogla shvatiti i kao njegov pokušaj blagog relativiziranja svoje sporne odluke. Izraelski premijer Natanjahu je ocijenio da je Trampova odluka izraz važnog priznanja izraelskoj državi i Jevrejima.

Povodom te američke odluke, pokrenute su masovne demonstracije Palestinaca u Gazi i Zapadnoj Obali. Istim intenzitetom, u organizaciji „*Hezbolaha*" demonstrirali su muslimani u Libanu. Sve palestinske političke frakcije su pozvale narod na demonstracije protiv Trampove odluke. Širom svijeta razni činioci međunarodne zajednice zgražavali su se na tu Trampovu odluku, uz ocjene da je još više iskomplicirano i odloženo postizanje mira na Bliskom Istoku, te da je Tramp „*posijao haos*". Njemačka, Velika Britanija, Francuska, Švedska, Italija ... su odbacile Trampovu odluku za premještanje Ambasade SAD u Jerusalem, uz poruku da je Jerusalem zajednička prijestolnica Izraela i Palestine. EU je zatražila od SAD-a da same, jednostrano ne donose nikakve odluke o rješavanju krize na Bliskom Istoku, jer odluke o tome moraju

31 **Guterres Antonio**, Oslobođenje, 13.08.2017. godine, strana 19.

32 **Abaz Mahmud**, Oslobođenje, 08.12.2017. godine, strana 20.
Abaz Mahmud, Oslobođenje, 27.12.2017. godine, strana 12.
Oslobođenje, 20.12.2017. godine, strana 13.
Pence Mike, Oslobođenje, 22.01.2017. godine, strana 11.

biti multilateralne. U Vijeću sigurnosti UN-a, 14 članica se izjasnilo protiv Trampove odluke. Angela Merkel je rekla da pitanje Jerusalema treba riješiti u okviru nastavka izraelsko – palestinskih pregovora. Slično su reagirale i mnoge druge evropske zemlje.

Arapska liga, na hitnom sastanku, je zaključila da je Trampova odluka „*ilegalna*". Na vanrednom sastanku koga je sazvao turski predsjednik Erdoan, lideri 57 zemalja članica Organizacije islamske saradnje, odbacujući Trampovu odluku koja implicira da je Jerusalem glavni grad Izraela, odlučno su potvrdili svoje priznanje Palestine sa glavnim gradom Istočnim Jerusalemom, te pozvali sve zemlje svijeta da priznaju Palestinu u granicama od 1967. godine, uz poruku da se mora očuvati historijski i pravni status Jerusalema. U Turskoj i mnogim drugim muslimanskim zemljama održani su skupovi protesta protiv Trampove odluke. Turski predsjednik Tajip Erdoan je rekao da je Izrael „*okupatorska i teroristička država*".

Oko 300 islamskih učenjaka iz cijelog svijeta su pozvali muslimane da zbog Trampove odluke bojkotiraju američke proizvode. Profesorica dr. Mirjana Kasapović, u kolumni zagrebačkog „*Globusa*" o Trampovoj odluci je navela: „*Bezumnim potezom ... Tramp će razbuktati nove sukobe na Levantu, a time će ugroziti Evropu, koja može očekivati nove migracijske valove. Je li pravi cilj Trampove politike upravo destabilizacija Evropske unije?*" Slično, putem komentara objavljenog u „*Globusu*", izraelski režim je osudio i Boris Havel.[33]

Uprkos svemu tome, izraelski premijer Natanjahu je zahtijevao od EU i UN-a, da se poštuje Trampova odluka o premiještanju Ambasade SAD-a iz Tel Aviva u Jerusalem. U znak zahvalnosti Trampu, Vlada Izraela je pokrenula postupak da se jednoj željezničkoj stanici za brze vozove dodijeli ime po američkom predsjedniku Donaldu Trampu. Ohrabren Trampovom odlukom o premiještanju Ambasade SAD-a, izraelski Kneset, 02.01.2018. godine, je izglasao novi zakon o Jerusalemu, tako da se o njegovom statusu može odlučiti samo dvotrećinskom većinom Kneseta, što u kolumni za Preporod prof. dr. Fikret Karčić smatra da je dodatna prepreka za dvodržavno rješavanje krize na Bliskom Istoku.[34]

33 Oslobođenje, 09.12.2017. godine, strana 9.
Oslobođenje, 10.12.2018. godine, strana 11.
Oslobođenje, 11.12.2017. godine, strana 11.
Budimac Bojan, Stav, 14.12.2017. godine, strana 38.
Oslobođenje, 14.12.2017. godine, strana 14.-15.
Erdoan Tajip, Oslobođenje, 14.12.2017. godine, strana 14.
Kasapović Mirjana, Globus, 15.12.2017. godine, strana 61.-63.
Efendić Ibrahim, Oslobođenje, 23.12.2017. godine, strana 22.-23.
Jusić Muhamed, Preporod, 15.12.2017. godine, strana 6.-7.
Hadžimešić – Hafizović Ajša, Preporod, 15.12.2017. godine, strana 48.
Tahirović Senada, Preporod, 01.01.2018. godine, strana 5.
Grabus Halim, Preporod, 15.02.2018. godine, strana 30.-31.
Havel Boris, Globus, 02.03.2018. godine, strana 32.-35.

34 **Karčić Fikret**, Preporod, 15.01.2018. godine, strana 28.

Palestinski predsjednik Mahmud Abaz je rekao da je Tramp svojom odlukom o premiještanju Ambasade zanemario sve međunarodne rezolucije i bilateralne sporazume i usprotivio međunarodnom konsenzusu o rješavanju krize na Bliskom Istoku. Također, predsjednik Abaz je rekao da je ta antipalestinska Trampova odluka novi poticaj da Palestina ponovo zatraži punopravno članstvo u UN i članstvo u 22 međunarodne organizacije. U govoru pred Vijećem sigurnosti, sredinom februara 2018. godine, predsjednik Abaz je pozvao čitavu međunarodnu zajednicu na priznanje Palestine, te zahtijevao da Palestina bude primljena u članstvo UN. Palestinski zvaničnici su odlučili da bojkotiraju sastanke sa američkim zvaničnicima koji su najavljivali dolazak u turneje po Bliskom Istoku, što se odnosilo i na posjetu potpredsjednika SAD-a, Mike Pencea. Palestinska oslobodilačka organizacija (PLO) je saopćila da neće priznati Izrael sve dok Izrael ne prizna Palestinu u granicama od 1967. godine, sa glavnim gradom Istočnim Jerusalemom.

Zbog Trampove politike prema Palestini, posebno zbog premiještanja Ambasade SAD iz Tel Aviva u Istočni Jerusalem, produbljeno je i prošireno antiameričko raspoloženje među muslimanima širom svijeta. S druge strane, u uslovima antiislamskog i anticivilizacijskog terorističkog djelovanja Al-Kaide i ISIL-a, proširuje se i produbljuje islamofobija. Takve tendencije štete miru i sigurnosti u svijetu. Teroristi Al-Kaide, ISIL-a i njima slični odluku Trampa uzimaju kao opravdanje za svoja zločinačka djela, prijeteći terorističkim napadima na američke interese i vrijednosti, iako palestinska borba protiv izraelskog terorističkog režima nema ničega zajedničkog sa Al-Kaidom i ISIL-om, jer Palestinci uvažavaju demokratske vrijednosti SAD-a, bez obzira što im se ne dopada politika podrške Izraelu. Podrška Palestinaca američkim vrijednostima demokratije i ljudskih sloboda iskrenija je od izraelske podrške, pa bi bilo logično da američka administracija ima više obzira prema toj palestinskoj iskrenosti, nego prema ekstremno nepravednoj, ustvari, zločinačkoj politici i praksi Izraela.

Američka vojna pomoć Izraelu

Septembra 2016. godine, SAD su najavile *„paket desetogodišnje vojne pomoći"* Izraelu *„vrijedan 38 milijardi dolara"*.[35] S obzirom na činjenicu da se u vojnim operacijama Izraela na palestinske teritorije masovno ubijaju Palestinci, a njihova imovina razara, logičan je zaključak da će izraelskom upotrebom resursa pribavljenih putem američke vojne pomoći stradavati mnogi Palestinci.

Razlike politike SAD i Izraela prema Kosovu

U odnosu na balkanske probleme i krize politika SAD-a i Izraela se bitno razlikuje. Naprimjer, Izrael se protivi nezavisnosti Kosova, odnosno Izrael se zalaže za povratak Kosova u ustavno uređenje Srbije, dok su SAD bile glavni nosilac političke i vojne podrške u suprotstavljanju srbijanskom režimu, odnosno SAD su imale glavnu ulogu u okviru međunarodne podrške osamostaljenju Kosova. Prisutne su i druge razlike između američke i izraelske politike. Natanjahu se povezuje sa vođama desnice

35 Faktor, 07.10.2016. godine, strana 12.

u evropskim zemljama, kojima se protive SAD. Izrael u BiH podržava ekstremistu Milorada Dodika, dok ga SAD osuđuju.

e) Prisustvo EU i njenih članica u krizi na Bliskom Istoku

Evropski desničari su, i antisemisti i islamofobi

Desničari širom Evrope ideološki su i islamofobi, i antisemisti. Islamofobijom maskiraju da su antisemisti. Kad ispoljavaju antisemitizam u vezi krize na Bliskom Istoku, stiče se iskrivljen utisak da nisu islamofobi. Evropski desničari žele da Jevreji odsele iz Evrope. Zato podržavaju jevrejsko naseljavanje teritorije Palestine i proširivanje Izraela. U nekim razmatranjima na koja se poziva i beogradski publicista Boško Jakšić o jačanju utjecaja desničara u Francuskoj, na čelu sa Marinom Le Pen, zaključuje se da je upravo zbog toga, tokom 2015. godine, iz Francuske u Izrael odselilo 7.000 Jevreja, kojima su izgrađena naselja na palestinskoj zemlji.[36]

Po Evropi, u porastu je antisemitski terorizam napadima na jevrejsku imovinu i simbole. Sukobi na Bliskom Istoku, zbog očite zločinačke nepravde koju izraelski režim čini Palestincima, mogu pojačavati antisemitizam, a ublažavati islamofobiju. Međutim, učestale terorističke akcije po Evropi za koje odgovornost prihvataju ISIL i Al-kaida, utječu na ublažavanje antisemitizma i pojačavanje islamofobije. Upravo u tom kontekstu, možda treba dati za pravo onima koji tvrde da se izraelski režim raduje svakom novom slučaju terorizma po Evropi od strane terorističkih grupa i organizacija koje radikalno antiislamski tumače islam. Čak ima i onih koji tvrde da je Izrael umiješan u nastanak i terorističke akcije po Evropi od strane ISIL-a i Al-kaide.

Potencijalni antisemitizam

Iz svojih posebnih aktuelnih političkih razloga antisemitizam u nekim zemljama Evrope je „*uspavan*", ali potencijalno prisutan i ne uspijeva sasvim prikriti neke indikatore o svom postojanju. Tako, naprimjer, desničari u Hrvatskoj, iako osuđuju zločine nad Jevrejima koje je počinila Pavelićeva NDH, parolom „*Za dom spremni*", u blizini Jasenovca, indiciraju potencijalni, „*uspavani*" antisemitizam. Također, desničari u Srbiji, iako se u vezi krize na Bliskom Istoku stavljaju na stranu Izraela, indiciraju raniji i potencijalni antisemitizam akcijama rehabilitacije ratnih zločinaca koji su u Drugom svjetskom ratu, sa identitetom četničke vojske i srbijanske vlade, sarađivali sa fašistima dok su ubijali i progonili Jevreje.

Uloga Velike Britanije u nastanku Izraela

Predsjednik Palestine, Mahmud Abaz zahtijeva da se Velika Britanija izvini Palestincima zbog nepravde nanesene palestinskom narodu zbog Balfourove deklaracije.[37] Tu deklaraciju, 02.11.1917. godine, lordu Walteru Rothschildu, vođi židovske zajednice u Engleskoj, objavio je britanski ministar vanjskih poslova Arthur James Balfour. U Deklaraciji se navodi da britanska vlada podržava prijedlog stvaranja židovske države u Palestini, ako to ne bi negativno utjecalo na arapsko stanovništvo u

36 **Jakšić Boško**, Politika, Beograd, 15.05.2017. godine, strana 4.

37 **Ridžal Hamza**, Stav, 27.04.2018. godine, strana 34.-35.

Palestini, koja je tada bila dio Osmanskog Carstva, a poslije Prvog svjetskog rata postala je britanski protektorat.[38] Početkom novembra 2017. godine, u prisustvu izraelskog premijera Natanjahua, Velika Britanija je svečano obilježila 100. godišnjicu Balfourove deklaracije. Tom prilikom, opozicijski laburisti, umjesto veličanja tog dokumenta, isticali su da je 100. godišnjica koja se obilježava pogodna prilika da Velika Britanija prizna državu Palestinu, što bi bilo najbolji način izvinjenja Palestincima.

Evropska politika „ekvidistance" koristi nastavku izraelskog terora nad Palestincima

O krizi na Bliskom Istoku, u nekim pitanjima, politički stavovi EU i Palestinaca se bitno razlikuju. EU pokušava da istovremeno dok daje za pravo, i Palestincima, i Izraelu, blago kritikuje i jedne i druge. To bi se moglo nazvati evropskom politikom „*ekvidistance*" koju vješto koristi izraelski režim za neometano produžavanje zločinačke prakse nad Palestincima.

Kada je 28.09.2016. godine umro Šimon Perez, koji je u raznim ulogama bio višedecenijski lider Izraela, zvaničnici EU, među kojima i visoka predstavnica za vanjsku i sigurnosnu politiku, Federika Mogherini, su ukazivali da se Perez borio za mir, da je radi toga dobio Nobelovu nagradu, te da je zaslužan za sporazum u Oslu 1993. i 1995. godine, po kome je trebalo djelovati na uspostavi dvije države, Izraela i Palestine, koje će jedna pored druge postojati u miru i saradnji.[39] Nasuprot tome, povodom Perezove smrti, predstavnici Palestinaca, posebno lideri Hamasa koji imaju vlast u Gazi, isticali su da je Perez zločinac i da je za Palestince sreća što je umro.[40] Ipak, palestinski predsjednik Mahmud Abaz odlučio je prisustvovati sahrani Pereza, što je bila „*snažna poruka izraelskom društvu da su Palestinci za mir i da cijene napore miroljubivih ljudi kao što je bio Šimon Perez*".[41]

Prioritet utjecaja EU treba biti fizička zaštita Palestinaca od izraelskog terorizma

EU, posebno njene stare i velike članice imaju odgovornost u tretiranju i rješavanju krize na Bliskom Istoku. Najbolje bi bilo da se ta odgovornost usmjeri na fizičku zaštitu palestinskog naroda od učestalih izraelskih terorističkih vojnih i policijskih akcija i operacija u kojima stradavaju nevini Palestinci, uz vandalsko uništavanje palestinske imovine, što uključuje i otimanje palestinske zemlje na kojoj se grade naselja za Jevreje koji se doseljavaju iz cijelog svijeta.

Nažalost, na Bliskom Istoku nema prisustva EU i njenih članica sa efektima fizičke zaštite Palestinaca od izraelskog državnog terorizma. Njihovo prisustvo ima diplomatski i humanitarni karakter. Tako, naprimjer, sredinom 2016. godine, „*Njemačko*

38 https://hr.wikipedia.org/wiki/Balfourova_deklaracija, uzeto 8.4.2018. u 4.35 h
Tahhan Zena, Preporod, 15.11.2017. godine, strana 24.-25.
Somun Hajrudin, Oslobođenje, 10.11.2017. godine, strana 14.

39 **Mogherini Federika**, Faktor, 29.09.2016. godine, strana 15.
Politika, Beograd, 17.07.2017. godine, strana 3.

40 Faktor, 29.09.2016. godine, strana 15.

41 Oslobođenje, 30.09.2016. godine, strana 20.

– *francuski kulturni centar*" u Zapadnoj Obali osnovao je pokretnu dječiju biblioteku koja se postavlja u raznim mjestima Gaze i Zapadne Obale, s ciljem da se palestinska djeca navikavaju čitati i da se zabave tokom školskog ferja.[42] To je korisna aktivnost, ali je za palestinsku djecu porazno što EU, pa i njene najutjecajnije članice Francuska i Njemačka adekvatnim akcijama ne spriječe izraelsku vojsku i policiju kada hapsi, progoni, zlostavlja i ubija tu djecu i njihove roditelje.

Njemačka podrška Palestincima

Kada je sredinom aprila 2017. godine, ministar vanjskih poslova Njemačke, Sigmar Gabriel, izrazio namjeru da će tokom posjete Izraelu razgovarati sa predstavnicima „*građanskih grupa*", premijer Izraela, Benjamin Natanjahu, je otkazao susret i razgovor s njim, zato što se „*građanske grupe*" sa kojima se ministar Sigmar želi sastati protive izraelskoj politici prema Palestincima.[43] Početkom maja 2017. godine, tokom posjete Palestini, ministar Sigmar je u razgovoru sa predsjednikom Mahmudom Abazom podržao njegove napore da se kriza na Bliskom Istoku riješi u skladu sa međunarodnim rezolucijama, uspostavom dvije države Izraela i Palestine sa granicama od 1967. godine i sa glavnim palestinskim gradom, Istočnim Jerusalemom.

f) Politički stavovi muslimanskih zemalja radi zaštite Palestinaca

Početkom marta 2017. godine, Ministarsko vijeće Arapske lige je saopćilo da palestinskom narodu treba omogući zaštitu ljudskih prava i sloboda, kao i da stekne neovisnost svoje države Palestine. Zalagali su se za oslobađanje Palestinaca iz izraelskih zatvora i za povratak Palestinaca u svoje domove i na svoja imanja sa kojih su prognani. Insistirali su na provedbi rezolucije Savjeta sigurnosti UN-a o zabrani dalje gradnje jevrejskih naselja na palestinskoj zemlji. Predlagali su da međunarodna zajednica izraelsku okupaciju palestinskih teritorija proglasi ništavnom, posebno da proglasi ništavnom izraelsku aneksiju Jerusalema.[44]

Na samitu u Jordanu, krajem marta 2017. godine, najviši zvaničnici zemalja Arapske lige su izrazili spremnost da podrže bliskoistočni mirovni sporazum, pod uslovom da Izrael napusti teritorije okupirane poslije 1967. godine, da se garantira suverena država Palestina i da se pravedno riješi pitanje povratka prognanih Palestinaca na svoja imanja, na okupiranim teritorijama i širom Izraela.[45]

Povodom izraelskog okupacijskog terora koji se odvijao tokom jula 2017. godine, u i oko džamije Al-Aksa, predsjednik Turske Tajip Erdoan, koji se zalaže za neometan pristup Palestinaca džamiji Al-Aksa, u ulozi predsjedavajućeg Samita Islamske konferencije, u svojoj pismenoj izjavi, pored ostalog, je naveo: „*Nedopustivo je da Izrael zatvara Harem-i šerif ... Mi žalimo zbog toga što se dogodilo 14. jula u Istočnom Kudsu, koji je pod izraelskom okupacijom od 1967. godine ... Osuđujem izraelsko insistiranje na*

42 Oslobođenje, 11.07.2016. godine, strana 13.
43 Oslobođenje, 26.04.2017. godine, strana 13.
44 Oslobođenje, 09.03.2017. godine, strana 15.
45 Oslobođenje, 31.03.2017. godine, strana 18.

zanemarivanju svih upozorenja ..."[46] Turska i ostale zemlje članice Islamske konferencije smatraju da je prisustvo izraelske vojske i policije u Istočnom Jerusalemu, kao i u drugim palestinskim prostorima, okupatorskog karaktera. Prema tome, Izrael je okupator Palestine.

Predsjednik Turske Erdoan, možda, najkonkretnije kritikuje fašističku praksu Izraela prema Palestincima. Tako, naprimjer, povodom genocidne kampanje protiv Palestinaca, u šta spada i nacrt zakona da se pozivi sa minareta muslimanima na molitvu u ranim jutarnjim satima ukinu da ne uznemiravaju građane drugih vjeroispovijesti, maja 2017. godine, kako se navodi u beogradskoj „*Politici*", Erdoan je rekao: „*Mi ćemo naći efikasan odgovor svima onima koji žele da ućutkaju mujezine koji pozivaju vjernike na molitvu u Jerusalemu.*"[47] Također, Erdoan je tada kritikovao najavu američkog predsjednika Trampa da će premjestiti američku Ambasadu iz Tela Aviva u Jerusalem.

g) Politika Srbije prema krizi na Bliskom Istoku

Utemeljenost na mitovima zajedničko je obilježje velikosrpske i izraelske politike. Izraelski mitologijski stav je da palestinska zemlja pripada Jevrejima, a velikosrpski mitologijski stav je da teritorije više zemalja na Balkanu pripadaju pravoslavlju i Srbima. Međutim, u osnovi i tradicijski, sljedbenici velikosrpske ideologije u Srbiji skloni su antisemitizmu, koga prikrivaju iz dubljih, velikosrpskih ideoloških i političkih razloga. Težnja vladajućih političkih snaga u Srbiji je da se rehabilitiraju kvislinzi, Hitlerovi oslonci u Srbiji za vrijeme Drugog svjetskog rata, Milan Nedić, Dimitrije Ljotić, Draža Mihailović, Nikolaj Velimirović ..., koji su svaki na svoj način odgovorni za fašističke progone Jevreja, indicira njihov potencijalni, „*uspavani*" antisemitizam, slično kako to u drugom kontekstu čine desničari u Hrvatskoj. Prema tome, velikosrpska ideologija i politika jednako je i antisemitska i islamofobijska. Kada će koja od tih fobija biti više izražena ili više prikrivena stvar je dinamike velikosrpskih interesa, koji da bi se ostvarili ipak ostavljaju jasne indikatore o njihovoj antisemitskoj i islamofobičnoj suštini. U tom kontekstu treba sagledavati i aktuelnu podršku koju lider bosanskih Srba, Milorad Dodik, daje zločinačkoj praksi Izraela u progonima i genocidu nad Palestincima.

Dolaskom na vlast u Srbiji, osamdesetih godina 20. stoljeća, Slobodan Milošević je učinio niz radikalnih zaokreta u odnosu na vanjsku politiku koju je do tada imala bivša SFRJ. U širem spektru takvih zaokreta je promjena politike prema krizi na Bliskom Istoku. Umjesto dotadašnje podrške borbi palestinskog naroda, velikosrpska politika se odlučila za podršku izraelskom terorističkom režimu i praksi izraelskog terora i zlostavljanja Palestinaca. Takvu politiku velikosrpski ideolozi opravdavaju ocjenom i tvrdnjom da su u toku Drugog svjetskog rata Srbi i Jevreji imali istu sudbinu jer su na prostorima Jugoslavije fašisti Hitlerove Njemačke i Pavelićeve NDH, navodno, poubijali na stotine hiljada Jevreja, Srba i Roma. Pri tome ćute o doprinosu

46 **Erdoan Tajip**, po kolumni **Ridžal Hamza**, Stav, 27.07.2017. godine, strana 28.

47 **Erdoan Tajip**, po kolumni **Lalić Vojislav**, Politika, Beograd, 12.05.2017. godine, strana 2.

Nedića, Ljotića, Mihailovića, Velimirovića ... Hitlerovoj praksi genocida nad Jevrejima u Drugom svjetskom ratu.

Podrška Izraelu od strane srbijanske politike, krajem 20. i početkom 21. stoljeća, imala je utjecaja da u vezi sa osamostaljenjem Kosova, Izrael bude na strani Srbije, a ne na strani SAD-a. Povodom prisustva srbijanskog predsjednika Tomislava Nikolića na sahrani Šimona Peresa, beogradska politika je konstatirala: „Šimon Peres je ostavio snažan lični pečat ... na zauzimanju izraelskog stava o nepriznavanju nezavisnosti Kosova i Metohije."[48]

h) Odnos Bosne i Hercegovine prema krizi na Bliskom Istoku

U Sarajevu djeluje „*Udruženje Bosasnko-palestinskog prijateljstva*", na čelu sa predsjednikom Avdom Hebibom. U BiH ima oko 200 stalno nastanjenih Palestinaca. Na čelu „*Udruženja zajednice Palestinaca*" u BiH je Majed Marouf. U Sarajevu se nalazi Ambasada Palestine, na čelu sa ambasadorom Rizik Namourahom. U Tel Avivu, aktuelna ambasadorka BiH je Jelena Marković.

U posljednje vrijeme, Izrael su posjetili ministar vanjskih poslova Igor Crnadak i ministar sigurnosti Dragan Mektić, a sredinom marta 2017. godine, delegacija na čelu sa tadašnjim predsjedavajućim Predsjedništva BiH Mladenom Ivanićem. Tom prilikom, Ivanić je ocijenio da su odnosi Izraela i BiH „*odlični, s prostorom za dodatno unapređenje*" u raznim oblastima. O vojnoj saradnji Ivanić je razgovarao sa ministrom odbrane Izraela, Avigdorom Libermanom.[49]

Na bh. državnom nivou podijeljena su i suprotstavljena stajališta o krizi na Bliskom Istoku. Srpski lideri podržavaju izraelski državni teror nad Palestincima. Lideri Hrvata taktiziraju, pa je teško ući u trag njihovim stvarnim stajalištima o tom pitanju. Bošnjačke i stranke ljevice, kao i razne nevladine organizacije u BiH su na strani pravedne borbe Palestinaca protiv izraelskog ekspanzionizma i državnog terora.

U aktuelno vrijeme, nakon uspostave mira u BiH po Dejtonskom sporazumu, u podršci izraelskom teroru nad Palestincima, u ime srpske politike, ističe se lider bosanskih Srba Milorad Dodik, koji propagira da je Izrael stabilna i demokratska zemlja, isto „*kao i Republika Srpska*". Ironija tog Dodikovog stava je u činjenicama što ni Izrael, ni RS, nemaju ništa zajedničkog sa demokratijom, s obzirom na praksu segregacije i aparthejda od strane srpske vlasti u RS-u prema Bošnjacima i Hrvatima, te s obzirom na genocidnu, terorističku praksu izraelskog režima prema Palestincima. Njihov zajednički imenitelj nije demokratija, već politika segregacije, aparthejda i agresivno otimanje tuđe zemlje. Dodik posjećuje Izrael. U Banjoj Luci prima posjete izraelskih zvaničnika, a nekima dodjeljuje visoka odlikovanja RS-a, kao što je bio slučaj dodjele odlikovanja gradonačelniku izraelskog grada Modin, Haimu Bivasu, početkom maja

48 Politika, Beograd, 01.10.2016. godine, strana 2.

49 Oslobođenje, 13.03.2017. godine, strana 3.
Oslobođenje, 14.03.2017. godine, strana 5.
Oslobođenje, 16.03.2017. godine, strana 5.

2016. godine.[50] Dodik je pokušao uspostaviti paradiplomatske odnose sa Izraelom. Propagirao je da je njegov savjetnik Arie Livni ujedno i zvanični predstavnik Izraela u RS-u, a zatim da je šef diplomatskog predstavništva RS-a u Izraelu.

Početkom aprila 2017. godine, nakon posjete Izraelu od strane predsjedavajućeg Predsjedništva BiH, Mladena Ivanića, Vlada Izraela se ogradila od Aria Livnija, ističući da on *„nije bio niti jeste izraelski diplomata i svi njegovi istupi po raznim pitanjima isključivo su njegovi lični stavovi koji nemaju nikakve veze sa stavovima države Izrael... Instruirali smo naše ambasade da ne budu u bilo kakvoj vezi sa Livnijem ...*"[51] Predstavnik Vlade Izraela također je saopćio da je paradiplomatsko predstavništvo RS-a u Izraelu transformirano u privatno preduzeće kojim rukovodi Arie Livni. Vlada Izraela je obavijestila Ministarstvo vanjskih poslova BiH da se distancira i ograđuje od aktivnosti koje je Dodik u Izraelu realizirao preko svog predstavnika (savjetnika) Aria Livnija. O tome, domaću javnost u BiH je informirao ministar vanjskih poslova Igor Crnadak.[52]

Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini, ažurno prati probleme Palestinaca i oglašava se saopćenjima za javnost putem kojih najoštije osuđuje svaki oblik nasilja u krizi na Bliskom Istoku. Povodom odluke američkog predsjednika Trampa da se Ambasada SAD-a iz Tel Aviva premjesti u Istočni Jerusalem, na redovnoj sjednici u Sarajevu, 23.12.2017. godine, Sabor IZ u BiH je usvojio Izjavu u kojoj se ističe: *„Sabor IZ ... izražava žaljenje i zabrinutost jednostranim pokušajem promjene statusa svetog grada Kudsa – Jerusalema. Kuds sa Mesdžidu-l- Aksom je jedan od tri sveta grada islama i prva kibla muslimana. On je sveti grad u tradiciji Jevreja, kršćana i muslimana ... Muslimani su stoljećima upravljali ovim gradom i nikada ga nisu smatrali samo svojim*."[53]

Istinsku želju građana BiH da se dostigne mir na Bliskom Istoku simbolizira činjenica što je Sarajevo, početkom marta 2017. godine, u prisustvu reisu-l-uleme Huseina Kavazovića i člana Predsjedništva BiH iz reda Bošnjaka, Bakira Izetbegovića, bilo domaćin *„Muslimansko-jevrejske konferencije*" na kojoj su, i muslimani, i jevreji, iznosili slična stajališta. Predstavnici Jevreja su govorili da su im *„muslimani divni i dragi ljudi*", da je situacija na Bliskom Istoku zabrinjavajuća, ali da su *„promjene moguće*" jer je *„moguća saradnja između muslimanske i jevrejske zajednice*".[54]

Tokom 2017. godine, u BiH je eskalirala *„afera*" o dodjeli Osnovnoj školi u Dobroševićima kod Sarajeva naziva po Mustafi Busuladžiću, za koga se, s jedne strane tvrdilo da je ugledni bošnjački inetektualac i nevina žrtva komunističkih progona, a s druge da je u toku Drugog svjetskog rata bio saradnik Hitlerovih, Musolinijevih i Pavelićevih fašista, što su optužbe zbog kojih je osuđen na smrt strijeljanjem.

---

50 **Kremenović Mladen**, Politika, Beograd, 06.05.206. godine, strana 4.
51 Oslobođenje, 09.04.2017. godine, strana 2.-3.
52 Oslobođenje, 26.04.2017. godine, strana 3.
53 **Izjava Sabora IZ u BiH**, Oslobođenje, 24.12.2017. godine, strana 5.
54 **Salkić Jakub**, Stav, 10.08.2017.godine, strana 53.

Oktobra 2017. godine, Ambasada Izraela za BiH, sa sjedištem u Tirani, uputila je protestnu notu Ministarstvu vanjskih poslova BiH, izražavajući žaljenje što je pomenuta Osnovna škola dobila naziv po Mustafi Busuladžiću i što je Vlada Kantona Sarajevo odobrila taj naziv, bezobzirno prema činjenici što je većina bosanskih Jevreja stradala od fašista, sa kojima se, navodno, identificirao Busuladžić. Izrael je pozvao bh. vlasti da ukinu naziv škole po Busuladžiću.[55] U međuvremenu je uslijedila odluka Skupštine Kantona Sarajevo da se izmijeni naziv škole. Kao osnovu za tvrdnju da je Busuladžić antisemista, koristi se jedna njegova izjava o Jevrejima kao špekulantima u trgovini, slično kako je i Karl Marks o njima pisao. Pri tome se zanemaruju Busuladžićevi stavovi izneseni u djelu „*Islam i socijalizam*" u kome on ističe da su jednako opasni fašizam, komunizam i nacionalsocijalizam, iz čega proizilazi da je Busuladžić bio, i antifašista, i antikomunista.[56] Nigdje nema ni jedne činjenice da je Busuladžić podržao fašističku praksu prema Jevrejima, ali ima dosta činjenica da je on zastupao islamski stav protiv ubijanja i zlostavljanja ljudi.

U suzbijanju negativnih stavova Izraela u vezi Busuladžića prema BiH, posebno prema Bošnjacima, bitna je izjava sarajevskog univerzitetskog profesora i humaniste, Jevreja, Davida Kamhija, koji je rekao: „*Busuladžić je bio jedan vrijedan intelektualac. Eh, sad, kako je bio orijentiran i u kojem periodu, i to moramo znati ... Ne možemo čovjeka posmatrati onako kao što pivarski konji imaju na očima. Moramo čovjeka posmatrati na svaki mogući način i u svim segmentima i vremenskim kontekstima, o tome se radi.*"[57]

55 Oslobođenje, 25.10.2017. godine, strana 1. i strana 16.
Politika, Beograd, 25.10.2017. godine, strana 2.
Kremenović M., Politika, Beograd, 28.10.2017. godine, strana 4.

56 **Ratkušić Enes**, Stav, 02.11.2017. godine, strana 18.

57 **Kamhi David**, po kolumni **Spahić Mustafa**, Oslobođenje, 4.11.2017. godine, strana 25.

Salih Malkić

NE DAJ SE BOSNO

Ne daj se Bosno,
tvoje je ime ponosno,
ti imaš ljude sa dušom u sebi,
da takvih nema,
postojala ne bi.

Ne daj se Bosno,
tvoje je ime prkosno,
tvoja je zemlja sva u krvi,
po tome smo u svijetu prvi.

Ne daj se Bosno,
tvoje je ime povjesno,
da te ne bi vidjeli mrtvu,
zakleli smo se na svaku žrtvu.

Ne daj se Bosno,
tvoje je ime ponosno,
budućnost tvoja su ljudi tvoji,
ti ih svojom mudrošću spoji.

Ne daj se Bosno...